

משנה מסכת אבות (קאופמן) מנקדת ומעצבת, מבססת על קובץ שהכין הרב דן בארי; מונחת ומועצת על ידי שמחה גרשון בורר.

משנה על פי נוסח כתב יד קאופמן, על פי הנקדן המגיה. הניקוד תוקן על פי כללי הדקדוק בנוגע למלא וחסר, ולפי הצליל לגבי קמץ ופתח, צירי וסגול, המתחלפים בכתב יד קאופמן מתוך הגיה ספרדית. שינויי מספור ההלכות צוינו. החלקים שאינם בכתב יד מסומנים על ידי סוגריים עגולים. הפרק הששי, שהוא ברייתא, לא נמצא כמוכן בכתב היד, ולא הובא כאן.

הערה חשובה: במסכת אבות מרובים במיוחד שינויי נוסח בין כתבי היד, ככל הנראה בגלל הנוסח שהיה שגור בפי הסופרים (מבית הכנסת). לפיכך הערות השוליים למסכת זו מרובות במיוחד.

משנה אבות	אדר"נ נוסח א	אדר"נ נוסח ב
-----------	--------------	--------------

הקדמות

דף א, עמ' א <משה (נתקד?ש בענן) נתקדש בענן וקבל תורה מסיני. שנ' "וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים". זה היה אחר הדברות. דברי ר' יוסי הגלילי. ר' עקיבא אומר. "ויכסהו הענן ששת ימים". למשה מראש חדש. "ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן". לחלוק [לו] כבוד למשה. א"ר נתן. מפני מה נתעכב משה כל ששת ימים ולא שרת' עליו רוח הקודש. כדי שימרק [מ]כל אכילה ושתייה שבמיעיו כדי שיתקדש ויהיה כמלאכי השרת. אמר לו ר' מ(ת)תיה בן חרש. [ר']. לא אמרו אלא לאיים עליו כדי שיקבל התורה מסיני באימה וביזע וברתת. שנ' "עבדו את יי' ביראה" וגו'. מעשה בר' יאשיהו ור' מ(ת)תיה שהיו יושבין שניהן ועוסקין בתורה. פירש לו ר' יאשיהו לדרך ארץ. אמר לו ר' מ(ת)ת' בן חרש. [ר']. אע"פ שאתה רבי ואני תלמידך אי אתה רשאי לעזוב דברי אלהים חיים ותלמוד מדרך ארץ. אמרו. כל זמן שהיו יושבין ועוסקין בתורה היו מקנאין זה לזה. וכשנפטרינ דומין (זה) לריעים שאוהבין זה את זה מנעוריהן. על ידי משה נתנה תורה מסיני. שנ' "ויתנם יי' אלי". [את שני לוחות הב?רית?]. ולהלן הוא אומר [אלה החוקים והמשפטים והתורות]. תורה שנתנה להם לישראל לא נתנה להם אלא על ידי משה. שנ' "זכרו תורת משה עבדי". משה זכה להיות שליח בין ישר' למקום. משה עשה את איל המלואים ואת שמן המשחה ומשח בו אהרן ובניו כל שבעת ימי המלואים. מאותו שמן המשחה נמשחו כהנים גדולים ומלכים. אלעזר שרף פר חטאת (שמנו) שממנו מטהרין לדורות. א"ר אליעזר. גדולה מידה זו שהיא [2] לדורות. [1] נוהגת שאהרן ובניו לא נתקדשו אלא בשמן המשחה. שנ' "את אהרן ואת בניו תמשח".	אבות-דר'-נתן\$. כל העושה עצמו גדול אינו גדול. אם אין אחר גדול ממנו לגדלו אינו גדול. מלך מלכי המלכים הקב"ה גדל את משה ומלך המלכים קדשו. שנ' "לא כן עבדי משה" "פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות". הא למדנו שמלך מלכי המלכ' ברוך הוא גדל את משה ומלך המלכים קדשו. משה נתקדש בענן כל שבעה. שנ' "ויעל משה אל ההר ויכס הענן את ההר וישכן כבוד יי' על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השב' מתוך הענן". מנין שחזיר עליו את הכבוד כל שבעת הימים וקדשו. כדברי ר' יוסי הגלילי. ר' עקיבא אומר. "וישכון כבוד יי'". בראש החדש. "ויכסהו הענן ששת ימים ויקרא אל משה ביום השב' מתוך הענן". שביעי אחר דברות כיון. משה נתקדש בענן כל שבעה וקדש את אהרן ואת בניו כל שבעה. שנ' "ויקח משה משמן המשחה ומן הדם א?שר על המזבח". אלעזר שרף את הפרה והזה ממנה על כל ישראל +<כל שנה 01> ושנה. ואמ' ר' יוסי. זו היא הטהרה הנוהגת בדורות. מכאן אמרו. זב שבעה. זבה שבעה. נדה שבעה. מצורע שבעה. טמא מת שבעה. אבל שבעה. משתה כל שבעה. זב שבעה מנין. "וכי יטהר הזב". זבה שבעה מנין. שנ' "ואם טהרה מזובה". נדה שבעה מנין. שנא' "שבעת ימים תהיה בנדתה". מצורע שבעה מנין. שנ' "וישב מחוץ לאהל". טמא מת שבעה מנין. שנ' "וכל אשר יגע על פ'ה". אבל שבעה מנין. שנ' "ויעש לאביו אבל שבעת ימים". משתה שבעה מנין. שנ' "מלא שבעה זאת".
--	--

מסכת אבות פ"ק ראשון

משנה א משה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. ואנשי כנסת הגדולה היו אומרים. הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה.	דף א, עמ' ב <משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לשופטים. שופטים לנביאים ונביאים לחגי ולזכריה ולמלאכי. חגי וזכריה ומלאכי מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. ואנשי כנסת הגדולה היו אומרים. הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה.	דף א, עמ' ב <יהושע קבל משה. שנ' "ונתתה מהודך עליו". זקנים קבלו מיהושע. שנ' "ויעבדו העם את יי' כל ימי יהושע (וכול ימי?) הזקנים [אשר האריכו ימים אחרי יהושע (ו)אשר ידעו! את כל מעשה ה'"] וגו'> שופטים קבלו מזקנים. שנ' "ויהי בימי שפוט השופטים". נביאים קבלו משופטים.
---	--	--

	שנ' וישלח יי אליכם ביד עבדיו הנביאים השכם ושלוח ולא שמעתם". חגי זכריה ומלאכי קבלו מהנביאי'. ואנשי כנסת הגדולה קבלו מחגי זכריה ומלאכי. הם אמרו שלשה דברים. הו מתונין בדין [והעמידו תלמידים הרבה] ועשו סייג לתורה.	היו מתונין בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה.
משה קבל תורה מסיני לא מפי מלאך לא מפי שרף אלא מפי מלך מלכי המלכים הקב'ה. שנ' "אלה החקים והמשפטים והתורות". ומנין שכתבם לו. שנ' "ויכתבם על שני לוחות אבנים ויתנם אלי". משה מסר ליהושע. שנ' "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה". יהושע מסר לזקנים. שנ' "ויעבדו העם את יי כל ימי יהושע" וגו'. "אשר האריכו ימים". {אשר:} <אבל> לא שנים. זקנים מסרו לשופט'. שנ' "וכי הקים יי להם שפטים" וגו'. שופטים מסרו לעלי. שנ' "ועלי הכהן יושב על הכסא". עלי מסר לשמואל. שנ' "והנער שמואל הולך וגדל" וגו'. שמואל מסר לנביאים. שנ' "כי לא יעשה יי אלהים דבר" וגו'. נביאים מסרו לחגי ולזכריה ולמלאכי. וחגי וזכריה ומלאכי מסרו לאנשי כנסת הגדולה. ואנשי כנסת הגדולה היו אומר' שלשה דברים. היו מתונין בדין והעמידו תלמידים רבים ועשו סייג לתורה. הו מתונין בדין. שכל מי שהוא מתון בדין הוא מישב את הדין ומוציאו על אפניו. שנ' "תפוחי זהב במשכיות כסף". ד'א. הו מתונין בדין. שכן מצינו באנשי חזקיהו מלך יהודה שהיו מתונין בדין <דף ב, עמ' א> ומישבין את הדין. שנ' "גם אלה משלי שלמה". מה ת'ל "גם אלה". שהיו מתונין בדין ומישבין את הדין. "אשר העתיקו אנשי חזקיה". למה נאמר. אלא שאני אומ'. במשלות ושיר-השירים וקהלת גנוזים היו עד שהן נכתבין. במשלות מה [הוא] אומ'. "הומיה [היא] וסוררת" וגו'. בשיר-השירים מה הוא אומ'. "צורר המור דודי לי בין שדי ילין אשכל הכפר דודי". ובקהלת מה הוא אומ'. "שמח בחור בילדותיך ויטיבך". ד'א. "אשר העתיקו". ואין "העתיקו" אלא שפרשו. שנ' "ויעתק משם ההרה". אין צר' לו "המעתיק הרים ולא ידעו".	[הו מתונין? בדין? כיצד?]. כיצד. מלמד שיהא אדם מתון בדין. שכל המתון בדין מיושב בדין. שכן מצינו באנשי כנסת הגדולה שהיו מיושבין בדין. שנ' "גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו". ולא שהעתיקו (שהעתיקו) אלא שהמתינו. אבא שאול אומר. לא שהעתיקו אלא שהמתינו ושפירשו. בראשונה היו אומר'. משלי ושיר-השירים וקהלת גנוזים הם. שהיו אומרים. משלות הן ואינם [מן] הכתובים. עמדו וגנוזו אותם. עד שבאו אנשי כנסת הגדולה ופירשו אותם. שנ' "וארא בפתאים אבינה בבנים נער חסר לב" "והנה אשה לקראתו שית זונה ונצורת לב הומיה היא וסוררת" "פעם בחוץ פעם ברחובות" "החזיקה בו ונסקה לו" "ובחי שלמים עלי" "כי אין האיש בביתו" "צורר הכסף לקח בידו". "על כן יצאתי לקראתך". "מרבדים רבדתי ערסי" "נפתי משכבי" "לכה נרוה דודים". #[ו]כת' בשיר-השירים "לכה דודי נצא השדה נלינה בכפרים". #וכתי' בקהלת "שמח בחור בילדותיך". בשיר-השירים כת' "אני לדודי ועלי תשוקתו". ובמקום אחר כתיב "ויעתק משם". ולא שהעתיקו אלא שפירשו. דבר-אחר. הו מתונין בדין. מלמד שיה' אדם ממתין בדבריו ולא שיהא מקפיד בדבריו. שכל המקפיד בדבריו <דף ב, עמ' א> משכח דבריו. שכן מצינו במשה רבינו בשעה שהקפיד בדבריו שכח דבריו. שנ' "ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא" [וגו'] "הבאים! מלחמה". "זאת חוקת התורה אשר צוה י' את משה". את משה צוה ולא אותי צוה. את משה אחי אבא צוה ולא אותי צוה. אלא? ששכח את דבריו. [והיכן מצינו במשה רבינו שהקפיד על דבריו. הרי הוא אומר בפקודי החייל "ויעצוץ" וגו']. (ולא למשה צוה אלא ששכח את דבריו. שנ') "ויעצוץ משה על פקודי החייל ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה". [מה ת'ל "כל נקבה"]. אלא עיצה זו שיעץ בלעם הרשע על ישראל. שנ' "ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצץ" [וגו']. אמר לו. עם זו שאתה רואה רעב הוא לאכילה וצמא הוא לשתייה. אין להן מה שיאכלו אלא מן בלבד. לך והתקן להם קובות והנח להם מאכל ומשתה והושיב בהן נשים יפות בנות מלכים כדי שיוזנו העם לבעל-פעור ויפלו בידך [בלק]. הלך בלק ועשה (לו) כל מה שאמר לו בלעם הרשע. ראה מה גרם בלעם הרשע לישר'. נפלו מישר' עשרים וארבעה אלף. שנ' "ויהיו המתים ב.. במגפה ארבעה ועשרים אלף". והלא דברים קל וחומר. ומה משה שהיה חכם על כל החכמים וגדול על כל הגדולים אבי לחכמים ואבי לנביאים בשעה שהקפיד על דבריו שכח את דבריו. ואנו על אחת כמה וכמה. ללמד שיהא אדם ממתין בדבריו ואל יהא מקפיד בדבריו. שכל המקפיד בדבריו משכח את דבריו. בן עזאי אומר. הו זהיר בדבריו. ועשה סייג לדבריו כדרך שעשה הקב'ה סייג לדבריו. אדם הראשון עשה סייג לדבריו. תורה עשתה סייג לדבריה. וכן משה ואיוב ונביאים וכתובים וחכמים עשו סייג לדבריהם. איזה סייג עשה הקב'ה לדבריו. הרי הוא אומר "ואמרו כל הגוים על מה עשה יי ככה לארץ הזאת". גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין הדורות לומר כן. לפיכך [אמר לו +הקב'ה] למשה. כתוב והנח. כתב (משה בספר והניח) לדורות הבאים "ואמרו על אשר עזבו" [וגו']. הא למדת שעשה הקב'ה סייג לדבריו. ונותן שכר כל בריא +[בריותיו בעולם] שלם. <דף ב, עמ' ב> איזה סייג עשה אדם הראשון (לד). לדבריו. בשעה שאמר לו הקב'ה. "מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו"	היו מתונין בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה.

ד'א. היו מתונים בדין. שלא יהא אדם קפדן ולא יהא נכנס לתוך דברי חבירו. שכל מי שהוא קפדן סופו לשכח את דבריו. שכן מצינו במשה אב הנביאים על שהקפיד שעה אחת שכח את דבריו <והשיב 01> אלעזר בן אהרן תחתיו. שנ' "ויאמר אלעזר הכהן". למשה רבי צוה. אותי לא צוה. אות! דברים קל וחומר. מה אם משה אב הנביאים על שהקפיד שעה אחת שכח את דבריו. קל וחומר שאר בני אדם. בן עזאי אומ'. אם עמדתה על דברך בטלתם {כ'א}. ועשו סייג לתורה. לא דומה כרם שהוא מוקף גדר לכרם שאינו מוקף גדר. שלא יעשה אדם גדר יתר מן העקר ויפול הגדר ויקצץ את הנטיעות. שכן מצינו שעשה אדם הראשון גדר יתר מן העיקר ונפל הגדר וקצץ הנטיעות. הקב"ה עשה סייג לדבריו. אף אדם הראשון. אף איוב. אף משה. אף התורה. אף הנביאים. אף הכתובים. אף חכמים עשו סייג לדבריהם. ומנין שעשה הקב"ה סייג לדבריו. שנ' "ואמרו {הגו}ים על מה". התחילו עכשיו כל באי עולם אומ' למשה. בשביל שהוא שולט בעולמו הורג מי שהוא רוצה ומניח מי שהוא רוצה. אנשי דור המבול מה עשו לו שהציף אותן כנודות במים. אנשי דור הפלגה מה <דף ב, עמ' ב> עשו לו שפוזר בכל העולם כל. אנשי סדום מה עשו לו שמעטן באש ובמלח. ועמו מה עשו לו שהגלם מארצו. {הר!} הקב"ה עשה סייג לדבריו. {אף אדם הראשון. אף איוב. אף משה. אף התורה. אף הנביאים. אף הכתובים. אף חכמים עשו סייג לדבריהם}. אלא משה כתב אחריו "ואמרו על אשר עזבו" "וילכו ויעבדו אלהים אחרים". לפי' נאמ'. "ויתשם ייי מעל אדמתם". "באף" זה החרב. שנ' "וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב". "בחמה" זה רעב. שנ' "והנשאר והנצור ברעב ימות". "ובקצף" זה הדבר. שנ' "כי יצא הקצף מלפני ייי". ומנין שעשה אדם הראשון סייג לדבריו. שאמ' לו האלהים. "מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת" הא מתוך דבריה של חוה אנו למדים שסייג עליה אדם הראשון. היה הנחש נושא ונותן בינו ובין עצמו ואומ' + לחוה. שאמ' יודע שהיא שומעת לי שהנשים נשמעות לכל אדם. הלך ואמ' לה. "אף כי אמ' אלהים לא תאכלו". <דף ג, עמ' א>	[וג']. לא רצה אדם למור לחוה כדרך שאמר לו הקב"ה אלא אמר לה. "ומפרי העץ אשר בתוך הגן" [וגו']. באותה שעה נטל הנחש עצה בלבו ואמר. הואיל ואיני יכול להטעות את אדם אלך ואטעה ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלה והרבה שיחה עמה ואמר לה. אם לנגוע אתם מצווין שלא תגעו בו ואני נוגע בו ואינני מת. ואף אתה תגעו בו לא תמות. מה עשה אותו הנחש רשע. עמד ותפש את האילן בידי וברגליו וזעזעו עד שנשרו פירותיו לארץ. ויש אומרי' שלא נגע בו כל עיקר אלא כשבקש ליגע בו התחיל האילן לצווח ואמר. רשע. אל תגע בי. שנ' "אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני". דבר-אחר. "אל תבואני רגל גאווה". זהו טיטוס הרשע שישתחקו עצמיו. שאחז את הגרון בידו והיה מכה על גבי המזבח ואמר לו. [לוקוס לוקוס]. אתה מלך ואני מלך. בא ועשה עמי מלחמה. כמה שוורים נשחטו עליך. כמה עופות נמלקו עליך. וכמה בשמים נתקטרו עליך. וכמה יינות נתנסכו עליך. אתה הוא שהחרבת את כל העולם כולו. שנ' "הוי אריאל {?אריאל?} קרית חנה דוד" וגו'. ש[ו?]? הנחש ואמר לה לחוה. אתם אומרים כי כן צוה אותנו הקב"ה. אל תאכלו ממנו ואל תגעו בו. הרי אני אוכל ממנו ולא אמות ואף את אכלי ממנו ולא תמות. באותה שעה אמרה חוה בלבה. כל דברים שפקדני {בעלי שקר הם}: {רבי שקר הם. לפי שאין חוה קור'א? לאדם הראשון?...? מתחלה אלא רבי. {מיד}} מיד נטלה ואכלה וקהו שניה וראתה מלאך המות עומד נגדה. הלכה אצל אדם שלא בדעתו ונתנה לו ואכל גם הוא וקהו שניו וצעק וראה מלאך המות. ולמה האכילה חוה את אדם. אמרה בלבה. עכשיו אני מתה והוא יקח אחרת. שנ' "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל" [וגו']. עשר קללות נתקללה חוה באותה שעה. שנ' "ותרא האשה"? ואל האשה אמר הרבה ארבה". שתי רביות הללו למה. אחת צער דם נידה? ואחת צער דם בתולים. "עיצבונך". זהו צער גדול בנים. "והרונך". זהו צער {נידה?}: {העבור}. "בעצב תלדי בנים". כמשמעו. "ואל אישך תשוקתך". מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שהוא יוצא לדרך. "והוא ימשול בך". מלמד שהאיש תובע בפה והאשה תובעת בלב. עטוף {כאבל} ומנודה מכל אדם וחבושה בבית האסורין. מי גרם לנגיעה זו. סייג שסייג אדם הראשון לדבריו. {מי?כ?אן אמרו}. אדם עושה סייג לדבריו ואינו יכול לעמוד בו. גוזר אדם גזירה על עצמו ואינו יכול לעמוד בה. <דף ג, עמ' א> מכאן אמרו חכמים. אל יוסי' אדם דבר על דבר ששמע. ר' יוסי אומר. טוב עשרה טפחים ועומד ממאה אמה ונופל. מה חשב נחש הרשע. אמר. אהרוג את אדם ואשא את חוה ואהיה מלך על כל העולם כולו ואלך בקומה זקופה {וא..} ואהיה אוכל כל מעדני עולם. אמר לו הקב"ה. רשע. אתה {אתה} אמרת. אהרג...? אדם ואשא את חוה. לפיכך "ואיבה אשית". אתה {אמרת ??להיות}} חשבת להיות מלך על כל העולם כולו. "ארור אתה מכל הבהמה" {וכו'}. אתה אמרת. אלך בקומה זקופה. "א[ע]ל גחונך תלך". אתה חשבת לאכול מעדני עולם. "ועפר תאכל כל ימי חיך". ר' שמעון בן מנסיא אומר. חבל על שמש גדול שאבד מן העולם. שאלמלא לא נתקלל הנחש היה אדם קונה שני נחשים ומשגר אותם אחד למזרח ואחד למערב. ומביאים לו סנדלכין טובים ואבנים טובות ומרגליות וכל כלי חמדה שבעולם שאין כל בריה יכולה להחזיק אותם. ולא עוד אלא שהיו {מכניסין אותן תחת חמור תחת פרד} ומוציאים בהן זבלים לגנות ולפרדיסים. ר' יהוד' בן תימא אומר. אדם הראשון היה מסיב בגן עדן ומלאכי השרת נותנין לפניו כל מיני תענוגות? וקושרין לו שלש-עשרה חופות בגן עדן. שנ' "בעדן גן אלהים היית" כל אבן יקרה מסוכתך אודם פטדה ויהלום תרשיש שוהם וישפה" "וברקת זהב מלאכת תופך ונקביך כן ביום הבראך כונו". הציץ ?נחש כל אותו הכבוד ומתקנא בו. כיצד נברא אדם הראשון. בשעה ראשונה הוצבר עפרו. שנייה הוכרה צורתו. ג' נעשה גולם. ד' נתקשרו איבריו. ה' נתפתחו נקביו. ו' נזרקה בו נשמה. ז' עמד על רגליו. ח' נדווגה לו חוה. ט' נכנס לגן עדן. י' נצטווה עשר מצות ושלא יאכל מעץ הדעת. וסרח. י"א נידון. י"ב נטרד מגן עדן. שנ' "ויגרש את האדם".
--	--

ביום הראשון מה הוא אומר. "לִי הארץ ומלוואה תבל ויושבי בה". הוא קינא והוא קינא +[קנה והוא יקנה] והוא ידין את העולם. בשני מה הוא אומר. "גדול יי ומהלל מאד בעיר אלקינו הר קדשו". וחילק את כל מעשיו ונעשה מלך על כל העולם. בשלישי מה הוא אומר. "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלקים ישפוט". ברא את הים ואת היבשה ונתגלה הארץ ממקומה ועשה מקום לעדתו. ברביעי מה הוא אומר. "אל נקמות יי אל נקמות הופיע". ברא את החמה ואת הלבנה ואת הכוכבים ואת המזלות שהם מאירים לעולם. שבהם עתיד לפרע מן הרשעים. בחמשי מה הוא אומר. "הרנינו לאלק" עזינו הריעו לאלהי יעקב". שבו נבראו עופות ודגים ותנינים שהם מרננים לעולם. בששי (היו אומרי): [מ?ה?א]. "יי מלך גאות לבש לבש יי עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט". גמר את כל מעשיו ונתעלה וישב על כסא מלכותו ברומו של עולם. בשביעי (היו אומרים): [מה'א]. "מזמור שיר ליום השבת". יום שכלו שבת. שאין בו לא אכילה ולא שתייה ולא משא מתן אלא צדיקים יושבין ועטו ורתיהן בראשיהן וניזונין מזיו שכינה כמלאכי השרת. ובששי נברא אדם הראשון דף ג, עמ' ב < כדי שיכנס לסעודת שבת מיד. ר' שמעון בן אלעזר אומר. אמשול לך דבר (שלוה): [למה?ה?ד'] דומה. אדם הראשון דומה לאדם אחד שנשא גיורת והיה יושב ומפקדה. אמר לה. אל תאכלי מן הפת בשעה שידיך טמאים ואל תאכלי מן הפירות בשעה שאינן מעושרין ואל תחללי שבתות ואל תפרצי בנדרים ואל תלכי עם איש אחר. ואם (ע) את עוברת על אחת מהן הרי את מתה. מה עשה האיש ההוא. אכל לפניה [פת] כשידיו טמאות. אכל מן הפירות שאינן מעושרין וחילל שבתות ופרץ בנדרים (והוציא לה פרט): [והלך עם אשה אחרת]. מה אמרה גיורת ההיא בדעתה. אמרה. כל הדברים שפקדני בעלי שקר הם. מיד עמדה אף היא ועברה על כולם. ר' שמעון בן יוחי אומר. אמשול לך משל למה הדבר דומה. אדם הראשון דומה לאדם אחד שהיה לו אשה בתוך ביתו. והביא חבית והניח בה אגוזים במניין ותאנינים במניין ורימונים במניין. צד את העקרב והניחה על פי החבית והניחה בקרן זווית והקיפוה בצמיד פתיל. ואמר לה. בתי. כל אשר בבית הזה מסור תחת ירך חוץ מחבית זו שאל תגע בו כל עיקר. מה עשתה האשה ההיא. כיון שיצא בעלה לשוק עמדה ופתחה את החבית והושיטה ידה לתוכה ועקצה העקרב. הלכה ונפלה על המיטה ובא בעלה ומצאה. אמר לה. בתי. מה טיבך. אמרה לו. ידי הכנסתי בחבית זו והכשיתי העקרב והרי אני מתה. אמר לה. [לא] כך צויתך. כל שיש בבית הזה מסור בידך חוץ מחבית זו שלא תגע בו כל עיקר. כעס עליה והוציאה מתוך ביתו. כך אדם הראשון דומה בשעה שאמר לו הקב"ה. "מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו". אכל ממנו ונטרד מגן עדן. לקיים מה שנ' "אדם ביקר בל ילין נמשל כבהמות נדמה!". בו ביום נוצר. בו ביום נברא. בו ביום הוצבר עפרו. בו ביום הוכרה צורתו. בו ביום נעשה גולם. בו ביום נתקשרו איבריו. בו ביום נפתחו נקביו. בו ביום (נתנה) ניתנה בו רוח ונשמה. בו ביום עמד על רגליו. בו ביום עמד ונודווגה לו חוה וקרא שמות. בו ביום הוכנס לגן עדן. בו ביום נצטוו לו ציווי וסרח. בו ביום נידון (ני) וניטרד. לקיים מה שנ' "אדם ביקר בל ילין". בו ביום עלו למיטה שנים וירדו ארבעה. ר' יודא בן בתירא אמר. בו ביום עלו שנים וירדו ששה. בו ביום נגזר גזירה על (חוה) אדם. שנ' "ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך" [וגו'] "ארורה האדמה בעבורך" [וגו'] "דף ד, עמ' א < "וקוץ ודרדר תצמיח לך" [וגו']. כיון שאמר לו הקב"ה "ואכלת את עשב השדה" נודעו צווי איבריו. אמר לפניו. רבונו של עולם. אני ובהמתי נאכל באבוס אחד. אמר [לו ה?ב?ה?]. הואיל [ונודעו צווי איברך] "בזיעת אפך תאכל לחם". כשם שנגזר על אדם ג' גזירות כך נגזר על חוה ג' גזירות. שנ' "אל האשה אמר הרבה ארבה". שתי רביות הללו למה. בזמן שהאשה רואה תחילה דם נידה קשה לה הרבה. וכשהיא נבעלת תחילה בעילה ראשונה ורואה דם קשה לה הרבה. "עצבונך והרונך". בזמן שהאשה מעוברת פניה מתעכרות ומוריקות כל ג' חדשים [הראשונים]. כלפי הערב כשראה אדם הראשון את העולם מחשיך ובא למערב אמר. אוי לי שבשביל שסרחתי הקב"ה מחשיך עלי את העולם. והוא לא ידע שכך	אמרה לו. הן. "מכל! עץ הגן נאכל ומפרי העץ אשר בתוך הגן". כיון ששמע הנחש את דבריה של חוה מצא פתח ליכנס בו. ר' אומ'. אילו לא נתקלל הנחש תקון גדול היה בו לעולם. שהיה אדם מכניסו תחת הסוס. תחת הפרד. תחת החמור. ומוציא בו זבלים לגנים ולפרדיסות. ר' שמעון בן אלעזר אומר. אילו לא נתקלל הנחש תקון גדול היה בו לעולם. שהיה אדם קונה לו שני נחשים ודורך אחד לצפון ואחד לדרום. עד שלשים יום היו מביאין לו כסף וזהב ואבנים טובות ומרגליות. הלך ונטל מפירותיו ואכל. ויש אומ'. כיון שאחז בו הרתיע ונטל מפירותיו ואכל. ויש אומ'. כיון שראה אילן את הנחש בא כנגדו. אמ' לו. רשע. אל תיגע בי. שנ' "אל תב[ו] אני רגל גאוה ויד רשעים אל תנידני". וכן הוא דף ג, עמ' ב < אומ'. "שם נפלו פעלי און דחו ולא יכלו קום". הלך ואמ' לה. הרי נגעתי בו ולא מת. אף את אם נגעת בו אינך מתה. תדעי לך שאין זו אלא רוע עין. מה הוא. אם בשעה שאתם אכלים ממנו. מה הוא יכול לבראות עולם אף אתם יכולין ליברות עולם. מה הוא ממית ומחיה אף אתם יכולין להמית ולהחיות. שנ' "כי יודע אלהים כי ביום אכלכם ממנו". ויש אומ'. כיון שאכלה חוה מפירותיו של אילן ראת עצמה כאילו לא ניוזקה ואמרה. כל אותן הדברים שצוה אתי רבי אדם שקר הן. מלמד שהיתה חוה קוראה לאדם רבי. ויש אומ'. כיון שאכלה חוה מפירותיו של אילן ראת מלאך המות שבא כנגדה. אמרה. דומה אני כאילו שאני מסתלקת מן העולם וסוף לבריא אחרת להבראות לאדם הראשון תחת. מה אני עושה. גורמת אני לו שיאכל עמי. שנ' "ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאשה עמה ויאכל". ויש אומ'. כיון שאכל אדם הראשון מפירותיו של אילן התחילו עיניו מתפקחות עליו ושניו קהות בתוך פיו. אמ' לה. חוה. מה הוא זה שהאכלתני. המן העץ אשר צויתך לבלתי אכול ממנו האכלתני. שהרי עיני מתפקחות עלי ושניו קהות בתוך פני. אמ' לה. כשם שקחו שיני כך יקחו שיני כל הדורות. ר' שמעון בן אלעזר אומר. למה היתה חוה דומה באותה שעה. לאחד שנשא גיורת ואמ' לה. אל תאכלי מן הפת עד שתטלי את ירך ולא מן הפירות
--	---

עד שתעשרי. <דף ד, עמ' א> הלכה ואכלה מן הפת ולא נטלה את ידיה ומן הפני[רות ולא עישרה. ומצא פתח ליכנס בו. ר' אומ'. למה היתה חוה דומה באותה שעה. למלך שנשא אשה והשליטה על הכסף ועל הזהב ועל כל מה שיש לו ואמ' לה. הרי כל שלי נתון בידך חוץ מן החבית זו שהיא מלאה עקרבים. נכנסה אצלה זקנה אחת כגון אילו שואל(ות)ת[חומץ. אמרה לה. מה המלך נוהג עמך. אמרה לה. יפה המלך נוהג עמי. שהשליטני על הכסף ועל הזהב ועל כל מה שיש לו. אמ' לי. הרי כל שלי נתון בידך חוץ מן החבית הזו שהיא מלאה עקרבים. אמרה לה. והלא כל קוזמיה שלו נתון בתוכה. אלא שהוא מבקש לישא לו אשה אחרת ונתנם לה. שלחה ידה ופתחה את החבית ונשכחה עקרבים <דף ד, עמ' ב> ומתה. המלך זה אדם. אשה זו חוה. שואל חומץ זה הנחש. שנ' "והנחש היה ערום מכל חית השדה". וכל כך למה. שלא היה אדם הראשון יכול לעמוד במצוה קלה שפיקדו המקום. פרק א המסירה: Munich, Bayerische Staatsbibliothek, 222 אמרו חכמים. בו ביום נברא אדם בו ביום ציוהו בו ביום אכל בו ביום נגרש. פרק א בשעה הראשונה כינס את עפרו. בשנייה נתייעץ עם מלאכי השרת. בשלישי גיבל. ברביעי רקמו. בה' נפח בו נשמה. בו' העמידו על רגליו. בשביעי הכניסו לגן עדן. בח' נתפקד. בט' חטא. בעשר עבר על צויו. ב"א דנו. ב"ב טרדו. שנ' "ויגרש את האדם". פרק ב מנין שעשה איוב סייג לדבריו. שנ' "איש תם וישר וירא אלהים וסר מרע". וכן היה איוב אומ'. רחוק מן הכיעור ומן הדומה לו. וכן הוא אומ'. "ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה". מה אם בתולה שאדם מותר להשיאה לו ולבנו ולבן בנו ולבן אחותו והיא מותרת להנשא לכל אדם שתחפוץ לא הייתי מסתכל בה. קל וחומר על אשת איש. <דף ה, עמ' א> ר' יהודה בן בתירה אומ'. דורש היה איוב בינו ובין עצמו ואומ'. "ומה חלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים". אילו היה ראוי לאדם הראשון להינתן לו עשר נשים נתנו	העולם היה מתנהג. לשחרית כיון שראה את העולם מאיר ובא ממזרח שמח שמחה גדולה. עמד וכינס אבנים ובנה מזבח והביא שור שקרנותיו קודמות לפרסותיו והעלוהו עליו. שנ' "ותיטב לי' משור פר מקרין (ו)?מפריס". מה תל' "מקרין (ו)מפריס". אלא שור שהעלה אדם הראשון ופר שהקריב נח ואיל שהעלה אברהם אבינו תחת יצחק בנו על גבי המזבח כולם קרנותיהם קודמות לפרסותיהם. שנ' "ותיטב לי' וגו'". ונא' "וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו". באותה שעה ירדו מלאכי השרת ג' כיתות ובידם כינורות ונבלים ומצלותים והיו אומרים עמו שירה. ומה שירה אמרו. "טוב להודות לי' ולזמר לשמך עליון". "להגיד בבקר חסדך". זה העולם (הזה): [הבא] שנמשל לבקר. שנ' "חדשים לבקרים". "ואמונתך בלילות". זה העולם הזה שדומה ללילה. שנ' "משא דומה אלי קורא משעיר". באותה שעה אמר הקב"ה. אם א[ני] דן (את אותו רשע): [את נחש ה(ר)שע הזה] נמצאתי (מחייב אדם. עכשיו הוא): [מחריב את כל העולם כולו]. ואמר (לפני). זה שהמל(ו)כת[י] ועש[י]תי אותו מלך על כל העולם כולו היאך השתבש ואכל מפירות האילן. ופנה עליו וקללו. שנ' "ויאמר י' אל הנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה ומכל חית השדה על גחונך תלך ועפר תאכל כל ימי חיך". ר' יוסי אומר. אלמלא לא כתב "חיך" בסוף? [קללתו] כבר החריב את כל העולם כולו. <דף ד, עמ' ב> וכשבראו (בית דין הגדול): [הב'ה] לאדם הראשון צר אותו פנים ואחור. שנ' "אחור וקדם צרתני (ותשת עלי כפיך)". ירדו מלאכי השרת ובקשו לשחתו. נטלו הקב"ה וגנוו תחת כסא הכבוד שלו + [ונתנו תחת כנפיו]. שנ' "ותשת עלי כפיך". דבר-אחר. "ותשת עלי כפיך". כיון שסרח נטל אחת מהן. מיכאן לאדם ולמקדש שנבראו בשתי ידיו של הקב"ה. [מנין לאדם שנברא בשתי ידיו. {שנ'}] שנ' "ידיך עשוני ויכונוני". ומנין למקדש בשתי ידיו. שנ' "מקדש י' כוננו ידיך". ואמר "י' ימלך לעולם ועד". פרק ב איזה סייג עשתה תורה לדבריה. הרי [הוא] אומר "ואל אשה בנדת טומאת לא". יכול יגפפנה וינשקנה ויחבקנה וידבר עמה דברים בטלים. תל' "לא תקרב". יכול תרחוץ פניה ותכחול עיניה ותיטול הימנו (שאי.ל.) שאילת הכוס. תל' "לא תקרב". יכול תישן עמו בבגדיה על המיטה. תל' "והדוה בנידתה". כל הימים שהיא בנדתה תהא בנידוי. מכאן אמרו חכמים. כל המנבלת עצמה בימי נידתה רוח חכמים נוחה הימנה. וכל המתקשטת עצמה בימי נידתה אין רוח חכמים נוחה הימנה. מעשה באחד שקרא הרבה ושנה הרבה ושמש תלמידי חכמים הרבה ומת בחצי ימיו. והיתה אשתו בוכה וצועקת וידיה מונחות לה על ראשה ותפילין שלו בידה. ומחזרת על בתי מדרשות ואומרת להם. רבותי! לא כך כתוב בתורתכם. "כי היא חיך ואורך ימים". בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה ושימש תלמידי חכמים הרבה. והיכן אריכות ימים. שמת בחצי ימיו. ולא היה אדם משיבה דבר. פעם אחת נודמן לה אליהו זכור לטוב. אמר לה. בתי. מפני מה את בוכה וידיך על ראשך. אמרה לו. ר'. בעלי שקרא הרבה ושנה הרבה מפני מה מת <דף ה, עמ' א> בחצי ימיו. אמר לה. בתי. כשאת בדם נידה כל אותן הימים הראשונים מהו אצליך. אמרה לו. ר'. אפי' באצבעו הקטנה לא נגע בי. שכן אמר. אל תגע בי אפי' !כלים שלי שמא אבוא לידי ספק. ואמר לה. כל אותן הימי' האחרונים מה הוא אצליך. אמרה לו. ר'. אכלתי עמו וגם שתיתי עמו. וישנתי עמו במטה ובשרו נגע בבשרי. אבל לא נתכוין לדבר אחר. אמר לה. ברוך המקום שנגפו. שכן כתוב בתורה "ואל אשה בנידת טומאתה לא תקרב". הרי הוא אומר "איש איש אל כל שאר בשרו". מלמד שלא יתייחד עם אשה בפונדוק אפי' עם בתו ואפי' עם אחותו וחמותו מפני טענת הבריות. ואל יהלך אדם עם אשה ?בשוק אפי' אם היא אשתו ואין צריך לומר באשת חברו. מפני טענת הבריות. ואל יספר אדם עם אשה בשוק ואפי' אם היא אשתו ואין צריך לומר באשת חברו. מפני טענת הבריות. לכן נאמר "לא !תקרב!". ולהלן !הוא נאמר! "לא !תקרב!". "לא תקרב". דבר שמביא לידי עבירה. "לא תקרב". רחק מן הכיעור ומן הדומה לכיעור. שכן
--	---

ל. לא היה ראוי להנתן לו אלא אשה אחת בלבד. אף אני דיי אשת. דיי חלקי. ד'א. "ברית כרתי לעיני". מה אם בתולה שהיא מותרת להנשא לכל מי שתחפוץ. אילו נמצאתי מסתכל בה כאלו נמציתי מסתכל באשת איש. ומנין שעשה משה סייג לדבריו. שאמ' לו המקום. "לך אל העם וקדשתם היום ומחר". הרי שני ימים. היה משה רבנו נושא ונותן בינו לבין עצמו ואומ'. שמא תלך אשה ותפלוט שכבת זרע ותבא ותעמוד לפני הר סיני >דף ה, עמ' ב< ונמצאו כל ישראל מקבלים את התורה בטמאה. מה עשה. הוסיף יום אחד משלו. שנ' "היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה". ומנין שהודה לו המקום. שנ' "והיו נכונים ליום השלישי". דין דן משה ופרש מן האשה. אמ'. מה אם ישראל שאינן כלי מיוחד ואינו מדבר עמהם אלא לשעה אמ' המקום להפריש מן האשה. אני שאני כלי מיוחד ומדבר עמי בכל עת ואני יודע אימתי הוא מדבר עמי אינו דין שאפרוש מן האשה. פרק ב מנין שהודה לו המקום. שנ' "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם". יכול אף משה היה עמהם בהתר. ת'ל "ואתה פה עמוד עמדי". אמור מעתה. ישראל חזרו להם בהיתרן ומשה עמד באיסורו. דין דן משה ושיבר את הלוחות. אמ'. לא ניתנו הלוחות לישראל אלא לעשות את התורה ועכשיו דין הוא שאשברם. משלו משל למה הדבר דומה. למלך שאמ' לשלוח. לך וקדש לי אשה פלגי. הלך ומצאה אשת איש. והיה אותו השליח פיקח. אמ'. אם אני נותן לה את השטר נמצאתי מחייבה מיתה. מה עשה. אחז בשטרו וקרעו. כך אמ' משה. אם אני נותן את הלוחות לישראל >דף ו, עמ' א< נמצאתי מחייבן כלייה. שנ' "זובח לאלהים יחרם". מה עשה. תפש בשני הלוחות ושיברן. שנ' "ואתפש בשני הלוחות ואשליכם". מנין שהודה לו המקום. שנ' "בעת ההיא אמ' ייי אלי פסל לך". הא שהודה לו המקום על שיבורן. דין דן משה ופרש מאהל מועד. אמ'. מה אם הר סיני שלא היתה קדושתו אלא קדושת שעה לא הייתי עולה לתוכו עד שאיקרא. אהל מועד שקדושתו קדושת עולם אינו דין	שנו חכמים. רחק מן חטא הקל שלא יביאך לידי חמור. רוח לעשות מצוה קלה שתביאך לחמורה. הרי הוא אומר "בטנך ערימת חטים סוגה בשושנים". "ב?טנך ערימת ח?טנים?". אילו מצות קלות הרכות כשושנים. דבר-אחר. "סוגה בשושנים". אילו שבעים זקנים. דבר-אחר. "סוגה בשושנים". אילו מצות רכות שאין אדם ניכר בהן אם עשה אם לא עשה. "[סוגה בשושנים". שבזמן שישראל עושין {אותן} אותן הן מביאין אותו לחיי עולם הבא. כיצד. אשתו עמו נידה בבית. רצה משמש. רצה אינו משמש. וכי מי רואה ומי יודע בו שיאמר לו כלום. הא אינו מתיירא אלא (מפני): [ממי] שפיקד על הנידה. ראה קרי. רוצה טובל. רצה אינו טובל. הא אינו מתיירא אלא ממי שפיקד על הטבילה. פירותיו בטבל. רצה תורם. רצה אינו תורם. וכי מי רואה ומי יודע בו שיאמר לו כלום. הא אינו מתיירא אלא ממי שפיקד על התרומה. ואילו [הן] מצות (קלות המ?כירו?ת): [הרכות כשושנים] שבזמן שישראל עושין אותן מביאות אותן לחיי העולם הבא. איזה סייג שעשה משה לדבריו. בשעה שאמר לו הקב"ה. "לך אל העם". לא רצה משה הצדיק לומר להם כשם שאמר לו הקב"ה. אלא אמר להם. "היו נכונים לשלשת (ה)ימים אל תגשו אל אשה". הוסיף להם יום אחד מדעתו. אמר. שמא ילך איש אצל אשתו ותצא ממנו שכבת זרע ביום השלישי ויהיה טמא. ונמצא ישראל מקבלין דברי תורה בטמאה מהר סיני. אלא אוסיף להם יום (אחד): [ש?לישין] כדי שיהיו כולם טהורים ביום השלישי. ונמצא ישראל מקבלין את התורה מהר סיני בטהרה. זה אחד מארבע דברים שעשה משה מדעתו ודן קל וחומר בדעתו והסכים הקב"ה לדעתו. [פירש מן האשה והסכי?ם? דעתו לדעת המקום]. שיבר את הלוחות והסכים(ם)?[מ? דעתו] >דף ה, עמ' ב< [2] הקב"ה. [1] לדעת(ו) פירש מאהל מועד והסכי?ם? [דעתו] [2] הקב"ה? [1] לדעת(ו). פירש מן האשה כיצד. אמר. ומה אם ישראל שלא דבר הקב"ה עמהם אלא לפי שעה נתקדשו לשלשת ימים. ואני שאני מזומן לכך בכל יום ויום ואני יודע אימתי הוא מדבר עמי אם ביום אם בלילה על אחת כמה וכמה שאפרוש מן האשה. והסכי(ם)?[מ? דעתו] [2] הקב"ה [1] לדעת(ו). ר' יהודה בן בתירא אמר. לא פירש מן האשה עד שנאמר לו מפי הגבורה. שנ' "פה אל פה אדבר בו". פא'פ אמר[תי] לו. פרוש מן האשה. ופירש והסכי(ם)?[מ? דע?תו?] [2] הקב"ה [1] לדעת(ו). ויש אומרים. לא פירש מן האשה עד שנ' לו מפי הגבורה. שנ' "לך אמור להם שובו לכם לאהליכם". ונא' "ואתה פה עמוד עמדי". חזר לא!וחלוי ופירש והסכים דעתו לדעת המקום. פירש מאהל מועד כיצד. אמר. ומה אהרן אחי שמשחתי אותו בשמן המשחה ומרובה בבגדי' ומלוּבש בהן בקדש. אמר הקב"ה. "דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקודש". אני שא(י)ני מזומן לכך על אחת כמה וכמה שאפרוש מאהל מועד. והסכים דעתו לדעת המקום. שבר את הלוחות כיצד. אמרו. בשעה שעלה משה למרום לקבל לוחות שהיו כתובין ומונחים מששת ימי בראשית. שנ' "והלוחות מעשה אלקים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות". אל תקרי "חרות" אלא "חירות". שכל מי שעוסק בתורה הרי הוא בן חורין. [באותה? שעה היו קושרים מלאכי השרת קטיגור על משה (ואמרו)] ואמרו (מלאכי השרת). רבונו של עולם. "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו. ותחסרנו מעט מאלהים". "תמשילנו במעשה ידיך". "צאנה ואלפים כולם". "צפור שמים ודגי הים". והיו מרגנין אחר משה ואומרים. מה טיבו של ילוד אשה שעלה למרום. שנ' "עלית למרום שבית שבי". נטלן וירד והיה שמח שמחה גדולה. כיון שראה את ישר' ש?ס?רחו במעשה העגל אמר. היאך אני נותן לישר' את הלוחות הללו ומזקקן אני למצות חמורות ומחייב אני אותן מיתה לשמים. שכך כתוב בתורה "לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". חזר לא!וחלוי וראהו [השבעים] זקנים ורצו אחריו. אחז משה בראש הלוחות והם אחזו בראש אחר. וחזק כחו של >דף ו, עמ' א< משה יותר מכחן של שבעים זקנים. שנ' "ולכל היד החזקה". נסתכל משה בלוחות וראה שהכתב פרח מהן. וכשפרח הכתב מהן גברו וכבדו על ידי משה ונפלו מידי ונשתברו. שנ' "ואתפוש בשתי הלוחות ואשליכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם".
---	--

שלא אכנס לתוכו עד שאיקרא. מנין שהודה לו המקום. שנ' "ויקרא אל משה". פרק ג דף ו, עמ' ב > מנין שעשת התורה סייג לדבריה. תל' "איש איש את! כל שאר בשרו לא תקרבו". מה תל' "לא +תקרבו" <021>". אלא שלא יתיחד אדם לא עם חמותו ולא עם כלתו. אבל מתיחד עמהם לשעה אין בכך כלום. וכן הוא אומ'. "ואל אשה בנדת טמאתה". כיצד הוא מזהיר על ידי עצמו. תל' "לא תקרב". יכול שישחק עמה והיא נדה. תל' "לא תקרב לגלות ערותה". כיצד היא מזהרת על ידי עצמה. תל' "לא תקרב". יכול שתקשיט מעילה ותישן אצלו והיא נדה. תל' "לא תקרב לגלות ערות". מנין שהיא מבשלת לו ומשמשו נדה. תל' "לא תקרב". מכאן אמרו חכמים. כל אשה שהיא מקשטת עצמה והיא נדה אין רוח חכמ' נוחה הימנה. שנ' "בטנך ערמת חטים". "בטנך ערמת". אלו ישראל. "סוגה בשושנים". אלו הצדיקים. "בטנך ערמת חטים". אלו ישראל. "סוגה בשושנים". אלו חכמים ותלמידים. דא' "בטנך ערמת". אלו ישראל. "סוגה בשוש". אלו חכמ' ונביאים שהן סגים את ישראל בתפלתן מן הפורענות. אם כן למה נאמ' "סוגה בשושנים". אלא אשתו נדה עמו בבית. שמא ילך לו עליה. מי ימחה בידו. אלא פירותיו שאינן מעושרין עמו בבית. שמא יאכל מהן. מי דף ז, עמ' א > ימחה בידו. אלא מצות שישאל עושרין בסתר שהן רכות כשושנים. לכך נאמ' "סוגה בשושנים". מנין שעשו נביאים סייג לדבריהם. שנ' "אריה שאג מי לא יירא". יכול שלא יהא קולו אלא כקול הארי בלבד. אמרתה. מי נתן קול בארי. הלא הוא. כל כך מכניסים אותו לבריותיו בשביל שתטיח האוזן ותהא יכולה לשמוע. וכן הוא אומ' "והר סיני עשן כולו". יכול כעשן הכבשן בלבד. כל כך מכניסים אותו לבריותיו בשביל שתטיח האוזן ותהא יכולה לשמוע. וכן הוא אומ' "והר בער באש עד לב השמים". מנין שעשה כתובים סייג לדבריו. שנ' "הרחק מעליה דרכך" "אל תחמוד יפיה בלבבך". אומרים לאדם. שלא תלך בשוק הזה ולא תכנס בכרך זה שאשה זונה	א' יוסי הגלילי. אמשול לך משל למה הדבר דומה. למלך שאמר לשלוחו. צא וקדש לי אשה נערה יפה וחסידה ומעשיה נאים. הלך אותו שליח וקידשה. לאחר שקידשה מצאה שזינתה תחת אחר. והיה השליח דן קל וחומר בעצמו. אמר. אם אני נותן לה (ג'ט?ט): [כתובה] מעכשיו נמצאתי (מתחייב) מיתה למלך? נפטרה היא מאדוני לעולם. כך היה משה הצדיק דן קל וחומר בעצמו. היאך אני נותן לישר' לוחות הללו. מזיק אני אותן למצות חמורות ומחייב אני אותן מית' לשמים. שכך כתוב בתורה "זובח לאלקי יחרם". אלא אחזור ואחזירם אותם למוטב. שמא יאמרו ישר'. היאך הלוחות הראשונ' אשר הורדת. אין דברים הללו אלא בדאי. ר' יהודה בן בתירא אומר. לא שיבר משה את הלוחות עד שנאמר לו מפי הגבורה. שנ' "פה אל פה אדבר בו". פה אל פה אמרתי לו. שבר את הלוחות. ושבר והסכים דעתו לדעת המקום. [ואחרי' אומרי'. #מהכא. שנ' "וארא והנה חטאתם לה' אלהים". לא אמר "וארא" אלא שראה כתב פורח מעליהם]. [ר' מאיר אומר. #מהכא. שנ' "אשר שיברת". יישר כחך ששברת]. ואחרים אומרי'. לא שבר משה את הלוחות (ש) עד שנאמר לו מפי הגבורה. שנ' "ויהיו שם כאשר צונו יי'". מלמד שנצטוו משה רבינו לשבור הלוחות. ר' אלעזר בן עזריה אומר. (לא) לא שבר משה את הלוחות עד שנ' לו מפי הגבורה. שנ' "ויהיו שם כאשר צונו יי'". ולהלן הוא אומר "אשר עשה משה לעיני כל ישר". מה להלן שנצטוו ועשה אף כאן שנצטוו ועשה. ר' עקיבא אומר. לא שבר משה את הלוחות עד שנ' לו מפי הגבורה. שנ' "ואתפוש בשני הלוחות". במי שאדם תופש במי שיכול לברוא!] חזקיה מלך יהודה עשה ארבעה דברים מדעתו ודן קל וחומר בעצמו והסכים דעתו לדעת המקום. עבר ניסן בניסן והסכים דעתו לדעת המקום + [גנו ספר רפואות והסכי?מ? דעתו לדעת המקום]. כיתת נחש נחשת והסכים דעתו לדעת המקום. [שנ' "כי עד הימים ההם היו בני ישר' מקטירין לו ויקראו לו נחשתן"]] שמד והסיר את הבמות והמצבות והסכים דעתו לדעת המקום. שנ' "הוא הסיר הבמות והמצבות וכתר את האשרה". דף ו, עמ' ב > סתם מי גיחון העליון והסכים דעתו לדעת המקום. שנ' "הוא חזקיה אשר סתם מי גיחון וגו'". איזה סייג עשה איוב לדבריו. הרי הוא אמר "איש תם וישר". מלמד שהרחיק איוב מן הדבר שמביא לידי עבירה ומן הכיעור ומן הדומה לכיעור. ומה תל' "איש תם". [מל?מד?] שיצא מהול ממעי אמו. ולא איוב בלבד יצא מהול אלא אדם הראשון (נולד): [נברא] מהול. שנ' "ויברא אלהים את האדם בצלמו". ואף שת נולד מהול. שנ' "ויולד בדמותו"? צלמו". ואף נח נולד מהול. שנ' "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו". ואף שם נולד מהול. שנ' "ומלכי-צדק מלך שלם". ואף יעקב נולד מהול. שנ' [ויעקב איש תם]. ואף יוסף נולד מהול. שנ' [אלה תולדות יעקב יוסף]. כשם שיעקב נולד מהול כך יוסף נולד מהול. אף משה נולד מהול. שנ' "ותראה אותו כי טוב הוא". וכי מה ראת' אמו במשה שהיה נאה ומפואר ומשובח מכל הבריות. אלא מלמד שיצא מהול. ושמואל נולד מהול. שנ' "והנער שמואל הולך וגדל וטוב". ודוד נולד מהול. שנ' "לדוד מכתם". וירמיה נולד מהול. שנ' "בטרם אצרך בבטן ידעתך". וזרובבל נולד מהול. שנ' "ביום ההוא נאום יי' צבאות אקח וזרובבל בן שלתיאל עבדי נאם יי'". הרי הוא אומר באיוב "ברית כרתי דף ז, עמ' א > לעיני ומה אתבונן על בתולה". מלמד שהחמיר איוב על עצמו מלהסתכל [אפי'] בבתולה. והלא דברים קל וחומר. ומה בתולה שאם רוצה אדם להשיאה לבנו לאחיו לקרובו החמיר בה איוב ונתן על עצמו שלא להסתכל בה. אשת איש על אחת כמה וכמה. ומפני מה החמיר איוב על עצמו מלהסתכל בבתולה. אמר. שמא אני מסתכל בה היום ולמחר נשאת לאיש. נמצאתי מסתכל באשת איש. איזהו סייג שעשו נביאים לדבריהם. הרי הוא אומר "יי' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה". לא כגבור (אל) אחד בלבד אלא [כ]כל [ה]גבורים שנבראו בעולם. אילו המלאכים שנקראו גבורים וכל הגבורים שעמדו מבני אדם בכל העולם. [כיוצא בו] אתה אומר "אריה שאג מי לא יירא". לא כשאגת אריה אחד [בלבד] אלא [כ]כל אריות שנבראו בעולם. כיוצא בדבר אתה אומר "והנה כבוד [ה] אלהי ישר' בא מדרך [ה]קדי?ם? וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו" (במא?מר ר?ך וקדים). "וקולו
--	---

בתוכו ואשה נאה היא והיא משטה את הבריות אחריה ביפיה. אמ' להם. בטוח אני שאע'פ שאני הולך אני מסתכל בה ולא מתחמד ליפיה. אמרו לו. אע'פ שאת בטוח אל תלך. ד'א. "הרחק מעליה" אל תחמוד יפיה". ר' יהושע בן קרחה אומ'. אין זו אלא דרך המינוח. אומ' לאדם. שלא תלך אצל המינים ולא תאזין לדבריהם שלא תכשל במעשיהם. אמ' להם. בטוח אני לפי שאני הולך אני מאזין לדבריהם ולא אכשל במעשיהם. אמרו לו. אע'פ שאת בטוח אל תלך. ד'א. "הרחק מעליה". "אל ישט אל דרכיה". "כי רבים חללים הפילה". "דרכי שאול ביתה". "רגליה יורדות מות". דף ז, עמ' ב > מנין שעשו חכמים סייג לדבריהם. שאמרו חכמי לקרות קרית שמע עד חצות. רבן גמלי' אומ'. עד קריית הגבר. אלא שלא יאמר אדם. הואיל ואני מותר לקרות קרית שמע כל הלילה אלך ואישן לי. אמתי שארצה אני קורא קרית שמע. חטפתי שינה ולא קרא. הרי זה מתחייב בנפשו. מכאן אמרו חכמי'. עלה אדם למטה יקרא. אם היה תלמיד חכם יקרא את שמע כתחלה. ואם רצה לשנות ישנה. כל העובר על דברי חכמי' הרי זה מתחייב בנפשו. שנ' "חפר גמץ ב"ו[ו] יפל ופורץ גדר ישכנו נחש". ד'א. "חפר גומץ בו יפל". זו דינה בת לאה. שהיו אחיה ובית אביה יושבים ושונים בבית המדרש ויצאה לראות בבנות הארץ. שנ' "ותצא דינה בת לאה". מי הוא נחש שנשכה. זה שכס בן חמור. שנ' "וירא אותה שכס בן חמור". "חפר גומץ בו יפל". זה המקלל. שנ' "ויקב בן האשה הישר". מי הוא נחש שנשכו. זה משה. שנ' "וידבר משה אל בני ישראל". (לסק)ילה ולדחיפה. פרק ד והעמידו תלמידים הרבה. בית שמאי אומ'. אין שונים אלא לכשרים לבני אבות ולבני בני אבות. בית הלל אומ'. לכל אדם. משלו משל למה הדבר דומה. לאשה שהיא מושבת תרנגולת על הבצים. מתוך הרבה היא מוציאה מעט ומתוך דף ח, עמ' א > מעט אינה מוציאה כלום. ר' אלעז' אומ'. "בבקר זרע את זרעך". כשמועו. בכרתה וזרעתה. שלא תשב לך ותאמר. דיי. אלא זרע באחרונה שמא לא ירדו גשמים	כקול מים רבים". זה גבריאל המלאך. "והארץ האירה מכבודו". זה מלך מלכי המלכים הקב'ה. והלא דברים קל וחומר. ומה גבריאל המלאך שהוא אחד מאלף אלפים וריבי רבבות שמשרת' לפניו קולו הולך מסוף העולם ועד סופו. מלך מלכי המלכים הקב'ה שברא את כל העולם כולו וברא עליונים ותחתונים על אחת כמה וכמה. מלמד שמראין את העין מה היא יכולה לראות ומשמיעין את האוזן מה שהיא יכולה לשמוע. איזה סייג עשו כתובים לדבריהם. "הרחק מעליה דרכך ואל תקרב אל פתח ביתה". דף ז, עמ' ב > "הרחק מעליה דרכך". זו מינות. [ומזהיר] "ואל תקרב אל פתח ביתה". אומר' לו לאדם. אל תלך לבית המינים ואל תשמע לדבריהם שמא תכשל בם. והוא אומר. וז'מה איכפת לי. בוטח אני בעצמי (שא?פ?) שאע'פ? שאני הולך לשם איני נכשל בדבריהם. אומר' לו. ריקה. אע'פ שאתה בוטח בעצמך אל תלך לשם שמא תכשל בם. שמא תאמר. שומע אני וחזור בי. תל' "כל בואיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים". "טבחה טבחה ומסכה יינה אף ערכה שלחנה". אילו (מינים) רשעים שבזמן שאדם ניכנס ביניהן מאכילין אותו ומלבישין אותו ומכסין אותו ונותנין לו ממון הרבה [כיון (ל?)ש?]היה כאחד מהם כל אחד ואחד מכיר את שלו ונוטל. ומעשה באחד מהם שבאו וגזלו את שלו ונטלו כל מה שעליו. ועליו נאמר "עד יפלה חץ כבירו כמהר ציפור אל פח" [וגו']. דבר-אחר. "הרחק (מעליך דרכך) מעליה דרכך". זו זונה. אומר' לו לאדם. אל תלך לשוק פל' ואל תכנס למבוי פל'. שיש שם זונה אחת ויפה ומכשלת את הבריות ביופיה. אל תלך לשם שמא תכשל בה. והוא אומר. ומה איכפת לי. בוטח אני בעצמי שאפי' אני הולך לשם איני נכשל בה. אומר' לו. ריקה. אע'פ שאתה בוטח בעצמך אל תלך לשם שמא תכשל בה ואל תקרב אל פתח ביתה. אל ירגיל אדם עצמו לעבור על פתחה של זונה. שנ' "כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה". איזה סייג עשו חכמים לדבריהם. חכמים קורין את שמע עד חצות. רבן גמליאל אומר. עד קרות הגבר. כיצד. אדם בא [ממלאכתו בערב] אל יאמר אדם. אוכל קימעא ואשתה? ק?מעא ואישן קימעא ואח' כ? אקרא ק?ש?. ונמצא ישן כל הלילה כולו ואינו קורא. אלא אדם בא ממלאכתו הולך לבית הכנסת [או] (ו)לבית המדרש. אם רגיל לקרות קורא. ואם רגיל לשנות שונה. ואם לאו קורא את שמע ומתפלל. וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. רבן שמעון בן גמליאל אומר. פעמי' שאדם קורא קריית שמע [שני?פע?מים זה אחר זה] ויוצא בה ידי חובתו אחד של יום ואחד של לילה. אימת. (עד: [כשיאמ' אחד?ק?ודם עלות השחר ואחד לאחר] שיעלה עמוד השחר. אבל מ?ש?יעלה עמוד השחר אינו יוצא. אלא ע?מדו חכמי' הרבה ועשו סייג לדבריהם. פרק ג שבית שמאי אומר'. לא ישנה אדם אלא למי שהוא (עלוב): [עניו] וחכם וירא חטא ועשיר (ובן אבות?): [וביישן]. ובית הלל אומר'. ישנה (לכל הדברי') לכל אדם. שהרבה פושעי' > דף ח, עמ' א < בישר' ונתקרב ללמוד תורה ויצאו מהם צדיקים וחסידים וכשרים. ר' עקיב' אומר. כל הנוטל פרוטה מן הצדקה בזמן שאינו צריך לו אינו יוצא מן העולם עד שיצטרך לבריו?ות. הוא היה אומר. המכריך סמרטוט? על עינו או על שוקיו ואמר. תנו לסומא זה. ואומר. תנ?ו למוכה שחין זה. זו היא שמרביץ בו באמת. הוא היה אומר. המחבט פתו לארץ (והפ) והמפזר מעותיו לארץ [בחמ[ו]תו] אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. הוא היה אומר. הקורע בגדיו בחמתו והמשבר כליו בחמתו סוף שהוא עובד (ע'ז!). שכך אומנתו של יצר הרע. היום אומר לי יצרו. קרע בגדיך. למחר אומר לו. לך ועבוד (ע'ז!). הוא היה אומר. הנותן בחבירו עינו ובאדם אחד שימות ו?רשנו או שימות וישא אשתו סוף הם קוברין אותו. וכן הנותן עינו באשתו שתמות ויירשנה שתמות וישא אחותה סוף שקוברין אותו בחייהן. ועליו הכתוב אומר "חופר ג?ו?מץ בו יפול". מעשה באדם אחד שעבר על דברי ר' עקיבא ופרע את ראשה?ה? של אשה בשוק. ובא?ת?ה לפני ר' עקיבא וחייב[ה] [ו] ליתן [לו] [ה] ארבע מאות זוז.
--	--

ויאבדו הראשונים. או שמא יבא שדפון ויאבדו האחרונים. או שמא אלו ואלו הוכשרו. "כי אינך יודע אי-זה יכשר הזה או זה". ר' עקיבא אומ'. אם העמדת תלמידים הרבה בנערותיך. שלא תשב לך ותאמר. דיי. אלא העמד בזקנותך והרבה תלמוד תורה. "כי אינך יודע". הוא היה אומ'. אם בא עני אצלך בשחרית ונתתה לו איסר והלך לו ובא אחר <דף ח, עמ' ב> במנחה. אל תאמר. כבר נתתי לראשון. אלא מוטב לתן לאחרון. "כי אינך יודע". ר' יהושע בן קרחה אומ'. אם נשאתה אשה בנערותיך והולידה לך בנים ומתה. שלא תשב לך ותאמר. דיי. אלא בזקנותיך הרבה פריה ורביה. "כי אינך יודע". הוא היה אומ'. הנותן עיניו באשתו שמא תמות וירשנה או שמא תמות ויקח לו אשה אחרת סופה לקברו. וכן הנותנת עיניה בבעלה שמא ימות ותירשנו ותקח לה איש אחר סופה לקברה. היה גומל חסד. ואמ'. אלך ואעשה בפועל (שלא יאמרו): [כדי שיאמרו]. עני הוא. סופו ליצטרך לבריות. הזורק את מעותיו והטורף את פתו בחמתו סופו ליצטרך לבריות. המשבר את כליו והמקרקע את בגדיו כאילו עובד ע'ז. שהיום <דף ט, עמ' א> יצרו אומ' לו. שבור את כליך וקרע את כסותך. למחר הוא אומ' לו. לך ועבוד ע'ז. והוא שומע לו. ר' יהודה אומ'. על שלשה דברים העולם עומד. על הקנאה ועל התאוה ועל הרחמים. ועוד בשלשה דברים <ובנעימה 101> ובמראה.	אמר לו. תן לי זמן. ונתן לו זמן. למחר אמר לו חבירו. בא ואתן לך עיצה שלא תתן לה כלום. אמר לו. תתן לי. אמר לו. לך וטול ש?מ?ן באיסר. לך ושבור הצלוחית על פתחה של אותה אשה. הלך ונטל שמן באיסר והלך ושבר הצלוחית על פתחה של אותה אשה. יצתה האשה והיא ופרעה את ראשה והיית' מטפחת! מונח! [ידיה] על ראשיה. העמיד עליה עדים ובא לפני ר' עקיבא. אמר לו. ר'. לבווייה זאת אתה מחייבני ארבע מאות זוז. מה על שמן שבאיסר לא חסתה על כבוד' אלא יצתה מתוך ביתה ופרעה ראשה בשוק והיית' מטפחת [ו]מונח? [ת] לה [ידי?ה?] על ראשה. אמר לו. בני. לא אמרת כלום. כל החובל בעצמו פטור שאף-על-פי שהוא חייב באחרים בעצמו פטור. אבל אתה ואחרים שחבלו באחרים חייבין. אותה אשה שחיבלה בעצמה פטורה. ואתה שחבלת בעצמה תן לה ארבע מאות זוז. ר' דוסתאי בר ינאי אומר. אם ביררת וזרעתה ברביעה ראשונה אל תשב לך ברביעה שנייה שמא יבוא ברד לעולם. נלכדו ראשונות ונתקיימו האחרונות. אם בררת וזרעת' ברביעה שנייה אל תשב לך ברביעה שלישית שמא יבא שדפון לעולם. <דף ח, עמ' ב> נשדפו ראשונות ונתקיימו אחרונות. כי אינך יודע איזה יכשר הזה או זה. שנ' "בבקר זרע וזרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע איזה יכשר". הוא היה אומר. אם נתת פרוטה לעני בשחרית ובא אחד בערבית ועמד לפניך. אם יש בידך ליתן לו תן. ואם לאו פטריהו מיד. ואל תאמר. איני נותן שכבר נתתי לאחר בשחרית. כי אינך יודע איזה יכשר. איזה מהן הגון וכן אבות. שנ' "בבקר זרע וזרעך". ר' ישמעאל אומר. אם למדת תורה בילדותיך למוד תורה בזקנותיך. הו?ה? תלמוד בילדותך? [ו]? תלמוד בזקנותך. אל תאמר. איני לומד תורה. אלא יגע בתורה לעולם. כי אינך יודע וגו'. לכך נאמר "בבקר זרע וזרעך". ר' עקיב' אומר. למוד תורה בילדותיך ובזקנותיך כעניין של מעלה. ר' מאיר אומר. [אם] למדת תורה מרבך (ושכחת): [וא?מ?צ?ת?] אל תאמר דיי אלא לך אצל אדם אחר ולמוד תורה. ואל תלך לפני חכם אחד אלא למי שהוא קרוב לך תחילה. שנ' "שתה מים מבורך וגו' ונזלים מתוך באירך". [חובה היא ל]אדם (ששימש): [שישמש ג'] תלמידים חכמי' כגון ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא. שנ' "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום". אל תקרי "דלתותי" אלא "דלת(י) דלתי". כי אינך יודע [אם שניהם נתקיימו בידך]. לכך נאמר "בבקר זרע וזרעך". ר' יהושע אומר. נשאת אשה בילדותך שא אשה בזקנותיך. הולדת בנים בילדותיך תוליד בנים בזקנותך. אל תאמר. איני נושא אשה. אלא שא אשה ותוליד בנים ובנות והרבה פרייה ורבייה. כי אינך יודע וגו'. הוא היה אומר. אם למדת תורה הרבה בעשירות למוד תורה בעניות. אם למדת תורה בשעת הדוחק אל תש?ב בשעת הרווח. לפי שטוב לאדם שיעשה מעט מדוחק יותר ממאה פעמים בשעת רווחה. כי אינך יודע. <דף ט, עמ' א> מעשה בחסיד אחד שהיה רגיל בצדקה. נכנס? בספינה בתוך הים. בא הרוח וטבע ספינתו בים. וראהו ר' עקיבא ובא להעיד על אשתו שתנשא. הלך אצל ישיבה להעיד עליו ולא הגיע עת לעמוד עד שבא אותו האיש ועמד לפניו. אמר לו. בני. לא אתה הוא שטבעת בים. אמר לו. הן. אמר (לך) לו. מי העלך מן הים. אמר לו. ר'. צדקה שעשיתי העלתני מן הים. אמר לו. מניין אתה יודע. אמר לו. כשירדתי למקום מצולה שמעתי קול רעש גדול שזה אמר לזה. רוצו ונעלה האיש ההוא שהוא רגיל בצדקה. באותה שעה פתח ר' עקיב' ואמר. ברוך יי אלהי ישראל שבחר בדברי תורה ובדברי חכמים. שדברי תורה ובדברי חכמי' קיימין לעולם [ולעולמי עולמים]. שנ' "שלח לחמך על פני המים כי ברוב הימי' תמצאינו". #ועוד כתיב# "וצדקה תציל ממות".] מעשה בבנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה ובאתה אלמנה אחת ועמדה לפניו. אמרה לו. ר'. פרנסיני. אמר לה. העבודה. אין בקופה של צדקה מאומה. חזרה ואמרה לו. ר'. אם אי אתה מפרנסני נמצאת מאבד אלמנה ושבעת בניה. עמד ופרנסה משלו כדי פרנסתה. לימים חלה בנימין הצדיק והיה מצטער על המיתה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה. רבונו של עולם. [אתה אמרת]. כל המקיים נפש אחת מישר' מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל העולם כולו. בנימין הצדיק שקיים אלמנה ושבעת
--	---

	בניה ימות בשנים מועטים. באותה שעה בקשו מלאכי השרת רחמים עליו וקרעו גזר דינו והוסיפו לו עשרים ושתים שנה על שנותיו.	
משנה ב שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר: על שלשה דברים העולם עומד: על התורה, ועל העבודה, ועל גמילות חסדים.	פרק ד ו דף ט, עמ' ב < שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר. על שלשה דברים העולם עומד. על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.	פרק ה ו דף ט, עמ' ב < שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר. על שלשה דברים העולם עומד. על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים.
על התורה כיצד. [הרי] הוא אומר "כי חסד חפצתי ולא זבח [ודעת אלהים מעולות]. מכאן לעולה שהיא חביבה מזבחים]. מפני מה. מפני שהעולה כולה כליל לשמים. שנ' "והקטירים הכהן המזבחה". ובמקום אחר הוא אומר "ויקח שמואל {את} טלה {ה}חלב אחד ויעליהו עולה כליל ל'". ותלמוד תורה כנגד כולם. הא אם למד אדם תורה יודע דעתו של מקום. שנ' "אז תבין יראת י' ודעת אלקים תמצא". חכם שהוא יושב ודורש בקהל העלה עליו הכתוב כאילו חלב ודם הקריב על גבי המזבח. שני תלמידי חכמים שהיו יושבין ועוסקין בתורה ועברה כלה לפנייהם או מטה של מת. אם יש [בהן]: [בידן] כדי צרכן אל יבטלו (ממ?עונ?תן) ממשנותם. ואם לאו יעמדו וישחקו לפני כלה וילוו את המת. מעשה בר' יהוד' בן אילעי שהיה יושב ועוסק בתורה ושונה <דף י, עמ' א> לתלמידיו. עברה כלה לפנייהם ואחז ידו בראשו של הדס והיה מש!א!נ' בה עד שעבר לפני הכלה. שוב מעשה בר' יהוד' בן אילעאי שהיה יושב ושונה לתלמידיו. עברה כלה לפנייהם. אמר להם. מה הוא זה. אמרו לו. כלה עוברת. אמר להם. קומו והתעסקו בכלה. שכן מצינו בהקב' שנתעסק בכלה. ש?נ? "ויבן יי אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויביאה אל האדם". ובכרכי הים קורין לכלתא #בנייתא#. ומניין שתיקן הקב' את חוה וכיללה וקישטה והביאה אל האדם. שנ' "ויביאה אל האדם". #וכתי'#" ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי". פעם אחת נעשה הקב' שושבין [לאדם]. מיכאן ואילך [אדם] קונה שושבין לעצמו. שנ' "עצם מעצמי ובשר מבשרי". פעם אחת ניטלה חוה. מיכאן ואילך [אדם] מקדש את בת חבירו. [וכן היה מע?ש?ה בר' טרפון שהיה יושב ושונה לתלמידיו ועברה כלה לפניו. ציוה עליה והכניסה לתוך ביתו ואמ' לאמו ולאשתו. רחצוה וקשטוה ורקדו לפנייה עד שתלך לבית בעלה]. על העבודה כיצד. אמרו. כל זמן שעבודת בית המקדש קיימת והיה העולם מתברך והגשמים יורדין בזמנן. שנ' "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי ונתתי מטר ארצכם בעתו	וכן את מוצא שלא גלו עשרת השבטים אלא בעון ביטול תורה. שנ' "לכן גלה עמי מבלי דעת". "לכן כאכול קש לשון אש". מפני "כי מאסו את תורת יי צבאות". וכן את מוצא שלא גלו שבט יהודה ובנימין אלא בעון ביטול תורה. שנ' "כה אמ' יי על שלשה פשעי יהודה ועל ארבעה לא אשיבנו". מפני "על מאסם תורת יי". וכן הוא אומר "ושלחתי אש ביהודה". וכן את מוצא שלא חרבה ירושלם אלא בעון בטול תורה. שנ' "מי נתן למשסה יעקב". מפני מה. "לא אבו בדרכיו הלון". לפי "וישפך עליו חמת אפו ועזוזו מלחמה". וכן אתה מוצא שלא גלה הארץ אלא בעון בטול תורה. שנ' "לכן שמעו גוים ודעי עדה". "שמעי הארץ הנה אנכי". וכן הוא אומר. "מי האיש החכם". "ויאמר יי על עוזם". ועל העבודה. זו בית המקדש. וכן אתה מוצא שכל זמן שהיתה עבודת בית המקדש קיימת היתה ברכה בעולם והזול מרובה והדגן מרובה והיין מרובה. ובני אדם אוכלים ושובעים והבהמה אוכלת ושובעת. שנ' "ונתתי עשב בשדך לבהמתך". משחרב בית המקדש ניתלקה-ה ברכה מן העולם. שנ' "השמרו לכם פן יפתה לבבכם" וכו'. "וחרה אף יי בכס" וכו'. וכן הוא אומר "ואקרא חורב על הארץ ועל ההרים". וכן הוא אומר "מהיותם בא אל ערמת! חטים!" וגו' "והיתה עשרים ו!אחד!" אינו אומר כן אלא "והיתה עשרים". מפני מה היין לוקה יתיר מן הדגן. מפני שהוא מין קללה. ר' אומ'. לא משום כן אלא מפני שדורכים אותו בטומאה. וכן הוא אומר "זרעתם הרבה והבא מעט {זרעתם הרבה והבא מעט}." משבטל העומר. "אכול אין לשבעה". משבטל לחם הפנים. "שתו ואין לשכרה". משבטלו נסכים. "לבוש ואין לחום לו". משבטלו בגדי כהן גדול. "והמשכר ישתכר אל צרור נקוב". משבטלו שקלים. וכן הוא אומר "כי תאנה לא תפרח". משבטלו הביכורים. "ואין יכול בגפנים". משבטלו נסכים ונסכו! יין. "כחש מעשה זית". משבטל שמן המאור ושמן המשחה. "ושדמות לא עש[ה] אוכל". משבטלו התנופות. "גזר ממכלא צאן". משבטלו התמידים והמוספים. "ואין בקר ברפתים". משבטלו <דף י, עמ' א> זבחי שלמים. למחר כשיבנה בית המקדש מהו אומר. "ונבנתה עיר על תלה". "ויצא מהם תודה וקול משחקים". "ואני ביי אעלוזה". "אלהים יי חילי וישם רגלי".	פרק ו ו וכשבא אספסינוס והקיף על ירוש' שרה כנגד חומת ירושלם. ואמרו לאנשי ירושלם. שברו ממני קשת אחת וחץ אחת ואלך מעליכם בשלום. אמ' להם פעם ראשונה ופעם שניה ולא קבלו עליהם. אמ' להם רבן יוחנן בן זכאי. גורמין אתם לעיר הזאת שתחרב ולבית הזה שישרף. אמרו לו. כשם שיצאנו על השרים הראשונים והרגנום כך נצא על זה ונהרגנו. על כל דבר ודבר שהיה רבן יוחנן בן זכאי אמ' להם היו +<חסידים02> כשירים +<שם 02> היו כותבים אותם בשטרים וכורכים אותם בחצים וזורקים אותם חוץ לחומה. ואומ'. רבן יוחנן בן זכאי אהבו של מלך. כיון שראה רבן יוחנן שלא רצו לשמוע לו אמ' לתלמידיו. חברים. עמדו והוציאוני מכאן. נתנו אותו בארון של עץ. נטל ר' אליעזר בראשו ור' יהושע ברגליו. היו משמשים והולכים עד שהגיעו לפתח של מדינה.

כיון שהגיעו לפתח של מדינה אמרו להם. עמדו ופתחו לנו כדי שנצא ונקברנו. אמרו לו. לא נפתח עד שנו[דק]רנו בתחלה. אמרו להם. גורמין אתם שתוציאו שם רע למדינתכם. למחר יהו אומרין. אף את רבן יוחנן דקרו. ובסוף עמדו ופתחו להם. כיון שיצא רבן יוחנן בן זכאי חוץ מפתחה של ירושלם הלך ושאל בשלומו של אספסיוס כדרך ששואלים בשלומה של מלכות. אמ' לו. #!אין! רידומני אי-מיפרטון#. אמ' לו. את ההוא בן זכאי. אמ' לו. הין. אמ' לו. הגיעתני. אמ' לו. אל תירא. כתב בידנו שאין הבית הזה חרב אלא ביד מלך. שנ' "והלכנו באדיר יפול". מסרו לשני פיקדיים. לאחר שלשה ימים באו לו איגרות מרומי. אמרו לו. מת: מרון המלך והמליכוך בני רומי. שלח וקרא לרבן יוחנן. אמ' לו. שאל לך שאלה. אמ' לו. שואל אני ממך את יבנה ואלמד בה תורה ואעשה בה ציצית ואעשה בה שאר כל המצות. אמ' לו. הרי היא נתונה לך במתנה. פרק ז <דף י, עמ' ב> וכשבא אספסיוס והקיף את ירושלם שרה כנגד מזרחה של ירושלם. עמדו הסיקרון ושרפו כל האוצרות שהיו בירושלם. חשבו שלא להשאיר מחיה. והיו אנשי ירושלם שולקים תבן ושותים את מימיו ויוצאים ועושין מלחמה עמהם והרגים בהם. כיון שראה אספסיוס צאתן של אנשי ירושלם שלא היה בהם מין דגן קרא לכל חיילותיו. אמ' להם. באו וראו בני אדם רעבים וצמאים יוצאין ועושים מלחמה עמכם והורגים בכם. אילו היו אוכלים ושותים על אחת כמה וכמה. הביאו לו נסרים של עץ. עשאן כמסוכך וכמין כליו[נס]. עשאן שתי פגושות. היו מזרקים בהן לחומה עד שנפרצה. עשה קשת של זיר. נתן בתוכה ראש חזיר. היו מפקעים במכלי ויורדים עד שעלה וישבה על האברים שעל גבי המזבח וטמאתו. חרבו את כל ירושלם עד שהגיעו להיכל. כיון שהגיעו להיכל אמרו זה לזה. מי יכנס תחלה. ושם היה אדם רשע. טיטוס בן אשתו של אספסיוס שם רשעים ירקב. העז פנים ונכנס. לקיים עליו מה שנ' "העז איש רשע בפניו". ולא עוד אלא שנטל את הסיף וגירר את הפרכת. לקיים עליו שנ' "ירוך אליו בצוואר". ולא עוד אלא שמשך את הזונה והכניסה לבית קדש הקדשים והתחיל מחרף ומגדף ומנאץ ומרקק כלפי מעלה. ואמ'. זה הוא שאמרתם שהרג את סיסרא ואת סנחריב. הרי אני בביתו ברשותו. אם יש בו כח יבא ויעמד כנגדי. לקיים עליו מה שנ' "ואמ' אי אלהימו צור חסיו בו אשר חלב זבחימו". אבא חנן אומ'. "ימי אלהי צבאות מי כמוך חסין יה". חסין אתה שאתה שומע חירופו וגדופו ונאצו של רשע הזה ושותק. למחר כשתמלא הסאה שלו הביא עליו את הפורענות. לקיים עליו מה שנ' "במלאה ספקו יצר לו". עשה כמין גרגפנה ופרק בה את המנורות ולקט את כלי בית המקדש ומילא שלש ספינות אנשים ונשים וטף לילך ולשתבח במדינת הים. שנ' "ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש". עלה לו לספינה. עמד הנחשול בים. עמד לו על גבי ספינה. התחיל מגדף ומחרף ומנאץ ומרקק כלפי מעלה ואמ'. כשהייתי בביתו וברשותו לא היה בו כח לבא ולעמוד כנגדי. ועכשיו כן קדמני. דומה שאין כחו של אלוה של <דף יא, עמ' א> אומה זו אלא במים. דור המבול לא פרע מהם אלא במים. כשם שעשה לפרעה כך הוא מבקש לעשות לי. רמז המקום לים ועמד מזעפו. לקיים עליו מה שנ' "ויעמד הים מזעפו". אמ' לו הקב'ה. רשע לחה סרוחה עפר רמה ותולעה. וכי עמך אני עושה מלחמה. והלא אין לי בכל הבריות אשר בראתי בעולמי שפל יתר מן היתוש הזה והוא עושה עמך מלחמה. ידד לו מספינה לרומי ויצאו בני רומי לקראתו. התחילו מקלסין אותו ואומרין לו. ניקיטה בדוורי. וכשנכנס נכנס לבית המרחץ וכשיצא הושיטו לו דיפלופיטורין. וכשהוא שותה נכנס יתוש אחד לחוטמו. היה אוכל בפניו וניכנס עד שהגיע לתוך מוחו. אמ' לרפאים ופצעו את מוחו ומצאו יתוש אחד כגזול בן יונה משקל שתי ליטרין.	יורה ומלקוש". <דף י, עמ' ב> אין בית המקדש קיים ועבודה בטילה ואין העולם מתברך על יושביו ואין הגשמיים? יורדין בזמנן. שנ' "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהי אחרים" וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יכולה". ובמקום אחר הוא אומר "בהיותם בא אל ערימת עשרים והיתה עשרה בא אל היקב לחשוף חמשים פורה והיית' עשר[ה?](ים)". [מפני מה לא] נאמר ביקב "[עשרים] והיתה עשרה" כדרך שנאמר בגורן. (אלא מלמד שהגורן מישב את הגורן. שנ' "כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב" בגורן "עשרים והיית' עשרה"). לפי שהיקב סימן הוא יתיר הוא (מוטב): [מחטים]. ללמדך שכל זמן שהיין לוקה סימן (רב) רע בעולם. אמרו ישר' לפני הקב'ה. רבוננו של עולם. מפני מה לא עשית לנו כך. משיבה אותם רוח הקודש. "יען מה נאו[?]" יי צבאות יען בייתי אשר הוא חרב ואתם (רצתם): [רצים] איש לביתו". אם אתם תתעסקו בבניין בית המקדש אני אברך אתכם בתחילה. שנ' "העוד הזרע במגורה ועד הגפן והת[ר?](מ?)[אנ]ה והרימון" וכו'. הא למדת שאין לך (חביבה)? חביבה יותר מעבודת בית המקדש. <דף יא, עמ' א> על גמילות חסדי' כיצד. [הרי הוא אומר?] "כי חסד חפצתי ולא זבח". והלא עולם מתחילתו לא נברא אלא בגמילות חסדים. שנ' "אמרתי עולם חסד יבנה ושמים תכין אמונתך בהם". פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי מהלך בירושלים והיה ר' יהושע מהלך אחריו. והיה רואה בית המקדש חרב ואמר. אוי לנו על הבית הזה שהוא חרב מקום שאנו מתכפרים בו עונותינו. []?אמר ל? רבן יוחנן בן זכאי. בני. אל ירע בעיניך. יש לנו כפרה אחת שהיא כמידתו. ואיזו. זו גמילת חסדים. שנ' "כי חסד חפצתי ולא זבח". וכן מצינו בדניאל איש חמודות שהיה מתעסק במצוה ובגמילות חסדים כל ימיו. ומה הוא גמילת חסד שהיה מתעסק בהם דניאל. אם תמצא לומר במנחה ובעולה שהיה מקריב בבבל. והלא כבר נאמר "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם אל המקום אשר יבחר יי אלהיך". אלא מה גמילות חסדים שהיה מקריב בבבל ושהיה מתעסק בהם. היה מתקן את הכלה ומלואה את המת ונותן פרוטה לעני ומתפלל ג' פעמי' ביום ותפילתו מתקבלת ברצון. שנ' "ודניאל כדי ידע רשם כתבא על לביתיה וכיון פתיחין ליה בעילתיה נגד ירושלים וזימנין תלתא ביומא מברך על ברכוהי ומודי ומצלי קדם אלהיה כל קביל די הוי עביד" וכו'. <דף יא, עמ' ב> וכשבא אפסיוס להחריב את ירושל' היו ישר' שרויין כנגד חומותיה
---	---

אמ' ר' אלעזר בר יוסי. #אנא הוינא ברומי וחמית תרתין# ליטרא #מן הכה ויתושה מן הכה#. ונתנו אותו בקערה. #כל מה דהוה שהא הוות נפשיה (זערה): [צערה]. פרח יתושה פרחית נפשיה#. לקיים עליו מה שנ' "תמות רשע רעה". היה רבן יוחנן בן זכאי יושב ומצפה כנגד חומת ירושלם לדעת מה יעשה בה. כדרך [של]: <שנ'01> בעלי. שנ' "והנה עלי יושב על הכסא יד דרך מצפה". כיון שראה רבן יוחנן בן זכאי שחרב בית המקדש ונשרף היכל עמד וקרע את בגדיו וחלץ את תפלו ויהיה יושב ובוכה ותלמידיו עמו. ויש אומ'. אף אברהם יצחק ויעקב היו עמהם. שנ' "הליל ברוש". זה אברהם שקיים את המצוה מראש. "כי נפל ארז". זה צדקיהו מלך יהודה. "אשר אדירים שודדו". אלו אברהם יצחק ויעקב. "הלילו אלוני בשן". אלו חורי יהודה ובנימין. "כי ירד יער הבציר". זה עם ירושלם. ד'א. "הלל ברוש". זה אברהם שקיים את התורה מראש. "כי נפל ארז". זה כהן. "אשר אדירים שודדו". אלו יצחק ויעקב. "הלילו אלוני בשן". אלו גדולי יהודה ובנימין. "כי ירד יער הבציר". זו גלות ירושלם. ר' חנניה סגן הכהנים אומ'. קודם לארבעים שנה עד שלא חרב בית המקדש ונשרף ההיכל היו אנשי ירושלם נועלין הדלתות מערב ומשכימים ומוצאין [י] אותן פתוחין. שנ' "פתח לבנון דלתיו". כיון שראו בני כהנים גדולים שחרב בית המקדש ונשרף ההיכל נטלו את המפתחות ועלו לראש ההיכל וזורקים כלפי מעלה ואמרו. הא לך את המפתחות שמסרתה לנו. שלא היינו אפטרופים <דף יא, עמ' ב> נאמנים לאכל מגנזיו של מלך. והיו אווזים זה בזה ונמשכים לתוך האור ונשרפים. פרק ח על גמילות חסדים מהו אומ'. "כי חסד חפצתי ולא זבח". הקיש הקל לקל והחמור לחמור. ונמצאו דברי תורה חמורים מעולות חמורות וגמילות חסדים שהיא קלה מזבחים קלים. וכן הוא אומ' "ויאמר שמואל החפץ ליי". ר' שמעון אומ'. חביבים הם (דברי תורה יותר מעולות וזבחים). ומנין שגמילות חסד מלאה הארץ. שנ' "חסדך יי מלאה הארץ". ומנין שהיא מן הארץ ועד הרקיע. שנ' "כי גדול עד שמים חסדך". ומנין שהיא למעלה מן הרקיע. שנ' "כי גדול [ל] מעל שמים חסדך". ומנין שמסוף העולם ועד סופו. שנ' "וחסד יי מעולם ועד עולם". מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה מהלך בדרך ורץ אחרי ר' יהושע ואמ' לו. אי לנו שאיכדנו בית חיינו מקום שהיה מכפר על עונותינו. אמ' לו. אל תירא. יש לנו כפרה אחרת תחתיה. אמ' לו. מה היא. אמ' לו. "כי חסד חפצתי ולא זבח". תלמידי חכמי' שהיו יושבים ושונים ועבר המת או הכלה לפניהם. אם יש עמהם כדי צורכם אל יפסיקו משנתם. מעשה בתלמידי של ר' יהודה שהיו יושבים ושונים ועברה הכלה לפניהם. אמ' להם ר' יהודה. חברינו. עמדו והתעסקו עם הכלה הזו שכן מצינו שנתעסק הקב"ה עם הכלה מראש. שנ' "ויבן יי אלהים את הצלע". ר' שמעון בן מנסיא אומ'. הרי הוא אומ' "ויבן יי אלהים את הצלע". מלמד שקלעה וקשטה ונתנה לו. ויש מקומות שקורא לגדלת #בנייתה#. וכן הוא אומ' "אחור וקדם צרתני". מלמד כשברא המקום את אדם הראשון היה מוטל גולם מסוף העולם ועד סופו. שנ' "גלמי ראו עיניך". יכול שלא ראיתו עד שתשיטנו גולם. שנ' "ועל ספרך כלם יכתבו". אי-זהו ספר. זה ספרו של אדם הראשון. שנ' "זה ספר תולדות אדם". ד'א. "אחור וקדם צרתני". מלמד כשברא המקום את אדם הראשון היה מוטל גולם מסוף העולם ועד סופו. שנ' "כי שאל נא לימים ראשונים". יכול קודם ברייתו של <דף יב, עמ' א> עולם. ת' "+". מקצה השמים ועד קצה השמים אתה דורש ואין אתה דורש מה למעלה מה למטה ומה עתיד להיות. ד'א. "אחור וקדם צרתני". מלמד כשברא הקב"ה את אדם הראשון בקשו מלאכי השרת להבהבו. ופרש המקום כפוי על [י] ושמו וטיל שלום ביניהם. שנ' "המשל ופחד עמו עשה שלום במרומו". ד'א. "אחור וקדם צרתני". זה אדם וחוה שנבראו כאחת. ולמה לא נתנה לו מיד. אלא שהיה צפוי לפני הקב"ה (אדם) הראשון עתיד לעשות לו	של ירושלם. אמר להם אפסיינוס לישר'. שוטים ריקים. מפני מה אתם מחריבין את העיר הזאת ושורפין את הבית הזה באש. וכי מה אני מבקש מכם. איני מבקש מכם אלא שתשגרו לי קשת אחד או חץ אחד ואלך לי מכאן. אמרו לו. כשם שיצאנו על הראשונים שהיו לפניך [ונהרגו?ם] כך נצא עליך ונהרגך. כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי כך שלח וקרא להם לכל אנשי ירושלם. אמר להם. בני. מפני מה אתם מבקשים להחריב את ירושלם ולשרוף את בית המקדש באש. וכי אינו מבקש מכם אלא שתשלחו לו קשת אחד או חץ אחד וילך לו. אמרו לו. אין אנו חוששין לך. כי כשם שיצאנו על הראשונים ונהרגנום כך נצא עליהם ונהרגם. והיו קטולין של אפסיינוס שרויין כנגד חומות ירושלם. כל דבר ודבר שהיו שומעין כותבין על החץ ומזרקין חוץ לחומה. לומר ?ש?רבן יוחנן בן זכאי <דף יב, עמ' א> מאוהבי קיסר היה וכך וכך היה מכריו להם ליושבי ירושלם. וכיון שאמר להן רבן יוחנן בן זכאי יום [שנים] ושלשה ולא קבלו ממנו שלח וקרא לתלמידיו לר' אליעזר ור' יהושע. אמר להם. בני. עמדו ותוציאנו מכאן. ועשו לו ארון והשכיבוהו בו. ר' אליעזר אחו בראשו ור' יהושע אחו ברגליו והיו מוליכין אותו עד אחר שקיעת החמה עד שהגיעו אצל שערי ירושלם. כיון שהגיעו אצל שערי ירושלם עמדו השוערים ואמרו להם. מה הוא זה. אמרו להם. מת. פתחו לנו ונוציאנו לחוץ שאין מליצין את המת בירושלים כל עיקר. פתחו להם והוציאוהו. סבלוהו בארון עד שבאו אצל אפסיינוס קיסר. כיון שהגיעו אצלו פתחו את הארון ועמד לפניו. אמר לו אפסיינוס. אתה הוא יוחנן בן זכאי. אמר לו. אני. אמר לו. שאל מה אתן לך. אמר לו. איני מבקש ממך כלום אלא שתתן לי מקום שאבנה ואקבע בו בית המדרש לתלמידים ואקיים מצות האמורות בתורה. אמר לו. כל מה שתבקש לי עשה. אמר לו רבן יוחנן בן זכאי לאפסיינוס. אומר לך דבר אחד. אמר לו. אמור. [א'ל]. הרי את עומד למלכות. אמר לו. מניין אתה יודע. אמר לו. שכך מסרו לנו נביאים ראשונים שאין הבית הזה נמסר ביד הדיוט אלא מלך גדול יבא ויפול בידו. שנ' "וניקף סבכי היער בברזל והלבנון באדיר יפול". אמרו. לא היו ג' ימים עד שבאה לו אגרת מבני רומי שמת קיסר וגזרו עליו והעמידוהו תחתיו מלך. והביאו לו קשת {של קשת} של זירזין והיה מכה בהן <דף יב, עמ' ב> על גבי החומה ופרצו בה פירצה. הביאו לו ראש של חזיר ונתנו לתוך קשת של זירזין והיה זורקו כלפי איברים על גבי המזבח. באות' שעה נלכדה ירושלם.
---	---

היה רבן יוחנן בן זכאי יושב ומצפה כדרך שהיה עלי יושב ומצפה. שנ' "ויבא והנה עלי יושב ומצפה על הכסא יד דרך מצפה". כיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי שהחריבו את ירושלים ושרפו את בית המקדש באש קרע בגדיו. וקרעו כל תלמידיו את בגדיהם. והיה בוכה וסופד ועונין אחריו. "פתח לבנון דלתך ותאכל אש בארויך".

"פתח לבנון דלתך". זה בית המקדש. "ותאכל אש בארויך". אילו כהנים שהיו מזרקין מפתחותיהן כלפי מעלה ואומרים לפני. רבונו של עולם. הרי לך מפתחותיך שמסרת בידינו. הואיל ולא זכינו להיות גזברין נאמנין לפניך ולעשות מלאכת הבית ולאכול משולחן המלך.

אברהם יצחק ויעקב ושנים-עשר שבטים היו בוכין וסופדין וצועקין ואומר. "הילל ברוש כי נפל ארז". זה בית המקדש. "אשר אדירים שודדו". זה אברהם יצחק ויעקב ושנים-עשר שבטים. "הילילו אלוני בשן". זה משה ואהרן ומרים. "כי ירד יער הבציר". זה בית קדשי הקדשים. "קול יללת הרועים <דף יג, עמ' א> כי שודדה אדרתם". זה דוד ושלמה בנו. "קול שאגת כפירים כי שודד גאון הירדן". זה אליהו ואלישע.

בארבעה דברים שינה הקב"ה את האדם זה מזה. אילו הן. בקול בפרצוף בנעימה ובמראה. אילמלא כך היית' זנות מרובה בעולם. כשאדם יוצא מביתו היה אחר נכנס וכובש את אשתו בתוך ביתו. לפיכך שינה הקב"ה את הקולות זה מזה. ואין פרצוף דומה זה לזה.

[בנעימה כיצד. מלמד שהב"ה שינה נעימות בני אדם זה מזה. + מתקנין זה בזה. <לפיכך שינה הב"ה נעימות. של זה אינו דומה לזה ושל זה אינו דומה לזה]. במראה כיצד. שינה הקב"ה פני מראה בהמה חיה ועוף זה מזה. + (כבר) כבר היה גזל מרובה בעולם. לפיכך שינה הקב"ה דמות פניהם זה מזה. האיש מכיר פני בהמתו ובהמה מכרת פני בעליה.

במה של עץ להיות יושב ודן עליה. והרי דברים קל וחומר. מה אם דבר שנדבר בפיו עשאו תרעומת. אילו נתנה לו מיד על אחת כמה וכמה.

העביר המקום לפניו סדר בהמה וחיה ועופות. שנ' "ויצר ייי אלהים מן האדמה את חית השדה". קרא לבהמה בהמה וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד. קרא לחיה חיה וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד. קרא לעופות עופות וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד. קרא למלאכי שרת מעופפים וחזר וקרא שמות לכל אחד ואחד.

ויש אומ'. אף להקב"ה קרא שם. "וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו". וכן הוא אומ' "ויי איש מלחמה ייי שמו".

התחיל אדם הראשון מתרעם לפני הקב"ה ואומ' לפני. רבונו של עולם. לכל הבריות שבראתה בעולמך בראת זוג זוג ולי אין זוג. שנ' "ולאדם לא מצא עזר כנגדו".

כיון שראה אדם הראשון את חוה אמ'. זה זוגי. שנ' "ויאמר האדם זאת הפעם עצם מעצמי". "זאת". הפעם הזאת נבראת אשה מאיש. מיכאן ואילך נושא אדם את בת חברו ומצוה על פריה ורביה. הפעם הזה נעשה המקום שושבין לאדם. מכאן ואילך אדם קונה לו שושבין לעצמו.

זו שאלה מטרונה אחת את ר' יהושע. אמרה לו. רבי. והלא מתחלת ברייתו של עולם גנבה <דף יב, עמ' ב> היתה. וכי המלך גנב משלו. אמ' לה. חס ושלום. לא גנב המקום כלום.

אמ' לה. אמשול לך משל למה הדבר דומה. למלך שבנה (פליטין): [פלי.. גדולה והקיפה חומה של ברזל ופרס דייטגמה ואמ'. כל מי שימצא גונב יהא יודע שדינו דין. עמד המלך בלילה ושלף לבנה של טיט ונתן תחתיה של זהב ופרס דייטגמה ואמ'. כל מי שימצא מוסר יהא יודע שדינו דין. כך כל מי שהיה רואה את הלבנה היה משל!(!) [חח].

כך כיון שראה אדם את חוה אמ'. זה זוגי. "ויאמר האדם זאת הפעם". ועוד אמשול לך משל למה הדבר דומה. לאחד שנטל ליטרה של בשר מן הטבח והיה בה עצם ואמ' לטבח. הא לך עצם זה ותן לי בשר תחתיו. וכי גנב זה כלום. אמרה לו. לאו. אמ' לה. כך עשה המקום עם אדם הראשון. נטל ממנו עצם ונתן לו בשר תחתיו. שנ' "ויקח אחת מצלעו" ויסגר בשר תח".

ולא עוד אלא כל זמן שאדם רואה תינוקת מלאה: דם או ריר לא במהרה הוא נושא אותה מפני שלבו גס בה. ולא עוד אלא כל זמן שהאשה מתגדלת עם איש לא במהרה הוא נושא אותה מפני שהוא רואה אותה כאחותו. אמרה לו. רבי. פייסתני. אף אני נתגדלתי עם בן אחי אבא. ובשביל שנתגדלתי עמו לא רצה לישאני והלך ונשא לו אחרת כעורה ממני.

פרק ט

"עצם מעצמי". מפני שהאשה קשה להתפייס והאיש נוח להתפייס. אלא שהאשה נבראת מן האיש והאיש נברא מן האדמה. מה עצם אפי' את נותנו בתוך המים אינו נשרה. כך היא האשה. האיש נברא מן האדמה. מה האדמה כיון (את) את נותן עליה טיפה של מים היא נשרית. כך הוא האיש.

מה האשה מתקשטת ואין האיש מתקשט. אלא שהאשה נבראת מן האיש והאיש נברא מן האדמה. מה הבשר אם אין אתה נותן בו תבלין כל צרכו הוא מבאיש. כך היא האשה אם אינה מתקשטת. והאיש נברא מן האדמה. מה האדמה אינה מבאשת. כך הוא האיש.

פרק ט

מפני מה האשה קולה הולך ואין האיש קולו הולך. מושלו משל למה הדבר דומה. לקדירה שהיא מלאה בשר ואין בני אדם יודעים מה בתוכה. והיה בה עצם וקולו הולך <דף יג, עמ' א> ובני אדם יודעים מה בתוכה. כך היא האשה קולה הולך.

מפני מה האיש נותן ביד האשה ואין האשה נותנת ביד האיש. משלו משל למה הדבר דומה. למי שהיה בידו פקדון והיה מבקש אדם ליתנו לו.

מפני מה האיש תובע באשה ואין האשה תובעת באיש. אלא האיש מבקש אבידתו ואין אבידתו מבקשת.

פרק ט | המסירה: Vatican, Biblioteca Apostolica ebr., 303

		מפני מה האשה מסתכלת באיש והאיש מסתכלת באדמה. אלא שהאשה מסתכלת בברייתה והאיש מסתכל בברייתו. מפני מה האשה מכסה את ראשה ואין האיש מכסה את ראשו. משלו משל למה הדבר דומה. לאשה שקלקלה מעשיה והיא מתביישת מן הבריות שקלקלה. כך קלקלה חוה וגרמה לבנותיה שיכסו את ראשיהם. מפני מה הנשים יוצאות בתחלה לפני המטה. מה הן אומרות. אנו גרמנו לכל באי עולם שבאו לכאן. "על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן. על שאינן זהירות לא בנדה ולא בחלה ולא בהדלקת הנר" #>משנה. שבת ב,ו<#. מפני מה מסרו מצות נדה לאשה ולא מסרו אותה לאיש. אלא שהיה אדם הראשון דמו של הקב"ה. באת חוה ושפכתו. לפי' מסרו מצות נדה כדי שיתכפר על הדם ששפכה. מפני מה מסרו מצות חלה לאשה ולא לאיש. אלא שהיה אדם הראשון חלתו של הקב"ה טהורה וטמאתו. לפי' מסרו לה מצות חלה כדי שיתכפר על החלה שטמאתו. מפני מה מסרו מצות הנר לאשה ולא לאיש. אלא שהיה אדם הראשון נרו של הקב"ה. היה מאיר בו לכל באי עולם וכיבתו. לפי' מסרו לה מצות הנר ונתחייבה כדי שיתכפר על הנר שכיבת. אדם דמו של עולם היה. בשביל שגרמה לו לישפך לפי' נתחייבה בנדה. אדם חלתו של עולם היה. בשביל שגרמה שיטמא לפי' נתחייבה בחלה. אדם נרו של עולם היה. בשביל שגרמה לו שיכבה לפי' נתחייבה בהדלקת הנר. מכאן אמרו חכמים. "על שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן. על שאינן זהירות לא בנדה ולא בחלה ולא בהדלקת הנר" #>משנה. שבת ב,ו<#.
משנה ג אֲנִיגְנוֹס אִישׁ סוֹכוֹ קָבֵל מִשְׁמְעוֹן הַצַּדִּיק. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אֶל תִּהְיוּ כְּעֹבְדִים הַמְשַׁמְשִׁים אֶת הָרֶב עַל מִנְתָּ לְקַבֵּל פָּרֶס; אֲלֹא הָיוּ כְּעֹבְדִים הַמְשַׁמְשִׁים אֶת הָרֶב עַל מִנְתָּ שְׁלֹא לְקַבֵּל פָּרֶס. וְיִהְיֶה מוֹרָא שְׁמַיִם עֲלֵיכֶם.	אנטיגנוס איש סוכו [וכו']. על מנת <דף יג, עמ' ב> לקבל פרס [וכו']. ויהי מורא שמים עליכם] כדי שיהא שכרם [כפול] לעתיד לבא.	פרק י א אנטיגנוס איש שוכה קבל משמעון. הוא היה אומר. אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא לקבל. ויהי מורא שמים עליכם. ואתם <דף יג, עמ' ב> מי-שקבלתם עליכם שכר כאילו עשיתם בעולם הזה ובעולם הבא.
	() אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונים בדבריו. שונים הם לתלמידים ותלמידים לתלמידיהם. עמדו ודיקדקו אחריהם. אמרו. מה ראו אבותי(כם)[נו] לומר כך. אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ואל יטול שכרו ערבית. אילו היו יודעים אבותינו שיש עולם הבא ותחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופירשו מן התורה ופרצו מהן שתי פירצות לצדוקין ולבייסותין. צדוקין נקראו על שם צדוק. בייסותין נקראו על שם בייסוס. והי(ה)[ו] משתמש[י'] כל ימי(ו)[הן] בכלי כסף וזהב. ולא [הייתה] (ש)דעתן גסה עליו(ו)[הן] אלא שהיו בייתוסין [אומרי']. פרושין מצערין בעולם הזה. ובעולם הבא אין להם כלום.	שני תלמידים היו לו. צדוק וביתוס. וכיון ששמעו את הדבר הזה שנו לתלמידיהם. ותלמידיהם אמרו דבר מפי רבן ולא אמרו פירוש. אמרו להם. אילו הייתם יודעים שתחיית המתים מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא היו אומ' כן. הלכו ופרשו להם ויצאו מהם שתי משפחות צדוקים וביתוסים. + לשם ביתוס. אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. בדין הוא שאמ'. מקצת שכר של צדיקים בעולם הזה. אלא בשביל מחוסרי אמנה. שנ' "הסבי עיניך מנגדי שהם הרהיבוני". הם גרמו לי שיאמ'. מקצתן מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבוא. אלא הווי כעבדים המשמשין את הרב על מנת שלא ליטול פרס. משל אדם עושה רצון {ליכו}: <רבז02> ולבו גס ברצון רבו. וברצון

פָּרֶס א כך גם פר' קמ'.
וְיִהְיֶה א פר' קמ': "ויהי".

אֲנִיגְנוֹס א כך גם פר' קמ'.
הָיוּ א קמ' כק'. פר': "הווי".

אביו ולבו גס ברצון אביו. לא דומה זה [ש] הוא עושה מאהבה לזה שהוא עושה באימה ויראה. זה שהוא עושה מאהבה נוחל חיי העולם הבא. וזה שהוא עובד באימה ויראה שהוא נוחל חיי העולם הזה! ואינו נוחל! חיי העולם הבא. שכן מצינו באבות הראשונים שעבדו באימה ביראה ונחלו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא. באברהם מה הוא אומ'. "כי? ירא אלהים אתה". ביוסף מה הוא אומ'. "את האלהים אני ירא". ביונה מה הוא אומ'. "ואת האלהים אני ירא".	
---	--

משנה ד יוֹסֶה בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צִרְיָה, וְיוֹסֶה בֶּן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם קָבְלוּ מִמֶּנּוּ. יוֹסֶה בֶּן יוֹעֶזֶר אִישׁ צִרְיָה אוֹמֵר: יְהִי בֵיתְךָ בֵּית וַעַד לַחֲכָמִים, וְהָיוּ מִתְאַבְּקִים בְּעֵפֶר רַגְלֵיהֶם, וְשׁוֹתֵה בְצִמָּאָה אֶת דְּבָרֵיהֶם.	פרק ו א <דף יד, עמ' א> יוסי בן יועזר איש צרידה [אומ']. יהי ביתך בית וועד לחכמים.	פרק יא א <דף יד, עמ' א> יוסף בן יועזר איש צררה ויוסף בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צררה (מה הוא) אומ'. יהי ביתך {פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך} בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם.
והוי מתאבק בעפר רגליהם. כיצד? ה/ב? זמן שתלמיד חכם בא אצלך ואמר לך. שנה לי. אם יש בידך לשנות שנה לו. ואם לאו פטריהו מיד. ואל ישב לפניך לא על המיטה ולא על הספסל אלא על הארץ. וכל דבר ודבר שיוצא מפיו קבל עליך באימה וביראה ברתת ובזיע. ברתת. שנ' "עבדו את יי בשמחה וגילו ברעדה". הוי שות' בצמא את דבריהם. בזמן שתלמיד חכם נכנס לעיר אל תאמר. איני צריך לו אצלו. אלא לך אצלו ושב לפניו. ואל תשב לפניו לא על המטה ולא על הספסל אלא על הארץ. וכל דבר ודבר <דף יד, עמ' ב> יהא דומה בעיניכם כאילו שלמעלה. דבר-אחר. הוי מתאבק בעפר רגליהם. [זה ר' אליעזר. ושותה בצמא את דבריהם]. זה ר' עקיבא.	יהי ביתך בית ועד לחכמים. שכל זמן שהחכמים ותלמידיהם נכנסין לתוך ביתו של אדם הבית + <מ20> בדרך בזכותו. שכן מצינו באבינו יעקב. בשעה שנכנס יעקב לתוך ביתו של לבן נתברך הבית בזכותו. שנ' "כי מעט אשר היה לך לפני". וכן לבן אומ'. "נחשתי ויברכני יי בגללך". וכן את מוצא {וכן את מוצא} ביוסף. בשעה שנכנס לביתו של פוטיפר נתברך [הבית] בזכותו. שנ' "ויברך יי את בית המצרי". וכן הוא אומ' "ויהי ברכת יי בכל אשר יש לו בבית ובשדה". פרק יא א המסירה: Vatican, Biblioteca Apostolica ebr., 303 וכן את מוצא בארון האלהים. על שנכנס לביתו של עובד-אדום נתברך הבית בזכותו. שנ' "ברך יי את בית עובד-אדום". והרי דברים קל וחומר. ומה ארון האלהים שלא היה בו אלא שני לוחות בלבד נתברך הבית (בביר) בזכותו. חכמים ותלמידיהם שהם נכנסים לביתו של אדם על אחת כמה וכמה שיתברך הבית בזכותו. <דף יד, עמ' ב> ד'א. יהי ביתך + <בית20> ועד לחכמים. וכשיהא חכם נכנס לתוך ביתך אל תנהג עמו בבזיון ואל תשב עמו לא על גבי מטה ולא על גבי ספסל. אלא הוי יושב תחת רגליו ומקבל כל דבריו באימה ביראה כשם שאת שומעו בבית המדרש. שכן מצינו ליהושע שהמתין למשה רבנו ארבעים יום וארבעים לילה תחת ההר. וכל כך למה. שלא למד אלא פרשה אחת מן התורה. ד'א. כשיהיה חכם אומ' לחברו. מאין באת. מן מקום פלוני. והרי אני מקדמך למקום פלוני והרי אני ממתין לך בבית פלוני. ד'א. יהי ביתך בית ועד לחכמים. כשיהיה חכם אומ' לחברו. כך וכך האכילני פלוני. כך וכך השקני. כך וכך פרנסני. [כך וכך] נתן לי מתנה. ד'א. יהי ביתך בית ועד לחכמים. שיהא חכם נכנס לתוך ביתך אל תנהג עמו בבזיון ואל תשב עמו לא על גבי מטה ולא על גבי ספסל. אלא הוי יושב תחת רגליו על הארץ ומקבל את כל דבריו באימה	

צִרְיָה | קמ' כק'. פר' חסר: "איש צרידה".
וְשׁוֹתֵה | קמ' כק'. פר': "הוי שותה".
בְּצִמָּאָה | כך גם פר' קמ'.

יוֹסֶה | פר' קמ': "יוסי". וכן להלן.
צִרְיָה | כך גם פר'. כנראה סופר+קמ' "צרידה" אך להלן גם בשניהם "צרידה".
מִמֶּנּוּ | פר' כק'. קמ': "מהן".

ביראה כשם שאת שומעו בבית המדרש. שכן מצינו באנשי ירושלם בשעה שבאו לדרוש את יו' מיחזקאל. מהו אומ'. "ויהי בשנה השביעית בחמישי בעשור לחדש" "וישבו לפני". אמ' לו. רבי. המוכר את עבדו לגוים או בחוצה לארץ אינו בר חורין. אמ' להן. הו!ם! אמרו לו. והרי מכרנו המקום לכל ממלכות ולכל משפחות הארצות. בוא וראה מה המקום משיכן. "חי אני נאם יו' אם אדרוש לכם והעולה על רוחכם היו לא תהיה". "חי אני נאם יו' אלהים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמליך עליכם". "ביד חזקה". זה הדבר. כמו שנ' "הנה יד יו' הויה". "בזרוע נטויה". זה החרב. כמו שנ' "וישא דוד את עיניו". "ובחמה שפוכה". זה רעב. שנ' "והנשאר (והנצור) והנצור ברעב ימות". וכן הוא אומ' "הולך את חכמים יחכם". משלו משל למה הדבר דומה. לאחד שנכנס לתוך חנותו של בשם. אע"פ שלא ימכר לו ולא ליקח ממנו הוא יוצא וריח טוב ובגדיו מבוסמים. אין ריחו זו ממנו כל היום. לכך נאמ' "הולך את חכמים יחכם". "ורועה כסילים ירוע". משל למה הדבר דומה. לאחד שנכנס לחנותו של בורסי. אע"פ שלא מכר לו ולא לקח ממנו הוא יוצא וריח עצמו וריח בגדיו. ואין ריחו זו ממנו כל היום. לכך נאמ' "ורועה כסילים ירוע". וכן הוא אומ' "שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעך". שאר בני אדם הדיוטות הם. תל'-לומ' "כי אנשי מ?ו?פת המה". הא שהיו ראויים שתשרה עליהם רוח הקדש. פרק יב והוי מתאבק בעפר רגליה'. שנ' "יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה". ד"א. אם עמלת בתורה בעולם הזה סוף להיות שפתותיך מתנשקות לעתיד לבא. שנ' "שפתים ישק משיב דברים נכוחים".	
<דף טו, עמ' א> ד"א. והוי מתאבק בעפר רגליהם. זה ר' עקיבא שבקש לילמוד תורה. הלך וישב לו על באר אחת בלוד וראה חוליית הבור {תקנה} <חקוקה02>. אמ'. מי חקק את החוליא הזו. אמרו לו. החבל. אמ' להם. ויכול הוא. אמרו לו. הן. מפני שהוא תדיר. ואמרו לו. ולכך אתה תמה. מים שחקו אבנים. שנ' "אבנים שחקו מים". ואמ'. כי לבי קשה כאבן. אלך ואלמוד פרשה (אחת) מן התורה. הלך לו לבית הספר והתחיל קורא בלוח. הוא ובנו. למד מקרא ותרגום ומדרש הלכות ש[י]חין ומשלות. הכל למד. היה ר' שמעון בן מנסיא משלו משל למה הדבר דומה. לסתת שהיה יושב בצד ההר. אמ' לו. מה את עושה כאן. אמ' להם. מבקש אני לעקרו. אמ' לו. ויכול את. אמ' להן. הן. התחיל מסתת אבנים קטנים ומשליכם לירדן. ראה אחרת גדולה ממנה נתן עליה צפורן של ברזל והשליכה לירדן. <ראה אח-רת גדולה ממנה >נתן תח-תיה צפורן <של ברזל והשליכ-ה לירדן. אמ' לירדן. הא לך. איזה מקומך. שנ' "בחלמיש שלח ידו הפך משרש הרים". היה ר' עקיבא נושא ונותן בינו לבין עצמו ואומ'. אלף זה {כחין}: <למה נכתב. בית זאת למה נכתבה. זיין02> זה למה נכתב. שנ' "בצורות יאורים בקע וכל יקר ראתה עינו". אמ' לו ר' אליעזר. עקיבא. עליך נאמ' "מבכי נהרות חבש ותעלומה יוציא אור". דברים שהיו מעולמים ומסותרים מן הבריות הוציא ר' עקיבא לאורה.	מה היה תחילתו של ר' עקיבא. אמרו עליו. בן ארבעים שנה היה ולא למד כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר וראה את האבן שהייתה חקוקה ונתונה על פי הבאר. אמר. מי חקק את האבן הזאת. אמרו לו. חבל של דלי חקקה שת?דיר? [נוסף] עליה כל היום. ואמרו לו. ואי אתה יודע וקורא. "אבנים שחקו מים תשטף ספיחיה עפר הארץ ותקות אנוש האבדת". באותה שעה <דף טו, עמ' א> היה ר' עקיבא דן קל וחומר בדעתו ואמר. רך פסק את הקשה. דברי תורה שהן קשין כברזל על אחת כמה וכמה! שחקקו! על לבו שהוא בשר. מיד חזר ללמוד תורה. הלך הוא ובנו וישב לו אצל מלמדי תינוקות ואמר לו. ר'. למדיני תורה. נטל לוח וכתב עליו אלף ב'ית ולמדה. חזר וכתב לו א'ת ב'ש ולומדה. ותורת-כהנים ולמדה. היה הולך ולמד עד שלמד כל התורה כולה. הלך וישב לו אצל ר' אליעזר ור' יהושע ואמר להן. רבותי. פתחו לי פרק אחד ואשנה. כיון שאמרו לו הלכה מיד הלך וישב לו בינו לבין עצמו ואמר. אלף זה למה נכתבת. ב'ית זה למה נכתבת אחריו. דבר זה למה נאמר. חזר ושאלו! והעמיק בדברים. ר' שמעון בן אלעזר אומר. אמשול לך משל למה הדבר דומה. ר' עקיבא דומה לסתת שהיה מסתת בהרים. פעם אחת נתן קרדומו בידו והלך וישב לו בצד ההר. התחיל מתז ממנו צורות דקות. באו בני אדם וראו אותו. אמרו לו. מה אתה עושה. אין אתה יכול לעקור ולהטילו בתוך הירדן. והיה מתז ממנו צורות ביום. הגיע אצל סלע אחר. נכנס תחתיו ועקרו והטילו בתוך הירדן. באו בני אדם וראו אותו ואמרו. אין זה מקומינו אלא מקום זה אחר הוא.

בן ארבעים שנה הלך לו לבית הספר. בן ארבעים שנה למד את הכל וארבעים שנה למד את ישראל. נמצאו לו י"ב אלף זוגות של תלמידים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות יושבים ושונים מאנטפטרס ולפנים. פרק יב המסירה: Vatican, Biblioteca Apostolica ebr., 303 אמ' עליו <דף טו, עמ' ב> שלא עשה בפועל מימיו אלא בכל יום הוא מביא שתי חבילות של עצים ומוכר אחד בתריסים ואחד שהיה מתחמם כנגדה. אמרו לו שכיניו. עקיבא. +איבדת+0221 <0222> עשן. מכור חבילתך וקח בה שמן. אמ' להם. איני שומע לכם. דברים טובים יש לי [בה]. אחת שאני מתחמם כנגדה ואחת שאני משתמש לאורה. אמ'. לא מת עד שיישן על מטות של זהב ועד שעשה כתר של זהב לאשתו ועד שעשה קורדיקות של זהב לאשתו. אמ' לו בניו. הרי הבריות משחקים עלינו. אמ' להם. איני שומע לכם. אף היא נצ[ט] ערה עמי בתלמוד תורה. אמ' לו לאדם. מפני מה לא למדת תורה בעולם הזה. אומ'. שהייתי עני. אף ר' עקיבא עני היה. שהייתי עשיר. אף ר' עקיבא עשיר היה. שמא לא זכו לך אבותיך. אף ר' עקיבא לא זכו לו אבותיו. מכאן אמ' חכמים ז"ל. עתיד ר' עקיב' לבייש הרבה למי שלא למד תורה בעולם הזה. פרק יג ושותה בצמא את דבריהם. שכל זמן שדב?ר? תורה נכנסים ומוצאים חדרי (לך) [ב] פנויים הם נכנסין ושרים בתוכו ואין יצר רע שולט בינותם ואין אדם יכול להוציאם מתוכו. משל למה הדבר דומה. למלך שהיה מהלך בדרך ומצא שם חדרים ובורקלין פנויים ונכנס ושרה בתוכו ואין יכול אדם להוציאם מתוכו. כך כל זמן שדברי תורה נכנסין ומוצאין חדרי לב פנויים הן נכנסין ושרין בתוכו ואין יצר רע שולט בינותם ואין אדם יכול להוציאם מתוכו. ד"א. ושותה בצמא את דבריהם. אמ'. ר' אליעזר בן הורקנוס [כ] שבקש לילמוד תורה חורשין הרבה היו לאביו והוא היה חורש בטרשין. ישב: לו והיה בוכה. אמ' לו אביו. מה אתה בוכה. שמא מצטער אתה שאתה חורש בטרשין. למחר בוא וחורש על גבי מעז! וה' ישב לו על גבי מעז! וה' בוכה. אמ' לו אביו. מפני מה אתה בוכה. אמ' לו. שאני מבקש לילמוד תורה. אמ' לו. לך וקח לך אשה והוליד ממנה בנים ותליכן לבית הספר. היה מצטער (הרבה) שלשה שבתות עד שנגלה עליו אליהו ז"ל. אמ' לו. עלה לך אצל בן זכאי לירושלם. +>עלה לו אצל בן זכאי לירושלם0222. ישב לו והיה בוכה. אמ' לו. [כן חי]: <בן מי0222> אתה. ולא הגיד לו. למה אתה בוכה. מה תבקש. אמ' לו. לילמוד תורה. אמ' לו. מימך לא נכנסת לבית הספר ולא למדת קריית שמע ולא תפלה ולא ברכת המזון. אמ' לו. לאו. עמד ולמדו שלשתן. אמ' לו. מה אתה מבקש. לקרות או לשנות. אמ' לו. לשנות. היה מלמדו שתי הלכות (בכל יום) כל ימות השבת. ובשבת היה חוזר עליהם ומדבקן. עשה שמנה ימים ולא טעם כלום עד שעלה ריח פיו לפניו וטרדו מלפניו. ישב לו והיה <דף טז, עמ' א> בוכה. אמ' לו. למה אתה בוכה. אמ' לו. שהעמדתני	כך עשה להן ר' עקיבא לר' אליעזר ולר' יהושע. אמר ל!הן! ר' טרפון. עקיבא. עליך נאמר "מבכי נהרות חיבש ותעלומה יוציא אור". דברים המסותרין מבני אדם הוציאן ר' עקיבא לאור. בכל יום ויום היה מביא חבילה של קשין. חציין מוכר ומתפרנס וחציין מתקשט בהן. פעם אחת עמדו עליו שכיניו ואמרו לו. עקיבא. איבדתנו בעשן. אלא מכור אותן לנו וטול בדמיהן שמן להדליק נר ושנה לאור הנר. אמר להן. הרבה סיפוקין מסתפק אני מהן. אחת ששונה אני לאורו. ואחת שמתחמם אני בהם. ואחת שאני יכול לישן [עליו]. אמרו חכמים. עתיד ר' {ר'} עקיבא להחריב את כל עמי הארץ מישור' ?ב?דין. אומר' להם. למה לא למדת תור'. אם אומר לו. מפני שהיינו עניים. אומר' להם. והלא עקיבא עני ביותר היה ומדולדל. ואם אמר. מפני שטפינו מרובין. אומר' להם. והלא עקיבא בנים ובנות היו לו אלא שפירנסם רחל אשתו. אמרו. בן ארבעים שנה היה כשהלך ללמוד תורה. לסוף ששה-עשר שנים לימד ברבים. אמרו. לא נפטר מן העולם עד שהיו לו ס' שולחנות של כסף וזהב <דף טו, עמ' ב> ועולה למיטתו בסולם של כסף. עד שהיית' אשתו יוצאה בקרדיקוסין ובעירי של זהב. אמרו לו בניו. ביישנתו במה שאתה עושה לאימינו. אמר להם. מעט הוא הכבוד שאני עושה לה. שהרבה צער הצטערה עמי בתורה. מה היית' תחילתו של ר' אליעזר. [בן כ"ב שנה היה ולא למד תורה. פעם אחת] אמר. אלך ואלמוד תורה לפני רבן יוחנן בן זכאי בירושל'. שמע הורקנוס אביו ואמר לו. בני. אין אתה טועם כלום עד שתחרוש מלא מענה. השכים בבקר וחרש <...> [וחרש] מלא {מענה} ?מ?ענה. ואותו היום ערב שבת היה. הלך וסעד בבית חמיו. ויש אומר' שלא <...> {שלא} טעם {כלום} ?כ?לום משש שעות של ערב שבת ועד שש שעות של מוצאי שבת. (כ..) כשהלך בדרך ראה אבן שהוא דומה לכיכר. נטלה והניחה בטליתו. ויש אומר'. לא נטל אלא גללי בקר בלבד. הלך ותלאן בבית אכסניא שלו. הלך וישב אצל רבן יוחנן בן זכאי ג' ימים וג' לילות עד שיצא לו ריח רע מפיו. אמר לו רבן יוחנן בן זכאי. אליעזר בני. סעדת כלום היום. שתק. שוב ואמר לו. ושתק. שלח וקרא לבני אכסניא שלו. ומי הם בני אכסניא שלו. ר' יהושע ור' אלעזר ור' יוסי הכהן. אמר להם. כלום סעד <דף טז, עמ' א> אליעזר בני אצליכם. אמרנו. שמא אצל ר' הוא סועד. אמר להם. [אף אני אמרתי. שמא אצליכם הוא סועד]. ביני וביניכם איבדנו את אליעזר באמצע. באותה שעה אמר לו. אליעזר בני. כשם שיצא ריח רע מפך כך יצא לך שם טוב בתורה. שמע עליו הורקנוס אביו שהלך ללמוד תורה אצל רבן יוחנן בן זכאי. אמר. אלך (ואהנה): [ואדיר] אליעזר בני מנכסי. [אמרו]. אותו היום היה רבן יוחנן בן זכאי יושב ודורש בירושלים וכל גדולי ישראל יושבין לפניו. שמע עליו על הורקנוס שבא העמיד עליו שומרים. אמר להם. אם בא הורקנוס אצליכם אל תניחוהו לישב. והיה מדלג ובא עד שהגיע אצל בן ציצת-הכסף ואצל נקדימון בן גוריון ואצל בן כלבא-שבוע והיה יושב ביניהם ומרתיע. והיה רבן יוחנן בן זכאי נותן עיניו בר' אליעזר ואמר לו. בני. פתח. ואמר לו. איני יכול לפתוח. דחק בו ודחקו בו כל התלמיד' עליו. מיד פתח ר' אליעזר בראש דברים שלא שמעתן און בעולם. וכל דבר ודבר שיוצא מפיו עמד רבן יוחנן בן זכאי ונושקו על ראשו ואמר לו. ר' אליעזר בני. אמת למדתנו.
--	--

לפניך כאדם שהוא מוכה שחין. אמ' לו. בן מי את. אמ' לו. בן הורק? נו? אמ' לו. הלא את בן גדולי העולם ולא היית מודיעני. היום את סועד אצלי. אמ' לו. כבר סעדתי אצל אכסניא שלי. שלח רבן יוחנן לבני אכסניא שלו. אמ' להם. אצלכם סעד אליעזר היום. אמ' לו. לאו. והרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום. ר' (יוח) יהושע בן חנניה ור' יוסי הכהן ור' שמעון בן נתנאל הלכו ואמרו לרבן יוחנן. והרי יש לו שמנה ימים שלא טעם כלום. וכיון ששמע רבן יוחנן בן זכאי עמד וקרא את בגדיו. אמ' לו. אי לך ר' אליעזר שהיית מושלך מבינותינו. אמ' לו. אומ' אני לך. כשם שעלה ריח פיך מלפני כך תהא משנת פיך יוצאה מסוף העולם ועד סופו. אבל אומ' אני לך. "שם האחד אליעזר". אמרו בניו של הורקנוס לאביהם. לך ונדה את אליעזר מנכסך. עלה לירושלים לנדות מנכסיו ומצא שם יום טוב לרבן + זכאי וכל גדולי המדינה? מ?סובין אצלו. ואלו הן. בן ציצת-הכסף ונקדימון בן גוריון וכן כלבא-שבו. ולמה נקרא שמו בן ציצת-ה(כ)סף. אלא שהיה מיסב למעלה מכל גדולי המדינה. אמ' עליו על נקדימון בן גוריון שהיו לו בבית ארבעים כורים של גנות טומן בזהב. אמ' עליו על בן כלבא-שבו שהיה לו מזון שלש שנים לכל אחד ואחד שבירושלים. וכשעמדו הסקרין שרפו את האוצרות שבירושלים. מדדו כל מה שהיה לו ומצאו מזון שלש שנים לכל אחד ואחד בירושלים. פרק יג <ר' יהושע ור' שמעון>01 בן נתנאל הלכו ואמרו לרבן יוחנן בן זכאי. הרי <דף טז, עמ' ב> אביו של ר' אליע' בא. אמ' להם. עשו לו מקום. ועשו לו מקום והושיבו אצלן בינותן. אמ' לו רבן יוחנן בן זכאי. אליעזר. אמור לנו דבר אחד מדברי תורה. אמ' לו. רבי. אמשל לך משל למה אני דומה. לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יתר ממה שהוא מכניס. אמ' לו. בני. אמשל לך משל למה הדבר דומה. לבאר הזו שהיא מזלת ומוציאה מים מאיליה. כך אף את יכול לומר דברי תורה יתר ממה שנ' למשה בסני. אמ' לו שנים ושלושה פעמים ולא קיבל עליו. יצא והלך לו. היה ר' אליע' יושב ודורש דברים יתר ממה שנ' למשה מסיני ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות כקרניו של משה ואין אדם יודע אם יום אם לילה. ר' יהושע בן חנניה ור' שמעון בן נתנאל הלכו ואמרו לרבן יוחנן בן זכאי. בא וראה אליעזר יושב ודורש דברים יתר ממה שנ' למשה מסיני ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה ואין אדם יודע אם יום אם לילה. בא רבן יוחנן בן זכאי מאחרי ונשקו בראשו ואמ'. אשריכם אברהם יצחק ויעקב מה יצא מחלציכם. אמ' להם אביו של ר' אליעזר. למי אתם אומרים כך. אמרו לו. לבנך אליע'. אמ' להם. וכך היה צר' לומר. אברהם יצחק ויעקב מה יצא מחלציכם. לא היה צריך לו' כן אלא אשרי אני מי יצא מחלצי. פרק יג היה ר' אליע' יושב ודורש ואביו עומד על רגליו. אמ' לו. אבא. איני יכול להיות יושב ודורש ולומד דברי תורה שאתה עומד על רגליך. עמד והושיבו אצלו.	[עד שלא] (ו?כש?) הגיע עת לעמוד עמד הורקנוס [אביו] על רגליו ואמר. רבותי. אני לא באתי כאן אלא להדיר אליעזר בני מנכסי. ועכשיו כל נכסי נתונים לאליעזר בני וכל אחיו פטורים. ולמה נקרא שמו בן ציצת-הכסף. מפני שהיה מסיב על מיטות של כסף בראש כל גדולי ישראל. ואמרו עליה על בתו של נקדימון בן גוריון שהיתה מטתה מוצעת בשנים-עשר אלפים דינרי זהב ושנים-עשר דינרי זהב יוצא לה [מערב שבת לערב שבת] לבשמים ולסיפוק הקדירה. ושומרת יבם הייתה. <דף טז, עמ' ב> ולמה נקרא שמו נקדימון בן גוריון. לפי שנקדמה לו חמה. פעם אחת עלו ישראל לרגל לירושלים ולא היה להם מים לשתייה. נכנס נקדימון אצל הגמון אחד ואמר לו. הלוני שנים-עשר מעיינות מים ואני אתן לך שתיים-עשרה מעיינות מים. ואם לאו אני אתן לך שבעים כיכרי כסף. קצץ לו מעות ונתן לו זמן. לסוף הגיע הזמן. שלח ואמר לו לנקדימון. שלם ותן לי מה שיש לי עליך או מים או מעות. אמר לו. עדיין יש לי שהות ביום. לצהרים שלח לו ואמר לו כך וגם למנחה שלח ואמר לו כך. נכנס אותו רשע בשמחתו לבית המרחץ ונכנס נקדימון לבית המקדש ונתעטף ועמד בתפילה לפני הקב"ה ואמר לפניו. רבונו של עולם. גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי ולא לכבוד בית אבא אלא לכבוד שמך הגדול והנורא שיתגדל ויתקדש שמך בעולמך. מיד ... <...> ונתקשרו [השמים] בעבים וירדו גשמים? עד? שנתמלאו כל מעיינות שבירושלי מים ו...>? ת?ירו [והותירו]. עד שההגמון יוצא מן המרחץ ויצא נקדימון מבית קדשי הקדשים. פגעו זה את זה ואמר לו נקדימון להגמון. שגר לי דמי מעיינות של מים שהותרתי לך. אמר לו ההגמון. יודע אני שבביל שלא תתן לי את הכסף הרעיש אלהיך את העולם. אבל עדיין יש לי פתחון פה עליך שאוציא מעותי ממך כי כבר בא השמש. מיד שב נקדימון ונכנס לבית קדשי הקדש ונתעטף ועמד בתפילה לפני הקב"ה ואמר לפניו. רבונו של עולם. כשם שעשית לי נס בראשונה כך עשה לי באחרונה. מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וקדחה לו חמה. אמר לו אותו הגמון לנקדימון. אילו לא קדחה לך חמה כבר היה לי פתחון פה שאוציא מעותי ממך. ומעתה אתה פטור. ולמה נקרא שמו בן כלבא-שבו. שכל הנכנס בביתו אפי' רעב ככלב מיד היה שבע. פרק יו וכשבא אספסינוס להחריב את ירושלי בקשו הקנאים לשרוף את כל הטוב הגדול שבירושלים באש. אמר להם בן כלבא-שבו. מפני מה אתם מבקשי לשרוף את כל הטוב הגדול שבירושלי. המתינו לי עד שאכנס לביתי ואראה כל מה שיש לי בביתי. נכנס לביתו ומצא שם מזון לכ' שנים לכל אחד ואחד מישראל שבירושלי. מיד יצא ופיקד. גרשו ובררו וטיחנו ולשו והתקינו מזון לכ' שני' לכל אחד ואחד בירושלי. יצא ואמר להם. בני. העבודה. יש לי לפרנס אתכם כ' שני. ולא קבלו ממנו. מה היו עושין אנשי ירושלי. מביאין את האוכלין וגוררין אותן בתבן ושוורפין אותו. <דף יז, עמ' א> ומביאין את התבן ושוולקין ושותין מימיו. והיה אחד מהם אומר. #מאן יהיב לן חמשה# רימוני# וניקטול ה' ראשים מאנשי אספסינוס. #יהיבין ליה והוי נחית וקטיל ה' גוברין# מאנשי אספסינוס. ואומר'. #מאן יהיב לן חמשה תמרים. ניחות ונקטל# מאנשי (אספייס)
---	---

אספסיינוס. #יהבין ליה והוי נחית וקטיל#. ואומרי'. #מאן יהיב לן חמש# גרוגרות. #ניחות ונקטל ה# ראשים מאנשי אספסיינוס. יום אחד בא אספסיינוס להציץ בצואתן ולא ראה מן דגן ולא מן מים צלולי. וקרא לחיילותיו ואמר להם. ומה הללו שאינן אוכלין דגן כל עיקר אלא שותין מי תבן והורגין מכם כמה וכמה. ואילו היו אוכלי מה שאתם אוכלין ושותין מה שאתם שותים על אחת כמה וכמה.		אמ' לו. בני. לא באתי לשבח הזה ולא באתי אלא לנדותך מנכסי. ועכשיו שבאתי וראיתי ושמתחית בתלמוד תורתך הרי אחיך מנודים מהם והם נתונים לך מתנה. אמ' לו. מוצל אני עד שאני שוי לכל אחי בהם. אמ' לו. בקשתי מלפני המקום כסף וזהב היה לו לתת לי. שנ' "לי הכסף ולי הזהב". אילו <דף יז, עמ' א> בקשתי ממנו קרקעות היה נותן לי. שנ' "ליי הארץ". לא בקשתי ממנו אלא שאזכה לתורה. שנ' "על כן כל פקודי כל ישרתי".
(משנה ה) יוֹסֵה בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אָמַר: יְהִי בֵיתְךָ פְּתוּחַ לְרוּחָהּ, וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתְךָ.	פרק ז יוסי בן (יעזר): [יוחנן] איש (צרידה): [ירושלם] אומר. יהי ביתך פתוחה לרווחה [וכו'].	פרק יד יוסי בן יוחנן איש ירוש' אומר. יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך.
כיצד. מלמד שיהא ביתו של אדם פתוח לצפון ולדרום למזרח ולמערב כדרך שהיה ביתו של איוב. ולמה עשה איוב ד' פתחים. כדי שלא יהיו עניים מצטערים שיקיפו את כל הבית. אלא הבא מן הצפון יכנס לדרכו וכך לדרום וכן למזרח וכן למערב. לפיכך עשה איוב ד' פתחי לביתו. <דף יז, עמ' ב> למד בני ביתך ענוה. כיצד. בזמן שבני אדם ענוותנותן ובניו ענוותנותן. בא עני ועמד על פתחו של בעל הבית. אמר להם אביהם. הביאו את זה לבית. ובאין ואומרי' לו. הכנס. נכנס והגישו לפניו שולחן ואכל ושתה וברך לשם שמים ונעשית לו נחת רוח גדולה. ובזמן שאדם קפדן ובניו קפדנין. בא עני ועמד על פתחו. אמר להם. אביהם [כ?א?ן. א'ל. לאו]. גערו בו והוציאוהו בניו בניזיפה. דבר-אחר. למד בני ביתך ענוה. כיצד. בזמן שאדם ענוותנותן ובניו ענוותנין. היה הולך למדינת הים. אומר. מודה אני לפניך יי' אלהי שיודע אני שאין אשתי עושה מריבה עם אחרים. ולבו אין מתפחד עליהן ודעתו מיושבת עליו עד שיחזור. ובזמן (שאדם): [שאין אדם] ענוותן ובניו ענוותנין. היה הולך למדינת הים. <דף יח, עמ' א> קפדנין. היה רצון מלפניך יי' אלהי ואלהי אבותי שלא תעשה אשתי מריבה עם אחרים ואל יעשו בניי מריבה עם אחרים. ולבו מתפחד עליהן ודעתו אינה מיושבת עליו עד שיחזור. <דף יז, עמ' א> ויהיו עניים בני ביתך. ולא בני ביתך ממש אלא שיהיו עניים משיחין מה שאוכלין על שולחנך ושותין על שולחנך כדרך שהיו משיחין שהיו אוכלין ושותין בביתו של איוב. וכשפגעו זה את זה אמר אחד לחבירו. מאין באתה. אמר לו. מביתו של איוב. ולהיכן אתה הולך. לביתו של איוב. ואמר לו. כך וכך האכילני איוב. כך וכך השקני איוב. כך וכך נתן לי איוב. וכשבא עליו אותו פורענות גדול אמר לפני הקב"ה. רבונו של עולם. לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים ומלביש ערומים. כעניין שנ' "ואוכל פתי לבדי ולא <דף יז, עמ' ב> אכל! וזו! ממנה". ולא הייתי מלביש ערומים. כעניין שנ' "ומגו כבשי יתחמם".	פתוח לרוחה. כדרך שהיה ביתו של איוב פתוח לצפון ולדרום ולמזרח ולמערב. וכך היה איוב אומר. מכל מקום שיבא אדם לשם יכנס. שנ' "דלתי לאורח אפתח". התחיל איוב אומר. אני לא הייתי עושה כאחרים. אחרים אוכלים פת נקייה ומאכילים לעניים פת קבר. אחרים היו לובשים בגדי מלתיך ומלבישין לעניים בבגדי (בור): [בוצ]. אני לא עשיתי כן אלא ממה שהייתי אוכל הייתי מאכיל לעניים וממה שהייתי לובש הייתי מלביש לעני. שנ' "אם לא ברכוני חלציו ומגו כבשי יתחמם". אינו אומר כן אלא "מגו כבשי יתחמם". ממלתיך שהייתי גוזז ולובש הייתי מלביש לעניים. התחיל איוב משתבח ואומר. מה עשה אבינו אברהם ולא עשיתי אני. אמרו לו. איוב. עד מתי אתה משתבח. אתה אם בא עני לתוך ביתך הייתה מתרחם עליו. אם לא בא עני לתוך ביתך לא היית מתרחם עליו. אבל אברהם לא עשה כן. אלא מיום שלישי למילה הלך וישב לו על פתח אהלו. אמר. שמא ישמעו העוברים שמלתי לא יכנסו אצלי. מה עשה. הלך וישב לו על פתח אהלו. שנ' "והוא יושב פתח האהל כחום היום". ויהיו עניים בני ביתך. לא עני ממש. אלא שכל מי שהוא עניו ואשתו ענוה ובניו ובנותיו עניים אף הכלבים שלו אינן מזיקין. ובזמן שהוא מתחייב הכל מזיקים. כל מי שאשתו ענוה יוצא למקום שמח ולבו בטוח עליו וכשהוא בא מוצא שלום בתוך ביתו. וכל מי שאשתו קופדנית יוצא למקום חרד ולבו <דף יז, עמ' ב> מפחד עליו. כשהוא בא מוצא קטטה בתוך ביתו. כל מי שאשתו קופדנית. אדם בא לתבעו. אמר לו. רבי כאן. אמרה לו. לאו. זעפתו וסלקתו בניזיפה. וכל מי שאשתו ענוותנית. אדם בא לתבעו. אמר לו. רבי כאן. אמרה לו. הן והרי הוא סועד. נכנס אצלו. נתן לו פרוסה וכוס של יין. ברך עליהם ואכלן. עליהן הוא אומר "הלא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים". ומי גרם לו שהוא עני. על שמרד +<דבריו01> של מקום. ד"א. "ועניים מרודים". אלו בעלי בתים שירדו מנכסיהם. "תביא בית". ד"א. "ועניים מרודים". אלו אבלים מרי נפש. "תביא בית". ד"א. "ועניים מרודים". אלו חכמי ותלמידיהם שהן מורים לישראל בין טומאה לטהרה בין אסור להתר. "תביא בית". וכל מי שאינו נותן פרוסה לעני המקום מביא עליו קללות הרבה. שנ' "הפקד עליו רשע". "בהשפטו יצא רשע". "יהיו	פתוח לרוחה. כדרך שהיה ביתו של איוב פתוח לצפון ולדרום ולמזרח ולמערב. וכך היה איוב אומר. מכל מקום שיבא אדם לשם יכנס. שנ' "דלתי לאורח אפתח". התחיל איוב אומר. אני לא הייתי עושה כאחרים. אחרים אוכלים פת נקייה ומאכילים לעניים פת קבר. אחרים היו לובשים בגדי מלתיך ומלבישין לעניים בבגדי (בור): [בוצ]. אני לא עשיתי כן אלא ממה שהייתי אוכל הייתי מאכיל לעניים וממה שהייתי לובש הייתי מלביש לעני. שנ' "אם לא ברכוני חלציו ומגו כבשי יתחמם". אינו אומר כן אלא "מגו כבשי יתחמם". ממלתיך שהייתי גוזז ולובש הייתי מלביש לעניים. התחיל איוב משתבח ואומר. מה עשה אבינו אברהם ולא עשיתי אני. אמרו לו. איוב. עד מתי אתה משתבח. אתה אם בא עני לתוך ביתך הייתה מתרחם עליו. אם לא בא עני לתוך ביתך לא היית מתרחם עליו. אבל אברהם לא עשה כן. אלא מיום שלישי למילה הלך וישב לו על פתח אהלו. אמר. שמא ישמעו העוברים שמלתי לא יכנסו אצלי. מה עשה. הלך וישב לו על פתח אהלו. שנ' "והוא יושב פתח האהל כחום היום". ויהיו עניים בני ביתך. לא עני ממש. אלא שכל מי שהוא עניו ואשתו ענוה ובניו ובנותיו עניים אף הכלבים שלו אינן מזיקין. ובזמן שהוא מתחייב הכל מזיקים. כל מי שאשתו ענוה יוצא למקום שמח ולבו בטוח עליו וכשהוא בא מוצא שלום בתוך ביתו. וכל מי שאשתו קופדנית יוצא למקום חרד ולבו <דף יז, עמ' ב> מפחד עליו. כשהוא בא מוצא קטטה בתוך ביתו. כל מי שאשתו קופדנית. אדם בא לתבעו. אמר לו. רבי כאן. אמרה לו. לאו. זעפתו וסלקתו בניזיפה. וכל מי שאשתו ענוותנית. אדם בא לתבעו. אמר לו. רבי כאן. אמרה לו. הן והרי הוא סועד. נכנס אצלו. נתן לו פרוסה וכוס של יין. ברך עליהם ואכלן. עליהן הוא אומר "הלא פרס לרעב לחמך ועניים מרודים". ומי גרם לו שהוא עני. על שמרד +<דבריו01> של מקום. ד"א. "ועניים מרודים". אלו בעלי בתים שירדו מנכסיהם. "תביא בית". ד"א. "ועניים מרודים". אלו אבלים מרי נפש. "תביא בית". ד"א. "ועניים מרודים". אלו חכמי ותלמידיהם שהן מורים לישראל בין טומאה לטהרה בין אסור להתר. "תביא בית". וכל מי שאינו נותן פרוסה לעני המקום מביא עליו קללות הרבה. שנ' "הפקד עליו רשע". "בהשפטו יצא רשע". "יהיו

יוֹסֵה בֶן יוֹחָנָן אִישׁ יְרוּשָׁלַיִם אָמַר:
יְהִי בֵיתְךָ פְּתוּחַ לְרוּחָהּ, וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתְךָ.

ימיו מעטים". "יהיו בניו יתומים". "ונוע ינועו בניו ושאלו". "ינקש נושה לכל אשר לו". "אל יהי לו מושך חסד". "יהי אחריתו להכרית". "יזכר עון אבותיו אל יי". "יהיו נגד יי תמיד". "יען אשר לא זכר עשות חסד". "ויאהב קללה". "וילבש קללה כמדו". "תהי לו כבגד יעטה". מי גרם לו להביא כל הקללות האלה. על שלא נתן פרוסה לעני. וכל מי שהוא נותן פרוסה לעני המקום מביא עליו ברכות הרבה. שנ' "אז יבקע כשחר". "והלך לפניך צדקך". "אז תקרא ויני יענה". "ותפק לרעב נפשך". "ונחך יי תמיד". "ובנו ממך חרבות עולם". "אם תשיב משבת רגליך". "אז תתענג על יי". מי זכה לו להביא עליו כל הברכות האלו. על שנתן פרוסה לעני.	[א'עפי-כן] אמר לו הקב"ה. איוב. לא הגעת עדיין? (אצ?) ל-אברהם. אתה יושב בביתך ונכנסין אורחין אצלך. ומי שדרכו (לאפו) לאכול פת חטין האכלתו. ומי שדרכו לאכול בשר האכלתו. ומי שדרכו לשתות יין היית משקיהו יין. אבל אברהם לא עשה כן אלא יוצא ומחזר בעולם. כשהוא מוצא אורחים מכניסן בביתו. ומי שאין דרכו לאכול פת חטין היה מאכילו פת חטין. ומי שאין דרכו לאכול בשר היה מאכילו בשר. ומי שאין דרכו לשתות יין היה משקהו יין. ולא עוד אלא בנה פלטרין על הדרך והניח בהן מאכל ומשתה. וכל העובר שם היה אוכל ושותה ומברך (לשם) (לש)מים ונעשית לו נחת רוח גדולה. כל מה שהפה שואל היה מוצא בביתו של אברהם. לכך נאמר "ויטע אשל בבאר-שבע". אכילה שתיה לוייה.
פרק טו אל תרבה שיחה עם האשה. משל אדם הולך לבית המדרש והושיבוהו ראש בבית המדרש. והושיבוהו ראש בבית המשתה. שלא ילך לו לתוך ביתו להיות משתבח ואומ'. אני הייתי ראש בבית המדרש. אני הייתי ראש בבית המשתה. אם היה חכם נמצא בטל מחכמתו. פועל נמצא בטל מפועלו. בן תורה נמצא בטל מתלמודו. האוכל והשותה שלא בעונתו אין זה בן תורה. ד"א. אם עמלתה בתורה בעולם הזה יש לך שכר <דף יח, עמ' א> לעתיד לבא. ואם לא עמלתה בתורה בעול' הזה אין לך שכר לעתיד לבא. שנ' "ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני". ד"א. אל תרבה שיחה עם האשה. כאי-זה-צד הוא מבזה את אשתו. היה דבר בינו ובין חבירו. אמרו לתוך ביתו. שמעה אשתו ממנו. יצאה לשוק ופגעה באשת חברו. אמרה לה. כך וכך היה בעליך עושה וכך וכך מצהיבו וכך וכך מביישו. התחילו נושאת ונותנת עמה בדברים ומצהיבות זו את זו. העוברים והשבים היו נושאים ונותנים עמהם בדבריהם. מי גרם לו לבזות את (אשתו). על שהרבה שיחה עמה. ד"א. אל תרבה שיחה עם האשה. כאי-זה-צד הוא מבזה את עצמו. בשבת הראשונה נכנסה אצלו. שמעה קולו. נכנסה לחצר. נכנסה	<דף יח, עמ' א> אל תרבה שיחה עם האשה. ואפי' היא אשתו בזמן שהיא נידה. ואין (צ'ר?) צריך לומר עם אשה אחרת. מפני טענת הבריות. שכן שנו חכמי'. כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו. דבר-אחר. אל תרבה שיחה עם האשה. כיצד. בזמן שאדם הולך לבי' הכנסת ולבית המדרש ולא נהגו בו כבוד או שעירער עם חבירו דברים אל ילך ויספר לאשתו. כך וכך עירערתי עם חבירי. כך אמר לי וכך אמרתי לו. ונמצא אותו האיש בוזת את עצמו ובוזה את חבירו. כיצד. אשתו נוהגת בו כבוד ועושה לו סייג. עומדת לפניו ומשמשתו. כיון שסח לה כל אותן הדברים עומדת (לפניו): [מלפניו] ומשחקת עליו. אף חבירו כיון ששמע שסיפר לאשתו אמר. אוי לי. כל דברים שביני ולבין חבירי הלך והסיתן לאשתו. ונמצא האיש בוזת את אשתו ואת עצמו ובוזה את חבירו. ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחמר באשת חברו. מכן אמרו חכמים: כל המרבה שיחה עם האשה [סופר נוסף: כשהיא נדה], גורם רעה על עצמו ובטל מדברי תורה, וסופו יורש לגיהנם.

עצמו | פר' קמ' "לעצמו".
 ובטל | פר' קמ' "ובוטל".
 לגיהנם | פר' קמ' "גיהנם".

באשתו | קמ' כק'. פר' נוסף: "נידה". וראה להלן במשנה.
 המרבה | פר' קמ' "כל זמן שאדם/שהאדם מרבה".
 האשה | כך גם פר' קמ'.
 נדה | השווה נוסח פר' לעיל: "באשתו נידה אמרו".

לחדר. מן החדר לט(רק)לין. נכנס אחריה ופרעה ראשה בפניו והרבה שיחה עמה. מי גרם לו לבזות את עצמו. על שהרבה שיחה עמה. ד'א. אל תרבה שיחה עם האשה. אין צ'ל באשת חברך. אלא באשתו ודאי. שכן מצינו באשת שמשון. מי גרם לו שתבוא עליו הפורענות. על שהרבה שיחה עמה.		
--	--	--

משנה ו יהושע בן פרחיה ומתי הארכלי קבלו מהן. יהושע בן פרחיה אומר: עשה לך רב, וקנה לך חבר, והוי דן את כל האדן לכף זכות.	פרק ח יהושע בן פרחיה וניתאי הארכלי קבלו מהן [וכו']. כיצד. מלמד שיעשה את רבו קבע שילמוד ממנו מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות. [טעם שהניח לו במקרא סוף שיאמרו לו במשנה]. טעם שהניחו לו במשנה סופו למדו לו בהלכות. הניח בהלכות סופו לומדו במדרש. הניח במדרש סופו לומדו <דף יח, עמ' ב> באגדות. נמצא אדם יוצא מלפניו מלא טוב וברכה. היה ר' מאיר אומר. הלמד תורה מרב אחד דומה לאדם שיש לו שדה אחת וזורע מקצתה חטים ומקצתה שעורים ונוטע מקצתה זתים ומקצת' אילנות. ונמצא אדם ההוא מיושב במקומו מלא טוב וברכה. והלמד תורה מרבתי הרבה למה הוא דומה. לאדם שיש לו שדות הרבה וזורע אחת חטים ואחת שעורים. נטע אחת זתים ואחת אילנות. נמצא אותה האיש מפורז בין הארצות מלא טוב וברכה. פרק ח טעם שהניח לו (במשנה) במקרא סופו לומדו במשנה. הניח לו במשנה סופו לומדו לו בהלכות. הניח לו בהלכות סופו לומדו באגדות. ונמצא האיש ההוא יוצא מלפניו מלא טוב וברכה. לכך נאמר עשה לך רב. וקנה לך חבר. [כיצד]. מלמד שיקנה לו אדם חבר שיאכל וישתה עמו וישנה עמו וישן עמו ויהיה מגלה לו כל סתרי. סתרי+ תורה וסתרי דרך ארץ. שנים שיושבין ועוסקין בתורה. טעם? עה אחד מהן הלכה או פסוק או ראש פסוק. או אומר על טמא טהור או על טהור טמא. וחבירו מחזירו. ויש להם שכר טוב בעמלם. ומניין [שלשה] שיושבין ועוסקין בתורה מעלה עליהן הכתוב כאילו נעשו אגודה לפני המקום. שנ' "הבונה בשמים מעלותיו ואגודתו על ארץ יסדה" [וכו']. הא למדת. שלשה שיושבין ועוסקין בתורה [מעלה עליהן	פרק יח ניתאי הארכלי אומ'. עשה לך רב לחכמה וקנה לך חבר למשנה והוי דן את כל האדם לכף זכות. <דף כ, עמ' א> עשה לך רב לחכמה. חייב הוא אדם לעשות לו רב לחכמה כדי שילמד ממנו מדרש הלכות והגדות. שנ' "נוצר תאנה יאכל פריה". ד'א. עשה לך רב לחכמ'. זה יהושע בן נון. שנ' "ויהושע בן נון מלא". הלמד מרב אחד דבר שנחלוהו בהלכות ישמיענו הלכות שמע ממנו מדרש הלכות. דבר שנחלוהו במדרש ישמיענו מדרש שמע ממנו מדרש. דבר שנחלוהו באגדות ישמיענו אגדות שמע ממנו אגדות. נמצא זה שומעו מכל מקום. הלמד מרבנות הרבה דבר שנחלוהו בהלכות שמע ממנו הלכות. דבר שנחלוהו במדרש ישמיענו מדרש שמע ממנו אגדות. דבר שנחלוהו אגדות ישמיענו אגדות שמע ממנו הלכות. נמצא זה לא שומעו מכל מקום. פרק יח הלמד מרב אחד למה הוא דומה. למי שהיה לו בבית סאה זרע חטים במקום [אחד] ושעורים במקום אחד. נמצאת זו מלאה ברכות. הלמד מרבנות הרבה למה הוא דומה. למי שהיה לו? בבית כור זרע חטים במקום אחד. ושעורים במקום אחד. זתים ותאנים וגפנים במקום אחד. נמצא זה מפחד בכל העולם. עליהם הוא אומ' "אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי". אי-זהו דלת. זה ר' אליעזר ור' יהוש' ור' טרפון. אמ' ר' עקיבה. אם למדתה מרב אחד נמצאתה את כל דבריו. שלא תשב לך ותאמר דיי. אלא לך אצל רב אחד ולמוד ממנו מדרש הלכות אגדות. שנ' "היתה כאניות סוחר ממר' תביא לחמה".
--	---	--

יכול שלימד מן הרחוק ואחר כך ילמד <דף כ, עמ' ב> מן הקרוב. ת'ל "שתה מים מבורך". וקנה לך חבר למשנה. יכול הוא אדם לעשות רב לחכמה. אבל לקנות לו חבר למשנה אינו יכול אלא בקושי. ואי-זהו זה שדברו בו חכמ' בכל מקום. כל שדעתו הוגנת עליו אוכלים ושותים שניהם כאחת ומסיחים זה לזה ומגלה לו את נסתרי. עליהם הוא אומ' "טובים השנים מן האחד". ד'א. "טובים השנים מן האחד". אלו ישראל ושכינה. "טובים הש' מן האחד". העולם הזה והעולם הבא. ד'א. "טובים השנים מן האחד". זה איש ואשתו. "אשר יש להם שכר טוב בעמלם". תלמידי חכמ' שהיו יושבים ושונים. עבר אחד מהם על הפרק. עבר על ההלכה. אמ' על הטהור טמא ועל הטמא טהור. אם יש שם אחד? להחזירו עליהם הוא אומ' "כי אם יפול האחד יקי' את חברו". אבל תלמיד אחד שהוא יושב ושונה. עבר על הפרק. עבר על ההלכה. אמ' על הט(ה)ור טמא ועל הטמא טהור. אם אין שם אחר להחזירו +<עליו01> הוא אומ' "ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו".	הכתוב כאילו נעשו אגודה לפני המקום]. [ומני-ן> שנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכרן (מקובל)] (שכ?ר?ן) מקובל לפני המקום. שנ' "אז נדברו יראי י' איש אל רעהו ויקשב י' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי י' ולחושבי שמו". אילו "יראי י'". ההולכים לבית המדרש ועושין ציווי. "חושבי שמו". אילו שהולכין ואינן עושין ציווי. ולא עוד אלא זכותן נכתב...> במרום. שנ' "ויכתב ספר זכרון לפניו". דבר-אחר. "יראי י'". אילו שמחשבין בלבם +[שגזרין גזירה] ואומרים. נלך ונתיר אסורים ונפדה שבויים. והספיק הקב' בידיהם והולכין ועושין. "חושבין שמו". אילו שגזרין גזירה ואומרי'. ?נ?לך ונתיר אסורים ונפדה שבויין. <דף יט, עמ' א> ולא הספיק הקב' בידיהם. בא מלאך וחיבטן בקרקע. יחיד שיושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום. שנ' "ישב בדד וידום כי נטל עליו". ואומר "יתן למכהו לחי". "יתן בעפר פיהו". משלו משל. למה הדבר דומה. לאחד שהיה לו בן קטן. הניח לו ויצא לשוק. עמד הוא מעצמו ונטל את המגילה והניחו בחיקו והתחיל הוגה בו. בא אביו ומצאו. אמר להם. ראו בני הקטן שהנחתיו ויצאתי לשוק ועמד מעצמו ונטל את המגילה והתחיל קורא בעצמו. הא למדת שאפי' יחיד שיושב ועוסק בתורה שכרו מתקבל במרום.
תלמידי חכמ' שהיו יושבים ושונים השכינה מחזרת עליהם ומברכתם. שנ' "והתהלכתי בתוכם". אין לי אלא בזמן שהיו מרובים. מנין אפי' עשרה. שנ' "אלהים נצב בעדת אל". אין לי אלא בזמן שהן עשרה. מנין אפילו חמשה. שנ' "בקרב אלהים ישפוט". אין ל?י? אלא שהן חמשה. מנין אפי' שלשה. שנ' "ואגודתו על ארץ יסדה". אין לי אלא שלשה. מנין אפי' שנים. שנ' "אז נדברו יראי י' איש אל רעהו". "ליראי י'". אלו הגרים. "ולחושבי שמו". כל שהוא מחשב בלבו לעשות מצוה ולא עשאה המקום מעלה עליו כאלו עשאה. שנ' "אז אמרתי הנה באתי". "לעשות רצונך אלהי חפצתי". אבל יחידי שהיה יושב ושונה. הקב' חוזר עליו ומברכו. שנ' "אבוא אליך וברכתיך". משלו משל למה הדבר דומה. לאחד שהניח בנו לתוך ביתו ויצא לשוק. וכשבא מצא אותו עסוק בתורה. ובשמחתו קרא לכל בני אדם. אמ' להם. בואו וראו מה כשר בני עכשיו הנחתיו לתוך ביתי ויצאתי לשוק וכשבאתי מצאתיו עסוק בתורה. אמ' לו. בני. עליך נאמ' "חכם בני ושמח לבי". "אם חכם לבך ילג'א ותעלוזנה	והוי דן את כל האדם לכף זכות. מעשה בריבה אחת שנישבת והלכו שני חסידים לפדותה. נכנס אחד מהם לקובה (ע) אצלה. אחר שיצא אמר לחבירו. במה חשדתני. אמרתי. שמא לידע בכמה (ימים מהרהרת): [דמים מהורה?נ?ת]. אמר לו. העבודה. כך היה המעשה. ואתה כשם שדנתני לכף זכות המקום ידין אותך ל[כף]+ זכות. שוב מעשה בריבה אחת שנשבת והלכו שני חסידים לפדותה. דוסיון ודוסתיון. נתפס אחד מהם לשם לסטיות וחבשוהו בבית האיסורין. בכ?ל? יום ויום היית' אשתו מוליכה לו לח?ם? [ומים]. [יום] אחד אמר לה. לכי אמרי לפלו' שאני חבוש בבית האיסורין ואתה יושב ושותק מפני הזנות הזאת. אמר(?)ה[ה] לו. לא דייך שאתה חבוש אלא יושב ומתעסק בדברי' בטלים. אמר לה. בבקשה ממך לכי אצלו ואמור לו. הלכה ואמרה לו. מיד עמד נטל כסף

כליות". "גיל יגיל אבי צדיק". וכן הוא אומ' "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך". פרק יט והוי דן את כל האדם לכף זכות. מעשה באחד ששלח את בנו אצל חברו. אמ' לו. לך ואמור לו. אמ' אבא. השאילני מדה אחת של חטים. הלך ומצאו מודד חטים. אמ' לו. <אמ' אבא. השאילני מדה אחת של חטים. אמ' לו. כך וכך חטה אינו קנויה. הלך אצל אביו ואמ' לו. אבא. מצאתי מודד חטים ואמ' לי. כך וכך חטה אינו קנוי. אמ' לו. שמא של מעשר שני הם. ועוד אמ' לו. לך אמור לו. אמ' אבא. השאילני מנה אחת. הלך ומצאו מונה מעות. אמ' לו. אמ' אבא. השאילני מנה אחת. אמ' לו. כך וכך איסר אינו קנוי. הלך לו אצל אביו ואמ' לו. אבא. מצאתי מונה מעות ואמ' לי. כך וכך איסר אינו קנוי. אמ' לו. שמא פקדון הם. כיון שיצאו לשוק ופגעו זה בזה. אמ' לו. חברי. כשבא בנך אצלי ומצא לי מודד חטים ולא נתתי לו. מה הייתה אומ' עלי. אמ' לו. הייתי אומ' עליך שמא של מעשר שני הם. וכשבא בנך אצלי ומצאתי מונה מעות ולא נתתי לו. מה הייתה אומ' עלי. אמ' לו. הייתי אומ' עליך שמא של פקדון הם. אמ' לו. כך וכך לא הטיחה ימין ושמאל. עליך נאמ'. הוי דן את כל האדם לכף זכות. <דף כא, עמ' א> מעשה ברבי יהושע שהלך לחזור את הישיבה וכשבא ירד וטבל. אמ' לתלמידיו. חברינו. מה הייתם אומרים עלי. אמרו לו. רבי. מה היינו אומ' עליך. אין לנו בישראל כמוך. אי-זו היא טמאה וטהור[ה] הנהגת בישראל שלא מפך היא יוצא. אמ' להם. ובסוף מה הייתם אומרים עלי. אמרו לו. היינו אומרים עליך. כשהייתה {בזו}: <בין 01> הגוים הטמאים ערלים הייתה כאוכל בשר חזיר. וכשנכנסה וכשבאתה לבין ישראל אמרת. ארד ואטבול ואהיה כמותם טהור. אמ' להם. כך וכך לא הטיח ימין ושמאל. עליכם נאמ'. הוי דן את כל האדם לכף זכות. מעשה באשה אחת שהיתה נאה באשקלון ולא היה במין חוה נאה ממנה. והלך ר' יהושע לדבר עמה. וכיון שהגיע אצל פתחה הגביה את כליו וחלץ את תפלו. וכשנכנס נעל הדלת בינו לבינה וכשיצא ירד וטבל.	וזהב ובני אדם ובא והוציאן שניהן מבית האיסורין. [ל?כשי?צ?א] (ו.)[א]מר להם. תנו לי ריבה זו ותישן עמי בבגדיה על המיטה. לשחרית אמר להם. הטבילוני. והטבילוהו. ואמר להם. לטבילה זו במה חשדתוני. אמרו לו. כל אותן הימים שהיית' חבוש בבית האיסורין היית' רעב וצמא. ועתה יצאת?ה? לרווחה חם בשרך עליך. או שמא נקרית לטביל' של ריבה זאת במה חשדתה. אמרו לו. אמרנו. כל אותן הימים שהייתה שרוייה בין הגוים הייתה אוכלת משלהם ושותה משלהם. ועכשיו אמרת. הטבילוהו כדי שתטהר. אמר להם. העבודה. כך היה המעשה. וכשם (שדת) שדנתוני לזכות כן ידין אתכם הקב'ה ל[כף] + זכות. <דף יט, עמ' ב> כשם שהצדיקים חסידים כך היית' בהמתן חסיד?ה? כמות(ם)[ן]. אמרו. גמלים של אברהם אבינו לא נכנסו בביתו של ?ב?תואל עד שפינו !!(ע'ז)! (ל)[מ]פניהם. שנ' "ואנכי פניתי את הבית ומקום לגמלים". [נ]אנכי פניתי את הביית". מפני התרפי'. "ומקו' לגמלי". מלמד שלא נכנסו לביתו של לבן הארמי עד שפינו כל !!(ע'ז)! מפניהם]. מעשה בחמורו של ר' חנינא בן דוסא שגנבוהו ליסטים וחבשוהו בחצר. הניחו לפניו שעורים ותבן ולא אכל ולא שתה. ואמרו. מה אנו מניחין חמור זה שימות ויבאיש עלינו את החצר. פתחו לו הדלת והוציאוהו. כשהיה בדרך היה משחק ובא עד שהגיע לפתחו של ר' חנינא בן דוסא. התחיל נוער. ושמע בנו של ר' חנינא קולו. אמר לו. אבא. קול בהמתינו אני שומע. אמר לו. בני. פתח לו הפתח שכבר מתה ברעב. הכניסה ונתן לפניו שעורים ואכלה ושתתה. מלמד שכשם שהצדיקים חסידים כך בהמתן חסידים.	
---	---	--

אמ' לתלמידיו. חברינו. מה הייתם אומ' עלי. אמרו לו. רבי. מה היינו אומ' עליך. אין לנו בישראל כמוך. אי-זו טומאה וטהרה הנהגת בישראל שלא מפיק היא יוצא. אמ' להם. ובסוף מה הייתם אומ' עלי. כשהגבהתי את כל()י] וכשחלצתי את תפלי מה הייתם אומ' עלי. אמרו לו. היינו אומ' <דף כא, עמ' ב> עליך שלא יכנס דבר של טהרה לתוך טמאה או שמא לא יכירך אדם שאת יהודי. פרק יט וכשנכנסת<01> ונעלתי את הדלת ביני לבינה מה הייתם אומ' עלי. אמרו {אלו}: <לו01>. היינו אומ' עליך שכל זמן שהדלת פתוחה הרשות נתונה ליוצא יוצא ולכנס נכנס. אמרת(). אנעול את הדלת ביני לבינה עד שאדבר לה כל צרכי. וכשיצאתי וירדתי וטבלתי מה הייתם אומ' עלי. אמרו לו. היינו אומ' עליך. שמא ממשיחה עמך נתזה צנורה של רוק מפיה עליך ואמרת. ארד ואטבול ואהיה כמותם טהור. אמ' להם. כך וכך לא היתם ימין ושמאל. עליכם נאמ'. הוי דן את כל האדם לכף זכות.		
---	--	--

(משנה ז) מתיי הארכלי אומר: רחק [סופר: הרחק] משכן רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתיואש מן הפרענות.	פרק ט ניתאי הארכלי אומר [וכו']	פרק טז יהושע בן פרחיה וניתאי הארכלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומ'. <u>ברח</u> משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תת!אי!ש מן הפרענות.
אחד [שכן] שבבית ואחד [שכן] שבחוץ ואחד [שכן] שבשדה. שאין הנגעים באים אלא על ביתו של רשע. שני "עוונותיו ילכדנו את הרשע ובחבלי חטאתו יתמך". עוונותיו של רשע גמרו! לסתור כותלו של צדיק. כיצד. נראה נגע בכותל שבין רשע לצדיק סותרין כותלו של צדיק בעונו של רשע. <דף כ, עמ' א> ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר. אוי לרשע אוי לשכיניו. הא למדת. עוונותיו של רשע גרמו לצדיק לסתור כותלו. עשר(ה) נסיונות ניסו (את) אבותינו את הקב"ה [ולא נענוש אלא על לשון הרע (שהוא): [שהיה אחד מהם]]. ואילו הן. ב בים. ב במים. ב בשליו. [ב במן]. ואחד בעגל. [ואחד במדבר פארן]. ואחד במרגלים. של מרגלים קשה מכולם. שני "וינסו אותי זה עשר פעמי ולא שמעו בקולי". אילו עשר נסיונות. כיצא בו אומר "וימתו האנשים מוציא" וגו'. והלא דברים קל וחומר. ומה ארץ שאין לה לא דיבור ולא פנים להתבייש	ד'א. ברח משכן רע. שכל זמן שהנגעים באים לתוך ביתו של רשע הן סותרין כותלו של צדיק. מי גרם לכותלו של צדיק שיסתר. עוונותיו של רשע הן גרמו לכותלו של צדיק שיסתר. <דף יח, עמ' ב> ד'א. ברח משכן רע. זו שכוונתו של קרח. שני "סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים". ר' שמעון אומ'. אף הנגעים אינן באים אלא על לשון הרע. אין הצרעת באה אלא על גבהי רוח. שני "וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל ביי". "ויבא אחרייו עזריהו הכהן". "ויועף עזריהו ובידו מקטרת להקטיר ובזעפו עם הכהנים והצרעת זרחה במצחו". "וגם הוא נדחף לצאת כי נגפו! יי ויהי עזריהו המלך מצורע	

ואל | הסופר כפל בטעות מילה זו.
תתיואש | פר' קמ' 'תתיאש'
מן | כך גם פר' קמ'. סופר: "מי".

מתיי | פר' קמ' 'ומתיי/ומתאי'.
רחק | כך גם פר' קמ'.
תתחבר | קמ' כק'. פר': "תהי חבר".

עד יום מותו". נמצא עוזהו המלך מצורע עשרים וחמש שנים. ואל תתחבר לרשע. שכל מי שהוא מתחבר לרשע סופו לשאת ממנו דבר מועט. שנ' "ואלי דבר יגנב ותקח אזני שמץ מנהו". ד"א. אל תתחבר לרשע. זה יצר רע שהוא יושב על פיתחו של לב. כשהוא מבקש לעשות עבירה הוא כופף את כל האברים שהוא מלך עליהם. שנ' "ויתרון ארץ בכל היא מלך לשדה נעבד". יצר טוב דומה לחבוש בבית האסורים. כשהוא מבקש לעשות מצוה סובב את כל האברים לעשות רצון אביהם שבשמים כדי שיתרצו לאביהם שבשמים. עליהם הכת' אומ' "טוב ילד מסכן וחכם". זה יצר טוב. "ממלך זקן וכסיל". זה יצר רע. ד"א. "טוב ילד מסכן וחכם". זה יוסף. "ממלך זקן וכסיל". זה פרעה. "כי מבית האסורים יצא למלוך". זה יוסף. "כי גם במלכותו נולד רש". אלו שבע שני רעב שהיו במצרים. ד"א. אל תתחבר לרשע. זה יונדב בן שמעה אחי דוד שנקרא חכם מאד. שנ' "ויונדב איש חכם מאד". להרע ולא להטיב. ר' אומ'. שווה לו אלו נקרא טפש ולא נקרא חכם בחטא. פרק יז <דף יט, עמ' א> ואל תתיאש מן הפרענות. שכל מי שהוא מתיאש מן הפרענות לבו מפחד עליו כל היום. שנ' "אשרי אדם מפחד תמיד". וכן אתה מוצא באיוב שמי-מה שנתירא בו לקה. מן השחין נתיירא. בו לקה. שנ' "כי פחד פחדתי ויאתיני". "לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתתי ויבא רגז". ד"א. אל תתיאש מן הפרענות. זה יהויכין מלך יהודה שהיה חבוש בבית האסורים ולא נזכר עד שלשים ושבע שנה. שנ' "ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה". כתו' אחד אומ' "בעשרים וחמשה". וכתו' אחד אומ' "בעשרים ושבעה". {אלף}: <אלא> שבעשרים וחמשה מת סטנו של יהויכין מלך יהודה ובעשרים ושבעה נקבר. בעשרים! וששה! נכנס אויל-מדורך לבית האסורים ומצא שם מלכים אסורים ואמ' להן. מה טיבן של אלו. אמרו לו. על שמרדו על דבריו של מלך. וזה למה הוא חבוש. אמרו לו. על חנם. אמ' להם. רואה אני שמא שוטה היה אבא. זה שמרד עליו חבשו וזה שלא מרד עליו חבשו. והלא אין דרכן של מלכים אלא להיות יושבים על במה שלהם והמלכים יושבים מימנים ומשמאלם. בקש להוציא והוציאו וגיררו. אמ'. אין המלך מבטל גזרת מלך אלא אם כן הוציאוהו וגו'! ודרו. שנ' "כל מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו. ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לא תחד אתם בקבורה". <דף יט, עמ' ב> כל שהוא בטובה לא נתיאש מן הפרענות. זה צדקיהו מלך יהודה. וכל שהוא בפרענות לא נתיאש מן הטובה. זה יהויכין מלך יהודה. שנ' "וידבר אתו טובות". מה טובות דבר עליו. אמ' לו. אל תירא שלא חבשך הדיט אלא מלך כיוצא בך חבשך. אע"פ	בקש הקב"ה עלבונה מן המרגלים. המדבר דברים בפני חבירו ומביישו על אחת כמה וכמה שיבקש עלבונו. ר' שמעון בן אלעזר אומר. אף על מספרי לשון הרע נגעי' באים. שכן מצינו באהרן ומרים שם שספרו [ל?ש?ון?הר?ע?] במשה ולקו בצרעת. שנ' "ותדבר [2] אהרן [1] ומרים במשה". הלכה צפורה וסחה למרים ומרים לאהרן. הלכו שניהם ודבר?ו? בצדיק ולקו בצרעת. שנ' "ויפן אהרן אל מרים והנה מצורעת". ואף אהרן לקה באותה פורענות. שנ' "ויחר אף יי' במ וילך". לפי שקבל אהרן לשון הרע לקה בפורענות. ובשביל שהיה כהן גדול לא דבקה בו צרעת כמרים. שמרים היית' צועקת בדברים. שנ' "ותדבר מרים ואהרן במשה". <דף כ, עמ' ב> ומה אמרה. היית' אומרת {ד?ד?אמרה}. עלי היה הדיבור ולא פירשתי מבעלי. וגם אתה היה עליך ולא פירשת מאשתך. ואבותינו הראשונים היה עליהם ולא פירשו מנשותיהן. אבל משה מפני שדעתו גסה עליו לכך פירש מאשתו. ולא היו דנין אותו בפניו אלא שלא בפניו. ולא דנין אותו בוודאי כי אם בספק. ספק שדעתו גסה עליו וספק שאין דעתו גסה עליו. והלא דברים קל וחומר. ומה מרים שלא דברה אלא באחיה ולא דברה אלא בחיבה ולא דברה אלא שלא בפניו של משה כך נעשה בה +[נענשה]. הדיט המדבר דברי' בפני חבירו ומביישו על אחת כמה וכמה. באותה שעה אמר אהרן למשה. <דף כא, עמ' א> משה אחי. כסבור אתה שצרעת זו על מרים נתונה. הא אינה נתונה אלא על בשרו של עמרם. שנ' "אשר בצאתו מרחם אמו". משל למה הדבר דומה. לאחד שנתנו לו גחלת בתוך ידו. אע"פ שהפכה ממקום למקום בשרו נכוות. באותה שעה התחיל אהרן לפייס את משה. אמר לו. משה אחי. כלום רעה עשינו לאדם מעולם. אמר לו. לאו. אמר לו. ומה לאדם לא עשינו רעה מעולם. אתה שאתה אחינו היאך נעשה? ב?ך רעה. אבל מה שעשינו שגגה היא. ברית שבינותינו ביטלנו מפני שהברית כרותה לאחים. שנ' "ולא זכרו ברית אחים". באותה שעה עג עוגה ועמד בתוכה. אמר לפניו. רבנו של עולם. איני זו מכאן עד שתרפא אותה. שנ' "ויצעק משה אל יי' לאמר אל נא רפא נא לה". מכאן אמרו. כשאדם מתפלל ומאריך אל יאריך יותר ממשה. שנ' "ואתנפל לפני יי' בראשונה ארבעי' יום וארבעי' לילה". וכשאדם מקצר אל יקצר יותר ממשה. שנ' "אל נא רפא נא לה". לפי שיש שעה לקצר ויש שעה להאריך. באותה שעה אמר הקב"ה למשה. #אילו אבזה מיניף נזף באפהא# ומלך בשר ודם #נזיף בה כד אינון נזיפין בה# כדיי היית' שתכלם שבעת ימים. אני שאני מלך מלכי המלכים הקב"ה לא דין היא שתכלם שבעת ימים ושבעת ימים. אלא למענך מחול לה על הסגר שנית. שנ' "תסגר שבעת ימים". שלשה מוכי שחין נבראו בעולם. שחין לח שחין יבש שחין של בעל פוליפוס. היית' +<נפשו09> של משה נמוכה מכולם. ר' שמעון בן אלעזר אומר. אף על מספרי לשון הרע נגעים באים. שכן מצינו בגיחזי שסיפר לשון הרע ברבו ודבקה בו צרעת. שנ' "וצרעת נעמן תדבק בך". "והאיש משה עניו מאוד". יכול שיהא עניו ולא שיהא נאה ומשובח. תל' "מאד". יכול שיהא נאה ולא יהא גבוה קומה. תל' "ויפרוש האהל על המשכן". מה משכן עשר אמות כך היית' קומתו של משה עשר אמות. יכול שיהא נאה ומשובח יותר ממלאכי השרת. ??כול שיהא נאה ומשובח יותר
---	---

מדורות הראשונים. תל "על פני האדמה". דורו אמרו אבל לא דורות האחרונים. הוא היה אומר. אף על גסי הרוח נגעים באים. שכן מצינו בעוזיהו מלך יהודה. שנ' <דף כא, עמ' ב> "ובחזקתו (לבו וימ?ע?) גבה לבו" "וימעל בי' אלהיו". "ויבא אחריו! שריה! הכהן". "ויעמדו על עוזיהו המלך" [וגו' עד\$ "ובזעפו ע(ל)[ם] הכהנים והצרעת זרחה {לו} במצחו". [ו]?באותו שעה (נבהל) נבקע היכל ה' [אילך ו]אילך שנים-עשר מיל על שנים-עשר מיל והכהנים מבהלין (אותו. שנ'): [לצאת]. "וגם הוא! נבהל! לצאת כי נג!פלו יי". ואומ' "ויהי עוזיהו המלך מצורע" "וישב בבית החפשית" [וגו']?. אל תהי חבר לרשע. כיצד. מלמד שלא יתחבר אדם לאדם רע ולאדם רשע. שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנתחבר עם אחאב לילך לרמות-גלעד והיה עליו קצף מלפני יי. שנ' "ויאמר! כה אמר יי! ה'רשע לעזוב! ואהבי! יי תאהב". ועוד שנתחבר לאחזיה ופרץ יי מעשיו. שנ' "ובהתחבר[ך] עם אחזיה פרץ יי מעשיו[ו]ך". [ו]?כן מצינו באמנון שנתחבר ליונדב ויעץ לו עיצה רעה ונהרג על ידי. שנ' "ולאמנון ריע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד" "חכם מאוד". [חכם] לפורענות. (מכאן אמרו): [דא]. אל (י)תתחבר (אדם) לרשע. ואפי' (לקרבו) לתורה. ואל תתיאש מן הפורענות. [כיצד]. מלמד שיהא מתפחד (עליו) בכל יום ואומר. שמא תבוא היום עלי פורענות. שמא למחר תבא עלי פורענות. כדרך שהיה איוב מתפחד בכל יום. שנ' "כי פחד פחדתי ויאתני ואשר יגורתי יבא לי". דבר-אחר. אל תתיאש מן הפורענות. כיצד. בזמן שאדם רואה את ביתו שהוא מצליח אל יאמר. בשביל זכותי הקב'ה נותן לי מאכל ומשתה בעולם הזה והקרן קיימת לי לעולם הבא. אלא יאמר. אוי לי. שמא לא נמצא לי לפני ה'מ?קום אלא זכות אחד בלבד. והוא נותן לי מאכל ומשתה בעולם הזה כדי שיאבד שכרי לעולם הבא.	מדורות הראשונים. תל "על פני האדמה". דורו אמרו אבל לא דורות האחרונים. הוא היה אומר. אף על גסי הרוח נגעים באים. שכן מצינו בעוזיהו מלך יהודה. שנ' <דף כא, עמ' ב> "ובחזקתו (לבו וימ?ע?) גבה לבו" "וימעל בי' אלהיו". "ויבא אחריו! שריה! הכהן". "ויעמדו על עוזיהו המלך" [וגו' עד\$ "ובזעפו ע(ל)[ם] הכהנים והצרעת זרחה {לו} במצחו". [ו]?באותו שעה (נבהל) נבקע היכל ה' [אילך ו]אילך שנים-עשר מיל על שנים-עשר מיל והכהנים מבהלין (אותו. שנ'): [לצאת]. "וגם הוא! נבהל! לצאת כי נג!פלו יי". ואומ' "ויהי עוזיהו המלך מצורע" "וישב בבית החפשית" [וגו']?. אל תהי חבר לרשע. כיצד. מלמד שלא יתחבר אדם לאדם רע ולאדם רשע. שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנתחבר עם אחאב לילך לרמות-גלעד והיה עליו קצף מלפני יי. שנ' "ויאמר! כה אמר יי! ה'רשע לעזוב! ואהבי! יי תאהב". ועוד שנתחבר לאחזיה ופרץ יי מעשיו. שנ' "ובהתחבר[ך] עם אחזיה פרץ יי מעשיו[ו]ך". [ו]?כן מצינו באמנון שנתחבר ליונדב ויעץ לו עיצה רעה ונהרג על ידי. שנ' "ולאמנון ריע ושמו יונדב בן שמעה אחי דוד" "חכם מאוד". [חכם] לפורענות. (מכאן אמרו): [דא]. אל (י)תתחבר (אדם) לרשע. ואפי' (לקרבו) לתורה. ואל תתיאש מן הפורענות. [כיצד]. מלמד שיהא מתפחד (עליו) בכל יום ואומר. שמא תבוא היום עלי פורענות. שמא למחר תבא עלי פורענות. כדרך שהיה איוב מתפחד בכל יום. שנ' "כי פחד פחדתי ויאתני ואשר יגורתי יבא לי". דבר-אחר. אל תתיאש מן הפורענות. כיצד. בזמן שאדם רואה את ביתו שהוא מצליח אל יאמר. בשביל זכותי הקב'ה נותן לי מאכל ומשתה בעולם הזה והקרן קיימת לי לעולם הבא. אלא יאמר. אוי לי. שמא לא נמצא לי לפני ה'מ?קום אלא זכות אחד בלבד. והוא נותן לי מאכל ומשתה בעולם הזה כדי שיאבד שכרי לעולם הבא.
--	--

משנה ח

פרק י יהוד' בן טבאי ושמעון בן שטח [וכו'].	פרק כ/2 שמעון בן שטח אומ'. אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. כשיהו שני בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים על מנת שיתבעו את הדין ויקבלו את הדין ויצפנו את הדיין.	יהודה בן טבי ושמעון בן שטח קבלו מהן. יהודה בן טבי אומר: אל תעש עצמך כעורכי [סופר: ארכי] דיינים; וכשיהיו בעלי הדין עומדין לפניך, יהיו בעיניך כרשעים; וכשנפטרים מלפניך, יהיו בעיניך כצדיקים, שקבלו עליהן את הדין.
פרק י יהוד' בן טבאי ושמעון בן שטח [וכו'].	פרק כ/2 שמעון בן שטח אומ'. אל תעש עצמך כעורכי הדיינין. כשיהו שני בעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך כצדיקים על מנת שיתבעו את הדין ויקבלו את הדין ויצפנו את הדיין.	יהודה בן טבי אומר: אל תעש עצמך כעורכי [סופר: ארכי] דיינים; וכשיהיו בעלי הדין עומדין לפניך, יהיו בעיניך כרשעים; וכשנפטרים מלפניך, יהיו בעיניך כצדיקים, שקבלו עליהן את הדין.

דיינים פר' קמ': "הדיינים". וקשיהו פר': "כשיהיו". קמ': "וכשיהיו" סופר: "וכשיהוא". יהיו כך גם פר' קמ'. וכן להלן. סופר: "יהוא".	שטח כך גם פר' קמ'. סופר: "שחט?". כעורכי כך גם קמ'. ארכי פר': "כארכי". אני חורג ממנהגי ומוסיף פירוש: ארכי דיינים הוא ראש הדיינים (ארכי דיקוס).
---	--

היאך אני מזכה את העני ומחייב העשיר. מזכה את העשיר ומחייב את העני. ואם אני מזכה את העני ומחייב את העשיר נמצא העשיר אויבי. ואם אני מזכה את העשיר ומחייב את העני נמצא עני אויבי. אל תאמר. אתן ממון זה לזה. והתורה אמרה "לא תכירו פנים במשפט". ר' מאיר אומר. מה ת'ל "כקטן כגדול תשמעון". שלא יהא אחד עומד ואחד יושב. אחד מדבר כל צרכו ולאחר אומר. קצר דבריו. א'ר יהודה. שמעתי שאם רוצה להושיב שניהם מושיבן. ואיזהו אסור. שלא יהא אחד מהם עומד ואחד מהם יושב. ויהיה עליך דין קטן + <כדין 09> גדול. דין של פרוטה כדין של מאה מנה.	נאמנים וזה שאינו כשר אין דבריו נאמנים. היה אחד עני ואחד עשיר. אל תאמר. זה שהוא עני דבריו נאמנים וזה שאינו עני אין דבריו נאמנים. אלא כשם שאת שומע דברי עני כך תשמע דברי עשיר וכשם שאת שומע דברי עשיר כך תשמע דברי עני. שנ' "לא תכירו פנים במשפט".
---	---

פרק כ' 1 יהודה בן טבאי ושמע' בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומ'. הוי מרבה לחקור את העדות והוי זהיר בדבריו מן השומעין שלא מתוך דבריו ישמעו וילמדו וישקרו. <דף כב, עמ' א> וכן אתה מוצא ברב-שקה שלא נתפס אלא מתוך דבריו. שנ' "עד באי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם". אמרו לו. אם אין ארצנו יפה לך הניחנו במקומנו. אמ' להם. עד שלא נכנסתי לשררה הייתי בורח ממנה. משנכנסתי לשררה כל מי שהוא מבקש להוציאני ל!תוכה {אם}: <אני 01> יורד +עלי 01> בקביות. וכן את מוצא בשאול. עד שלא נכנס לשררה היה בורח ממנה. שנ' "ויאמר יי הנה הוא נחבא אל הכלים". ומשנכנס לשררה היה עוטר על דוד ועל אנשיו לתפשם.	שמעון בן שטח אומר. הוי מרבה לחקור את העדי'. מתוך שאתה חוקרו הוי זהיר בדבריו. שמתוך דבריו ישמעו השומעים ויוסיפו עליך לשקר מפני הרמאין. הוא היה אומר. כל שיאמר לי קודם שאכנס לגדולה זו. הכנס. רוצה אני (ש..ד): [שארד] עמו לחייו. ועכשיו שנכנסתי כל שיאמר לי. רד ממנה. רוצה אני שתפ?ו?ל עליו (קומו[ק]ם): [קומקום] של חמין. מפני שגדולה זו קשה היא לעלות. כשם שקשה היא לעלות כך היא קשה לירד. (בשעה) {שאמרו} שכן?מ?צינו בשאול בשעה שאמרו לו. רד ועלה למלכות. היה מתחבא בין הכלים. שנ' "ויאמר + הנה הוא נחבא אל הכלים". בשעה שאמרו לו. לך רד ממנה. היה מחזיר אחר דוד להורגו.	(משנה ט) שמעון בן שטח אומר: הוי מרבה לחקור את העדים; והוי זהיר בדבריו, שמה מתוכן ילמדו לשקר.
---	--	--

משנה י

פרק יא <דף כב, עמ' ב> שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמע' אומר. אהוב את המלאכה [ו?כו?].	פרק יא <דף כב, עמ' ב> שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמע' אומר. אהוב את המלאכה [ו?כו?].	שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר: אהב את המלאכה, ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות.
פרק כא <דף כב, עמ' ב> שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר. אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות ואל תתודע לרשות.	כיצד? מלמד שיהא אדם אוהב את המלאכה ולא יהא אדם שונא את המלאכה. וכשם שנתנה תורה בברית כך נתנה המלאכה בברית. שנ' "ששת ימים תעבוד". ר' עקיבא אומר. עתים שאדם עושה מלאכה נית?נצ?ל הוא מן (המלאכה) המיתה. ועתים שאין אדם עושה מלאכה מתחייב הוא מיתה לשמים. כיצד. ישב כל ימי שבת ולא עשה מלאכה ולערב	

שמעון | קמ' כלפנינו, אך מתחיל כאן הלכה חדשה. פר':
שמעון | כך גם פר' קמ'.
לרשות | כך גם פר' קמ'. סופר: "אל הרשות".

אשר עשה". שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. ר' אליעזר אומר. גדולה היא מלאכה שאפי' אדם הראשון לא טעם כלום עד שעשה מלאכה. שנ' "ויניחם בגן עדן לעבדה ולשמרה". וכי עבודה היתה צריכה או שמירה היתה צריכה. אלא לעמוד על דבריו. שנ' "את יי אלהיך תירא ואותו תעבוד". וכן הוא אומר "ולמדתם אתם ושמרתם לעשותם". ועוד היה ר' אליעזר אומר. גדולה היא מלאכה. שכשם שנצטוו ישראל על השבת: כך נצטוו על המלאכה. שנ' "ששת ימים תעבד". ר' אומר. גדולה היא מלאכה שכל מי שאינו עוסק במלאכה בני אדם משיחים בו. מנין איש פלו' אוכל. מנין הוא שותה. משל למה הדבר דומה. לאשה שאין לה בעל והיא מקשטת עצמה ויוצא לשוק (ו) [בני אדם משיחים בה]. גדולה היא מלאכה שכל מי שהוא עוסק במלאכה אין בני אדם משיחים בו. משל למה הדבר דומה. לאשה שיש לה בעל והיא מתקשטת עצמה ויוצא לשוק ואין בני אדם משיחים בה. כך כל מי שהוא עוסק במלאכה אין בני אדם משיחים בו. ועוד היה ר' אומר. גדולה היא מלאכה שכל מי שהוא עוסק במלאכה אין ידו חסירה פרוטה לעולם. ר' יוסי אומר. גדולה היא מלאכה שלא שרת שכינה על ישראל עד שעשו מלאכה. שנ' "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". ועוד היה ר' יוסי אומר. גדולה היא מלאכה שכל מי שאינו עוסק במלאכה הרי זה מתחייב בנפשו. כאי-זה-צד. היה בטל ביום הראשון וביום השני ואין לו מה יאכל. היה לו מעות הקדש ואכל (ו) [הרי זה מתחייב בנפשו. מי גרם לו להתחייב בנפשו. על שלא היה עוסק במלאכה]. ר' מאיר אומר. גדולה היא מלאכה שכל מי שאינו עושה מלאכה בחול סופו לעשותה בשבת. כאי-זה-צד. היה בטל ביום הראשון וביום השני וביום השלישי ואין לו מה יאכל. הלך וגנב. תפסוהו ומסרוהו למלכות והטילוהו לעשות מלאכה בשבת. מי גרם לו לעשות מלאכה בשבת. על שלא עשה מלאכה בחול. ר' יהודה אומר. גדולה היא מלאכה שאין מת אלא מתוך הבטלה. כאי-זה-צד. עלה לראש הגג ונפל ומת. או לראש הגג וניכפה ומת. הא לא מת זה אלא מתוך הבטלה. אמרו לו.	שבת אין לו מה יאכל. והיו לו מעות של הקדש בתוך ביתו ונטל מהם ואכל. מתחייב הוא מיתה לשמים. אבל אם היה פועל הולך ונתעסק בבניין של בית המקדש. אף-על-פי שנתנו לו מעות של הקדש ושכרו נטל מהם ואכל אינו מתחייב מיתה. ר' יהודה בן אילעי אומר. מניין שאם לא עשה כל ששה יעשה כל שבעה. כיצד. יושב כל ימי השבת ולא עשה מלאכה ולערב שבת אין לו כלום מה שיאכל. הלך ונפל בין הגוים. תפשוהו גוים ונתנוהו בקולר והעשיאוהו מלאכה. הא תחת שלא עשה מלאכה כל ששה יעשה כל שבעה. <דף כג, עמ' א> ר' שמעון בן אלעזר אומר. אף אדם לא טעם עד שעשה מלאכה. שנ' "ויניחיהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". [ומכל עץ הגן אכול תאכל]. ר' טרפון אומר. אף הקב"ה לא קנס מיתה על האדם אלא מתוך הבטלה. שנ' "ויגוע וימת ויאסף". [ר' טרפון אומר. אף הב"ה לא השרה שכירתו על ישראל אלא עד שעשו מלאכה]. שנ' "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". ר' יהודה בן בתירא אומר. (הרי): [אדם] שאין לו מלאכה שיעשה והיה לו חצר חריבה או שדה חריבה מניין שילך ויתעסק בה. שנ' "ששת ימים תעבוד". מה ת'ל "כל מלאכתך". להביא את שיש לו חצר חריבה שילך ויתעסק בה. ר' יוסי הגלילי אומר. [אין אדם מת אלא מתוך הבטלה. שנ' "ויגוע וימת ויאסף אל עמיו?"] הרי [זה] שנכפה ונפל על [אומן] שלו ומת אינו מת אלא מתוך הבטלה. עלה לראש הגג לראש הבירה לראש הבניין ונפל ומת אינו מת אלא מתוך הבטלה. שמע[נו] (מנה) לאנשים. לנשים מניין. שנ' "ויצו משה ויעבירו קול במחנה"? [וגו']? לטפלים מניין. שנ' "ויכלא העם מהביא". א"ר נתן. בשעה שעסק משה <דף כג, עמ' ב> במלאכת המשכן לא נטל עיצה מנשיאי ישראל. והיו נשיאי ישראל מתקשין {ו.} ואומרי. עכשיו נצטרך לנו משה. כיון ששמעו שהעבירו קול במחנה. כענין שנ' "ויעבירו קול במחנה". אמרו הנשיאים. אוי לנו שמא לא היית' מלאכת המשכן? דיי. עמדו והוסיפו דבר גדול מעצמן. ומה דבר גדול שהוסיפו בו. כך נאמר "והנש?י?א?י?ם הביאו את אבני השהם". ושנא את הרבנות. מלמד שלא יניח אדם עטרה לעצמו אלא אחרים יניחו לו עטרה. שנ' "יהללך זר ולא פייך". ר' עקיבא אומר. כל המגביה עצמו בדברי תורה למה הוא דומה. לנבילה שהיא מושלכת בשוק והיה כל עובר ושב מניח(ו) ידו על חוטמו עד שהוא עובר ממנה והולך לו. שנ' "אם נבלת בהתנשא ואם זמות יד לפה". אמר לו בן עזאי. ר'. דרשיתו מעניינו "אם נבלת בהתנשא". אם מנבל אדם עצמו [על דברי תורה] [ו] [אוכל רימונים וחרובים ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתחיהם של חכמים והיה (עובר) כל עובר ושב אומר. שמא שוטה הוא. לסוף מוצא בו כל התורה כולה.
---	---

והרי הוא עומד על האומן ונכפה ומת. הא לא מת זה אלא מתוך <דף כג, עמ' א> הבטלה. אמ' להם. לא שנו חכמים בזה אלא שאם חלה שנים ושלשה ימים. הא לא מת זה אלא מתוך הבטלה. ר' אליעזר אומ'. גדולה היא מלאכה. שכל הגזול לחברו שוה פרוטה צריך לו לילך אחריו אפי' למדי. פועל שהיה עם בעל הבית בכות!כות! אפי' אחת מהם יפה דינו! אוכל ואינו בוש. ועוד היה ר' אליע' אומ'. גדולה היא מלאכה שכל הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש מעל. הפועלים עשו במלאכה? הקדש ונוטלים שכרן משל הקדש. ר' אלעזר בן עזריה אומ'. גדולה היא מלאכה שכל אומן ואומן יוצא ומשתבח באומנותו. כאי-זה-צד. הטרסס יוצא והכרכר על אזנו ומשתבח באומנותו. השלחני יוצא והעיס על אזנו ומשתבח באומנותו. הצבע יוצא והאירה על אזנו ומשתבח באומנותו. הבלבד יוצא והקולמוס על אזנו ומשתבח באומנותו. התופר יוצא ומחט תפורו על לבו ומשתבח באומנותו. הקב'ה קורא אתה מלאכת. שני' "מלאכתו אשר עשה". שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. ר' אומ'. גדולה היא מלאכה שאפי' לאדם שתי רבוא א[י]נו יוצא לשוק עד שייתעטף. כאי-זה-צד. יוצא בלנטית קשורה על ירכו וחביתו על כתיפו ומשבח באומנו. הקב'ה קורא אתה מלאכתו. שני' "מלאכתו אשר עשה". שאר בני אדם על אחת כמה וכמה. פרק כא I ועוד היה ר' אומ'. גדולה היא מלאכה שאפי' לאדם חצר או גנה חריבים ילך ויעסוק בהם כדי שיהא עסוק במלאכה. אמ' לו. מעשה בר' יאשיהו שהיה מפנה את כליו מערב שבת עם חשיכה מבית זה לבית זה מזוית זה לזוית זה. אמ' לו. רבי. למה אתה עושה כך. אמ' להם. כדי שתעבור עלינו שבת. ש[י]נו "שבת וינפש". "שבת". מן המלאכה. "וינפש". מן המחשבה. פרק כב I <דף כג, עמ' ב> ושנא את הרבנות. שלא יבקש אדם גדולה לעצמו אלא אם כן גדלוהו אחרים. שני' "יהלך זר ולא פיך". בן עזאי אומ'. "אם נבלת! בהנשא!". אם נ[י]ב[ל] אדם את עצמו בדברי	ר' יוסי אומר. רד למטה ותעלה למעלה. שכל המגביה עצמו בדברי תורה סוף שמשפילין אותו. וכל המשפיל עצמו בדברי תורה סוף שמגביהין אותו. אל תתוודע לרשות. כיצד. מלמד שלא יצא לו שם ברשות. שמתוך שמוציאין שם ברשות סוף שנותנין בו עיניהם והורגין אותו ונוטלין ממנו כל מ!ומ!נו. <דף כד, עמ' א> כיצד. היה חבירו [יוצא] בשוק ואמר. בירך המקום לפלוני. היום הכניס לתוך ביתו מאה כוריים של חטי' ומאה כורים של שעורים. שמעו ממנו ליסטי' והלך לו ואמר לחבירו. לשחרית באי' ומקיפים את הבית ונוטלין ממנו כל מ!ומ!נו. לערבית אין לו כלום שיאכל. עליו הוא אומר "מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו". <דף כג, עמ' ב> דבר-אחר. היה חבירו יושב בשוק ואמר. המקום בירך לפלוני. היום יצאו מביתו מאה שוורים מאתים עיירים ומאתים רחלים. שמע ממנו <דף כד, עמ' א> הסרדיוט והלך להגמון והגיד לו. לשחרית באו והקיפו את כל הבית ונטלו את כל אשר לו. לערבית אין לו כלום שיאכל. [ד'א. אל תתוודע לרשות. כיצד. מלמד] שאל יכוין אדם (לומר. אני): [להיות] שר העיר (ואני) [ו]שר המשתה מפני שגוזלין לישראל [את מ!ומ!נם]. דבר-אחר. אל יכוין אדם ליטול את הרשות. שאף-ע"פ שבראשונה פותחין לו פתח הנאה (ופותחין לו פתח) באחרונה קשה לו.	
---	--	--

תורה סופו להתגדל בהן באחרונה. ואם גידל אדם את עצמו בדברי תורה סופו להתגדל באחרונה. ר' עקיבה אומ'. "אם נבלת בהתנשא". אם נבל אדם את עצמו בדברי תורה סופו להתגדל בהן באחרונה. כאי-זה-()צד]. היה אוכל שתי תמרים שתי גרוגרות ומצטער בגופו ולן בפתחן של חכמים. סופו להתגדל בהן באחרונה. ואם גדל אדם את עצמו בדברי תורה סופו להתגדל באחרונה. כגון הנבלה הזו שהיא בן שלשת ימים שאין אדם יכול לעמוד בריחה. ר' יוסי אומ'. ()ירד למטה. עלה למעלה. למעלה ירד] למטה. אם השפיל אדם את עצמו למטה מגביהים אותו למעלה ואם הגביה אדם את עצמו למעלה משפילים אותו למטה. ד'א. ושנא את הרבנות. אלא שהרבנות קוברת לבעליה ואבק מלכות קשה. וכן הוא אומ' "וימת יוסף וכל אחיו". והלא יוסף היה הקטן שבהן. אלא שהרבנות קוברת לבעליה ואבק מלכות קשה. וכן הוא אומ' "ויעבדו העם את יי כל ימי יהוש'". והלא יהושע היה הקטן שבהן. אלא שהרבנות קוברת לבעליה ואבק מלכות קשה. וכן הוא אומ' "ויועץ המלך רחבעם את הזקנים אשר היו עמדים". והלא שלמה היה הקטן שבהם. אלא שהרבנות קוברת לבעלי' ואבק מלכות קשה. ר' יוסי אומ'. יש צדיק וטוב לו צדיק ורע לו. רשע וטוב לו רשע ורע לו. צדיק וטוב לו. צדיק בן צדיק שמעשיו טובים ומעשי אבותיו טובים. אבותיו זכו לו לאוכל בעולם הזה והוא זכה לעצמו לאוכל חיי העולם הבא. צדיק ורע לו. צדיק בן רשע שמעשיו טובים ואין מעשי אבותיו טובים. אבותיו לא זכו לו לאוכל בעולם הזה והוא זכה לעצמו לאוכל חיי העולם הבא. רשע וטוב לו. זה רשע בן צדיק שאין מעשיו טובים ומעשי אבותיו טובים. אבותיו זכו לו לאוכל בעולם הזה והוא לא זכה לעצמו לאוכל חיי העולם הבא. רשע ורע לו. זה רשע בן רשע שאין מעשיו טובים ואין מעשי אבותיו טובים. ()[אב]ותיו לא זכו לו לאוכל בעולם הזה והוא לא זכה לעצמו לאוכל חיי העולם הבא. ר' עקיבא אומ'. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו. רשע וטוב לו רשע ורע לו.		
---	--	--

		צדיק וטוב לו. צפוי היה שלא ינטלו נכסים מזה מפני שיכול לעמוד בצדקו. אבל אין נוטלין ממנו נכסים מפני שהוא צדיק שלם. צדיק ורע לו. צפוי היה שלא ינטלו ממנו נכסים. אבל נוטלים ממנו נכסים כדי שיהא צדיק שלם. רשע וטוב לו. צפוי שינטלו <דף כד, עמ' א> נכסים מזה אבל אין נוטלים ממנו נכסים כדי שיעשה תשובה. שנ' "למעני למעני אעשה". רשע ורע לו. צפוי היה שהוא בעל זרוע ויוצא לשוק והולך לפרשת דרכים והורג את הנפשות ומקפיד את הבריות ועולה למלכות ומדבר עליהם והמלכות שולטת בהם. לכך נאמ'. ושנא את הרבנות. אל תתודע לרשות. שכל מי שהוא מתודע לרשות נותנים פנים בו וזוקפים בו פנים. כיצד. בני אדם עוברים בשוק. ראו כמה ברכות יש לזה. ברוך שכן עשה וברוך שכן נ() [תנ]. שמעו אותן הליסטים. נכנסו אצלו בלילה ונשאו את נפשו ונטלו את ממנו. מי גרם לו. אלו שברכו אותו בקול גדול. שנ' "מברך רעהו בקול גדול". ד'א. אל תתודע לרשות. שאין מדבקים לאדם אלא לצרכן. ניראים כאוהבים בשעת הנייתן ואין עומדין לו בשעת דחקו.
(משנה יא) אבטליון אומר: חכמים. הזהרו בדבריכם. דבר-אחר. אל תורו (דבר) שלא מדברי תורה ותתחייבו על? (יו)? גלות. אף תלמידים הבאים אחריכם יורו משמיכם דבר שלא מן התורה ויתחייבו עליו גלות. ויגלו למקום מים <דף כד, עמ' ב> הרעים. הוי אומר. אילו הגוים. שנ' "ויתערבו בגוים וילמדו ממעשיהם". מים רעים כמשמעם. ויש אומרי'. שמא יגלו לעבודה-זרה.	אבטליון אומ'. חכמ' הזהרו בדבריכם שלא תחובו חובת גלות ותגלו למקום המים הרעים ויבאו התלמידים אחריכם וישתו ממים הרעים וימותו. ונמצא שם שמים מתחלל. אלו הם המים הרעים. אלו הגוים. () [שנ] "ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם". ד'א. אלו המים הרעים. שלא תחובו לגלות לאיבד קשה.	אבטליון אומ'. חכמ' הזהרו בדבריכם שלא תחובו חובת גלות ותגלו למקום המים הרעים ויבאו התלמידים אחריכם וישתו ממים הרעים וימותו. ונמצא שם שמים מתחלל. אלו הם המים הרעים. אלו הגוים. () [שנ] "ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם". ד'א. אלו המים הרעים. שלא תחובו לגלות לאיבד קשה.
		הלל ומנחם לא נחלקו. יצא מנחם ונכנס שמאי.
משנה יב הלל ושמאי קבלו מהן. הלל אומר: הוי תלמידו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה.	פרק יב/1 הלל ושמאי קבלו מהם [וכו'].	פרק כד הלל אומ'. הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתו'.
	אוהב שלום. כיצד. מלמד שיהא אדם מאהב שלום בישראל בין כל אחד ואחד. שנ' "בשלום ובמישור הלך אתי ורבים השיב מעוין".	הוי מתלמידיו של אהרן. עניו כדרך שהיה אהרן עניו. שנ' "בקשו את יי כל עניי הארץ". וכן הוא אומ'.

המים | קמ' כק'. פר' "מים".
תלמידו | פר' כק'. קמ': "מתלמידיו".

אבטליון | קמ' כלפנינו, אך מתחיל כאן הלכה חדשה. פר':
"ואבטליון".

"עקב ענוה יראת יי". ואומ' "וענוים ירשו ארץ". ד'א. אוהב שלום ורודף שלום. ללמדך שכל המטיל שלום בארץ המקום מעלה עליו כאילו עשאו במרום. שנ' "המשל ופחד עמו עושה של' במרו". וכי יש קטטה למעלה. אלא ללמדך שכל המטיל שלום בארץ המקום מעלה עליו כאילו עשאו במרום. וכן הוא אומ'. לא ברא המקום לא מאה מיכאל ולא מאה גבריאל. אלא מיכאל אחד וגבריאל אחד. שכל <דף כה, עמ' א> זמן שהוא קורא הוא רץ ובא ועושה שליחותו. וכן הוא אומ' "ויהי ברד ואש מתלקחת". לא האש מזיק את הברד ולא הברד מזיק את האש. לפי' ברא המקום מלאכי אש ומלאכי ברד. אינם מזיקים זה את זה. ד'א. אוהב שלום ורודף שלום. אפי' את רץ אחריו מעיר לעיר ומכרך לכרך וממדינה למדינה אל תמנע מלהטיל שלום שהוא שקול כנגד כל המצות שבתורה. זה שאל אבני<מוס01> הגרדי את רבן גמלי'. אמ' לו. אי-זו הוא בכורו של עולם. אמ' לו. שלום. אמ' לו. מנין. אמ' לו. הרי הוא אומ' "יוצר אור ובורא חשך עושה שלום ובורא את הכל". מאחר שברא המקום את השלום חזר וברא את הכל. וכן הוא אומ' <01> "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורד". ר' יוסי אומ'. אם ישב לו אדם בתוך ביתו ואינו יוצא לשוק היאך מט'<ל01>? שלום בן אדם לחברו. אלא מתוך שהוא יוצא לשוק הוא רואה בני אדם מתנצים ונכנס ביניהם <ומשפרן>: <ומפשרם01>. על המצות שבתורה מהו אומ'. "כי יקרא קן צפור". "כי תפגע שור אויבך". "כי תראה חמור שנאך". מצוה שהיא באה על ידך את זקוק לה לעשותה. ד'א. הוי מתלמידיו של אהרן. מלמד שהיה אהרן שואל בשלום בוגדי ישראל. והיה אחד מהם מבקש לעשות עבירה והיה אומ'. אי לי. מחר יבא אהרן ושואל בשלומי. היאך אני משיבו. והיה בוש ולא היה סורח. וכן איש שהיה צוהב עם חברו. היה אהרן הולך אצלו ואומ' לו. בני. למה <דף כה, עמ' ב> צהבתה את חברך. עכשיו בא אצלי בוכה ומתחנן ואומ'. אי לי שצהבתי את חברי שהוא גדול ממני. הרי אני	ר' מאיר אומר. מה ת'ל "ורבים השיב מעון". מלמד שהיה אהרן מהלך בדרך. אם פגע בו אדם רע נותן לו שאילת שלום. למחר ביקש אותו האיש לילך ולעבור עבירה. אמר. אי לי. איך אשא עיני ואראה את אהרן. בושני ממנו. שנתן לי שלום. ונמצא אותו האיש נמנע מלילך לעבירה. וכן שני בני אדם שעושים מריבה זה עם זה. הלך אהרן וישב+ לו אצל אחד מהם ואומר לו. בני. ראה חברך מה הוא אומר. היה מטרף על לבו <וקורע את בגדיו> ומחנק את דעתו ומתלש את שערו <דף כה, עמ' א> ואמר. איך אשא עיני ואראה את חברי. בושתי הימנו שסרחתי עליו. והיה יושב אצלו עד שמוציא כל קנאה שבלבו. שוב הלך אצל חבריו ואמר לו כעניין ראשון. וכשפגשו זה בזה היו מחבקים ומגפפים ומנשקים זה לזה. לכך נאמר "ויבכו את אהרן שלשים יום כל בית ישראל". דבר-אחר. "ויבכו את אהרן שלשים יום". משה לא בכו אלא אנשים ואהרן אנשים ונשים. ומפני מה בכו אהרן אנשים ונשים. מפני שהוציא את הדין לאמתו. כל ימיו לא אמר לאיש. סרחת. ולא לאשה. סרחת. ומשה היה מוכיחן <בדברים>. נאמר "ויב.. בני ישר' את מ?שה?". <ועוד>. כמה אלפים בישראל <שנקראו שמם אהרן> אהרן. ואילמלא אהרן זה לא באו לעולם <שהיה משים ש?לום? בין איש לאשתו ומזווגון זה עם זה והיו קורין הילוד על שמו>. <וי'א. לכך נאמ' "ויבכו" וגו'>. <ויש אומרי'>. מי <הוא> שראה משה רבינו בוכה והוא ל!ו! יבכה. מי שראה אלעזר ופינחס כהנים גדולי' בוכים והוא לא יבכה. באותו שעה מה עשה הקב'ה. נטל מטתו של אהרן והפריחה באויר. ומלאכי השרת מספידין עליו ואומרי'. "תורת אמת היית' בפיהו ועולה לא נמצא בשפתיו". באותה שעה בקש משה מיתה כמיתתו של אהרן. וכי בינו לבין אדם שאל. אלא בינו לבין עצמו. ושמע המקום לחישהו. והיכן מצינו שביקש מיתה כמיתתו של אהרן ושמע המקום לחישהו. שנאמ' "ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמך <דף כה, עמ' ב> כאשר מת אהרן אחיך" וגו'. כמיתה שחמדת ובקשת. באותה שעה אמר הקב'ה למלאך המות. מהר ולך והבא נשמתו של משה. הלך מלאך המות ועמד לפניו ואמר למשה. הקב'ה שלחני ליטול נשמתך. מיד גער בו משה והוציאוהו בנויפה. ואמר לו. במקום שאני יושב אין לך רשות לעמוד. ואתה אומר. תן לי נשמתך. הלך והשיב אותן דברים לפני המקום. אמר לו הקב'ה למשה. רב לך העולם הזה שהרי העולם הבא שמור לך וכבר מקום מוכן לך מששת ימי בראשית. שנ' "ויאמר יי הנה מקום אתי". תן לי נשמתך ואשמרנה לעולם הבא. מיד נטל הקב'ה נשמתו של משה וכבר מקום מוכן וגבוה תחת כסא הכבוד. וכשנטלה לא נטלה ממנו אלא בנשיקה. שנ' "וימת שם משה עבד יי בארץ מואב על פי יי". ולא נשמתו של משה בלבד <גנוזה> תחת כסא הכבוד אלא נשמתן <2> <כל> <1> של צדיקים.
---	--

עומד בשוק. לך ובקש לי ממנו(?)נ?ו?]. הולך לו אצל חברו ואומ' לו. בני. למה צהבתה את חברך. עכשיו בא אצלי בוכה ומתחנן ואומ'. אי לי ש(?)צה]בתי עם חברי שהוא גדול ממני. הריני עומד בשוק. לך ובקש לי ממנו. כיון שיצאו לשו?ק? ופגעו זה בזה היו מגפפים זה את זה ומנשקים זה את זה. וכך אהרן עושה כל ימיו עד שהיה מטיל שלום בין אדם לחבירו. וכך איש שהיה צ(?)הו]ב עם אשתו. היה אהרן הולך אצלו ואומ' לו. בני. למה צהבתה עם אשתך. אמ' לו. על שסרחה עלי. אמ' לו. הרי אני עורבה שאינה סורחת עוד עליך מעתה. הולך לו אצל אשתו ואומ' לה. בתי. למה צ(?)הבת את בעליך. אמרה לו. שהכני וקללני. אמ' לו. הרי אני עורבו שאינו מכיך ולא מקללך מ?ע?תה. וכך היה אהרן עושה כל ימיו עד שהיה מכניסה ל(?)ת]ו]ך ביתה והיתה מתעברת ויולדת בן ואמרה. לא נתן לי הבן ה?זה אלא בזכות אהרן. והיה קורא שמו אהרן. ויש אומ'. יותר משלשת אלפים בישראל היה שמם אהרן. וכשמת חלצו על מטתו יותר מארבעה ועשרים אלף בנים ובני בנים. ל(?)כ]ך נאמ' "ויבכו את אהרן" "כל בית ישראל". פרק כה I במשה מהו אומ'. "ויבכו בני ישראל את משה". באהרן מהו אומ'. "ויראו כל העדה כי גוע אהרן". מפני מה אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצתם. אלא משה היה דיין ואי אפשר לדיין לזכות שני בעלי דינים כאחת אלא לזכות את הזכאי ולחייב את החייב. משה ה?י?ה דיין והיה מזכה את הזכאי ומחייב את החייב. אהרן לא היה דיין אלא מ?ט?יל שלום בין אדם לחברו. לפי אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצתם. מפני מה אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצתם. אלא משה היה מובחן ואהרן לא היה מובחן. לפי אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצתם. פרק כה I מפני מה אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצתם. אלא כשמת אהרן הפשט משה את בגדיו והלבישן את אלעזר בנו. שני	שנ' "והיית' נפש אדוני צרורה בצרור החיים". יכול אף נשמותיהן של רשעים. שנ' "ואת נפש אויביך יקלע בתוך כף הקלע". משלו משל. למה הדבר דומה. לאחד שנטל את האבן ונתנה בתוך הקלע. אע"פ שזורקה ממקום למקום אין לו על מה שיסתמך. כך נשמותיהן של רשעים הולכות ושוטטות בכל העולם ואין להם על מה שיסמכו. שוב אמר לו הקב"ה למלאך המות. לך והבא נשמתו של משה. מיהר והלך וביקשו במקומו ולא מצאו. הלך אצל הים ואמר לים. ראית משה בא לכאן. אמר לו הים. מיום שהעלה את ישראל ממצרים והעבירם בתוכי שוב לא ראיתו. הלך אצל הרים וגבעות. אמר להם. משה בא לכאן. אמרו לו. מיום שקבלו ישראל תורה מסיני שוב לא ראינוהו. הלך אצל שאול ואבדון. אמר להם. משה בא לכאן. אמרו. שמו שמענו ואותו לא ראינו. הלך אצל מלאכי השרת. אמר להם. משה בא לכאן. אמרו לו. אלהים הב?י?ן דרכו והוא ידע את מקומו. אלהים גנוז תחת כסא הכבוד לחי העולם הבא ואין כל בריא נודעת בו. שנ' "והחכמה מאין תמצא". "ו]לא ידע אנוש ערכה". תהום אמר לא בי ה(?)י]ו]. א?א. <דף כו, עמ' א> אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעו ואותו לא ראינו. אף יהושע היה מצטער עד שאמר לו הקב"ה ליהושע. יהושע. עד מתי אתה מצטער על משה. "משה עבדי מת". ורודף שלום. כיצד. מלמד שיהא אדם [רודף שלו] בשר' בין כל אחד ואחד כדרך שהיה אהרן רודף שלו' בשר' אל? בין כל אחד ואחד. שנ' "סור מו'ט בשו'". [ר' שמ?ע?>ו]ן< בן אליעזר אומ'. אם אד<ם> {יושב במקומו} יושב במקומו [ושותק] היאך הוא רודף? שלו' (ור בש) בישראל. אלא יוצא ומחזר בעולם ורודף שלו' בישראל בין כל אחד ואחד. (לכך) שנ' "סור מרע ועשה טוב". כיצד. "בקשיהו" במקומך "ורודפיהו" במקום אחר. אף הקב"ה עשה שלום במרום. (שנ') שלא קרא גבריאל עשרה מיכאל רפאל סראל. כדרך שבני אדם קורין ראובן עשרה שמעון עשרה לוי עשרה. שאילמלא כן כשהוא קורא לאחד מהם מיד באים כולם ועומדין לפניו ומתקנאין זה בזה. אלא קרא גבריאל אחד מיכאל אחד רפאל אחד. כשהוא קורא לאחד מהם בא ועומד ומשגרו בשליחתו. ומניין שמאהבין זה את זה ומכבדין זה את זה ויריאין זה את זה וענוותנותן יותר מבני אדם. <דף כו, עמ' ב> שבשעה שפותחין פיהם לומר קדוש. זה אומר לחבירו. פתח אתה שגדול אתה ממני. וזה אומר. פתח אתה שגדול אתה ממני. לא כדרך שבני אדם עושין. שזה אומר לחבירו. אני גדול ממך. וזה אומר לו. אני גדול ממך. ויש אומרים. כיתות כיתות הן. אחת אומרת לחבירתה. פתחי את שאת גדולה ממני. וזאת אומרת לחבירתה. פתחי את שאת גדולה ממני. שנ' "וקרא זה אל זה ואמר". אהוב את הבריות. כיצד. מלמד שיהא אדם אוהב את הבריות ואל יהא שונא את הבריות. שכן מצינו
--	--

"ויפשת משה את אהרן בגדיו". לפי' אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצתם. <דף כו, עמ' א> מפני מה אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצתם. אלא כשמת אהרן ירד משה ואלע' מן ההר בוכים ומספידין ובגדיהן קרועין. מי לא יראה ויספוד כנגדם. כשמת משה לפני מי היו מספידין. לפי' אהרן בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצ'. כשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד והיו כל אומות העולם רואים את ישראל שרויים לשבטיהם. שנ' "ויראו כל העדה". מה תל "ויראו". אלא "ויראו". לפיכך בכו לו כל ישראל ומשה לא בכו לו אלא מקצ'. כיון שראו ישראל מטתו של אהרן מוצעת מכל כבודו של עולם ומלאכי השרת עומדים ומספידים ובגדיהם קרועים. באותה שעה ידעו כל ישראל שמת אהרן. כיון שראה משה מטתו של אהרן מוצעת מכל כבודו של עולם ומלאכי שרת עומדים ומספידים ובגדיהם קרועים נתחמד לאותה מיתה. שנ' "ומות בהר אשר אתה עולה שמה". שתלמוד-לומר "כאשר מת אהרן אחיך". באותה מיתה שחמדתה. וכיון שהגיע קיצו של משה להפטר מן העולם בא מלאך המות ועמד כנגדו. זעפו וסילקו בניוה. אמ'. מה אם בשליחותו לא היה יכול לעמוד היאך אתה מבקש למסור לך נשמתך. מה אם בשעה שהייתי יושב לא היתה יכול לעמוד היאך את מבקש למסור לך את נשמתך. הלך לו מלאך המות אצל הגבורה. אמ' לפניו. רבנו של עולם. משה עבדך אינו מבקש למסור לי את נשמתו. הלך לו משה אצל הגבורה. אמ' לפניו. רבון העולמים. הודיעני לאי-זו מיתה אני מת. אם לענין הראשון כבר נגזרה עלי גזרה שלא אכנס לארץ. חס ושלום שימצא בידי עון. משיבה אתו רוח הקדש ואומרה לו. משה. מוצל את. אין בידך עון. אין אתה מת אלא על גזרת אדם הראשון. שנ' "אביך הראשון חטא". בשר המקום למשה שהוא נוטל נשמתו בעולם הזה ומחזירה לו לעולם הבא. שנ' "וימת שם משה עבד יי". מה תל "על פי יי". אלא שבשרו המקום למשה שהוא נוטל נשמתו בעולם הזה ומחזירה לו לעולם הבא.	באנשי מגדל שמתוך שמאהבין זה לזה לא רצה הקב"ה לאבדן אלא בלבדן בארבע רוחות העולם. שנ' "ויפץ יי אותם משם על פני כל הארץ". אבל אנשי סדום שהיו שונאין זה לזה אבדן הקב"ה מן העולם הזה ומן העולם הבא. שנ' "ואנשי סדום רעים וחטאים לי' מאד". "רעים" זה לזה. "וחטאים" בגילוי עריות. "לי'" בחילול השם. "מאד". שהיו מתכוונין וחוטאין. הא למדת מפני ששונאין זה לזה איבדן הקב"ה מן העולם הזה ומן העולם הבא. <דף כז, עמ' א> ומקרבן לתורה. [כיצד]. מלמד שיהא אדם מקפח את הבריות ומקרבן תחת כנפי השכינה כדרך שהיה אב?ר?הם אבינו עושה. ולא אברהם בלבד אלא שרה אימינו היית' מקפחת הבריות ומכנסתן תחת כנפי השכינה. שנ' "ואת הנפש אשר עשו בחרן". והלא [אם] כל באי עולם מתקבצין אינן יכולין לבראות אפילו יתוש אחד. מה תל "[ואת הנפש אשר עשו בחרן]". מלמד שהעלה עליהן הב'ה כאילו עשה אותם. [כשם שאין אדם חולק שכר לחבירו {בעולם הזה}] בעולם הזה כך אין אדם חולק שכר חבירו לעולם [הבא]. שנ' "והנה דמעת העשוקים אין להם מנחם]. "ומיד עושקי. כח ואין לה?ם? מנחם". מה תל ש"אין להם מנחם" שתי פעמים. אילו בני אדם שאוכלין ושותין בעולם הזה ומצליחין לעולם הבנים ובבנות בעולם הזה. ולעולם הבא אין להם כלום. (אבל): [שאם] נגנבה לו גניבה או שמת לו מת באים בניו אחיו וקרוביו ומנחמין אותו. יכול לעולם הבא כן. תל "גם בן ואח אין לו". וכן אדם שעבר עבירה והוליד ממזר והייתה צווחת עליו. אמר לו. ריקה. אומרים לו. חבלת בעצמך וחבלת ב>...<. באין בניו ואחיו ומנחמין אותו. יכול לעולם הבא כן. תל "גם בן ואח אין לו". וכן ממזר שלמד תורה לתלמידים. והיו התלמידים יושבים ושונים בירושלים והיה (ה)בלן יוצא עד שמגיע לאשדוד. כיון ששמע קולן אמר. אוי לי. אילו לא הייתי ממזר כבר הייתי יושב ושונה בין התלמידים מה שלמדתי. לפי שאין נכנסים לירושלים ממזירים כל עיקר. שנ' "וישב ממזר באשדוד" [וכו']?.
--	--

נטל הקב'ה נשמתו של משה ונתנה עם נפשותיהם של צדיקים תחת כסא הכבוד להיות מודה ומשבחת לו. שנ' "יעל?ז?ו חסידים בכבוד" "רומ?מ?ות אל בגרונם" "לעשות נקמה בגוים" "לאסור מלכיהם בזיקים" "לעשות בהם משפט כתוב". כיון שראו ישראל מטתו של משה מכל כבוד!ן! של עולם כלפי השכינה על תחום ארבעת מיל מנחלת בני ראובן עד בני גד. שנ' "עלה אל הר העברים הזה". ומנין שמת בנחלת בני ראובן. שנ' "ובני ראובן בנו את חשבון" "ואת נבו ואת בעל-מעון". ומ(נ)ין שנקבר בנחלת בני גד. שנ' "ולגד אמ' ברוך מרחיב גד" "וי?ר?א ראשית לו כי שם <דף כו, עמ' ב> חלקת מחוקק ספון". הת(ח)יל מלאך המות חוזר ומבקש נפשו של משה. אמ'. יודע אני שאמ' לו המקום. "עלה אלי ההרה". הלך לו אצל הר סיני. אמ'. שמא נפשו של משה כאן. אמ' לו. תורה שבה ממני משיבת הנפשות. שנ' "תורה!ה! יי תמימ' ?ומ?שיבת נפש". אמ'. יודע אני שאמ' לו המקום. "ועתה הרם את מטך". הלך לו אצל הים. אמ' לו. שמא נפשו של משה כאן. אמ' לו. לאו. שנ' "בקע ים ויעבירם". אומ'. יודע אני שמא עומד ומתחנן שיכנס לארץ-ישראל. שנ' "ואתח' אל יי". "יי אלהים". "אעברה נא וא' את הארץ הטובה". זו ארץ-ישראל. "ההר הטוב". זה הר-המלך. "והלבנון". זה בית המקדש. למה נקרא שמו לבנון. שהוא מלבין עונותיהם של ישראל. הלך לו אצל ארץ-ישראל. אמ' לו. שמא נפשו ש?ל משה כאן. אמרה לו. לאו. שנ' "לא! תמצא בארץ החיים". הלך לו אצל ענני הכבוד. אמ' להם. שמא נפשו של משה כאן. אמרו לו. לאו. "ונעלמה מעיני כל חי". הלך לו אצל מלאכי שרת. אמ'. שמא נפשו של משה כאן. אמ' לו. לאו. שנ' "ומעוף השמים נסתר". הלך לו אצל תהום. אמ' לו. שמא נפשו של משה כאן. אמ' לו. לאו. שנא' "תהום אמ' לא בי היא". הלך לו אצל שאול ואבדון. אמ' להם. שמא נפשו של משה כאן. אמ' לו. לא(נ)ו. [א]בא היה דורש משום ר' שמעון בן יוסף ואומ'. "אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה". באזנינו שמענו אבל לא ראינו.		
--	--	--

מלאכי שרת כיתים כיתים חבורות חבורות מקלסות לפני מטתו של משה ואומ' "יבא שלום ינוחו על משכבותם הולך נכחו". פרק כו I אוהב שלום ורודף שלום. חייב הוא אדם להיות אוהב את חברו וחלק לו כבוד. והרי דברים קל וחומר. מה אם מלאכי השרת שאין ביניהם יצר רע חולקים כבוד זה לזה. בני אדם שיש בהם יצר רע דין הוא שיהיו חולקין כבוד זה לזה. ומנין שמלאכי השרת חולקין כבוד זה לזה. שנ' "וקרא זה אל זה ואמ'". מה ת'ל "ואמ'". אלא זה אומ' לחברו. את גדול ממני. את פותר בשבחו של מקום תחלה. וזה אומ' לחברו. את גדול ממני. את פותר בשבחו של מקום תחלה. ויש אומ'. מלאכי שרת כתים כתים הן. זו אומרת לחברתה. את גדולה ממני. את פותרת בשבחו (ש) [של] מקום תחלה. וזו אומרת. את גדולה ממני. את פותרת בשבחו של מקום תחל'. במגלת חסידים מהו אומ'. אם רוצה את להדיק לך אוהב הוי נושא ונוטן בטובתו. כשם שאי אפשר לאדם לומ' גניו של חברו בפניו כך אי אפשר לו לומר שבחו. שנ' "מברך רעהו בקול גדול". פרק כו I <דף כו, עמ' א> מעשה בחמר אחד שבא אצל ר' עקיבה. אמ' לו. רבי. למדני כל התורה כולה באחת. אמ' לו. בני. אם משה רבנו שעשה בהר ארבעים יום וארבעים לילה עד שלא למדה. ואתה אומ'. למדני כל התורה כולה כאחת. אלא בני. זה הוא כללה של תורה. #מה את שנא לגרמך לחברך לא תעביד#. אם רוצה את שלא יזיקוך אדם ואף את אל תזיקנו. רוצה את שלא יטול אדם את שלך אף את לא תטול של חברך. הלך לו אצל חבריו. הלכו ומצאו שדה אחת מלאה זירים. זה נטל שני זירים וזה נטל שני זירים והוא לא נטל. הלכו ומצאו שדה אחרת מלאה כרו! כ!יות. זה נטל שני כרו! כ!יות וזה נטל שתי כרו! כ!יות והוא לא נטל. אמרו לו. מפני לא נטלתה אתה. אמ' להם. כך למדני ר' עקיבה. #מה דאת שנא לגרמך לחברך לא תעביד#. אם רוצה את שלא יזיקך אף את שלא תזיקנו. אם רוצה את		
---	--	--

		שלא יטול אדם את שלך אף את לא טטול את שלו. ר' חנניה סגן הכהנים אומ'. דבר שכל העולם תלוי בו נאמ' עליו שמועה מהר סיני. אם שונא את חבירך שמעשיו רעים כמעשיך. "אני ייתי". דיין להפרע מאותו האיש. ואם אוהב את חבירך שמעשיו כשרים כמעשיך. "אני ייתי". רחמן ומרחם עליך. ומאהב את הבריות. ומקרבן לתלמוד תורה. כל המכניס בריא אחת תחת כנפי שמים המקום מעלה עליו כאילו בראה כאילו יצרה. שנ' "ואם! תוציא יקר מזולל כפי תהיה". כפי שנפח נשמה באדם הראשון. <דף כז, עמ' ב> מעשה בהלל הזקן שהיה עומד על פתחה של ירושלם ובני אדם יוצאין לפועל. אמ' להם. בכמה אתם עושים היום. + <זהו1> אומ'. בדינר. וזה אומ'. בתרין דינרין. אמ' להן. המעות האלו מה אתם עושים בהם. אמרו לו. להתפרנס בהם לחיי שעה. אמ' להם. לא תבאו ותנחלו תורה ותנחלו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא. וכך היה הלל עושה כל ימיו עד שהוא מכניסם תחת כנפי שמי(ם)[]. ד"א. כל המכניס בריה אחת תחת כנפי שמים המקום מעלה עליו כאילו בראה וכאילו יצרה. שנ' "ואת הנפש אשר עשו בחרן". וכי אבינו אברהם בראם או אבינו אברהם יצרם. והלא אם יבאו כל הבריות שבעולם לבראות יתוש אחד אינן יכולין. אם כן למה נאמ' "את הנפש אשר עשו בחרן". ללמדך שהיה אבי' אברהם מאכילם ומשקם ומגיירם. וכך אבינו אברהם מגיירין ושרה לא היתה מגיירתן. ללמדך שהיה אבינו אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים. שנ' "ואת הנפש". "אשר עשה" אין כתוב כאן אלא "אשר עשו". מלמד ששניהם שקולין בזכות.
(משנה יג) הוא ה'יה אומר: נְגַד שְׁמָא אֲבַד שְׁמָא, וְדִילָא מוֹסִיף יִסִּיף,	פרק יב/4 הוא היה אומר ארבע' דברים בלשון הבבלי.	פרק כו/4 ועוד חמשה דברים היה אומ' בלשון הבבליים. #נגד שמא אבד שמא. ודלא מוסיף מסיף. ודישתמש בתגא

שְׁמָא | קמ' כק'. פר': "שמיה".
וְדִילָא | קמ': "די לא". פר': "ודלא".
יִסִּיף | נוסח הסופר. כך גם קמ'. פר': "יאסף". נקדן: ייסוף.

יג | הסופר סימן שכאן מתחילה הלכה חדשה, אך עד סוף
הפרק הסופר לא כתב שום מספר הלכה, ובסוף הפרק כתב
!"הל' יו'!". גם קמ' יש כאן הלכה חדשה (קמ' כל הפרק ללא
מספרי הלכות). בפר' אין כאן הלכה חדשה.

חלף. ולא שמש חכימא קטלא חייב. ודשמש ולא מקיים חייב קטלא קטילין#.	ודילא יליף קטלה חיב, ⁵¹נלא יעבד קטלה קטילין, ודי ישתמש בתגא חלף.
#נגד שמה אבד שמה# יצא שם פל' בעיר. פל' נאה פל' גבור. למחר את מבקשו. אין את יודע אמתי נפטר מן העולם. #ודלא מוסיף מסיף#. ללמדך שכל הלמד פרשה אחת מן התורה. אם לא מוסיף יגמור. ואם לא גמר סופו לשכת. שנ' "רק השמר לך ושמר נפשך". #ודשמש בתגא חלף#. מה אם בלשצר ששימש בכלי בית המקדש. דברים שיש להם חלפים ויש להם דמים. טרף נפשו מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא. והמשתמש בכתרו של מלך מלכי המלכים ברוך הוא על אחת כמה וכמה שהוא טורף נפשו מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא. #ודלא שימש חכימא קטלא חייב#. מעשה בכחן אחד חסיד ברמת בית-ענת. והלך ר' יהושע לדבר עמו והיו עוסקים בהלכות חסידים. וכיון שהגיעה עונתה של סעודה אמ' לאשתו. הביאי טיפה של שמן לתוך הגריסים. הלכה ונטלה את הפך מתוך הכירה. <דף כט, עמ' א> אמ' לו. רבי. וכי הכירה טהורה היא. אמ' לה. וכי יש כירה טמאה ותנור טמא. אמ' לו. והרי הוא אומ' "תנור וכירים יותץ טמאים הם". הא שיש תנור טמא וכירה טמאה. #ודשמש ולא קיים חייב קטלי קטילין#. אומ' לו. רבי. כך היי(תי) נוהג כל ימי. אמ' לו. אם כך הייתה נוהג כל ימך לא הייתה אוכל קדשי שמים כתקון. מיכן אמרו חכמ'. #ודלא שימש חכימא קטלא חייב. ודישתמש ולא מקיים חייב קטלי קטילין#.	#נגד שמה אבד שמה# [וכו']. <דף כח, עמ' ב> כיצד. מלמד שלא יוציא לו אדם שם במלכות. שכיון שיוציא לו אדם שם במלכות סוף שנותנין עיניהן בו והורגין אותו ונוטלין ממנו את כל מ'ומו!נו. #ודלא משתמש לחכימא קטלא חייב#. כיצד. [אמר]. מעשה באדם אחד מבית-רמתא שנהג בעצמו חסידות. שלח רבן יוחנן בן זכאי תלמיד אחד לבדוק. הלך ומצאו שנתן שמן על גבי כיריים. נטלו מעל גבי כיריים ונתנו על גבי מקפה של גריסין. אמר לו. [מה תעשה. א'ל]. כהן אני? [ו]תרומה אני אוכל בטהרה. אמר לו. (???)כריים זה טמא או טהור. אמר לו. וכי יש לנו בתורה על הכריים שהוא טמא. והלא לא אמרה תורה +אל> על התנור שטימא. שנ' "כל אשר בתוכו יטמא". #אמר ליה#. כשם שאמר על התנור כך אמר על הכיריים שטימא. שנ' "תנור וכיריים יותץ טמאים הם". אמר לו. אם כן היית עושה לא אכלת תרומה טהורה מימך. #ודלא מוסיף יסיף#. כיצד. מלמד שאם למד אדם מסכת' אחת או שתיים ואין מוסיף עליהם סוף שמשכח את כולם. #ודאישתמש בתגא חלף אבד ואזיל ליה#. מלמד שכל המשמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא.

פרק כז/1 הוא היה אומ'. אם אין אני לי מי לי. וכשאני לעצמי מה אני. אם לא עכשיו אימתי.	פרק יב/2 <דף כז, עמ' ב> הוא היה אומר. אם אין אני לי מי לי. אם אין אני (לא) זוכה בי מי הוא שיזכה בי. וכשאני	(משנה יד) הוא ה'ה אומר: אין אני, מי לי?
--	---	--

⁵¹ סופר נוסף.

ודי | כך גם פר' קמ'. מילה זו אינה בנוסח הסופר.
יד | קמ' כאן הלכה חדשה, אך כאן הסופר לא סימן הלכה חדשה. גם בפר' אין כאן הלכה חדשה.
אני | פר' קמ': "אם אין אני לי".

ודילא | קמ' כק'. פר': "ודלא".
קטלה | פר' קמ': "קטלא".
חיב | כך גם פר' קמ'. לפי נוסחו להלן, הסופר דילג מחמת הדומות "קטלה-קטלה" וכתב כאן: "קטילין". לאחר מכן הסופר עצמו מחק את "קטילין" וכתב "חייב" וכו'.

אם אין אני לי מי לי. אם לא זכיתי לעצמי בעולם הזה מי זכה לי לחיי העולם הבא. אבא אין לי. אימא אין לי. אבינו אברהם אינו יכול לפדות את ישמעאל. אבינו יצחק אינו יכול לפדות את עשו. אם אפי' נותנים הם את ממונם אינן יכולים לפדות את עצמם. שנא' "ויקר פדיון נפשם". יקרא הוא הנפש הזו שכל מי שהוא חוטא בה אין לו תשלומין. אין לי אלא אבות לבנים. אחים לאחים מנין. אבינו יצחק אינו יכול לפדות את ישמעאל. אבינו יעקב אינו יכול לפדות את עשו. שנ' "אח לא פדה יפדה איש". וכן הוא אומר "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת". אי-זו הוא "כלב חי". אלו הרשעים. שכל זמן שהם קיימים בעולם הזה הן יכולין לעשות תשובה. מתן. אינן יכולין לעשות תשובה. אי-זוהו "האריה המת". אלו אברהם יצחק ויעקב ושאר הצדיקים הטמונים בעפר. לפי שהרשעים אוכלים ושותים בעולם הזה יכול שיהיו אוכלים ושותים לעולם הבא. ללמדך שכל אכילה ושתיה שהם אוכלים ושותים בעול' הזה הן נהפכת להם לאבל לעתיד. שנ' "והנה דמעת העשוקים ואין להם מנחם". לפי שבעולם הזה אם מת לאדם בנו או בתו. אוהבו וקרובו נכנסים אצלו ומנחמים אותו. יכול אף לעתיד כן. תל' "ואין להם מנחם". אע"פ שלא נחמוהו אוהביו וקרוביו. בניו ובנותיו נכנסים אצלו ומנחמים אותו. יכול אף לעתיד כן. תל' "גם בן ואח אין לו". לפי שנשא אשה בעבירה אוהביו וקרוביו נכנסים אצלו ומנחמים אותו. תל' "ואין להם מנחם". אע"פ שלא נחמוהו אוהביו וקרוביו. בניו ובנותיו נכנסים אצלו ומנחמים אותו. יכול אף לעתיד כן. תל' "גם בן ואח אין לו". אם היה חכם או תלמיד חכם עתיד להיות שומע קול חברו בירושלם יושבים ושונים בבית המדרש. והוא אומר. מקול בחברה הזו. והם אומר. בדבר פלו' אנו עוסקים ובהלכות פלו' אנו עוסקים. הולך אצל אביו ואומר. אבא. חבלתה בעצמך וחבלתה בי. שאילמלא כן הייתי אצל חבירי בירושלם יושב ושונה. שאין ממזר יכול לישב בירושלם. שנ' "וישב ממזר באשדוד". <דף כח, עמ' א> הא שלי אינו שלי. של אחרין למה לי. משל אם יש	לעצמי מה אני. אם אין אני זוכה בעצמי מי הוא שיזכה [בעצמי]. אם לא עכשיו אימתי. אם אני לא אהיה זוכה בחיי מי יזכה [בי] בי לאחר מיתתי. וכן הוא אומר "כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת". "כי לכלב חי הוא טוב". שמתקיים. שאם יעשה תשובה הקב"ה מקבלו בתשובה. "מן האריה המת". אפי' א)מ]אברהם יצחק ויעקב ששכונין בעפר. דבר-אחר. "כי לכלב חי הוא טוב". זה רשע שמתקיים בעולם [הזה]. שאם יעשה תשובה הקב"ה מקבלו בתשובה. אבל צדיק כיון שמת שוב אינו מוסיף זכות. <דף כח, עמ' א> הוא היה אומר. אם תבא לביתי אני אבא לביתך. מקום שלבי אוהב שם רגלי מוליכות אותי. אם תבוא לביתי אני אבוא לביתך. כיצד. אילו בני אדם שמשכימי' ומעריבי' לבית הכנסת ולבית המדרש וקורין קריית שמע ומתפללין והקב"ה מברכך. שנ' "בכל המקום אשר אזכיר את שמי". למקום שלבי אוהב שם רגלי מוליכות אותי. כיצד. אילו ישראל שמניחם כספם וזהבם והולכין לירושלים לרגלים להקביל פני שכינה והקב"ה משמרם בתוך מחניהם. שנ' "ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך" וכו'.	וכש'אני לעצמי, מה אני? אם לא עכשיו, אמת?
--	---	---

לאדם כור אחד של חטים או דינר של זהב אחד. אם זכה הוא מתפרנס בהם ואוכלם. אם נתחייב. פעמים שנאכלים פעמים שנאבדים. הא שלי אינו שלי. של אחרים למה לי. אם תבוא לביתי אבוא לביתך. ואם לא תבוא לביתי לא אבוא לביתך. אם תבוא לביתי אבוא לביתך. אלו ישראל. שהן מניחים כספם וזהבם ועולים לירושלם לעשות שלש רגלים והשכינה מחזרת עליהם ומברכתם. שנ' "והתהלכתי בתוכם והייתי לכם לאלהים". ד'א. אם תבוא לביתי אבוא לביתך. אלו ישראל. שהם מניחים גרנותיהם וגתותיהם ועולים לירושלם שלש פעמים והקב"ה חוזר עליהם ומברכם. שנ' "אבוא אליך וברכתיך".		
---	--	--

(משנה טו) שמי אומר: עשה תורתך קבע, אמר מעט ועשה הרבה, והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.	פרק יג שמי אומר. עשה תורתך קבע [וכו'].	פרק כג שמי אומר. עשה תורתך קבע. אמור מעט ועשה הרבה. והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.
כיצד. מלמד שאם שמע אדם דבר מפי חכם בבית המדרש אל יעשה אותו עראי אלא יעשה אותו קבע. ומה שלמד אדם יעשה ואח"כ ילמד לאחרים שיעשו. שנ' "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם". וכן הוא אומר בעזרא. "הוא! עזרא הכין לבבו" [וכו']. ואחר כך "וללמד בישראל". דף כט, עמ' א <אמור מעט ועשה הרבה. כיצד. מלמד שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. אבל רשעים אומרים הרבה ואפי' מעט אינם עושים ומניין שהצדיקים אומרים מעט ועושים הרבה. שכן מצינו באברהם שאמר למלאכי השרת. פת חריב' אתם סועדי' עמי היום. שנ' "ואקחה פת לחם וסעדו לבכם". ובאחרונה בא וראה כמה הביא לפניהם. ("מהרי' לושי שלש סאים קמח!"). "ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב" [שלשה שורין ותשע סאין]. [ומניין שעשה תשע סאין. שנ' "מה.. שלש סאין קמח סל..". "שלש סאין..". כמשמען. "קמח". הרי שש. "סלת" הרי תשע. ומניין שעשה להן שלש' שורין?>. שנ' "ויקח בן בקר". שני?>. "רך וטוב". שלש?>שה. ויא'. "וטוב". זה ארבע. "ויתן אל הנער?"] ויתן אל	עשה תורתך קבע. שלא תהא מיקל לעצמך ומחמיר לאחרים. או תהא מיקל לאחרים ומחמיר לעצמך. אלא כשם שאת מיקל לעצמך כך תהא מיקל לאחרים. וכשם שאת מחמיר לעצמך כך תהא מחמיר לאחרים. שנ' "כי עזרא הכין לבבו לדרוש את תורת יי ולעשות". ואחר כך "וללמד בישראל חק ומשפט". אמור מעט ועשה הרבה. הצדיקים אומר' מעט ועושים הרבה. שכן מצינו באבינו אברהם. בשעה שבאו מלאכי השרת אצלו מה הוא אומר. "יקח נא מעט מים". "ואקחה פת לחם". מלמד שאפה להם תשע סאים ושחט להם שלש בהמות. ומנין שאפה להם תשע סאים. שנ' "שלש סאים קמח סלת". הרי שלש. "לושי ועשי עוגות". הרי שש. מלמד שעשה להם עוד שלש אחרות מיני דובשנים. ומנין ששחט להם שלש בהמות. שנ' "ואל הבקר [] ויקח בן בקר". בן שלש. "רך". בן שתיים. "וטוב". בן שנתו. <דף כד, עמ' ב> "ויתן אל הנער". זה ישמעאל שהיו מו(חנכים) אותו למצות. הרשעים אומר' הרבה ועושים מעט. שכן את מוצא בבלק שאמ' לבלעם	

טו | הסופר סימן שכאן מתחילה הלכה חדשה, אך כאמור לא כתב מספר הלכה. גם קמ' יש כאן הלכה חדשה. בפר' אין כאן הלכה חדשה.

שמי | קמ' כלפנינו, אך מתחיל כאן הלכה חדשה. פר': "ושמי".

הנער". זה ישמעאל. כדי לחנכו במצות. "ויקח חמאה וחלב וכן הבקר". והקב"ה אמר מעט ועשה הרבה. שנ' "ויאמר לאברהם ידוע תדע" "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי". לא אמר אלא בדל'ת ונו'ן אני אפרע משונאיהם של ישראל. וכשפרע מהן פרע בשבעים ושנים אותיות. שנ' "או הניסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסות באותות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדולים" וגו'. ומניין שהרשעים אומרי' הרבה ואפי' מעט אינם עושים. שכן מצינו בעפרון. בתחילה אמר לאברהם. "ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא". ובאחרונה כששקל אברהם את הכסף מה הוא אומר. "וישקול אברהם לעפרון". עובר בכל ארצות לסוחר. והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. כיצד. מלמד שאם נתן אדם לחבירו כל מתנות שבעולם ופניו כבושות לארץ כאילו לא נתן לו כלום. [ואם מקבלו בסבר פנים יפות אפי' לא נתן לו כלום מעלה עליו כאלו נתן לו כל מתנות טובות].	"אל נא תמנע מהלך אלי כי כבד". ואומ' "ויזבח בלק בקר וצאן". מה זבח לשמו. הסכופה שבבקר והסכופה שבצאן. "וישלח לבלעם ולש' אשר אתו". מה ששלח לשמו. ירך מן הבקר ולא כל הבקר. ירך מן הצאן ולא כל הצאן. ובאחרונה חזר וקללו. שנ' "ועתה ברח לך אל מקומך". והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. משל אם יתן אדם לחברו ממון הרבה ואין פניו פשוטים לו כאילו לא נתן לו כלום. ואם לא יתן אדם לחברו כלום ופניו פשוטים לו כאילו נתן לו ממון הרבה. לכך נאמ'. והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות.
---	---

קובץ מאמרים מבית הנשיא

נו"ב	נו"א (2)	נו"א (1)	(משנה טז)
פרק לב' 8 רבן גמליאל אומ'. עשה לך רב לחכמה. והסתלק מן הספק. ואל תרבה לעשר אומדות.	פרק כג' 12 רבן גמליאל אומר. עשה לך רב וקנה לך חבר. רב לחכמה וחבר לתלמוד. והסתלק מן הספיקות ואל תרבה לעשר אומדות.	פרק כב' 13 רבן גמליאל אומר. עשה לך רב וקנה לך חבר. רב לחכמה וחבר לתלמוד. והסתלק מן הספיקות ואל תרבה לעשר אומדות.	רְבֵן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עֲשֵׂה לָךְ רֵב, וְהִסְתַּלַּק מִן הַסֵּפֶק, וְאַל תִּרְבֶּה לַעֲשׂוֹת עֲמֻדוֹת [סוֹפֵר: אֲמֻדוֹת/עֲמֻדוֹת]
שמעון בנו אומ'. כל ימי גדלתי בין החכמי'. לא מצאתי + <01>לגוף גדול יתר מן השת?יקה. ולא המדרש הוא עקר אלא הכל לפי המעשה.	שמעון בנו אומר. כל ימי גדלתי בין החכמי' ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. אם לחכמים יפה שתיקה קל וחומר לטיפשים. לא חכמה אבי דברים ולא דברי' אבי חכמה אלא מעשה. כל המרבה דברים מביא חטא. שנ' "ברוב דברים לא יחדל פשע". ואומר "גם אויל מחריש חכם יחשב".	שמעון בנו אומר. כל ימי גדלתי בין החכמי' ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. אם לחכמים יפה שתיקה קל וחומר לטיפשים. לא חכמה אבי דברים ולא דברי' אבי חכמה אלא מעשה. כל המרבה דברים מביא חטא. שנ' "ברוב דברים לא יחדל פשע". ואומר	(משנה יז) שמעון בנו אומר: כֹּל יְמֵי גְדֻלָּתִי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מִצָּאֵתִי לְגוֹף טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה. וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעֵקֶר, אֶלָּא הַמַּעֲשֵׂה. וְכָל הַמִּרְבֶּה דְּבָרִים מְבִיא חֲטָא.

⁶¹ א:טו.
 יז | הסופר לא סימן שכאן מתחילה הלכה חדשה. קמ' יש כאן הלכה חדשה. בפר' אין כאן הלכה חדשה.
 שמעון | קמ' כלפנינו, אך מתחיל כאן הלכה חדשה. פר': "ושמעון".

טז | הסופר לא סימן שכאן מתחילה הלכה חדשה, אך פר' קמ' יש כאן הלכה חדשה.
 והסתלק | כך גם פר' קמ'. סופר בטעות שיכל אותיות: "והסתלק".
 עומדות | פר' קמ': "אומדות". הסופר כתב שומר שורה "אומ" ובתחילת השורה הבאה "עומדות".

		"גם אויל מחריש חכם יחשב".	
רבן גמליאל אומ'. על שלשה דברים העולם עומד. על הדין ועל האמת ועל השלום. שנ' "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם".			(משנה יח) רְבִּן גַּמְלִיאֵל אָמַר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם קָיָם: עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשְּׁלוֹם. [שְׁנָאֵמַר: (זכריה ח, טז) "אֱמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שְׁפָטוּ בְּשַׁעְרֵיכֶם".]
			מִסְכַּת אָבוֹת פָּרָק שְׁנִי
ר' אומ'. אי-זו היא דרך ישרה שיבר לו האדם. כל שהוא תפארת לעושיה תפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה. שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות. ובורח מעבירה קלה כחמורה. שאין אתה יודע מהו עונשין של עבירות. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה. הסתכל בשלשה דברים ואין אתה [בא] לידי עבירה. דע מה למעלה ממך. עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים.			משנה א רבי אומר: איוהי דרך ישרה שיבר לו האדם? כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם. והוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן שלמצוות. והוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, ושכר עברה כנגד הפסדה. השתכל בשלשה דברים, ואין אתה בא לידי עברה; דע מה למעלה ממך: עין רואה, ואזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבים.
רבן גמליאל אומ'. יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תלמוד תורה שאין עמו מלאכה. סוף הבטלה לעורר עון. הוא היה אומ'. העושים שררה על הצבור אין עמלים עמהם באמת. שברית אבותם עוזרתם ותפלתם עומדת להם. ואתם מעלים עליכם שכר כאילו עשיתם בעולם הזה ובעולם הבא. רבן גמליאל אומ'. כל תלמיד פגום שבארץ- ישראל משובח הוא יתר מכל המשובחים שבמדינות.			משנה ב רבן גמליאל בנו שלרבי יהודה הנשיא אומר: יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סוף בטילה לגרר עון. וכל העמלים עם הצבור, יהוא עמלים עמהן לשם שמים, שזכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד. ואתם, מעלים עליהם [נ.א. עליכם] שכר, כאלו עשיתם.

סוף | פר' קמ': "סופה". וכן הגיה מגיה מאוחר בכתב היד.
לגורר | קמ': "לגורר". פר': "וגוררת".
לעד | כך גם פר' קמ'. הנקדן כתב מילה זו ע"ג המחק ולא
ידוע מה כתב הסופר.
ואתם | כך גם פר' קמ'. הנקדן כתב מילה זו ע"ג המחק
ולא ידוע מה כתב הסופר.
עליכם | כך פר' קמ'.
שכר | כך גם פר' קמ'. סופר: "שכה/שבח".

יח | הסופר סימן שכאן מתחילה הלכה חדשה. גם קמ' יש
כאן הלכה חדשה. בפר' אין כאן הלכה חדשה.
השלום | עד כאן גם פר' קמ'. מכאן והלאה הוספת הנקדן.
לעושה | קמ' כק'. פר': "לעושי".
ותפארת | פר' כק'. סופר+קמ': "תפארת".
חמורה | "כמצוה חמורה" - פר' קמ': "כחמורה".
שלמצוות | קמ' כק'. פר' נוסף: "ועונשן שלעבירות".
השתכל | פר' קמ': "הסתכל".

משל למה הדבר דומה {דומה}. לברזל הנידוי שהוא עובר ממקום למקום וכחו תש עליו. אבל משביח הוא במקומות אחרים. <דף לו, עמ' א> הוא היה אומ'. עשה סתרך כגילוייך. מקום שהנחתה אל תטול. אם רוצה את שלא יטול אדם את שלך אף את לא תיטול את של חבירך.			
			משנה ג הוון זהירים. בְּרִשׁוֹת, שְׁאִין מְקַרְבִּין לְאָדָם אֶלָּא לְצַרְךָ עֲצָמָן; נִרְאִין בְּאוֹהֲבֵין בְּשַׁעַת הַנִּיגָתָן, וְאִין עוֹמְדִין לְאָדָם בְּשַׁעַת דְּחֻקָּו.
ר' יהודה הנשיא אומ'. עשה רצונו כרצונך שיעשה רצונך כרצונו. בטל רצונך מפני רצונו שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. הוא היה אומ'. אם עשיתה רצונו כרצונך לא עשיתה רצונו כרצונו. ואם עשיתה רצונו שלא כרצונך עשיתה רצונו כרצונו. רצונך שלא תמות. מות עד שלא תמות. רצונך שתחיה. אל תחיה עד שתחיה. מוטב לך למות מיתה בעולם הזה. שעל כרחך אתה מת. מל(י)מות מיתה לעתיד. שאם תרצה אין אתה מת. כל תלמיד שנתחלל בו שם שמים אין מספיקין בידו לעשות תשובה. שני' "אח נפשע מקרית עוז". מה ת'ל "כבר יח ארמון". אלא מדינו! אם באים עליו כבריח ארמון. וכן הוא אומ' "כי לא יבינו אל פעולות יי". מתוך שהוא אומ' "יהרסם" אינו דין שיבנם. מה ת'ל "יהרסם ולא יבנם". אלא "יהרסם". בעולם הזה. "ולא			משנה ד הוא הִנֵּה אומר: עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כְּרְצוֹנְךָ, שִׁיעֲשֵׂה רְצוֹנְךָ כְּרְצוֹנוֹ. בְּטַל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, שִׁיבְטַל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ.

ד | בכתב היד בטעות "ה". כל ההלכה הבאה נמצאת
במיקום הנוכחי גם בקמ'. בפר' הלכה זו מובאת רק בפרק
רביעי לפני הלכה "יד" לאחר "וכתר שם טוב על גביהן".
אומר | כך גם קמ'. בפר' (פר', להלן בפרק רביעי): "רבי
אומר".
כְּרְצוֹנְךָ | כך גם פר' קמ'. סופר: "כרצונך".
שִׁיעֲשֵׂה | פר' קמ' נוסף: "כדי".
רְצוֹנוֹ | כך גם קמ'. פר': "מפני רצון אחרים".
שִׁיבְטַל | פר' קמ' נוסף: "כדי".

זְהִירִים | "הוון זהירים" - פר' קמ': "הוון זהירים". הנקדן
כתב מילים אלו ע"ג המחק ולא ידוע מה כתב הסופר.
מְקַרְבִּין | כך גם פר' קמ'. סופר: "מקריבין". עניין נוסף:
קמ' כק'. פר' נוסף: "לו".
בְּאוֹהֲבֵין | פר' קמ': "כאוהבין" (הסופר חילק בטעות מילה
זו לשתי מילים).
עוֹמְדִין | קמ' כק'. פר' נוסף: "לו".

יבנם". בעולם הבא. "ודורשי יי לא יחסרו כל טוב".			
--	--	--	--

ה רבי הלל אומר: אל תפרש מן הצבור; ואל תאמין בעצמך עד יום מותך; ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו; ואל תאמר דבר שאי אפשר לו להשמע, שסופו להשמע; ואל תאמר: "כשאפנה אשנה", שלא לא תפנה.	פרק כח/2 הילל אומר. אל תפרוש עצמך מן הציבור [וכו'].	פרק לא/2 ר' הלל אומ'. אל תפרוש עצמך מן הצבור. ואל תאמן בעצמך עד [וי]ם מותך. ואל תאמר כשאפנה אשנה אלא שנה שמא לא תפנה. אל תאמר דבר שאפשר לו להשמע שסופו להשמע. ואל תאמר אחר אדם דבר עד שתגיע למקומו.
---	---	--

משנה ה

הוא היה אומר: אין בור ירא חט, ולא עם הארץ חסיד, ולא הבושה למד, ולא הקופדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחכים, ובמקום שאין אנשים, השתדל להיות איש.	פרק כו/2 הוא היה אומר. אין עם הארץ חסיד? לא הבושה למד ולא הקופדן מלמד.	פרק לג/2 הוא היה אומ'. ⁹⁶ אין הבישן למד ולא הקפדן מלמד. אין בור ירא חטא. ולא כל המרבה בסחורה מחכים. ולא עם הארץ [חסיד] פרוש. פרק לג/1 ר' עקיבה אומ'. ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.
--	---	--

משנה ו אף הוא ראה גלגלת אחת צפה על פני המים. ואמר לה: על דאטיפת, אטיפוך, וסוף מטיפוך יטופון.	פרק יב/3 אף הוא ראה גולגולת אחת צפה על פני המים [וכו'].	פרק כז/3 מעשה בר' יהושע שהיה מהלך בדרך וראה גלגלת אחת צפה על פני המים. ואמ' לה. #על דאטפך אטפוך ולמטיפוך יטופון. ואין לה להטפת. סוף מטיפוך יטופון#.
---	---	--

משנה ז הוא היה אומר: מרבה בשר מרבה רמה; מרבה נכסים מרבה דיון; מרבה שפחות מרבה זמה; מרבה עבדים מרבה גזל; מרבה נשים מרבה כשפים; [פרמה נוסף: מרבה עצה מרבה גבורה];		הוא היה אומ'. מרבה נשים מרבה כשפים. מרבה שפחות מרבה זמה. מרבה עבדים מרבה גזל. מרבה כספים מרבה רבית. מרבה נכסים מרבה יגיעה. מרבה בשר מרבה רמה. מרבה תורה מרבה חיים. קנה שם טוב קנה לעצמו. קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העו' הבא. <דף לה, עמ' ב> נמשלו דברי תורה לכלי מלתין. מה כלי מלתין לא במהרה את קוננו אבל במהרה את קורעו. כך הם דברי תורה. קשים לקנות ונוחים
--	--	---

⁹⁶ ב:ה.
אחת | כך גם פר' קמ'. סופר: "אחד".
צפה | כך גם פר'. קמ': "שצפה".
ואמר | כך גם קמ'. סופר+פר': "אמר".
וסוף | כך פר' קמ', ולכן רמז הנקדן. סופר: "בסוף".
ז | (הסופר טעה וכתב שוב "ז" במקום לכתוב "ח".
דיון | פר' קמ' "דאגה". ומגיה בפר' הגיה כק'. אותיות
"דיו" כתב הנקדן ע"ג המחק. ולא ידוע מה כתב הסופר, אך
ברור שלא כתב "דאגה" מפני האות "ן" שנשארה מנוסח
הסופר.
שפחות | "שפחות-עבדים-נשים" כך הסדר גם קמ'. בפר'
הסדר הוא "נשים-שפחות-עבדים."

רבי | כך גם פר' קמ'. עניין נוסף: הסופר הוסיף בטעות א'
נפרדת, וייתכן שסימנה למחיקה.
תאמין | פר' קמ': "תאמן".
להשמע | פר': "דבר שאי אפשר לשמוע". סופר+קמ' "דבר
שאיפשר לו להשמע" ("איפשר" היינו "אי-אפשר".
כשאפנה | כך גם קמ'. פר': "לכשיאפנה".
הבושה | כך גם פר'. קמ': "הבישן".
הקופדן | כך גם פר'. קמ': "הקפדן".
בסחורה | כך גם פר' קמ'. סופר: "סחורה".
שאין | כך גם קמ'. פר' נוסף: "שם".
השתדל | כך גם קמ'. פר': "השתדר!". והשווה להלן פרק
ד "ואל תשתדר לראות בשעת קלקלתו".

הם לאבד. דברי שטות דומים לכלי שק. מה כלי: שק במהרה את קונוהו אבל לא במהרה את קורעו. כך הם דברי שטות. נוחים לקנות וקשים לאבד. נמשלו דברי תורה לכלי זהב. מה כלי זהב כל זמן שאת שפן וזמרקן! היו מצחצחים ומאירין פניו של אדם. כך הם דברי תורה. שכל זמן שאת שונה בהם ומשלים בהם מצחצחים ומאירין פניו של אדם. שנ' "מצות יי ברה מאירת עינים". ישב לו מהם. נוחים לאבד ככלי זכוכית. שנ' "לא יערכנה זהב וזכוכית". (חבר): [חכם] בפני עם הארץ. ככלי זהב. השיח עמו. ככלי זכוכית. אכל ושתה עמו. ככלי חרש. כל הכלים עוברים בשוק ואין בני אדם יודעין מה בתוכם. עבר כלי זכוכית בני אדם יודעים מה בתוכו. כך כל בני אדם עוברים בשוק ואין בני אדם משיחים בהם. עבר תלמי' חכ' בני אדם משיחין בו. בשלשה דברים אדם ניכר לבריות אם כשר ואם לאו. מהליכתו ומעטיפתו ומשאילת שלומו. ויש אומ'. אף בדיבורו. שלשה דברים מאהבים את האדם לבריות. יד פשוטה. ושולחן ערוך. וקלת ראש. בשלשה דברים בודקין את האדם. במשא ובמתן. וברוב יין. וברוב סיחה.	מַרְבָּה תוֹרָה מַרְבָּה חַיִּים. [קיי נוסף: מַרְבָּה חֲכָמָה מַרְבָּה יְשִׁיעָה]; [פ+קיי נוסף: מַרְבָּה צְדָקָה מַרְבָּה שְׁלוֹם]. קָנָה שֵׁם טוֹב, קָנָה לְעַצְמוֹ; קָנָה דְּבָרֵי תוֹרָה, קָנָה חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.
---	---

ריב"ז ותלמידיו

משנה ח

פרק יד א רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ומשמי. שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן. שלשים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו [אלא שאין דורן ראוי לכך]. ושלשים מהם ראויים (לעבר שנים ולקבוע חדשים): [שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון]. (ו?כו?לם): [ועשרים] מהם בינוניים. גדול שבכולן יונתן בן עוזיאל. קטן שבכולם רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח מקרא ומשנה תלמוד הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודיקדוקי סופרים קלין וחמורין גזירות שוות תקופות וגימטריאות ממשלות כובסים משלות שועלים שיחת שידים ושיחת דקלים וסיחת מלאכי השרת. דבר קטן ודבר גדול. דבר גדול מעשה מרכבה. דבר קטן הוייה (אחת לכולם): [דאביי ורבא. וכל דבר שבתורה לא הניח שלא למד]. לקיים מה שנ' "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם	פרק כח א שמונים זוגות של תלמידים היו לו להלל הזקן. שלשים מהם היו ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבינו. ושלשים מהם היו ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון. ועשרים מהם בינוניים. הגדול שבהם יונתן בן עוזיאל והקטן שבהם רבן יוחנן בן זכאי. בשעת פטירתו נכנסו כולם אצלו והוא לא נכנס. אמ' להם. היכן הוא יוחנן. אמרו לו. הרי הוא עומד על הפתח. אמ' להם. יכנס. (ב) [כשר הוא. כיון שנכנס אמ' להם. הקטן שבכם אב לחכמה ואב לדורות. והגדול שבכם על אחת כמה וכמה. אמ' להם. עליכם נאמ' "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא". עליך נאמ' רבן יוחנן "להנחיל אוהבי יש ואצרות" אמלא". <דף כט, עמ' ב> אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הניח פרשה אחת מן התורה שלא למדה.
---	---

קָנָה א פר' קמ' נוסף: "לוי".
מְהִלֵּל א כך גם קמ'. פר': "מהליל".
וּמִשְׁמֵי א "ו" - כך גם פר' קמ'. סופר: "משמי".

תוֹרָה א הסופר כפל בטעות מילה זו.
קָנָה א כך גם פר' קמ'. סופר: "וקנה". עניין נוסף: פר' קמ' נוסף: "לוי".

ולמד מקרא ותרגום מדרש הלכות והגדות שיחים ומשלות הכל למד.	אמלא". ומאחר שקט?ט?ן [שבהם כך גדול שבהם על אחת כמ' וכמ'].	
חמשה דברים היה רבן יוחנן בן זכאי אומ' לתלמידיו. חברינו. למדו תורה והתעסקו בה. שאם עשיתם את התורה כולה כמצוה הזו אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרתה. פרק לא/1 רבן יוחנן בן זכאי קבל מהלל ושמאי. אם עשיתה תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרתה. היה רבן יוחנן בן זכאי אומ' לתלמידיו. חברינו. למדו תורה והתעסקו בו שאם עשיתה את התורה כולה כמצוה הזו אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרתה. שלא נוצרו הבריות על דברי הבטלה אלא על דברי תורה. שנ' "כי היא חייך וארך ימריך". "חייך". בעולם הזה. "וארך ימריך". לעולם הבא. הוא היה אומ'. אל תסתא!ר במותייהם שלא תבנם בידך. אל תסתור! שלל-בדנים! ויאמרו לך. בא ועשם של אבנים. <דף לד, עמ' א> אם היתה נטיעה בתוך ירך ואמר. הרי לך המשיח. בא טע את הנטיעה ואחר כך צא והקבילו. אם יאמרו לך הילדים. נלך ונבנה בית המקדש. אל תשמע להם. ואם יאמרו לך הזקנים. בא ונסתא!ר בית המקדש. שמע להם. מפני שבניין ילדים סתירה וסתירה! זקנים בניין. ראייה לדבר מרחבעם בן שלמה. הוא היה אומ'. כופו את התלמידים מגאון ופרשום מבעלי בתים מפני שבעלי בתים מרחיקים את האדם מדברי תורה. הוא היה אומ'. פלו' אומן ואין כלי אומנותו בידו. פלו' כלי אומנותו בידו ואינו אומן. פלו' אומן וכלי אומנותו בידו. אמרו לו. רבי. מה הדבר הזה. אמ' להן. פלו' חכם ואין בידו מעשים הרי זה אומן ואין כלי אומנותו בידו. פלו' יש בידו מעשים ואינו חכם הרי זה כלי אומנותו בידו ואינו אומן. פלו' חכם וכשבידו מעשים הרי זה אומן וכלי אומנותו בידו. הוא היה אומ'. כופו את הילדים שמהן חכמים יוצאין. שתהא שמאל דוחה וימין מקרבת.	<דף כט, עמ' ב> הוא היה אומר. אם עשית תורתך הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת. שלא נבראו הבריות אלא כדי לעסוק בתורה. אמרו. בשעת פטירתו של הילל הזקן נכנסו כל תלמידיו וישבו לפניו. אמר להם. בניי. כלום נשתייר אחד מהם בשוק. אמרו לו. נשתייר רבן יוחנן בן זכאי. אמר להם. בניי. שלחו וקראו לו. אע"פ שהוא קטן שבכולכם אב לחכמה הוא ואב לבינה הוא. ומה קטן שבכולם כן גדול שבכולם על אחת כמה וכמה. אמרו עליו על יונתן בן עוזיאל. בשעה שהיה יושב ועוסק בתורה כל עוף שפורח עליו מיד נשרף.	הוא ה'ה אומר: אם עשית תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת.

הוא היה אומ'. בעון ארבעה דברים בעלי בתים נמסרין למלכות. על שהם מלוים ברכית. וכובשים שטרים פרוצים. ופוסקים צדקה ברכים ואינן נותנין. ופורקים מעליהם עול ונותנין משואים על העניים. עליהם הוא אומ' "ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת". אלו בעלי בתים. ר' יהוד' אומ'. על שלשה דברים העולם עומד. על התאוה ועל הקנאה ועל הרחמים.		
פרק כט חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ולכולם קרא להם שמות. (ר') אליעזר בן הורקנוס קרא לו. בור סיד שאינו מאבד טיפה. קנקנת זפותה שמשמרת את יינה. (ר') יהושע בן חנניה קרא לו. "והחוט המשלש לא במהרה ינתק". יוסי הכהן קרא לו. חסיד שבדור. שמעון בן נתנאל קרא לו. ערוגה [ש]במדבר ומחזקת מימיה. אשרי תלמיד שרבו מעיד עליו. אלעזר בן ערך קרא לו. נחל שוטף מעיין המתגבר שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ. לקיים מה שנ' "יפוצו מעיינותיך חוצה".	חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי ולכולם קרא להם שמות. (ר') אליעזר בן הורקנוס קרא לו. בור סיד שאינו מאבד טיפה. קנקנת זפותה שמשמרת את יינה. (ר') יהושע בן חנניה קרא לו. "והחוט המשלש לא במהרה ינתק". יוסי הכהן קרא לו. חסיד שבדור. שמעון בן נתנאל קרא לו. ערוגה [ש]במדבר ומחזקת מימיה. אשרי תלמיד שרבו מעיד עליו. אלעזר בן ערך קרא לו. נחל שוטף מעיין המתגבר שמימיו מתגברין ויוצאין לחוץ. לקיים מה שנ' "יפוצו מעיינותיך חוצה".	חמשה תלמידים היו לו לרבן / יוחנן בן זכאי ואלו הן: ר'בני / אליעזר בן הורקנוס, רבי יהושע בן חנניה, רבי יוסף הכהן, ורבי שמעון בן נתנאל, ו>רבי אלעזר בן ערך. הוא היה מונה שבחן: אליעזר בן הורקנוס, בור סוד שאינו מאבד טפה; יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו; יוסף הכהן, חסיד; שמעון בן נתנאל, ירא חט; אלעזר בן ערך, מעין מתגבר.
הוא היה אומ'. אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואלו בן הורקנוס בכף שנייה. מכריע את כולם. אבא שאול אומ' משום ר' עקי' שהיה אומ' משמו. לא היה אומ' כן אלא אליע' בן הורקנ' אשרי יולדתו. יהושע בן חנניה כערוגה שהיא מקבלת את מימיה במדבר. שמעון בן נתנאל חסיד שבדורו. יוסף הכהן ירא חטא. אלעז' <דף ל, עמ' א> בן ערך מעין המתגבר ונחל שוטף שמימיו נובעין.	הוא היה אומ'. אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים [ר'] אליעזר בן הורקנוס בכף שנייה מכריע את כולם. אבא שאול מבית-רמשה אומר משמו. אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים ואליעזר בן הורקנוס אף עמהם ואלעזר בן ערך בכף שנייה. מכריע את כולם.	הוא היה אומ': אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס בכף שנייה, מכריע הוא את כלם. אבא שאול אומר משמו: אם יהיו כל חכמי ישראל בכף מאזנים, ואליעזר בן הורקנוס עמהם, ואלעזר בן ערך בכף שנייה, מכריע הוא את כלם.

הכנה | כך גם פר' קמ'. מילה זו חסרה בנוסח הסופר, אך מובאת להלן.
רבי | כך פר' קמ'.
אליעזר | בלי "רבי" - כך גם פר' קמ'. וכן בכולם.
מתגבר | פר' קמ': "המתגבר".
הוא | פר' קמ': מילה זו חסרה.
עמהם | כך גם פר' קמ'.
הוא | כך גם פר'. סופר+קמ': מילה זו חסרה.

לו | כך פר' קמ', וכנראה לכך רמז הנקדן. מילה זו חסרה בנוסח הסופר.
לרבן | הסופר כתב בקיצור "לר" ומכאן והלאה דילג מחמת הדומות "ר-ר" עד למילים "אליעזר בן הורקנוס". הנקדן השלים כהוגן אך שכח להוסיף "רבי". פר' קמ' ללא השמטה.
רבי | כך פר' קמ'. הנקדן שכח להוסיף מילה זו.
יוסף | פר' קמ': "יוסה/יוסי". וכן להלן.

הוא לא נתגדל שמו לחכמה. והם שאמרו. נלך לנו ליבנה למקום שמא הבין את התורה. למקום שתלמידי חכמ' מרובים. הם) נתגדל שמן בחכמה. משל אם יראה אדם [דינר] לצבע ואת הצמר לשולחני. זה אינו יודע מה טיבו של זה וזה אינו יודע מה טיבו של זה. אבל אם יראה הצמר לצבע ואת הדינר לשולחני. זה מכיר אומנותו וזה מכיר אומנותו. הוא שאמ'. נלך לנו למאוס לעיר יפה. לעיר שמימיה יפים. כל מי שהוא מבקש ללמד תורה ילך לו אחריה. הוא לא נתגדל שמו בחכמה. והם שאמרו. נלך לנו למקום שמא הבין את התורה. למקום שתלמידי חכמ' מרובים. הן נתגדל שמן בחכמה.		
אמ' להם. צאו וראו אי-זו היא דרך טובה שידבק בה האדם. ר' אליעז' אומ'. עין טובה. ר' יהוש' אומ'. חבר טוב. זה יצר טוב. ויש אומ'. אשה טובה. ר' שמע' אומ'. שכן טוב. ר' יוסי אומ'. הרואה את הנולד. ר' אליעז'! אומ'. לב טוב. טוב למצות. טוב לבריות. אמ' להם. רואה אני את דברי ר' אלעזר מדבריהם. שבכלל דבריו מדבריהם.	פרק יד אמר להן. צאו וראו איזו דרך טובה שידבק בה האדם כדי שיכנס [בה] לחיי העולם הבא. נכנס ר' אליעזר ואומר. עין טובה. נכנס ר' יהושע ואומר. חבר טוב. נכנס ר' יוסי ואמר. יצר טוב ושכן טוב ואשה טובה. נכנס ר' שמעון ואומר. הרואה את הנולד. כגון מרדכי שראה את הנולד. נכנס ר' אליעזר ואמר. לב טוב לשמים. לב טוב לבריות. לב טוב למצות. אמר להם. רואה אני את דב?ר?י ר' אליעזר בן ערך [שבכלל דבריו מדבריהם].	משנה ט אמר להם: צאו וראו אי זו היא דרך טובה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר: עין טובה. רבי יהושע אומר: חבר טוב. רבי יוסה אומר: שכן טוב. רבי שמעון אומר: הרואה את הנולד. רבי אלעזר אומר: לב טוב. אמר להם: רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם. שבכלל דבריו מדבריהם.
ועוד אמ' להם. צאו וראו אי-זו היא דרך רע שיתרחק ממנו אדם. ר' אלע' אומ'. עין רעה. ר' יהוש' אומ'. חבר רע. זה יצר רע. ויש אומ'. זו אשה רעה. ר' שמע' אומ'. שכן רע. זה יצר רע. ויש אומ'. אשה רעה. ר' יוסי אומ'. הלוח ואינו משלם. אחת לוח מן האדם כאילו לוח מן המקום. שנ' "לוח רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן". ר' אלע' אומ'. לב רע. רע למקום. רע למצות. רע לבריות. אמ' להם. רואה אני את דברי אלעזר בן ערך. שבכלל דבריו מדבריהם.	אמר להם. צאו וראו איזוהו דרך רעה שיתרחק ממנה האדם בעולם הזה כדי שינצל מדינה של גיהנם ויזכה [בה] לחיי העולם הבא. נכנס ר' אליעזר ואומר. עין רעה. נכנס ר' יהושע ואמר. חבר רע (ואשה רע). נכנס ר' יוסי ואמר. שכן רע ויצר רע [ואשה רעה]. נכנס ר' שמעון ואמר. הלוח ואינו משלם. שכל מי שלוח מן האדם כאילו לוח מן המקום. שנ' "לוח רשע ולא ישלם צדיק חונן ונותן". נכנס ר' אליעזר ואמר. לב רע. לב רע לשמים לב רע לבריות לב רע למצות. אמר להם. רואה אני את דברי אליעזר בן ערך כו'.	אמר להם: צאו וראו אי זו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר: עין רעה. רבי יהושע אומר: חבר רע. רבי יוסף אומר: שכן רע. רבי שמעון אומר: הלוח ואינו משלם; אחד לוח מן האדם, כלה מן המקום, שנאמר: (תהלים לז, כא) "לוח רשע ולא ישלם, וצדיק חונן ונותן". רבי אלעזר אומר: לב רע. אמר להם: רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריהם. שבכלל דבריו מדבריהם.
	כשמת בנו של רבן יוחנן נכנס תלמידיו לנחמו. נכנס ר' אליעזר וישב לפניו ואמר	

ואינו | כך גם פר' קמ'. סופר: "ואנו".
המקום | פר' קמ' נוסף: "ברוך הוא".
וצדיק | כך גם פר' קמ' כבמסורה. סופר: "צדיק".
דברי | כך גם פר' קמ'. סופר: "דבריו".
אלעזר | כך גם פר' קמ'. סופר בטעות: "אליעזר".
דבריו | כך גם פר' קמ'. סופר נוסף: "את", כדלעיל.

האדם | כך גם פר'. סופר+קמ': "אדם".
אלעזר | כך גם פר'. סופר+קמ': "לעזר".
את | כך גם קמ'. פר': מילה זו חסרה.
דבריו | כך גם פר' קמ'. סופר נוסף: "את".
אמר | כך גם קמ'. פר': "חזר ואמר".
האדם | כך גם פר'. סופר+קמ': "אדם".

	לו. ר'. רצונך >..< אמר לפניך דבר אחד. אמר לו. אמור. אמר לו. הלא אדם היה לו בן ונהרג וקיבל עליו תנחומין. ומניין שקבל עליו תנחומין. שנ' "וידע אדם עוד את אשתו". אף אתה קבל עליך תנח?ומ?ין. אמר לו. לא דיי לי שאני מצטער על עצמי אלא הזכרתני צערו של אדם הראשון. נכנס ר' יהושע וישב לפניו ואמר לו. ר'. רצונך אומר לפניך דבר אחד. אמר לו. אמור. אמר לו. איוב היו לו בנים ובנות ומתו [כולם] ביום אחד וקבל עליהם תנח?ומ?ין. שנ' "וי נתן וי' לקח". ואף אתה קבל עליך תנחומין. אמר לו. לא דיי לי צערי אלא הזכרתני צערו של >דף ל, עמ' א< איוב. נכנס ר' יוסי ואמר. ר'. רצונך ואומר לך דבר אחד. אמר לו. אמור. אמר לו. אהרן הכהן נשרפו שני בניו ביום אחד וקבל עליו תנחומין. שנ' "וידום אהרן". אמר לו. לא דיי לי צערי אלא שהזכרתני צערו של אהרן. נכנס ר' שמעון ואמר. ר'. רצונך ואומר לך דבר אחד. אמר לו. אמור. אמר לו. דוד המלך מת בנו שהיה לו מבת-שבע וקיבל עליו תנחומין. ומניין שקבל עליו תנחומין. שנ' "וינחם דוד את בת-שבע אשתו". [אף אתה קבל עלך תנחומין]. אמר לו. לא דיי לי צערי אלא הזכרתני צערו של דוד. נכנס ר' אלעזר בן ערך. וכיון שראה אותו אמר להם לאנשי ביתו. הוליכוני למרחץ והוליכו כיליי לפניי למרחץ. שאדם גדול הוא ואיני יכול לעמוד בו. נכנס וישב לפניו ואמר לו. ר'. אמשול לך משל. למה הדבר דומה. לבעל הבית שהפקיד המלך אצלו פקדון. בכל יום ויום היה בוכה בעל הבית ואמר. אימתי יצא פקדון זה מתחת ידי בשלום. אף אתה ר' ?כ?ן. היה לך בן קרא תורה נביא' וכתובי' משנה ומדרש הלכות ואגדות ושימש חכמים הרבה ונפטר מן העולם בלא חטא ועון. עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו. אמר לו. אליעזר בני. ניחמתני כדרך שבני אדם מנחמין. כשיצא[ו] מלפניו הוא היה אומר. בואו ואלך [לעמוס]: [לדימסת] למקום [יפה]: [נאה] ומים יפים. והם אומרים. נלך ליבנה למקום שתלמידי חכמים מרובי' ואוהבין זה לזה ואוהבין את התורה [ולגדל שמינו בתורה]. הוא שהלך למקום יפה ומים חמין נתמעט שמו בתורה. הם שהלכו ליבנה למקום שתלמידי' חכמי' מרובי' ואוהבין זה לזה ואוהבין את התורה נתגדל שמם בתורה.	
ועוד שלשה דברים היו אומ'. ר' אליע' אומ'. יהי כבוד חבירך חביב	פרק טו א	משנה י

הם אמרו שלשה דברים. רבי אליעזר אומר: יהי כבוד חברך חביב עליך [כשליך]. ואל תהי נוח לכעס; ושוב יום אחד לפני מיתתך.	הם אמרו שלשה דברים. אומ'. יהי כבוד כשליך.	הם אמרו שלשה דברים. רבי אליעזר אומר: יהי כבוד חברך חביב עליך [כשליך]. ואל תהי נוח לכעס; ושוב יום אחד לפני מיתתך.
דף ל, עמ' ב > הוי חס על כבוד בניו ובנותיו. אם רוצה את שלא יטול אדם שלך אף את לא תטול את של חבריך. אם רוצה את שלא יאמר אדם אחריו דבר אף את לא תאמר אחריו דבר. ואל תהי נוח לכעוס. מעשה באחד שבא להכעיס את הלל הזקן. המתין לו עד ש?ש?שן. התחיל דופק ואומ'. (מ)[ה]?יכאן בית הלל. אמ' לו. מה לך. אמ' לו. שאלה. עמד ופתח לו. נתעטף וישב לו. אמ' לו. אמור שאלתך. אמ' לו. שכחתי. אמ' לו. הזהר [ברוחך]. אמ' לו שאלה. מפני מה זנבה של פרה ארוך ושל חמור קצור. אמ' לו. שאלה גדולה שאלת. אמ' לו. מפני שהחמור נושא אכופ על בשרו ואין זנבו מגיע אלא עד חצי יריכו. בשר הפרה מגולה וזנבה ארוך משמש על כל בשרה. לפי זנבה של הפרה ארוך ושל חמור קצור. אמ' לו. יש לך שאלה אחרת. אמ' לו. לאו. עמד והלך לו. עלה וישן לו. כיון שישן התחיל דופק ואומ'. (מ)[ה]יכן בית הלל. אמ' לו. מה לך. אמ' לו. שאלה. עמד ופתח לו. נתעטף וישב לו. אמ' לו. אמור שאלתך. אמ' לו. שכחתי. אמ' לו. הזהר ברוחך. אמ' לו. מפני מה ראשיהם +<של01> {ש}בבליים ארוכים ושל בני מדינה זו (זוג...). וגולגלים. אמ' לו. שאלה גדולה שאלת. אמ' לו. מפני שאין במקומן עריסות וכל ימיו הוא גדל על חיק אמו. ושל בני מדינה זו. כיון שהיא יולדת אותו היא נושא ונותנת אותו בתוך העריסה. ומתוך שהיא מוליכה ומביאה בתוך העריסה ראשם נעשים וגולגלים. ולפי ראשם של בבליים ארוכים ושל בני מדינה זו וגולגלים. אמ' לו. יש לך שאלה אחרת. אמ' לו. לאו. עמד >דף לא, עמ' א < והלך לו. עלה וישן לו. התחיל דופק ואומ'. (מ)[ה]יכן בית הלל. אמ' לו. מה לך. אמ' לו. שאלה. עמד ופתח לו. נתעטף וישב לו. אמ' לו. אמור שאלתך. אמ' לו. שכחתי. אמ' לו. הזהר ברוחך. אמ' לו. מפני מה פרסות רגליהם של בני אפריקי רחובות מכל בני אדם. אמ' לו. שאלה גדולה שאלת. מפני שמקומן {ביתוצים}: <בין בצעי המים> והם מהלכים בים ביום ובלילה בתוך המים. פרסותיהם מתפרטות מן המים. לפיכך הן רחובות מכל בני אדם. אמ' לו[10]. יש לך שאלה אחרת. אמ' לו. לאו. עמד והלך לו. עלה וישן[11]. לו. התחיל דופק ואומ'. (מ)[ה]?יכאן בית הלל. אמ' לו. מה לך. אמ' לו. שאלה. עמד ופתח לו. נתעטף וישב לו. אמ' לו. אמור שאלתך. אמ' לו. שכחתי. אמ' לו. הזהר ברוחך. אמ' לו. מפני מה עיניהם של תרמודים צרות מכל בני אדם. אמ' לו. שאלה גדולה שאלת. אמ' לו. מפני שהן סמוכין בזעף למדבר והרוח עולה עליהם והיא זורה את החול על פניהם. ועיניהם מתמלצות עליהם והם נעש'! ואת צרות מכל בני אדם. לפי עיניהם של תרמודים צ?צ(כ)[ר]?ות מכל בני אדם.	דף ל, עמ' ב > מלמד כשם שאדם רואה את כבודו כך רואה את כבוד חבריו. כשם שאין אדם רוצה! שלא להוציא! שם רע על כבודו כך לא ירצה שיצ' שם רע על כבוד חבריו. דבר-אחר. יהי כבוד חבריך חביב עליך כשליך. כיצד. בזמן שיש לו לאדם מאה ריבוא דינרים ונוטלין ממנו כל מו!מו!נו אל יפגום עצמו בשוה פרוטה. אל תהא נוח לכעוס. כיצד. מלמד שיהא אדם ענוותן כהילל הזקן ואל יהא קפדן כשמאי. מעשה בשני בני אדם שהמרו זה עם זה בארבע מאות זוז. אמרו. כל מי שילך ויקניט את הילל יטול ארבע מאות זוז. הלך אחד מהן. [ואותו היום ע'ש ... היה והיה חופף את ראשו. בא] ודפק לו על הדלת ואמר. #מאן כאן הילל. מאן כאן הילל#. נתעטף הילל ויצא לקראתו. אמר לו. בני. מה אתה צריך. אמר לו. הלכה אני מבקש לשאול ממך. אמר לו. שאל. אמר לו. מפני מה עיניהם של ת?ד?מוריים טרוטות. אמר לו. מפני שדרין בחול (במדבר) בכל יום ויום באים רוחות (רעות ומכות): [ומפזרות] אותו (על): [בין] עיניהן. לכן עיניהם טרוטות. המתין לו שעה אחת [ו?הלך וטפח לו על הפתח ואמר. #מאן כאן הילל. מאן כאן הילל#. נתעטף הילל ויצא לקראתו. אמר לו. בני. מה אתה צריך. אמר לו. הלכה אני מבקש לשאל ממך. אמר לו. שאל. אמר לו. מפני מה רגליהם של אפריקיים רחבות. אמר לו. מפני שדרין (על מי): [בין] בצעי(?)ם(?) [מים] ובכל יום ויום הולכין למקום המים. לפיכך רגליהם רחבות. המתין לו שעה אחת. הלך וטפח על הפתח ואמר. #מאן כאן הילל. מאן כאן הילל#. אמר לו. בני. מה אתה שואל. אמר לו. הלכה אני מבקש לשאל ממך. אמר לו. שאל. [בין כך וכך?] אמר לו. אם אתה נשיא אל ירבו כמותך בישראל. אמר. חס ושלוי. בני. הזהר ברוחך לכעוס. שאל מה אתה צריך לשאול. אמר לו. מפני מה ראשיהם של בבליים ארוכים. אמר לו. בני. הלכה גדולה שאלת. מפני שאין חיות פקחות. כשהקטן נולד מגדלות אותן על איברים של עבדים ועל איברים של שפחות. אבל בכאן שהחיות פקחות. כשהקטן נולד מגדלות אותן בעריס' ומשפשות אותן. לפיכך ראשיהן סגלגלין. אמר לו. ר'. אבדת ממני ארבע מאה זוז. אמר לו. כדיי הוא הילל שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז והילל אל יקפיד. >דף לא, עמ' א < מה היית קפדנותו של שמאי הזקן. מעשה באדם אחד שבא לפניו ואמר לו. [ר']. כמה תורות ניתנו לכם. אמר לו. שתיים. אמר לו. איזו ואיזו. אמר לו. אחת שבכתב ואחת שבעל פה. אמר לו. אותה שבכתב אני מאמין ושלא בכתב איני מאמין. גער בו והוציאוהו בניזיפה.	דף ל, עמ' ב > מלמד כשם שאדם רואה את כבודו כך רואה את כבוד חבריו. כשם שאין אדם רוצה! שלא להוציא! שם רע על כבודו כך לא ירצה שיצ' שם רע על כבוד חבריו. דבר-אחר. יהי כבוד חבריך חביב עליך כשליך. כיצד. בזמן שיש לו לאדם מאה ריבוא דינרים ונוטלין ממנו כל מו!מו!נו אל יפגום עצמו בשוה פרוטה. אל תהא נוח לכעוס. כיצד. מלמד שיהא אדם ענוותן כהילל הזקן ואל יהא קפדן כשמאי. מעשה בשני בני אדם שהמרו זה עם זה בארבע מאות זוז. אמרו. כל מי שילך ויקניט את הילל יטול ארבע מאות זוז. הלך אחד מהן. [ואותו היום ע'ש ... היה והיה חופף את ראשו. בא] ודפק לו על הדלת ואמר. #מאן כאן הילל. מאן כאן הילל#. נתעטף הילל ויצא לקראתו. אמר לו. בני. מה אתה צריך. אמר לו. הלכה אני מבקש לשאול ממך. אמר לו. שאל. אמר לו. מפני מה עיניהם של ת?ד?מוריים טרוטות. אמר לו. מפני שדרין בחול (במדבר) בכל יום ויום באים רוחות (רעות ומכות): [ומפזרות] אותו (על): [בין] עיניהן. לכן עיניהם טרוטות. המתין לו שעה אחת [ו?הלך וטפח לו על הפתח ואמר. #מאן כאן הילל. מאן כאן הילל#. נתעטף הילל ויצא לקראתו. אמר לו. בני. מה אתה צריך. אמר לו. הלכה אני מבקש לשאל ממך. אמר לו. שאל. אמר לו. מפני מה רגליהם של אפריקיים רחבות. אמר לו. מפני שדרין (על מי): [בין] בצעי(?)ם(?) [מים] ובכל יום ויום הולכין למקום המים. לפיכך רגליהם רחבות. המתין לו שעה אחת. הלך וטפח על הפתח ואמר. #מאן כאן הילל. מאן כאן הילל#. אמר לו. בני. מה אתה שואל. אמר לו. הלכה אני מבקש לשאל ממך. אמר לו. שאל. [בין כך וכך?] אמר לו. אם אתה נשיא אל ירבו כמותך בישראל. אמר. חס ושלוי. בני. הזהר ברוחך לכעוס. שאל מה אתה צריך לשאול. אמר לו. מפני מה ראשיהם של בבליים ארוכים. אמר לו. בני. הלכה גדולה שאלת. מפני שאין חיות פקחות. כשהקטן נולד מגדלות אותן על איברים של עבדים ועל איברים של שפחות. אבל בכאן שהחיות פקחות. כשהקטן נולד מגדלות אותן בעריס' ומשפשות אותן. לפיכך ראשיהן סגלגלין. אמר לו. ר'. אבדת ממני ארבע מאה זוז. אמר לו. כדיי הוא הילל שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז והילל אל יקפיד. >דף לא, עמ' א < מה היית קפדנותו של שמאי הזקן. מעשה באדם אחד שבא לפניו ואמר לו. [ר']. כמה תורות ניתנו לכם. אמר לו. שתיים. אמר לו. איזו ואיזו. אמר לו. אחת שבכתב ואחת שבעל פה. אמר לו. אותה שבכתב אני מאמין ושלא בכתב איני מאמין. גער בו והוציאוהו בניזיפה.

קשליך | כך גם פר' קמ'. הנקדן עצמו הוסיף מילים אלו
נ.א. כשליך". נוסח הסופר: כְּנִפְשֶׁךָ

הם | קמ': "והן". פר': "אף הן".
שלשה | כך גם קמ'. פר' (ודפוסים) נוסף: "שלושה".

אמ' לו. יש לך שאלה אחרת. אמ' לו. לאו. עמד והלך לו. עלה וישן לו. התחיל צוות ואומ'. אי לך מפניך בית הלל. אי לך מפניך בית הלל. אמ' לו. מה לך. אמ' לו. ענותנותך גרמה לי שנפסיד ארבע מאות דינר. אמ' לו. מוטב לך שתפסיד ארבע מאות דינר על ארבע מאות דינר. ואל יקרא הלל קופדן אפי' שעה אחת לפני המקום. מעשה באחד שבא אצל שמאי הזקן. אמ' לו. רבי. גירני על מנת שתעשני כהן גדול. (אמ' לו) אמ' לו. וכי אין לנו בישראל מלעשות כהן גדול אלא הגר הזה. הקל זעפו וסילקו בנויפה. הלך לו אצל הלל הזקן. אמ' לו. רבי. גירני על מנת שתעשני כהן גדול. פרק כט אמ' לו. בני. מי שהוא מבקש לעשות שמשו של מלך בשר ודם צריך הוא ללמוד היאך הוא נכנס והיאך הוא יוצא והיאך הוא מתקן סעודתו של מלך. אתה שאתה מבקש לעשות שמשו של מלך מלכי המלכים ברוך הוא על אחת כמה וכמה צריך אתה ללמד היאך אתה נכנס והיאך אתה יוצא והיאך אתה שוחט והיאך אתה זורק והיאך אתה מקטר את הקטרת ומטיב את הנרות. נתן לו הספר. התחיל קורא בו והולך עד שהגיע ל"זר הקרב יומת". אמ' לו. רבי. על מי נאמ' הפסוק הזה. אמ' לו. אפי' על דוד מלך ישראל. וענה אותו הגר ואמר. אני הגר הקל שבאיתי במקלי במנעלי על אחת כמה וכמה. אמ'. קפדנותך שמאי גרמה לי לטרוף נפשי מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא. וענותנותך הלל זכה לי לנחול חיי העולם הזה וחיי העולם הבא. מעשה באחד שבא אצל שמאי הזקן. אמ' לו. רבי. כמה תורות נתנו מן השמים. אמ' לו. שתיים. אחת בכתב ואחת בפה. אמ' לו. איני מאמינך אלא זו שנתנה בכתב. אבל זו שנתנה בפה איני מאמינך. זעפו וסלקו בנויפה. הלך לו אצל הלל הזקן. אמ' לו. <דף לא, עמ' ב> רבי. כמה תורות נתנו מן השמים. אמ' לו. שתיים. אחת בכתב ואחת בפה. אמ' לו. איני מאמינך אלא זו שנתנה מן השמים! אבל זו שנתנה בפה איני מאמינך. כתב לו אלף בית. אמ' לו. זה מהו. אמ' לו. אלף. וזה מהו. אמ' לו. בית. אמ' לו. מי הודיעך שזה אלף וזה בית. אמ' לו. כך קבלתי עלי באמונה. אמ' לו. כשקבלתה זו עליך באמונה כך תקבל את זו עליך באמונה. אמ'. קפדנותך שמאי גרמה לי לטרוף נפשי מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא וענותנו' הלל זכה לי לנחול חיי העולם הבא. ושבו יום אחד לפני מיתתך. מעשה בר' אליע' בן הורקנוס שהיה אומ' לתלמידיו. חבירנו. שובו לפני מיתתכם יום אחד. אמרו לו. רבי. וכי יודע אדם אימתי ימות שיעשה תשובה. אלא בכל יום יאמר אדם. אעשה היום תשובה שמא אמות למחר. נמצאו כל ימיו באים בתשובה. ומה היא פירושו של דבר. "בכל עת יהיו בגדיך לבנים".	בא לו לפני הלל הזקן. אמר לו. ר'. כמה תורות נתנו לכם. אמר לו. שתיים. אמר לו. איזו ואיזו. אמר לו. שב ואומר לך דבר אחד. ישב וכתב לו אב'ג. אמר לו. מה הוא זה. אמר לו. אל'ף. אמר לו. אינו אלא ב'ית. אמר לו הלל. מה הוא זה. אמר לו. בית. אמר לו הלל. אני אומר שאינו אלא גימ'ל. אמר לו. מניין אתה יודע שזה אל'ף וזה ב'ית וזה גימ'ל. אמר לו. שכך סיפרו לנו הראשונים שזה אל'ף וזה ב'ית וזה גימ'ל. אמר לו. בני. כשם שקבלת עליך זו באמונה כך תקבל עליך זו באמונה. ושבו מעשה בגוי אחד שהיה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול התינוק שהיה קורא ואומר. "ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל". אמר הגוי. כל הכבוד הזה למי. אמר לו. לכהן גדול שהוא עומד על גבי המזבח. אמר בלבו. אלך ואתגייר על מנת שיעשוני כהן גדול ואשמש בכהונה גדולה על גבי המזבח. בא לו לפני שמאי הזקן. אמר לו. ר'. גירני על מנת שתמניני כהן גדול ואשמש בכהונה גדולה על גבי המזבח. אמר לו. וכי אין כהנים בישראל שישמשו בכהונה גדולה. אלא גר הקל שלא בא אלא בתרמילו ישמש בכהונה גדולה. גער בו והוציאוהו בנויפה. בא לפני הלל הזקן [?] אמר לו. ר'. גירני על מנת שתמניני כהן גדול ואשמש בכהונה גדולה. אמר לו. בני. שב עד שאומר לך דבר אחד. ישב. ואמר לו. מי שמבקש להקביל פני (שכינה) מלך בשר ודם לא דין (היאך) הוא שילמד היאך הוא נכנס והיאך הוא יוצא. אמר לו. הן. ואתה מבקש פני מלך מלכי המלכים הקב'ה. לא דין הוא שתלמד היאך אתה נכנס לבית קדשי הקדשים והיאך תיטב את הנירות והיאך תקריב על גבי המזבח והיאך תערוך את השולחן ותסדר את המערכה. אמר לו. הן. התחיל לכתוב לו א'ב ולמ'ד?ו. ולמדו תורת-כהנים. והיה לומד והולך עד שהגיע. "והזר הקרב יומת". נשא הגר קל וחומר בעצמו <דף לא, עמ' ב> ואמר. ומה ישר' שנקראו בנים למקום ועליהם נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים" הזהיר עליהם הכתוב "והזר הקרב יומת". ואני גר שלא באתי אלא בתרמילי על אחת כמה וכמה. ונתפייס מאיליו. ובא לו לפני הלל ואמר לו. כל הברכות שבתורה ינוחו על ראשך. שאם הייתה לי כשמאי הזקן לא באתי לקהל ישראל. קפדנותו של שמאי בקשה לאבדיני מן העולם הזה ומן העולם הבא. וענותנותך הביאני לחיי העולם הזה ולחיי העולם הבא. אמרו. נולדו לו [לאותו הגר] שני בנים. לאחד קרא הלל ולאחד קרא לו גמליאל. והיו קורין אותו. גרים של הלל. שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את ר' אליעזר. וכי אדם יודע אימתי ימות שיעשה תשובה. אמר להן. וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר. למחר ישוב שמא ימות ליום שלאחריה. ונמצאו כל ימיו יוצאין בתשובה. ר' יוסי בר יהודה משום ר' יהודה בן אילעי שאמר בשם ר' אליעזר הגדול. שוב יום אחד לפני מיתתך והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים וכו'.
והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה. שנשיכתן נשיכת שועל. ולחישתן	והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים. והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה.

שְׁשִׁיכְתָּן נְשִׁיכְתָּ שׁוּעֵל, וְעִקִּצְתָּן עִקִּיצַת עֶקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְכָל דְּבָרֵיהֶם כְּגִחְלֵי אֵשׁ.		לחישת שרף. ועקיצתן עקיצת עקרב.
(משנה יא) רְבִי יְהוֹשֻעַ אָמַר: עֵין רָעָה, וְיִצְרַת הָרַע, וְשִׁנְאָת הַבְּרִיּוֹת מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.	פרק טז [ר'] יהושע אומ'. עין הרע ויצר הרע ושנאת הבריות מוציאין את האדם העולם.	פרק ל ר' יהושע אומ'. עין רעה ויצר הרע ושנאת הבריות טורפין את האדם מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא.
[אין הרע?]? עין רע כיצד. מלמד שכשם שאדם רואה את ביתו ואת אשתו ואת בניו כך יהא רואה ביתו של חברו. וכשם שאין אדם רוצה שלא להוציא שם רע על אשתו ועל בניו כך יהא רוצה שלא להוציא שם רע על אשתו ועל בניו של חברו. דבר-אחר. עין רעה כיצד. מלמד שלא תהא עינו של אדם (קצה): [צרה] במשנתו [של חברו]. מעשה באחד שהייתה עינו קצה במשנתו [של חברו] ונתקצרו ימיו ונפטרו והלך לו. יצר הרע כיצד. אמרו. י'ג שנה גדול יצר הרע על יצר טוב. יצר הרע ממעי אמו של אדם. יצר טוב לי'ג שנה. יצר הרע מתגדל ובא עמו. התחיל מחלל שבתות ואין ממחין בידו. הולך לדבר זימה ואין ממחין בידו. הורג נפשות ואין ממחין בידו. לאחר י'ג שנה נולד יצר טוב. כיון שמחלל את השבתות אומר לו. ריקה. הכתוב אומר "מחלליה מות יומת". הולך לדבר זימה אומר לו. ריקה. הכתוב אומר "מות יומת הנואף והנואפת". הורג נפשות אומר לו. ריקה. הכתוב מדבר "שופך דם האדם באדם דמו ישפך". דף לב, עמ' א > בזמן שאדם הולך לדבר עבירה התחילו כל איבריו נשמעין לו. לילך לדבר מצוה התחילו כל איבריו מתאנחין לו. לפי שיצר הרע שבמיעוי ממעי אמו מלך הוא על רמ'ח איבריו שבגופו. ויצר טוב אינו דומה אלא למי שחבוש בבית האיסורין. שנ' "כי מבית הסורים יצא למלוך כי גם במלכותו נולד רש". זה יצר טוב. שלאחר שמלך יצר הרע י'ג שנה נולד יצר טוב. ויש אומרי'. זה יוסף הצדיק שבאתה עליו אותה רשעה אשת פוטיפר והיתה מענה אותו בדברים ומגזמתו ואמרה לו. אני אחבוש אותך בבית האיסורין. אמר לה. "י' מתיר אסורים". אמרה לו. אני אנקר את עיניך. אמר לה. "י' פוקח עיורים". אמרה לו. אני אכפוף קומתך. אמר לה. "י' זוקף כפופי". אמרה לו. אני אעשה אותך רשע. ואמר לה. "י' אוהב צדיקים". אמרה לו. אני אעשה אותך ארמאי. ואמר לה. "י' (אוהב): [שומר] את גרים". עד שאמר לה. "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים". אל תתמה על יוסף הצדיק שהרי ר' צדוק היה גדול ממנו. כשנשבה לרומי ונטלתו מטרוניתא אחת ושגרה לפניו שפחתה נאה ביותר. כשראה אותה נותן עיניו בכותל והיה יושב ושונה כל הלילה. לשחרית הלכה והקבילה פני גבירתה ואמרה לה. שיווה לי המות שנתת לי איש הזה. שלחה וקראה לו ואמרה לו. מפני מה לא עשית עם אשה זו כדרך שהאנשים עושין עם הנשים. אמר לה. כהן גדול אני וממשפח' גדולה אני. ואילו באתי עליה נמצאתי מרבה ממזרים בישראל. כיון ששמעה דבריו צייתה עליו ופטרנו בכבוד גדול. אל תתמה על ר' צדוק שהרי ר' עקיבא גדול הימנו. כשהלך לרומי אכלו קורציו? לפני ההגמון ושיגר לו שתי נשים יפות ביותר ורחצום וסכום וקשטום ככלות לחתנים. והיו מתפצלות כל הלילה. זאת אומרת. לך חזור אצלי. וזאת אומרת לו. חזור אצלי. והיה יושב ביניהם ומרקק. לשחרית הלכו והקבילו פני ההגמון ואמרו לפניו. אדונינו. שיווה לנו המות שנתת לאיש הזה. שלח וקרא לו ההגמון ואמר לו. מפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שהאנשים עושין עם הנשים. ולא נשים יפות הן ומבנות אדם הן כמותך. ומי שברא אותך ברא אותך.		

	אמר לו ר' עקיבא. ומה אעשה שהיה ריחן בא עלי כבשר נבילות וכבשר חזיר. ואל תתמה על ר' עקיבא שהיה ר' אליעזר הגדול היה גדול ממנו. שגידל את בת אחותו י'ג שנה עמו במיטה עד שבאו לה סימנים. אמר לה. בתי. צאי והנשאי לאיש. אמרה לו. ר'. הלא אמתוך לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך. אמר לה. צאי והנשאי לבחור שכמותך. אמרה לו. ר'. והלא אמרתי לך. והרי אמתוך לשפחה לרחוץ רגלי תלמידך. כיון ששמע דבריה קידשה ובא עליה. ר' ראובן בן איצטובלי אומר. ה'יאך יתרחק אדם מיצר הרע שבמעיו. לפי שטיפה ראשונה שאדם מטיל בה באשה היא מתגברת ובאה ומביאה לידי יצר הרע. ויצר הרע אינו שרוי אלא על מפתחי הלב. שנ' "לפתח חטאת (רו?ב?ץ) רובץ". אמר לו. כשהיית' תינוק [מוטל בעריסתך נק.. להרגך אף הוא רוצה] <דף לב, עמ' ב> ש!תלוש! בשערך. תינוק] מוטל בעריסה פושט ידו על גבי נחש ועל גבי עקרב ועוקצין לו. לא גרם לו (כל כך) אלא יצר הרע שבמעיו. [הניח ידו ע'ג גחלי' ונכוה. #לא הוה גרים# לו אלא יצר הרע שבמעיו]. והנה עומד על הגג ועל שפת הנהר ונפל ומת לא גרם לו (כל כך) אלא יצר הרע שבמעיו. [זורקו בבאר ונפל בו ומת]. [אבל בן] גדי או [בן] טלה [רועה אצל הב?א?ר]: [כיון שרואה נחש הבא [חזור] חוזר לא! וח!ריו. לפי שאין יצר הרע בבהמה. ר' שמעון בן אלעזר אומר. אמשול לך משל. למה הדבר דומה. לברזל שהטילו בתוך האור. כל זמן שהוא בתוך האור עושין ממנו כלי(ים) כלים שירצו. אף כך יצר הרע אין לו תקנה אלא [ע'י האור. וזו היא] תורה (בלבד). שנ' "אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וי' ישלם לך". אל (תיקרו) תקרי "ישלם(מ..)[ם] לך" אלא "ישלימנו לך". ר' יהודה הנשיא אומר. אמשול לך משל. למה הדבר דומה. לשני בני אדם שנכנסו לפונדוק. נתפס אחד מהם לשם ליסטות. ואמר לו. מי היה עמך. יכול [הוא] שיאמר. אין חברי עמי. אף כך יצר הרע. אמר. הואיל ואני אהיה אבוד לעולם הבא יאבד חברי עמי. זה הגוף. אף הליסטין כמו כן. הואיל ואני אהרג יהרג חברי עמי. ר' שמעון בן יוחי אומר. מכאן שאין ישראל רואין פני גיהנם לעולם. משלו משל. למה הדבר דומה. למלך שהייתה לו שדה זיבורית. באו בני אדם וחכרוה ממנו בעשרת כורין של חטין. בשנה (ראשונה) זיבלוה ועדרוה וכיס!וח!ה ושיזרוה והשקוה מים ולא הכניסו ממנו אלא כור אחד של חטין בלבד. לימים בא המלך ואמר להם. מה הוא זה. אומרים לו. אדונינו המלך. אתה יודע השדה שנתת לנו שלא הכנסת כלום מעולם ממנו. ועכשיו זבלנוה וניכשוה ועידרנוה ושיד?ד?נוה ו!ניכסוה! (ונשקוה): <והשקינהו09> מים ולא הכנסו ממנו אלא כור אחד של חטין. כך עתידין ישראל לומר לפני הקב"ה. רבונו של עולם. אתה יודע ביצר הרע ששולט בנו כמה הוא קשה. שנ' "כי הוא ידע יצרינו". שנאת הבריות. כיצד. מלמד שלא יתכוין אדם לומר. אהוב את החכמה ושנא את תלמידי חכמים. אהוב את החכמה ושנא את עמי הארץ. [אלא] אהוב את עמי הארץ ושנא את (המינין)! ואת (המשומדי')! ואת המוסרות. וכן דוד היה אומר "הלא משנאך י'י אשנא ובמתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאוייבים היו ל'". ר' עקיבא אומר. הרי הוא אומר "ואהבת לריעך כמוך [אני ה'". בראתיו]. בעושי מעשה עמך אתה אוהב ושואין עושה מעשה עמך אין אתה אוהב. ר' שמעון בן אלעזר אומר. בשבועה גדולה נאמר דבר זה "ואהבת לריעך כמוך (כי) אני י'י". נאמן לשלם שכר. ו(אם) לאו נאמן ליפרע ממנו.	
משנה יב רבי יוסף אומר: יהי ממון חברך חביב עליך כשלך.	פרק יז	פרק ל' 3 <דף לג, עמ' א> ר' יוסי אומר. יהי ממון חברך חביב עליך כשלך.

והתקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה לך. וכל מעשיך יהיו לשום שמים.		התקן עצמך ללמוד תורה, שאינה ירושה [נ.א. נוסף: לך]. וכל מעשיך יהיו לשום שמים.
הוי חס על ממון חבירך כשלך ועל ממון בניו ובנותיו. ואם רוצה את שלא יטול אדם את שלך אף את לא תטול את של חברך. והתקן עצמך ללמוד תורה. שאינה ירושה לך. שאילו היתה תורה ירושה היה אדם מורשה לבנו ולבן בנו ולבן אחותו עד סוף כל הדורות. שכן מצינו במשה. בשעה שהיה סבור שבניו עומדים תחתיו מה הוא אומ'. "וידבר משה אל יי לאמר יפקוד יי אלהי הרוחות". "אשר יצא לפניהם". בא וראה מה המקום משיב. "קח לך את יהושע בן נון". <דף לג, עמ' ב> וכל מעשיך יהיו לשום שמים. כהלל. כשהיה (היה) הלל יוצא למקום היו אומ' לו. לאיכן אתה הולך. לעשות מצוה אני הולך. מה מצוה הלל. לבית הכסא אני הולך. וכי מצוה היא זו. אמ' לו. הין. בשביל שלא יתקלקל הגוף. להיכן אתה הולך הלל. לעשות מצוה אני הולך. מה מצוה הלל. לבית המרחץ אני הולך. וכי מצוה זו. אמ' להן. הין. בשביל לנקות את הגוף. תדע לך שהיא כן. מה אם איקוניות העומדות בפלטיות של מלכים. הממונה עליהן להיות שפן וממרקן המלכות מעלה לו סלדיה בכל שנה ושנה. ולא עוד אלא שהוא מתגדל עם גדולי המלכות. אנו שנברינו בצלם ובדמות. שנ' "כי בצלם אלהים עשה את האדם". על אחת כמה וכמה. שמאי לא היה אומ' כן. אלא נעשה חובתינו מן הגוף הזה.	<דף לג, עמ' א> [ר' יוסי אומר]. יהי ממון חבירך חביב עלייך כשלך. כיצד. כשם שאדם רואה את מ!ומ!נו כך יהא רואה ממון חבירו. כשם שאדם רוצה שלא יצא שם רע על מ!ומ!נו כך ירצה שלא יצא שם רע על ממון חבירו. דבר-אחר. יהי ממון חבירך חביב עליך כשלך. כיצד. בזמן שתלמי' חכם בא אצלך ואמר לך. שנה לי. אם יש בידך למדיהו. ואם לאו פוטריו מיד ואל תבלע ממנו את כל מ!ומ!נו. שנ' "אל תאמר לריעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך". והתקן עצמך ללמוד תורה [שאינה ירושה לך]. כיצד. אמרו. כיון (ר) שראה משה רבינו את בניו שאין בהן תורה שיעמדו בנשיאות אחריו עמד ונתעטף בתפילה לפני הקב"ה ואמר לפניו. רבונו של עולם. מי נכנס ויוצא בראש העם. שנ' "אשר יצא לפניהם" וגו'. "יפקוד יי אלהי הרוחות לכל בשר" וגו'. אמר לו הקב"ה. "קח לך את יהושע בן נון". אמר לו הקב"ה למשה. לך והעמד יהושע תורגמיני ויהיה יושב ודורש בראש העם לפניך בעיני כל גדולי ישראל. אמר לו משה ליהושע. עם זה שאני מוסר איני מוסר לך אלא גדיים ואיני מוסר לך אלא טלאים. עדיין לא נתעסקו במצות. עדיין לא הגיעו לתישים. שנ' "אם לא תדעי לך היפה בנשים" וגו'. פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי מהלך בשוק וראה ריבה אחת שמלקטת שעורים מתוך גיללי בהמתם של ערביים. \$[שאר כל המעשה הוא במס' כתובו' כו' עד שקרא ל?ק[ה]? "אם לא תדעי לך היפה בנשים" \$[?]. <דף לג, עמ' ב> מעשה בריבה אחת שנשבת [היא] [ו]ע[?ש?ש?] [שפחת[?ה]?]. נטלה יוני אח?ד? [וכו']. [והייתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו. יום אחד נתן לה כדה ואמר לה. צא והבא לי מים. עמדה אחת משפחותיה ונטלתו ממנה. אמר לה. מהו. אמרה לו. חייך ראשך אדוני. אני הייתי מחמש מאות שפחות של אמה של ריבה זו. כיון ששמע את דבריה ש?ג?<רה? ל?בת? חו?רין? היא ועשר ש?פ?חותיה]. [שוב מעשה בריבה אחת שנשבת ונטלה יוני אחד [וכו'] והיית' והייתה מתגדלת ובאת בתוך ביתו. בא לו בחלום ואמ' לו. הוציא ריבה זו מתוך ביתך. אמרה לו אשתו. אל תוציאנה. שוב בא לו בחלום	

	ואמר לו. אם אתה מוציאה מוטב. אם לאו הריני הורגך עמה]. [והוציאה והיה מהלך אחריה. אמר. + ואראה מה יהא בסופה של ריבה זו. כשהיא הולכת בדרך צמאה וירדה לשתות מים. כיון שהניחה ידה על הכותל יצא עליה נחש ונשכה ומתה וצפה על פני המים. ירד ונטלה והעלה וקברה. ובא ואמ' לאשתו. עם זו שאתה רואה לא כעס עליהם אלא אבי? הם שבשמים]. (ר') ישמעאל אומר. הוי זהיר בקריית שמע: [וכל מעשיך יהיו ל?ש?ם שמים]. (ו)[שנ]אמר "בכל דרכיך דעיהו והוא יישר ארחותיך".	
משנה יג רבי שמעון אומר: הוי זהיר בקריית שמע. וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע, אלא תחנונים לפני המקום ברוך הוא, שנאמר: (יואל ב, יג) "כי חנון ורחום הוא, אך אפים ורב חסד, ונתם על הרעה." ואל תהי רשע בפני עצמך.	[ר'] שמעון אומ'. הוי זהיר בק'ש וכו'.	פרק ל' 2 ר' שמעון אומ'. הוי זהיר בקריית שמע. וכשאתה עומד להתפלל אל תעש תפלתך קבע אלא תחנונים לפני המקום. שנ' "כי חנון ורחום הוא". ואל תהי רשע לפני עצמך.
משנה יד רבי אליעזר [נ.א. אלעזר] אומר: הוי שקד ללמוד מה שתשיב לאפיקורוס; ודע לפני מי אתה עמל, ומי הוא בעל מלאכתך	ר' אליעזר אומר. הוי (זהיר): [שקוד] ללמוד תורה מה שתשיב לאפיקורוס. ודבר אחד מן התורה אל יהא משתכח ממך. ודע לפני מי אתה עמל. ודע מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא.	פרק ל' 4 ר' אלע' אומ'. הוי שקוד ללמוד תורה. מה שתשיב את הפיקורוס על דברי תורה שלא יסתירו. ודע לפני מי אתה עמל ומי בעל בריתך. שנ' "בכל דרכיך דעיהו".
פרק יח וכנגדן היה ר' יהודה הנשיא מונה שבחן של חכמים וקרא להם שם. לר' טרפון ולר' עקיבא ולר' אלעזר בן עזריה ולר' יוחנן בן נורי ולר' יוסי הגלילי. לר' טרפון קרא לו. גל אבנים. ויש אומרי'. גל של אגוזים. <דף לך, עמ' א> שכיון שנטל אחד מהן כולן מתגלגלין ובאין זה על זה. כך היה ר' טרפון דומה. כשתלמיד חכם נכנס אצלו לשאול ממנו דבר מביא לו מקרא ומשנה ומדרש והלכות ואגדות. נמצא אותו אדם יוצא מלפניו מלא טוב וברכה. לר' עקיבא קרא לו. אוצר בלום. למה היה ר' עקיבא דומה. לפועל שנוטל קופתו ויצא לשדה. מצא חיטין נתן בה. שעורין נותן בה. עדשים נותן בה. פילפלין נותן בה. כשנכנס לתוך ביתו מברר חיטין בפני עצמו שעורים בפני עצמו עדשים בפני עצמו פולין בפני עצמו. כך היה ר' עקיבא עושה כל התורה מטביעות מטביעות. לר' אלעזר בן עזריה קרא לו. קופה של רוכלין. למה היה ר' אלעזר בן עזריה דומה. לרוכל שנ?טל קופתו ונכנס למדינה. אומרי' לו. שמן טוב יש לך. אמר להן. הן. אפרסמון יש עמך. אומר להן. הן. כך היה ר' אליעזר בן עזריה. כשתלמיד חכם בא אצלו. שואלו במקרא אומר לו. במשנה אומר לו. במדרש אומר לו. באגדה אומר לו כל ששואל. ונמצא אותו איש יוצא מלפניו מלא טוב וברכה.		

המופיעה בדפוסים. לפיכך, נוסח הסופר נראה לי עדיף מנוסח
פר' קמ' מפני שהמילה "תורה" מיותרת.
לאפיקורוס | כך הכתיב גם פר' קמ'.
מלאכתך | פר' קמ'. נוסף: "שישלם לך שכר פעולתך".

שמע | פר' קמ' נוסף: "ובתפילה".
תחנונים | כך גם קמ'. פר': "רחמים ותחנונים".
אלעזר | כך פר' קמ'
שקד | כך גם קמ'. פר' "שקוד".
ללמד | פר' קמ' נוסף: "תורה" וכן הוסיף מגיה מאוחר
בכתב היד. אך בכל שלושת כתבי היד אין את המילה "ודע"

	לעת זקנתו של ר' יהושע נכנסו תלמידיו לבקר. אמר להן. בני. מה חדוש היה לכם בבית המדרש היום. אמרו לו. תלמידך אנו ומימך אנו שותים. אמר להן. חס ושלום. אין דור חכמים יתום. שבת של מי היית היום. אמרו לו. של ר' אלעזר בן עזריה. אמר. ומה דרש לכם היום. אמרו לו. "הקהל את העם האנשים והנשים והטף". אמר להם. ומה פירש בה. אמרו לו. אנשים באו ללמוד ונשים [לשמוע]. וטף למה הן באין. אלא לרבות שכר למביאיהם. אמר להם. מרגלית טובה היית בידכם <דף לד, עמ' ב> ובקשתם לגנוזה ממני. אילמלא לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה דיי לי. אמרו לו. ר'. ועוד דרש "דברי חכמים כדרבנות". מה תל. כשם שדרבן זה מכוון את הפרה לתלמיה כך דברי חכמי' ודברי תורה מכווין את הבריות לדרכי שמים ולדרכי חיים? [אין] מה דרבן זה נוח ומטלטל כך דברי חכמים נוחין ומטלטלין. תל "כמסמורות נטועי". שאינן נעקרינן. אי מה מסמר זה פעמים חסר ופעמים יתר תאמר כך דברי תורה ודברי חכמים. תל "בעלי אסופות". אילו בני אדם שנכנסין ויושבין אסופות אסופות. אילו מטמאין ואילו מטהרין. אילו אוסרין ואילו מתירין. אילו פוסלין ואילו מכשירין. יכול אשב אני ולא אשנה. תל "נתנו מרועה אחד". אל אח? ד? נתנם. פרנס אחד! נשלם! ואל יאמר. אילו פוסלין ואילו מכשירין. אילו מטהרין ואילו מטמאין. אילו אוסרין ואילו מתירין. יכול אשב ולא אשנה. תל "נתנו מרועה אחד". אל אח? ד? ברא! ו! אל אחד נתנן. כל העולם כולו ברוך הוא. אף אתה עשה אונך כאפרכסת והכניס בהן דברי מטמאין ודברי מטהרין. דברי פוסלין ודברי מכשירין. דברי אוסרין ודברי מתירין. לר' יוחנן בן נורי קרא לו. קופה של הלכות. ולר' יוסי הגלילי קרא לו. מלקט יפה בלא גסות הרוח שאחז בה מדת חכמ' מהר סיני. והיה משנן בה לכל ישר. איסי בן יהודה קרא (לו ח): [לחכמים] שמות. לר' מאיר. חכם [סופר]. לר' יהודה. חכם כשר. לר' אליעזר בן דף לה, עמ' א< יעקב. קב ונקי. לר' יוסי. נימוקו עמו. לר' טרפון. גל של אגוזים. לר' עקיבא. אוצר בלום. לר' אלעזר בן עזריה. קופה של רוכלי. לר' יוחנן בן נורי. קופה של הלכות. לר' יוסי. מלקט יפה בלא גסי הרוח. לר' שמעון בן גמליאל. חנות מוכרת ארגמן שני. לר' שמעון. שונה [הרבה] ומשכח קימעא. ואחר כך מצאו ר' שמעון לאיסי בן יהודה ואמר לו. מפני מה [אתה מפתט] דבריי (טיט) בפני חכמים. אמר. וכי מה אמרתי עליך. הא לא אמרתי אלא שאתה שונה [הרבה] ומשכח קימעא. ומה שאתה משכח סובין של משנתיך.
--	---

(משנה טו) רבי טרפון אומר: היום קצר, והמלאכה מרבה, והפועלים עצלים, והשכר הרבה, ובעל הבית דוחק.		פרק 10/א ר' טרפון אומר¹⁵¹ היום קצר והמלאכה מרובה. והפועלים עצלים ובעל המלאכה דוחק.
(משנה טז) הוא היה אומר: לא עליך מלאכה לגמור, ולא אתה בן חורים ליבטל; אם למדת תורה הרבה, <נותנין לך שכר הרבה>. נאמן בעל מלאכתך, לשלם לך שכר פעלתך.	פרק 3/ז הוא היה אומר. לא כל התורה מקבל עליו לגומ[ר]ה אלא אי (ש...): [אתה בן חורין] לפרוש הימנה [אלא] (הא) כל המרבה מוסיף (סברא): [שכר] הרבה.	ולא עליך המלאכה לגמור. ולא אתה בן חורים ליבטל. אם למדת תורה הרבה נותנים לך שכר הרבה. נאמן הוא בעל מלאכתך לשלם לך שכר פעולתך.

¹⁵¹ ב:טו.
מלאכה | כך גם בפר'. קמ': "המלאכה".
חורים | כך גם קמ'. פר': "חורין". עניין נוסף: פר' נוסף:
"לעצמך". קמ': ?במקום "לעצמך" נוסף: "ללמד".
ליבטל | פר' קמ': "לבטל".
אם | כך גם פר' קמ'.

הרבה | ככל הנראה הסופר השמיט כאן מחמת הדומות
"הרבה-הרבה" ואף מגיה לא תיקן זאת בכתב היד. השלמתי
את ההשמטה על פי פר' קמ'.
נאמן | פר' קמ': "ונאמן הוא".
לשלם | כך גם פר'. קמ': "שישלם".
שכר פעלתך. | פר' כק'. קמ' נוסף: ודע מתן שכרן
שלצדיקים לעתיד לבוא.

מִסְכַּת אָבוֹת פֶּרֶק שְׁלִישִׁי

פרק לב/7 [עקיבה]: [עקיבה] בן מהללאל אומ'.¹⁶⁶ יסתכל אדם בארבעה דברים ואינו בא לידי עבירה. מאין הוא בא. ולהיכן הוא הולך. ומי הוא עתיד להעשות. עפר רמה ותולעה. ומי הוא דיין כל המעשים ברוך הוא. ר' שמעון בן אלע' אומ'. מאין הוא בא. ממקום אש. וחוזר למקום אש. מאין בא. ממקום לחוץ. וחוזר למקום לחוץ. מאין הוא בא. ממקום שאין בריא יכולה לראות. וחוזר למקום שאינן בריה יכולה לראות. מאין הוא בא. ממקום טמאה. וחוזר ומטמא את אחרים. <דף לה, עמ' ב> הוא היה אומ'. עשה עד שאתה מצוי ומצאו לך ומצוי לאחר תתן.	פרק יט עקביה בן מהללאל אומר. כל הנותן ד' דברים הללו על לבו שוב אינו חוטא. מאין הוא בא ולאן הוא הולך ומה עתיד להיות ומי הוא דיינו. מאין בא. ממקום הטומאה וממקום החושך. ולהיכן הוא הולך. למקום חשך ?וא?פילה. ומה הוא עתיד להיות. רימה ותוליעה. ומי הוא דיינו. מלך מלכי המלכים הקב'ה. ר' שמעון אומר. בא ממקום החשך וחוזר למקום החשך. בא מליחה סרוחה מ?מ?קום שאין <דף לה, עמ' ב> העין יוכל לראות. ומה הוא עתיד להיות. עפר רימה ותוליעה. שנ' "אף כי אנוש רימה ובן אדם תוליעה". ר' אליעזר בן יעקב אומר. אנוש ובן אדם () רימה בחייו תוליעה במותו. רימה שבחייו כנים. תוליעה [זה שמרתי] במותו כמשמעו. ר' שמעון בן אלעזר אומר. אמשול לך משל. למה הדבר דומה. למלך שבנה פלטירין ושיכללה וביב של בורסקי עוברת בתוכה [ונופלת על פתחה]. והיה כל העובר ושב עובר ואומר. כמה נאה ומשובחת פלטירין זה אילמלא ביב של בורסקי [לא הייתה] עוברת בתוכה. כך אדם זה דומה. ומה עכשיו שמוציא צואה ממיעיו כך מתגאה. אילו היה מוציא ממיעיו שמן טוב ואפרסמון ופליטון על אחת כמה וכמה שמתגאה על הבריות.	משנה א עקביה בן מהללאל אומר: הסתכל בשלשה דברים, ואין אתה בא לידי עברה: דע מאין באתה, ולאין אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. דע מנין [נ.א. מאין] באתה: מלחה סרוחה. ולאין אתה הולך? לרמה ולתולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון? לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.
	בשעת פטירתו של ר' [אליעזר] נכנסו תלמידיו וישבו לפניו. אמרו לו. ר', למדנו ארצות חיים. אמר להם. בני, מה אלמד אתכם. צאו והזהרו איש בכבוד חברו. וכשאתם עומדים בתפילה דעו לפני מי אתם עומדים. שבשביל דבר זה ?ת?כנסו לחיי העולם הבא. א'ר אליעזר בן עזריה. חמשה דברים למדנו מר' אליעזר בשעת מיתתו ושמחנו בהן יותר ממה ששמחנו בחייו. אילו הן. כסת עגולה והכידור והאימון[ום] והקמיע ותפילין שנקרעו. שהן מקבלין טומאה. צאו והזהרו בהן שהן הלכות גדולות [(שנא?מ?רו)] לו למשה נאמרו בסיני.	

מאין | כך פר' קמ'.
מלחה | פר' כק'. קמ': "מטיפה".
ולתולעה | פר' קמ': "לרימה ותולעה".
¹⁶⁶ ג.א.

באתה | כך גם פר' קמ'. וכן להלן.
ולאין | כך גם פר' קמ'.
וחשבון | כך גם פר' קמ'. הסופר טעה מחמת הדומות
והוסיף: "לפני".

משנה ב רבי חנניה סגן הכהנים אומר: הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלולי מוצאה, איש את רעהו חיים בלענו.	פרק לא/3 ר' נחוניא סגן הכהנים אומ'. הוי מתפלל לשלומה של מלכות כל ימים שהיא שולטת בנו. שאילולי מוראה איש את רעהו חיים בלענו.
--	---

ג רבי חנניה בן תרדיון אומר: שנים שהיו יושבים ואין ביניהם דברי תורה, הרי זה מושב לצים, שנאמר: (תהלים א, א) "ובמושב לצים לא ישב"; אבל שנים שיושבים ועוסקים בדברי תורה, שכינה ביניהם, שנאמר: (מלאכי ג, טז) "אז נדברו יראי יי איש אל רעהו, ויקשב יי וישמע, ויכתב ספר זכרון לפני יי ויחשבי שמו".	פרק לד/2 <דף לו, עמ' ב> ר' חנניה בן תרדיון אומ'. כל שנים ושלושה שהן יושבים בשוק ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים. שנ' "ובמושב לצים לא ישב".
(משנה ג) <ד?> רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד, ולא אמרו עליו דברי תורה, הרי אלו כאוכלי זבחי מתים, שנאמר: (ישעיה בח, ח) "כי כל שלחנות מלאו קיא צאה, בלי מקום".	ר' אלע' בר יצחק אומ'. כל שנים ושלושה שהן אכלים על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כאלו הם אכלים זבחי מתים. שנ' "כי כל שלח' מלאו קיא צואה".
<ד?> אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד, ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של הקדוש ברוך הוא, שנאמר: (יחזקאל מא, כב) "וידבר אלי, זה השלחן אשר לפני יי".	ר' חלפתא איש צפרים אומ'. כל שנים ושלושה שהן יושבים בשוק ויש ביניהם דברי תורה השכינה נגלית עליהם. שנ' "אז נדברו יראי יי אי' אל רע".

משנה ד

ה [רבי] חנניה בן חכניי אומר: הנעור בלילה, והמהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו.	פרק כט/3 ר' חנניא בן עקיבא אומר. הניעור בלילה מתוך דברי תורה סימן יפה לו. מתוך דברי שיחה סימן רע לו. ר' יעקב בן חנניה אומר. הניעור בלילה ואינו פותח פיו בדברי תורה ראוי לו	פרק לד/5 חנניה בן חכניא אומ'. ¹⁸² הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה סימן רע לו. אינו צריך להיות עסוק אלא בדברי תורה. שנ' "בהתהלך תנחה אותך".
---	---	---

הלכה "ד". או שהיא התחילה כאן, או שהיא התחילה ב"אבל
שלושה שאכלו". אמנם, כאן אין שום סימון לסיום משנה,
ואילו לפני "אבל שלושה שאכלו" הסופר ציין סימן לסיום
משנה. מצד שני, "אבל שלושה שאכלו" היא תחילת הלכה רק
בקמ' ולא בפר', ואילו "רבי שמעון אומר" זה תחילת הלכה
פר' קמ'.
ולא | הסופר כפל בטעות מילה זו.
ד | ייתכן שכאן מתחילה הלכה ד'. ראה הערה לעיל.
שלשה | פר' קמ' "שלמקום".
רבי | סופר וכן פר' קמ': לא גורסים "רבי".
ומפנה | קמ' כק'. פר': "והמפנה".
לבטלה | קמ' כק'. פר': "להבטלה".
182 ד:ג.

חנניה | כך גם פר' קמ'.
שאלולי | כך גם פר' קמ'.
בלענו | כך גם פר' קמ'.
שיושבים | פר' קמ' "שהיו יושבים".
רעהו | כאן מסתיים הציטוט בקמ' "וגו".
וישמע | כאן מסתיים הציטוט בפר'.
ספר | כך גם במסורה. סופר: "בספר". וכן להלן משנה ז'
שמו | ללא "אחד שיושב" - כך גם בפר'. קמ' נוסף: "אחד
שיושב ושונה מעלה עליו הכתוב כאילו קיים את כל התורה
כולה, שנאמר: "ישב בדד וידום כי נטל עליו". ובדפוסים
מדובר על "אחד" בנוסח שונה לחלוטין מבקמ'.
ד | פר' קמ' מתחילה כאן משנה חדשה. הסופר שכח לציין
סימן הלכה "ד" ולכן איננו יודעים היכן לדעתו התחילה

ומוטב לו (שנהכפה) שנהפכה לו שלייתו של אמו על פניו ולא יצא לאויר העולם ולא ראה את העולם.	ר' חנניה בן חכנאי אומ'. ¹⁸³ הנעור משנתו בלילה והפונה לבו לדברי תורה סימן יפה לו. שנ' "בהתהלךך <דף מ, עמ' ב> תנחה אותך". "בהתהלךך תנחה אותך". בעולם הזה. "בשכבך תשמור עליך". בשעת מיתה. "והקיצותה היא תשיחך". לעתיד לבא.
---	--

משנה ה

ו רבי נחוניא בן הקנה אומר: כל המקבל עליו על תורה, מעבירים ממנו על מלכות ועל דרך הארץ; וכל הפורק ממנו על תורה, נותנים עליו על מלכות ועל דרך הארץ.	פרק כ (ר' נחוניא בן הקנה): [ר' חנניה סגן הכהנים] אומר. כל הנותן דברי תורה על לבו מעבירין ממנו הרהורי חרב הרהורי רעב הרהורי מות הרהורי שטות הרהורי יצר הרע הרהורי אשה רעה הרהורי דברים בטלים הרהורי עול בשר ודם. שנ' "פיקודי יי ישרים <דף לו, עמ' א> משמחי לב". וכל שאינו נותן עול דברי תורה על לבו נותנין עליו הרהורי חרב הרהורי רעב כאותו עניין שכתוב למעלה. שכך כתוב בתורה "והיו בך לאות ולמופת ובזרעך עד עולם. תחת אשר לא עבדת את יי אלהיך בשמחה ובטוב לב מרוב כל. ועבדת את אויביך אשר ישלחנו יי בך ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל". "ברעב" כיצד. בזמן שאדם (יבא): [תואב] לאכול (אפי') פת שעורי' ואינו מוצא אומות העולם מבקשין ממנו פת נקייה ובשר שמן. "ובצמא" כיצד. בזמן שאדם מתאווה לשתות טיפה של שכר ואינו מוצא אומות העולם מבקשין ממנו יין משובח. "ובעירום" כיצד. בזמן שאדם יבא ללבוש חלוק של צמר או של פשתן ואינו מוצא אומות העולם מבקשין ממנו השיראין והכלך שבכל המדינות. "ובחוסר כל". בלא גר ובלא סכין ובלא שלחן. דבר-אחר. "בחוסר כל". בלא חומץ ובלא מלח. זו היא קללה שמקללין בני אדם. אל יהא לך חומץ ומלח [בתוך ביתו]. <דף לו, עמ' ב> הוא היה אומר. "אל תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש". אילו! כל בנות! שביהוד' שפרקו עולו של הקב"ה מעליהן והמליכו עליהם מלך בשר ודם. דבר-אחר. "בני אמי נחרו בי". (בשעה): [זה משה] שהרג (משה) את המצרי. שנ' "ויהי בימים הרבים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם" "ויפן כה וכה". מה תל' כי	פרק לב/1 ר' נחוניא בן הקנה אומ'. כל המקבל עליו עול תורה מעבירים מעליו עול מלכות ועול דרך ארץ. וכל הפורק ממנו עול תורה נותנים עליו עול מלכות ועול דרך ארץ. הוא היה אומ'. הנותן לבו לדברי תורה מעבירים ממנו דברי שטות. והנותן לבו לדברי שטות מעבירים ממנו דברי תורה.
--	---	--

הארץ | פר' קמ' "ארץ".
הארץ | פר' כק'. קמ': "ארץ".

¹⁸³ השוו ג:ד, ולעיל.
על | כך גם פר' קמ'. מילה זו נשמטה לסופר.

	אין איש". מלמד (שחישב): [שהושיב] לו משה סנדראות של מלאכי השרת ואמר [להם]. אהרוג את זה. אמרו לו. הרוג. [וכי בחרב הרגו]. והלא במאמר הרגו. שנ' "להרגיני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי". מלמד שהרגו בשם. דבר-אחר. "בני אמי נחרו בי". זה משה שברח למדיין. שנ' "וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרוג את משה ויברח משה מפני פרעה וישב בארץ מדין וישב על הבאר" "ויבואו הרועים ויגרשום ויקם משה ויושיען וישק את צאנם". בא משה וישב עליהם בדין. אמר להם. מנהגו של עולם. אנשים ממלאין ונשים משקות. כאן נשים דולות ואנשים משקין. עיוות הדין יש כאן. חייבן בדין חייבן לשעה. ויש אומרים. כל זמן שהיה משה עומד על שפת הבאר היו המים צפין ועולין לקראתו. וכיון שחזר חזרו המים לאחוריהם. באותה שעה אמר. אוי לי שהנחתי את עמי ובאתי לדור עם אומות העולם. <דף לו, עמ' א> דבר-אחר. "בני אמי נחרו בי". אילו ישר' שעשו את העגל. שבתחילה אמרו "כל אשר דבר יי נעשה ונשמע". חזרו ואמרו "אלה אלהיך ישראל". דבר-אחר. "בני אמי נחרו בי". אילו מרגלים שהוציאו דיבת הארץ (ויש אמרו שרעה) [ו]גרמו להם לישראל שיפלו פגריהם במדבר. שנ' "במדבר הזה יפלו פגריכם". "שמוני נוטרה את הכרמים". אמר הקב"ה. מי גרם לי להטיב לאומות העולם אלא ישר' (אמרו). [ש]כל זמן שאומות העולם שרויין בטובה הם דחופי' ונופ' ומטולטלי'. דבר-אחר. "שמוני נוטרה את הכרמים". אילו ישר' שגלו לבבל. עמדו עליהם נביאים שביניהם ואמרו להם. הפרישו תרומות ומעשרות. אמרו להם. כל עצמינו לא גלינו מארצינו אלא עד שלא הפרשנו תרומה ומעשרות. (לכך נאמר "שמוני נוטרה את הכרמים"): [ועכשיו אתם אומרי' לנו. נפרו! וש תרומות? ומעשרות].
--	--

משנה ו

רבי חלפתה איש כפר חנניה אומר:
עשרה שהיו יושבים ועוסקים בדברי תורה,
שכינה ביניהם, שנאמר: (תהילים פב, א)

תורה | "בדברי תורה". קמ' כק'. פר': "בתורה".

חלפתה | פר' כק'. קמ': "חלפתא".
ועוסקים | פר' כק'. קמ' "ועוסקין".

"אלהים נצב בעדת אל".

מנין אפלו חמשה?

שנאמר: (עמוס ט, ו)

"בקרב אלהים ישפט".

מנין אפלו שלשה?

שנאמר: (תהילים פב, א)

"ואגדתו על ארץ יסדה".

מנין אפלו שנים?

שנאמר: (מלאכי ג, טז)

"אז נדברו יראי יי איש אל רעהו,

ויקשב יי וישמע,

ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי יי ולחשבי שמו".

מנין אפלו אחד?

שנאמר: (שמות כ, ב)

"בכל המקום אשר אזכיר את שמי,

אבוא אליך וברכתך".

משנה ז

ח רבי אלעזר בן יהודה איש ברתומה אומר:

תן לו משלו, שאת ושלך שלו.

וכן הוא אומר בדוד: (דברי הימים א כט, יד)

"כי ממך הכל ומידך נתנו לך".

רבי יעקב אומר:

ט המהלך בדרך ושונה,

ומפסיק משנתו, ואומר:

"מה נאה אילן זה!" ו"מה נאה ניר זה!"

מעלין עליו כאלו מתחייב בנפשו.

משנה ח

י רבי דוסתאי ברבי ינאי אומר משם רבי מאיר:

כל השכח דבר אחד ממשנתו,

מעלין עליו כאלו מתחייב בנפשו,

שנאמר: (דברים ט, ד)

"רק השמר לך ושמר נפשך מאד,

פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך".

יכול אפלו תקפה עליו משנתו?

ומידך | "הכל ומידך". כך פר' קמ'. הסופר הצמיד בטעות את הוי"ו של "ומידך" אל המילה "הכל" ולפיכך כתב "הכלו". הנקדן מחק את הוי"ו אך שכח להוסיפה לפני "מידך". יעקב | כך גם פר' קמ'. משנתו | כך גם פר' קמ'. עליו | כך גם פר' קמ'. קאלו | קמ' כק'. פר': "כילו". דוסתאי | כך הכתיב גם פר' קמ' וזה מראה שגם הם קראו את התי"ו בחיריק. שאם לא כן היו כותבים "דוסתי" כפי שכתבו להלן "יניי". אומר | קמ' כק'. פר': "אמר". משם | כך גם פר' קמ'. השכח | פר' כלפנינו "השכח". קמ' נוסח שונה: "כל תלמיד חכם שהוא יושב ושונה ושכח..." משנתו | כך גם פר' קמ'. הסופר עצמו התכוון גם הוא לנוסח זה, ולפיכך בשומר שורה כתב "ממ" אך לאחר מכן טעה וככל הנראה כתב "מששנתו" והנקדן תיקן זאת. קאלו | קמ' כק'. פר': "כילו". משנתו | כך גם פר' קמ'. סופר: "ממשנתו".

ישפט | כך גם פר' קמ'. אך בדפוסים הציטוט לחמישה הוא: "ואגודתו..." ולנוסח זה רמז מגיה מאוחר. יסדה | כך גם פר' קמ'. אך בדפוסים הציטוט לשלושה הוא: "בקרב..." ולנוסח זה רמז מגיה מאוחר. אז | כך גם פר' קמ'. אך בדפוסים הציטוט לשנים הוא: "אז נדברו..." ולנוסח זה רמז מגיה מאוחר. אל | כך במסורה. פר' קמ'!"את!" על אף שלעיל כתבו "אל" כבמסורה. רעהו | עד כאן הציטוט בקמ' "וגו". וישמע | עד כאן הציטוט בפר'. ספר | כך גם במסורה. סופר: "בספר". וכן לעיל משנה ז' מנין | פר' קמ' אין כאן משנה חדשה. ייתכן שהסופר סימן כאן בטעות שמסתיימת משנה. ח | הסופר סימן כאן הלכה חדשה אך לא סימן את מספר ההלכה. גם פר' קמ' יש כאן הלכה חדשה. וכן | כך גם פר' קמ'. אות "כ" כתב הנקדן ע"ג המחק ולא ידוע מה כתב הסופר. בדוד | קמ' כק'. פר': "וכן בדוד הוא אומר".

תלמוד לומר:
 "ופן יסורו מלכך כל ימי חיך"
 הא אינו מתחייב עד שישב לו ויסירם מלבו.

פרק לב/ו ר' חנניה בן דוסה אומ' 218 כל שקדמה יראת חטאו לחכמתו סופו להתקיים. חכמתו ליראת חטאו אין סופו להתקיים. מעשיו לחכמתו סופו להתקיים. חכמתו למעשיו אין סופו להתקיים. משל למה הדבר דומה. לאחד שבא אצל החנוני. אמ' לו. תן לי רביעית יין. אמ' לו. הבא כלי. ופתח לו את חיקו. אמ' לו. תן לי שמן. אמ' לו. הבא כלי. ופתח לו את המפו! סלולת. אמ' לו. בן מאירה. כלי אין בידך ואת מבקש ליטול יין ושמן. כך הקב"ה אומ' לרשעים. מעשים טובים אין בידכם ואתם מבקשים ללמד תורה. שנ' "ולרשע אמ' אלהים". חוקי אין את משמר. היאך את מספר בהם. "ואתה שנאתה מוסר".	פרק כב/א ר' חנינא בן דוסא אמר. כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו? חכמתו מתקיימת. שנ' "ראשית חכמה יראת יי".	משנה ט חנניה בן דוסה אומר: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, חכמתו מתקיימת; חכמתו קודמת ליראת חטאו, אין חכמתו מתקיימת.
	הוא היה אומר. כל שמעשיו מרובין וגו'. שנ' "נעשה ונשמע". אמרו לפני (ל) רבן יוחנן בן זכאי. חכם וירא חטא מה הוא. אמר להם. הרי זה אומן וכלי אומנתו בידו. חכם ואין ירא חטא מהו. אמר להם. הרי זה אומן ואין כלי אומנתו בידו. ירא חטא ואין חכם מהו. <דף לח, עמ' א> אמר להם. אין זה אומן אבל כלי אומנתו בידו.	יב הוא היה אומר: כל שמעשיו מרבים מחכמתו, חכמתו מתקיימת; חכמתו מרבה ממעשיו, אין חכמתו מתקיימת.

משנה יג
 הוא היה אומר:
 כל שרוח הבריות נוחה ממנו, רוח המקום נוחה ממנו;
 / וכל שאין רוח הבריות נוחה ממנו [נקדן: הימנו] /
 אין רוח המקום נוחה ממנו.

קודמת | כך גם פר' קמ'. הסופר השמיט מילה זו.
 218 ג:ט.
חכמתו | פר' קמ': "וכל שחכמתו".
ממנו | בפר' בכולם: "ממנו". קמ': פעמיים "ממנו" ופעמיים "הימנו".
ממנו | מכאן הסופר השמיט מחמת הדומות "ממנו-ממנו" והנקדן השלים כהוגן. פר' קמ' ללא השמטה.
ממנו | כך פר' קמ', ולכך התכוון הסופר.

לו | פר' כק'. קמ': מילה זו חסרה.
אומר | כך גם פר' קמ'. מילה זו חסרה בנוסח הסופר.
לחכמתו | כך גם פר' קמ'. הסופר התכוון לכתוב "לחוכמתו", מפני שבשומר שורה כתב "לחו", אך לאחר מכן טעה וכתב "לחוכמתו". עניין נוסף: פר' קמ' תמיד "לחכמתו", וכן הגיה הנקדן בכל הפרק. אך הסופר כתב כל הפרק "לחוכמתו" (וא"ו אחרי החי"ת לציון קמץ קטן).
חכמתו | פר' קמ' "וכל שחכמתו".

פרק לד/1 ר' דוסה בן הרכינס אומ'.²²⁷ שנת שחרית ויין צהרים ושיחת הילדים וישיבת כנסיות של עמי הארץ טורפים את האדם מחיי העו' הזה ומחיי העו' הבא. הוא היה אומ'. כל הפורש מארבעה דברים אלו האוי שני למלאכי שרת.	פרק כא ר' (חנינא): [דוסא] בן הרכינס אומר. שינה של שחרית ויין של צהרים. שינה של שחרית [וכו'] כיצד. מלמד שלא יתכוין אדם לישן עד שתעבור עליו זמן קריאת שמע. שכל זמן שתעבור עליו זמן קריאת שמע נמצא בטל מן התורה. שנ' "הדלת תסוב על צירה ו(ה)עצל על מטתו". "אמר עצל שחל בדרך ארי בין הרחובות". יין של צהרים. ?כיצד. מלמד שלא יתכוין אדם לשתות יין בצהרים ונמצא בטל <דף לז, עמ' ב> מכל התורה כולה. שנ' "אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו". ואומר "אשריך ארץ שמלכך בן חורין" [?(וכו')]: [וגו']?]. ואיזו זו עת. [הוי] אומר לעתיד לבא. שנ' "אני יי בעתה אחישנה". ואומר "כעת יאמר ליעקב ולישראל" [+וכו'>09]. כך אמר הקב"ה לבלעם. (ולא): ["כעת". ולא "בעת"]. כעת שאתה עומד בתוכם ?ולא בעת שאני עתיד לעשות להם גאולה לישראל. שיחת ילדים. כיצד. מלמד שלא יתכוין אדם בשעה שהוא שונה בביתו לשוח עם אשתו עם בניו ועם בנותיו. נמצא בטל מן התורה. שנ' "לא ימוש ספר התורה מפיד והגית' בו יומם ולילה". וישיבת כנסיות של עמי הארץ. כיצד. מלמד שלא ישב אדם עם {משחקי} [יושבי] קרנות בשוק ונמצא בטל מן התורה. שנ' "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים". ר' מאיר אומר. ומה תל' "ובמושב ליצים לא ישב". אילו תרטיאות של גוים שבהן דנין דיני נפשות להמית. שנ' "שנאתי קהל מריעים ועם רשעים לא אשב". [ואין "מריעי" אלא רשעי'. שנ' "כי מרעי' יכריתו"]. ומה הוא פורענות לעתיד לבא. שנ' "כי הנה יום בוער כתנור והיו כל זדים ועושי רשעה (ל)קש". ואין "זדים" אלא לצים. שנ' "זד יה[י]ר לץ שמו". מעשה בר' עקיבא שהיה יושב ושונה לתלמידיו ונזכר [ל?ו] מה שעשה בילדותו. אמר. מודה אני לפניך יי אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות בשוק.	יד רבי דוסה בן הרכינס אומר: שנת שחרית, ויין צהרים, ושיחת הילדים, וישיבת כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם.
--	--	--

²²⁷ **כנסיות** | כך גם פר'. קמ': "בתי כנסיות".
ג:י/2.

הרכינס | כך הכתיב גם קמ'. פר': "ארכינס".
שחרית | כך גם פר' קמ'. סופר: "שלשחרית"
צהרים | כך גם פר'. סופר+קמ': "שלצהרים"

יה רבי אלעזר המודעי אומר: המחלל את הקדשים, והמבזה את המועדות, והמגלה פנים בתורה, והמפר בריתו של אברהם אבינו, והמאדים את פני חברו, אף על פי שיש בידו מעשים טובים, אין לו חלק לעולם הבא.	פרק כו/4 ר' אלעזר המודעי אומר. [המחלל שבתות והמבזה את המועדות והמגלה פנים בתורה אעפי שיש בידו תורה ומע'ט אין לו חל'ה].	פרק לה/13 ר' אלעזר המודעי אומ'.²³² כל המחלל את התורה והקדשים והמועדות ואינו מפר בריתו של אברהם [אבינו]. אע"פ שיש בידו מעשים רעים יש לו חלק לעולם הבא. וכל המכבד את התורה ואת הקדשים והמועדות ומפר בריתו של אברהם אבינו. אע"פ שיש בידו מעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא.
---	---	---

רבי ישמעאל אומר: הוי קל ראש, ונוח תשחרת, והוי מקבל את כל האדם בשמחה.

(משנה יג) רבי עקיבה אומר: שחוק וקלות ראש מרגילים את האדם לעריה. [נ.א. נוסף: הוא היה אומר:] מעשרות [נ.א. מסורות], ס'ג לתורה; [פרמה נוסף: מעשרות ס'ג לעושר]. גדרים, ס'ג לפרישות; ס'ג לחכמה שתיקה.	פרק כו/1 ר' עקיבא אומר. סייג לכבוד שחוק. סייג לחכמה שתיקה. סייג לנדרים פרישות. סייג לטהרה קדושה. סייג לענוה יראת חטא. [הוא היה אומ'. אל תבא לבין הגוים שמא תלמד מעשיהם. אל תאכל לחם עם (עהן) כהן עם הארץ שמא תמעול בקדשים. אל תפרוש בנדרים שמא תמעול בשבועה. אל תרגל עצמך לאכול מן הסעודה שמא יהא סופך לאכול? מ?ן הקנים. ואל תבא לידי ספק שמא תבא לידי ודאי. ואל תצא חוצה לארץ שמא תעבוד (ע'ז)!]. [וכן דוד אמ' "כי גרשוני היום להסתפח בנחלת י"י לאמ' לך עבוד אלהי אחרים". <09>כי תעלה על דעתך שדוד המלך עובד ע'ז היה. לא כך אמ' דוד. כל המניח א' ויוצא ח'ל מעלה עליו כאילו עובד (ע'ז)!]. [הה'א כל] הוא היה אומר. כל הקבור בשאר ארצות כאילו קבור בבבל. כל הקבור בבבל כאילו קבור בארץ-ישר'. כל הקבור בארץ-ישר' כאילו קבור תחת המזבח. לפי שכל ארץ-ישר' ראויה למזבחות. וכל הקבור תחת המזבח כאילו קבור תחת כסא הכבוד. שנ' "כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשינו".	פרק לג/1 ר' עקיבה אומ'.²⁴⁰ סייג לחכמה שתיקה. סייג לכבוד שלא לשחוק. סייג לקדשים טהרה. סייג לנדרים פרישות. סייג לתורה מסורות. הוא היה אומ'. אל תדור בין הגוים שלא <דף לו, עמ' > תעבד ע'ז. אל תאכל לחם עם הכהן עם הארץ שלא יאכילך מקדשי שמים. אל תבוא לידי שבועות שלא [תבא] לידי נדרים. אל תבא לידי ספק שלא תבא לידי ודאי. אל תבוא לידי שחוק שלא תבוא לידי עבירה. ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש.
--	--	---

בתורה | פר' קמ' "המגלה" מופיע לאחר "והמפר". עניין נוסף: כך גם פר' קמ' (ובדפוסים יש תוספת).
חברו | פר' קמ': "המאדים פני חברו" חסר לחלוטין. (בדפוסים מופיע "המלבין פני חברו ברבים").
אף | כך פר' קמ'. בכתב היד: "אפ".
ב'ידו | כך גם פר' קמ'. בדפוסים נוסף "תורה ו".
²³² ג.יא.
יו | בכתב היד בטעות "יו".
ראש | כך גם פר' קמ'.

תשחרת | כך גם פר' קמ' (קמ' בטעות: "תשחרות").
האדם | כך גם פר' קמ'. "את האדם" אינם בנוסח הסופר.
לעריה | פר' קמ': "לערוהה".
אומר | כך פר' קמ'.
מסורות | כך פר' קמ'. וייתכן שהסופר השמיט מחמת הדומות "מעשרות-מסורות" וצריך לתקן את נוסח הסופר כך: "מעשרות <ס'ג לעושר, מסורות> ס'ג לתורה".
²⁴⁰ ג.יד.

פרק מד/3 <דף סב, עמ' ב> ²⁵²חביבין ישראל שנבראו בצלם. אלו לא נבראו לא נאמר להם. חביבין היו. חיבה יתרה נודעת להם שנבראו בצלם. שנ' "כי בצלם אלהים עשה את האדם". חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. אלו לא נבראו לא נאמ' להם. חביבין היו. חיבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום. שנ' "בנים אתם ליי אלהים". חביבין ישראל שניתן להם כלי שבו נוצר העולם. אלו לא נברא לא נאמ' להם. חביבין היו. חיבה יתרה נודעת להם שניתן להם כלי שבו נוצר העולם. זו תורה. שנ' "ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתי". ישראל נקראו עבדים ומלאכי שרת נקראו עבדים. שנ' "כי לי בני ישראל עבדים". ואומ' "הן בעבדיו לא יאמין". ואין את יודע אי-זה חביב זה מזה. כשהוא אומ' "כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם". ישראל. חביבים אתם לפני יותר ממלאכי שרת. ישראל נקראו בנים ומלאכי שרת נקראו בנים. ומנין ישראל נקראו בנים. שנ' "בנים אתם ליי אלהים". ומלאכי שרת מנין נ'ב. שנ' "ויבאו בני האלהים". ואין את יודע אי-זה אהוב זה מזה. כשהוא אומ' "בני בכורי ישראל". ישראל. אתם אהובים לפני יתר ממלאכי שרת. ישראל נקראו מלכים ומלאכי שרת נקראו מלכים. ישראל. שנ' "בי מלכים ימלוכו". ומלאכי שרת. שנ' "מלכי צבאות ידודון". אין את יודע אי-זה מכובד זה מזה. כשהוא אומ' "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים". ישראל. אתם מכובדים לפני יתר ממלאכי שרת. ישראל נקראו צבאות ומלאכי שרת נק' צבאות. ישראל מנין. "כי בעצם היו" הזה הוצ' את צבאותיכם". ומלאכי שרת מנין. "מלכי צבאות ידודון". אין את יודע אי-זה גדול זה מזה. כשהוא אומר "הוצאתי את צבאותיכם". ישראל. אתם גדולים לפני יתר ממלאכי שרת.	פרק לט/4 ר' מאיר אומר. חביב אדם שנברא בצלם. [שנ' "כי בצלם אלהי עשה את האדם". חביבין יש<ראל09> שנקראו בני' למקו'. ש?נ? "בני! אתם לה' אלהיכם". חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם. שנ' "כי לקח טו?.. נתתי לכם ת?ת?..תי? אל? תעזובו".]	יו הוא ה' אומר: חביב אדם, שנקרא בצלם. חבה יתרה נודעת לו שנקרא בצלם [אלהים, שנאמר: (בראשית ט, ו) "כי בצלם אלהים עשה את האדם".] חביבים ישראל, שנקראו בנים. חבה יתרה נודעת להם שנקראו בנים למקום, [שנאמר: (דברים יד, א)< "בנים אתם ליי אלהיכם".] חביבים ישראל, שניתן להם כלי שבו נברא העולם. חבה יתרה נודעת להם, שניתן להם כלי שבו נברא העולם, [שנאמר: (משלי ד, ב) "כי לקח טוב נתתי לכם, תורתי אל תעזבו".]
---	--	---

אלהיכם | כך גם פר' קמ'. הציטוט חסר בנוסח הסופר.

פלי | כך גם קמ'. פר' נוסף: "חמדה".

שנתן | הסופר כפל בטעות מילה זו.

פלי | כך גם קמ'. פר' נוסף: "חמדה".

תעזבו | כך גם פר' קמ'. הציטוט חסר בנוסח הסופר.

²⁵²ג:יד.

שנקרא | כך גם פר' קמ'. סופר בטעות: "שברא".

חבה | כך גם פר'. קמ': חסר מכאן עד "שנאמר".

בצלם | מכאן עד "עשה את האדם" נוסף ע"י הנקדן וחסר

בנוסח הסופר, וייתכן שאין מדובר בהשמטה.

אלהים | פר' קמ': מילה זו חסרה.

בנים | פר' קמ' נוסף: "למקום".

שנאמר | כך פר' קמ'.

ישראל נקראו קדושים ומלאכי שרת נקר' קדושים. ישראל מנין. "והייתם לי קדושים". ומלאכי שרת מנין. "בגורת עירין פתגמא ומימר קדישין שאלתא". ואין את יודע אי-זה מקודש זה מזה. כשהוא אומ' "קדש ישראל". ישראל. אתם מקודשים לפני יתר ממלאכי שרת. ישראל נותנים זמרה ומלאכי שרת נותנים זמרה. ומנין ישראל. שנ' "שמע ישראל יי אלהינו יי אחד". ומלאכי שרת מנין. שנ' "ברן יחד כוכבי בק' ויריעו כל בני אלהים". ואין את יודע אי-זה שבח משובח. כשהוא אומ' "משיח אלהי יעק' ונעים זמירות ישראל". השבח שאתם משבחים לפני משובח יתר ממלאכי שרת. וכן הוא אומ' "ואתה קדוש יושב תה?ל?ות ישראל".		
---	--	--

פרק 2/ט	פרק 2/ט	(משנה טו)
הוא היה אומ'. הכל צפ(ו)וי] והכל גלוי והכל [לפי] דעתו של אדם. הוא היה אומר. הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על <דף נט, עמ' א> כל החיים [וכו].	הוא היה אומ'. הכל צפ(ו)וי] והכל גלוי והכל [לפי] דעתו של אדם. הוא היה אומר. הכל נתון בערבון ומצודה פרוסה על <דף נט, עמ' א> כל החיים [וכו].	הכל צפוי, והרשות נתונה, ובטוב העולם נדון; והכל לפי רב המעשה.
פרק מד/2 ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומ'. הכל צפוי וגלוי ותלוי במעשה.		משנה טז הוא היה אומר: הכל נתון בערבים, ומצודה פרושה על כל החיים. הקנות פתוחה, והחננוני מקיף, הפנקס פתוחה, והיד כותבת, והגבאים מחזרים תמיד בכל יום, ונפרעין מן האדם לדעתו ושלל לדעתו, והדין דין אמת, והכל מתקן לסעודה.
ומצודה פרושה על כל החיים. והדין והאמת. והחנות פתוחה. והשולחן ערוך. והפנקס <...> כותבת. והחננוני מקיף. והגבאיי חיי וחזק. הוא אומ'. מקיפים לרשעים ואין מקיפים לצדיקים. מקיפים לרשעים בעולם הזה כבני אדם שעשו את התורה. כדי שיפרע מהם לעתיד לבא. ואין זכור להם כל מעשים רעים. כל כך למה. בשביל ליתן להם שכר מצוה קלה שעשו בעולם הזה כדי שיפרע מהם לעתיד לבא. ומייסרים לצדיקים בעולם הזה כבני אדם ששרפו את התורה. ואין זכור להם כל מעשים טובים. כל כך למה. בשביל ליפרע מהם הפסד עבירה קלה שעשו בעולם הזה כדי שיתן להם שכר טוב משלהם לעתיד לבא. אלו ואלו נוטלים שכרם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. ושלות הרשעים סוף רע. ותשובת המוחלטים בוגר! מפני שכבר גזר דינם מחותם. ויש אומ'. הרבנות קוברת לבעליה. ויש אומר. הזכות תולה והייסורים מנקים ויום הכפורים		

מחזירים | כך גם קמ'. סופר+פר' "מחזירים/ן".
האדם | כך גם פר' קמ'. סופר: "מאדם?" במקום "מן האדם".
לדעתו | פר' קמ' נוסף: "ויש להם על מה שיסמוכו/שיסמכו".

בערבים | כך גם פר'. קמ': "בעירבון".
על | כך פר' קמ', וכנראה לכך רמז הנקדן בחוסר ניקודו.
 סופר: "אל".
פתוחה | כך גם פר' קמ'.

מכפר. והכל נפטר ערום ויוצא. ואלויו תהא יציאה כביאה.		
--	--	--

משנה יז

פרק כב/2 ר' אלעזר בן עזריה אומר. אם אין תורה אין דרך ארץ [וכו'].	פרק לד/7 ר' אלע' בן עזריה אומ'. 260 אם אין חכמה אין יראה. אם אין ארץ אין תורה. הוא היה אומ'. אם אין דעת אין בינה. אם אין בינה אין דעת. אם אין קמח אין תורה. אם אין תורה אין קמח.	יט רבי אלעזר בן עזריה אומר: אם אין תורה, אין דרך ארץ; אם אין דרך ארץ, אין תורה. אם אין חכמה, אין יראה; אם אין יראה, אין חכמה. אם אין דעת, אין בינה; אם אין בינה, אין דעת. אם אין קמח, אין תורה; אם אין תורה, אין קמח.
הוא היה אומר. אדם? שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה. לאילן שעומד (במדבר): [על המים]. ענפיו מועטין ושרשיו מרובין. אפי' ארבע רוחות העולם באות ונושבות בו אין מזיוין אותו ממקומו. [שנ' "והיה כעץ שתול על פלגי מים"]. אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה. לאילן שעומד (על המים): [במדבר]. ענפיו מרובין ושרשיו מועטין. כשרוח נושבת בו עוקרתו והופכתו על פניו. [שנ' "והיה כערער בערבה" וכו'].	הוא היה אומ'. כל שמעשיו מרובים מחכמתו למה <דף לח, עמ' ב> הוא דומה. לאילן שענפיו מעוטין ושרשיו מרובין. אפי' כל הרוחות שבעולם! מ! נושבות בו אינן מזיוין אותו! <מ10> ממקומו. וכל שחכמתו מרובה מן מעשיו למה הוא דומה. לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מעוטין. הרוח באת והפכתו על פניו. ר' שמע' בן אלע' אומ'. כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה. לרוכב סוס וכלינס בפיו. כל מקום שהוא רוצה הוא מחזירו. וכל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה. לרוכב סוס ואין כלינס בפיו. רכב עליו ונפל ממנו ושבר את מפרקתו.	יט² הוא ה'ה אומר: כל שחכמתו מרבה ממעשיו, למה הוא דומה? לאילן שגופו מרבה ושרשיו מעוטין, והרוח באת. ועוקרתו והפכתו על פניו. וכל שמעשיו מרובין מחכמתו, למה הוא דומה? לאילן שגופו ממועט ושרשיו מרבים, ואפילו כל הרוחות באות עליו, אין מזיוות אותו ממקומו.

פרק כז/4 ר' אליעזר (בן) חסמא אומר. קניין ופתחי גידה הן הן גופי הלכות. ר' יוחנן בן נורי אומר. ההלכות והטהורות והנידות והקניין הן הן גופי תורה.	פרק לה/7 <דף מב, עמ' ב> ר' יוחנן בן נורי אומ'. 276 תורת הנדה והלכות קניין הן הן גופי הלכות. ר' אלע' חסמא אומ'. תקופות וגמטריא פרפריות לחכמה.	(משנה יח) רבי אלעזר חסמא אומר: קנים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות; תקופות וגמטריא פרפריות לתקמה.
---	--	--

ממועט | פר' קמ': "שענפיו מעוטין".
נאפלו | כך בפר'. ולנוסח זה רמז הנקדן. סופר+קמ': "אפילו".
הרוחות | קמ' כק'. פר' נוסף: "שבעולם".
עליו | כך גם קמ'. פר': "באות ונושבות בו".
מזיוות | כך גם פר' קמ'. סופר: "מזיוים".
מקומו | קמ' כק'. פר' נוסף: שגאמר: (ירמיה יז, ח) "והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו, ולא יראה כי יבא חם, והיה עלהו רענן, ובשנת בצורת לא ידאג, ולא ימיש מעשות פרי".
²⁷⁶ ג:יח.
אלעזר | סופר וכן פר' קמ': "לעזר". עניין נוסף: כך גם פר' קמ'. הסופר הוסיף: "בן".
תקמה | כך גם פר'. קמ': "הסמה".
הלכות | פר': "תורה". קמ': "תורה+הלכות" (כנראה כפל גירסה בקמ').
וגמטריא | פר' קמ': "וגימטרייה".

ארץ | כך גם קמ'. פר': "הארץ". וכן בסמוך.
²⁶⁰ ג:יז.
שחכמתו | כך גם פר' קמ'. הסופר בטעות: "שמעשיו-שחכמתו".
שגופו | פר': "שנפיו" קמ': "שענפיו".
מרבה | מילה זו חסרה בנוסח הסופר, וספק ע"י מי נוספה. פר' קמ': "מרובין".
מעוטין | כך גם בפר'. קמ' בטעות: "מרובין".
באת | כך גם פר'. קמ': "באתה" ולכאורה כך גם נוסח הסופר.
ועוקרתו | כך גם פר' קמ'. אותיות "ועוק" כתב הנקדן ע"ג המחק ולא ברור מה היה נוסח הסופר. (במהדורת האקדמיה מוצע: "ופוכרתו").
והפכתו | סופר וכן פר' קמ' וא"ו אחר ה"א לציון קמץ קטן.
פניו | קמ' כק'. פר' נוסף: שגאמר: (ירמיה יז, ו) "והיה כערער בערבה ולא יראה כי יבוא טוב, ושכן חררים במדבר ארץ מלחה ולא תשב".
וקל | כך גם קמ'. פר': "אבל כל".

מסכת אבות פרק רביעי

פרק לג/3 בן זומא אומ'.²⁸³ אי-זהו חכם. הלמד מכל אדם. שנ' "מכל מלמדי השכלתי". אי-זהו מכובד. המכבד את הבריות. שנ' "כי מכבדי אכבד וכוזי יקלו". אי-זהו גבור. הכובש את יצרו. שנ' "טוב ארך אפים מגבור". אי-זהו עשיר. השמח בחלקו. שנ' "יגיע כפך כי תאכל". "אשריך". בעולם הזה. "וטוב לך". לעולם הבא. הוא היה אומ'. אל תציץ לכרמו של אדם. ואם הצצת אל תרד. ואם ירדת אל תביט. ואם הבטתה אל תגע. ואם הגעתה אל תאכל. אם אכל הרי אדם נמצא טורף נפשו מחיי העו' הזה ומחיי העולם הבא.	פרק כג בן זומא אומר. איזו חכם (הרואה את הנולד): [הלומד מכל אדם. שנ' "מכל מלמדי הישכלתי"]. איזו עלוב (שבעלובין) כמשה רבינו. שנ' "והאיש משה עניו מאוד". איזה עשיר שבעשירים. ז?ה? ששמח בחלקו. שנ' "יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך". איזו גיבור שבגבורים. זה שכובש את יצרו. שנ' "טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר". וכל הכובש יצרו מעלין כאילו כ?בש עיר מליאה גבורים. שנ' "עיר גבורים עלה חכם". ואין גבור גבורים אלא גבורי תורה. שנ' "גבורי כח עושי דברו". ויש אומרי'. מלאכי השרת. שנ' "י' מלאכיו". ויש אומרי'. מי שעושה שונאו אוהבו.	משנה א בן זומא אומר: אי זה הוא חכם? הלמד מכל אדם, שנאמר: (תהילים קיט, צט) "מכל מלמדי השכלתי". אי זה הוא גבור? הכובש את יצרו, שנאמר: (משלי טו, לב) "טוב ארך אפים מגבור, ומשל ברוחו מלכד עיר". אי זה הוא עשיר? השמח בחלקו, שנאמר: (תהילים קכח, ב) "יגיע כפיך כי תאכל, אשריך וטוב לך". אי זה הוא מכבד? המכבד את הבריות, שנאמר: (שמואל א ב, ל) "כי מכבדי אכבד, ובזי יקלו".
בן עזאי אומ'. כל שלקה בגופו קודם לחכמתו סימן יפה לו. לאחר חכמתו סימן רע לו. וכל שרוי[ח] נוחה מעצמו סימן יפה לו. וכל שאין רוחו נוחה מעצמו סימן רע לו. וכל שרוח הבריות נוחה ממנו סימן יפה לו. וכל שאין רוח הבריות נוחה ממנו סימן רע לו. הוא היה אומ'. הוי נרתע מחטא הקל כדי שתרע מחטא חמור. הוי מקדים לדבר מצות שלא יקדימוך הפורענות. אם באת עבירה לתוך ידך אל תדאג מאותה העבירה אלא מבאת אחריה. אם באת מצוה לתוך ידך אל תשמח לאותה מצוה אלא לבאת אחריה. שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. הוא היה אומ'. אם כך וכך הרי כך. עד שיהא כך וכך על אחת כמה וכמה שיהא כך וכך. <דף לו, עמ' א> הוא היה אומ'. הרחק ממקומך שנים ושלש מושבות ושב. שנ' "כי טוב אמר לך עלה הנה". ונוח למלוך על כל האדם מלדבר על פי שנים עדים ועל פי שלשה עטופי סדינים.	פרק כה/1 בן עזאי אומר. הוי רץ למצוה קלה. הוא היה אומר. אם עשית מצוה אחת ואין אתה דואג ממנה מאותה מצוה סוף שהיא? גוררת מצות הרבה. העוב? עבירה אחת ואינו דואג מאותה עבירה סוף שהיא גוררת עבירות הרבה. שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. [ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה].	משנה ב בן עזי אומר: הוי רץ למצוה קלה, ובורח מן העברה; שמצוה גוררת מצוה, ועברה גוררת עברה, ששכר מצוה, מצוה, ושכר עברה, עברה.

	פרק כג/4 	(משנה ג) הוא היה אומר: אל תהי כזו לכל אדם,
--	--------------------------	--

²⁸³ ד:א.

זומא | פר' כק'. קמ': "זומא".
אשריך וטוב לך | כך גם פר' קמ': נוסף: "אשריך", בעולם הזה, "וטוב לך", לעולם הבא.

	וְאֵל תְּהִי מַפְלִיג לְכָל דְּבָר; שְׁאִין לֶךְ אָדָם שְׁאִין לוֹ שְׁעָה, וְאִין לֶךְ דְּבָר שְׁאִין לוֹ מְקוֹם. <דף לח, עמ' ב> הוא היה אומר. אל תהי בו לכל אדם. שנ' "בו לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישלם".	
--	---	--

(משנה ד) רְבִי לִוְיָטָס אִישׁ יִבְנֶה אוֹמֶר: מֵאֵד מֵאֵד הָיָה שְׁפֵל רוּחַ, שְׁתִּקּוֹת אָנוּשׁ רְמָה.		פרק לד/3 ר' לויטס איש יבנה אומ'.²⁸⁶ מאד מאד הוי שפל רוח שתק' אנוש רמה וכן אדם תולעה. הוא היה אומ'. בארבעה דברים בהמה משונה מן האדם. מעי אדם סרויים. מעי בהמה אינן סרויים. אדם יש בו ריח זיעה. ובהמה אין בה ריח זיעה. אדם יש בו יצר רע. בהמה אין בה יצר רע. שנות אדם נתקצרו. שנות בהמה לא נתקצרו.
---	--	--

	רְבִי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָה אוֹמֶר: כָּל הַמַּחֲלֵל שֵׁם שָׁמַיִם בְּסֹתֵר, נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ בְּגִלּוּי. אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מְזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם.	פרק לב/5 ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומ'. משלך יתנו לך ושמך יקראוך ובמקומך יושיבוך. ואין שכחה לפני המקום. ואין אדם נוגע במוכן לך.
ג רְבִי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוּקָה אוֹמֶר: כָּל הַמַּחֲלֵל שֵׁם שָׁמַיִם בְּסֹתֵר, נִפְרָעִים מִמֶּנּוּ בְּגִלּוּי. אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מְזִיד בְּחִלּוּל הַשֵּׁם.		<דף לה, עמ' א> ר' יוחנן בן ברוקה אומ'.²⁸⁸ המחלל שם שמים בסתר נפרעים ממנו בגלוי. ואין השם מתחלל. המחלל שם שמים בגלוי נפרעים ממנו בסתר. והשם מתחלל. ואין נפרעים ממנו אלא בגלוי.

משנה ה

רְבִי יִשְׁמַעְאֵל אוֹמֶר: הַלֵּמֵד עַל מִנַּת לֵלָמֵד, מְסַפֵּיקִין בִּידּוֹ לֵלָמֵד וּלְלַמֵּד; הַלֵּמֵד עַל מִנַּת לַעֲשׂוֹת, מְסַפֵּיקִין בִּידּוֹ לֵלָמֵד וּלְלַמֵּד, לְשִׁמּוֹר וּלְעֲשׂוֹת.	פרק כז/2 ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר. הלומד על מנת ללמד וכו'.	פרק לב/3 ר' ישמעאל אומ'.²⁹³ הלמד על מנת ללמד אין מספיקין בידו ללמוד וללמד. הלמד על מנת לעשות מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות.
---	--	---

ה רְבִי צְדוּק אוֹמֶר: אֵל תַּעֲשֶׂם עֲטָרָה לְהַתְגַּדֵּל בָּהֶן, וְלֹא קוֹרְדוֹם לֹאכֹל מֶהֶן.

ייתכן שלא טעה. בתחילה הנקדן כתב בצד "נ.א. ?א?ת? ?אין?" ואולי רצה לכתוב שבנוסח אחר חסר את המילה "אין" אך נראה שלאחר מכן החליט שנוסח הסופר הוא נוסח שגוי ולכן מחק את ההגהה ותיקן את דברי הסופר בתוך הטקסט כך שהן כעת כנוסח פר' קמ'.
לְשִׁמּוֹר | כך גם פר'. סופר+קמ': מילה זו חסרה.
²⁹³ ד:ה.
קוֹרְדוֹם | פר' קמ': "קרדום".
מֶהֶן | כך גם פר' קמ'.

לו | כך גם פר' קמ'. סופר בטעות הדומות כתב "מ", ומחקה, וכתב "שעה".
לִוְיָטָס | כך גם פר' קמ'. סופר: "לוייטס".
²⁸⁶ ד:ג:2.
וְאֶחָד | כך גם פר' קמ'. סופר: "אחד".
²⁸⁸ ד:ד.
יִשְׁמַעְאֵל | פר' קמ' נוסף: "בנו".
לֵלָמֵד | כך גם פר' קמ'. סופר: "לילמד".
וּלְלַמֵּד | כך גם פר' קמ'. סופר: "אין מספיקין בידו ללמוד וללמד ולעשות". ייתכן שהסופר טעה כאן מחמת הדומות, אך

וכך היה הלל אומר:
 וְדִי יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּתִגָּא חֶלְף.
 הָא כֹּל הַנָּאוֹת מִדְּבָרֵי תוֹרָה,
 נִטְל חַיֵּי מִן הָעוֹלָם.

פרק לב/2 ר' יוסי אומ' ³⁰² כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות. וכל המבזה את התורה גופו מבזה לבריות.	פרק כז/1 ר' יוסי אומר. כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות. שנ' "כי מכבדי אכבד ובזי יקלו". "כי מכבדי אכבד". זה פרעה מלך מצרים שניהג כבוד לפני מי שאמר והיה העולם. שיצא בראש פמליא ואמרו לו עבדיו. (ננהוג) בנהוג שבעולם כל המלכים אינם יוצאים אלא אחר פמליא שלהם ואתה יוצא בראש פמליא שלך. אמר להם. וכי פני מלך בשר ודם אנ... > הולך להקביל. [איני הולך להקביל] אלא פני מלך מלכי המלכים הקב'ה. לפיכך נהג בו הקב'ה כבוד [ולא נפרע ממנו? אלא הוא בעצמו. (שנ')] שנ' "לסו(ס)תי ברכבי פרעה דמיתך רעייתי". ר' פפיס אומר. כנסת ישר' משבחת על סוס רכב פרעה. שנ' "דרכת בים סוסך". ר' יהושע בן קרחה אומר. כשבא פרעה לים בא על סוס? זכר ונגלה עליו הקב'ה בסוסיא נקיבה. שנ' "לסוסי ברכבי פרעה". והלא לא רכב אלא על כרוב. שנ' "וירכב על כרוב+ ויעף וידא על כנפי רוח". אלא נדמה הכרוב לסוסי פרעה כנקיבה ונכנסו כולם לים. "ובזי יקלו". זה סנחיריב שנהג ביזיון לפני מי שאמר והיה העולם. לפיכך ביזהו הקב'ה. [ולא נפרע ממנו אלא ע'י מלאך]. שנ' "ביד עבדיך חרפת {את} י' > דף מב, עמ' ב' > ותאמר ברוב רכבי אני עליתי מרום הרים ירכתי לבנון ואכרות קומת ארזיו מבחר ברושיו ואבואה מלון קיצו יער {ו} כרמיליו". ואמר "אני קרתי ושתיתי מים ואחרים ב? כ?ף פעמי כל יאורי מצור". לפיכך פרע הקב'ה ממנו על ידי מלאך וגילח ראשו וזקנו וחזר בבושת פנים אל ארצו.	משנה ו רבי יוסה אומר: כָּל הַמְּכַבֵּד אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְכַבֵּד מִן [נ.א. עַל] הַבְּרִיּוֹת; וְכָל הַמְּחַלֵּל אֶת הַתּוֹרָה, גּוּפוֹ מְחַלֵּל מִן [נ.א. עַל] הַבְּרִיּוֹת.
--	---	---

משנה ז

פרק לד/9 ר' אלעז' הקפר אומ'. אל תהי זקוק לדין. ואל תורה לפני מי שהוא גדול ממך. ועשה שוק בעל דבבך.		
--	--	--

על | כך גם פר' קמ'. נ.א. זה נוסף ע"י הנקדן.
על | כך גם פר' קמ'. נ.א. זה נוסף ע"י הנקדן.
³⁰² ד:ו.
ז | כך גם בפר'. הסופר סימן שמתחילה כאן הלכה חדשה
 אך שכח לציין את מספרה.

וכך | כך גם פר' קמ'. סופר: "וכן".
ישתמש | פר' קמ': "ודי אשתמש". סופר: "דישתמש?".
כל | כך גם פר' קמ'. סופר: "וכל". (והתחבר למילה
 הקודמת כך שנראה "האוכל")
ו | בכתב היד בטעות "י".

ר' אליעזר בנו אומ'. ³⁰⁷ החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא. והגס לבו בהורייה שוטה רשע וגס רוח.		רבי ישמעאל בנו אומר: החוסך עצמו מן הדין, פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא. והגס לבו בהורייה, שוטה, ורשע, וגס רוח.
אל תהי דן יחידי שאין דן יחיד אלא אחד. ואל תאמר. קבלו דעתי. שהן רשאים ולא אתה.		(משנה ח) הוא היה אומר: אל תהי דן יחידי, שאין דן יחיד אלא אחד. ואל תאמר: "קבלו דעתי!" שהן רשין ולא אתה.

משנה ט

פרק לה/6 ר' יונתן בר יוסי אומ'. ³¹³ הלמד תורה מדוחק סופו לעשותו מרווח. והמבטל תורה מרווח סופו לבטלה מדוחק. הלמד מעוני סופו לקיימה מעושר. והמבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני. הלמד תורה לצרכו סופו לשכחה. הלמד לצרכה אין סופו לשכחה. והמשכיח תלמודו בנערותו עתיד לבקשו בזקנתו. שנ' "ונהמת באחריתך ככ' בש' ושא' >דף מב, עמ' א' < ואמרת איך שנא' מוסר". "ולא שמע' בקול מורי". "כמעט הייתי בכל רע". וכן הוא אומ' "שתה מים מבורך".	פרק ל/1 ר' נתן בן יוסף אומר. כל המבטל דברי תורה מעושר סופו לבטלה מעוני. וכל המקיים דברי תורה מעוני סופו לקיימה מעושר.	ח רבי יונתן אומר: כל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר; וכל המבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני.
---	--	---

משנה י

פרק לג/6 ר' מאיר אומ'. ³¹⁹ אם עמלתה בתורה בעולם הזה יש לי שכר טוב ליתן לך. אם בטלתה מן התורה בעולם הזה יש לי בטלים הרבה כנגדך. הוא היה אומ'. הוי מעט עסק ועסוק בתורה וזרו למצות והוי נהג בשפלות רוח עם כל אדם.		ט רבי מאיר אומר: הוי מעט עסק, ועסק בתורה; ושפל רוח בפני כל האדם; ואם בטלתה מן התורה, יש לו בטלים הרבה כנגדך; [ואם עמלת בתורה, יש לו שכר הרבה לתן לך].
--	--	--

משנה יא

פרק לה/3 ר' אליעזר בן יעקב אומ'. ³²² כל העושה מצוה אחת קנה לו סניגור אחד וכל		י רבי אליעזר בן יעקב אומר: העושה מצוה אחת,
--	--	---

³¹³ ד:ט.

מעט | כך גם פר' קמ'.

ושפל | פר': "והוי שפל". קמ': "ותהיה שפל".

לו | בפר': "לי" קמ': "לך". סופר: "לוי". הנקדן ניקד "לוי" אך לאחר מכן? מגיה כלשהו/הנקדן? מחק את רגל הוא"ו ועשה ממנה יו"ד אך שכח למחוק את החולם.

לו | כך גם קמ'. פר': "לי". הסופר כתב וניקד "לוי" אך לאחר מכן? מגיה כלשהו/הנקדן? מחק את רגל הוא"ו ועשה ממנה יו"ד אך שכח למחוק את החולם.

לך | תוספת זו נמצאת גם פר' קמ', אך חסרה בנוסח הסופר.

³¹⁹ ד:י.

³²² ד:יא.

בגו | פר' קמ': מילה זו חסרה.

החוסך | פר' כק'. קמ': "החושך". סופר בטעות: "החוסך".
בהורייה | כך בפר'. קמ': "בהוראה". וייתכן שהנקדן כיוון כבפר'. בכתב היד כתוב בטעות: "בהודיה!".

³⁰⁷ ד:ז.

אל | "הוא היה אומר אל" כך גם פר' קמ'. המילים "הוא היה אומר" אינן בנוסח הסופר, ולפיכך גרס "ואל".

יחידי | כך גם פר' קמ'. סופר: "יחיד".

יחיד | פר' קמ': "יחידי".

קבלו | כך גם פר' קמ'. סופר: "קיבלו".

שהן | כך גם פר' קמ'. סופר: "אלא?" (כך משערים במהדורת האקדמיה).

העובר עבירה אחת קנה לו קטיגור אחד. תשובה <דף מא, עמ' א> ומעשים טובים כתרים לפני הפורענות.		קנה לו פרקליט אחד; והעובר עברה אחת, קנה לו קטיגור אחד. תשובה ומעשים טובים, כתרים לפני הפורענות.
פרק מו/1 <דף סד, עמ' ב> כל כניסיה³²⁷ שהיא לשם שמים סופה להתקיים. ושאינה לשם שמים אין סופה להתק'. אי-זו היא כניסיה שהיא לשם שמים. זו כנסת אבותינו על הר סיני. ושאינה לשם שמים. זו כנסת דור הפלגה.	פרק מ/7 כל כניסיה שהיא לשום מצוה. כל כניסי' שהיתה לשום מצוה זו כנסת אנשי הגדולה. ושלא לשם מצוה זו כנסת אנשי דור הפלגה.	יא רבי יוחנן הסנדלר אומר: כל כניסיה שהיא לשם שמים, סופה להתקיים; ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים.
פרק לד/8 ר' נתן אומ' ³³⁰ יהי כבוד תלמידך חביב עליך ככבוד חברך. וככבוד חברך ככבוד רבך. וככבוד רבך (ו) [כ] כמורא שמים. יהיה כבוד תלמידך חביב כשלך. שכן מצינו במשה שהשוה כבודו לכבוד יהושע תלמידו. שנ' "ויאמר משה אל יהוש' בחר לנו אנש'". אין כתוב כאן [בחר לי] אלא "בחר לנו אנשים". הא שהשוה כבודו לכבוד יהוש' תלמידו. וכבוד חברך כמורא רבך. שנ' "ואתה תדבר את כל אשר אצוq". וכבוד רבך כמורא שמים. שנ' "והיה הוא יהיה לך לפה ואת' תה' לו לאלהים". כל המקלל את חברו לשם שמים סופו לצאת ממנו בכבוד. וכל המכבד את חברו שלא לשם שמים סופו לצאת ממנו בקלון. משה קלל את פרעה לשם שמים ויצא ממנו בכבוד. שנ' "וירדו כל עבדיך אלה אלי". ומנין שיצא ממנו בכבוד. שנ' "וגם האיש משה גדול מאד". וכל המכבד את חברו שלא לשם שמים סופו לצאת ממנו בקלון. שכן מצינו בבלק שכבד את בלעם. שנ' "ויבאו אל בלעם ויאמרו לו". כי כבד אכבדך". ומנין שיצא ממנו בקלון. שנ' "ועתה ברח לך".	פרק כז/6 ר' אלעזר בן שמוע אומר. [יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חברך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים (מינין)]. מלמד שיהא כבוד תלמידו חביב עליו ככבוד חברו. ילמדו כל אדם ממשה רבינו שאמר ליהושע "בחר לנו אנשים". "בחר לי" לא נאמר אלא "בחר לנו". מלמד שעשאוהו כמותו. <דף מג, עמ' א> ומניין שכבוד חברו יהא חביב עליו ככבודו. שנ' "ויאמר אהרן אל משה בי אדוני". והלא אחיו קטן ממנו היה. אלא עשאו רבו. ומניין שכבוד רבו חביב עליו ככבוד שמים. שנ' "ויען (מ..) יהושע בן נון משרת משה מבחוריו ויאמר אדוני משה כלאים". שוקלו כנגד שכינה. מפני שבראשונה היו אומרי'. דגן ביהודה ותבן בגליל ומוץ בעבר הירדן. חזרו לומר. אין דגן ביהודה ואין תבן בגליל אלא מוץ. ובעבר הירדן לא זה ולא זה.	משנה יב רבי אלעזר אומר: יהי כבוד תלמידך חביב עליך ככבוד חברך, וכבוד חברך כמורא רבך, ומורא רבך כמורא שמים.

שמים | כך גם פר'. קמ': "מצווה". ומגיה בפר' תלה למעלה "מצווה".

³²⁷ ד:יא/2.

אלעזר | קמ' כק'. פר' נוסף: "בן שמוע".

חברך | "ככבוד חברך" כך גם פר' קמ'.
³³⁰ ד:יב.

אחת | כך גם פר' קמ'. סופר: "אחד".

לפני | כך גם פר' קמ'.

כניסיה | פר' קמ': "כניסה".

לשם | כך גם פר' קמ'. סופר: "לשום".

שמים | כך גם פר'. קמ': "מצווה". ומגיה בפר' תלה למעלה "מצווה".

משנה יג/1 רבי יהודה אומר: הוי זהיר בתלמוד, ששגיגת התלמוד עולה ודון.		פרק לב/4 ר' יהוד' אומ'. הוי זהיר לתלמי!ד ששגיגת התלמוד עולה ודון.
--	--	---

משנה יג/2 רבי שמעון אומר: שלושה כתרין הן: כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות; וכתר שם טוב על גביהן.	פרק מא/1 <דף סה, עמ' ב> ר' שמעון אומר. שלשה כתרין הם. כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות. וכתר שם טוב עולה על גביהן. כתר כהונה כיצד. אפי' נותן אדם כל כסף וזהב שבעולם אינו יכול לזכות בו. שכבר ניתן לאהרן ולבניו. שנ' "והיית' לו ולזרעו אחריו". כתר מלכות כיצד. אפי' [נותן אדם] כל כסף וזהב שבעולם אינו זוכה לו שכבר ניתן לדוד בברית. שנ' "כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי". ואומר "ודוד עבדי נשיא עליהם לעולם". אבל כתר תורה מונח. כל הרוצה ליטול יבוא ויטול. שנ' "הוי כל צמא לכו למים".	פרק מח/1 ר' שמעון אומ'. שלשה כתרין הם. כתר תורה. וכתר כהונה. וכתר מלכות. וכתר שם טוב על גביהם. כתר תורה זה כתרו של משה. שנ' "זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בח[ו]ר[ב]". כתר כהונה זה כתרו של אהרן שאי אפשר ליגע בו. שנ' "ברית מלח עולם היא לפני יי לך ולזרעך אתך". כתר מלכות <דף סו, עמ' א> זה כתרו של דוד. שנ' "הלא לכם לדעת כי יי אלהי נתן המלוכה לדוד". כתר שם טוב על גביהם. כל מי שיזכה לתורה יבא ויטלנו. אהרן לא זכה לכהונה אלא בזכות תורה. שנ' "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו". דוד לא זכה למלכות אלא בזכות תורה. שנ' "זאת היתה לי כי פקודיך נצרתי".
---	---	--

משנה יד רבי נהוראי אומר: הוי גולה למקום תורה, ואל תאמר "היא תבוא אחרתי", שחביריך יקיימיה בידך. ואל בינתך אל תשען.	פרק כג/3 ר' נהוראי אומר. הוי גולה למקום תורה [וכו'].	פרק לג/4 ר' נהוראי אומ'. ³³⁹ הוי גולה למקום תורה ואל תאמר. היא תבא אחרי. שחביריך יקיימוך בידך. "ואל בינתך אל תשען".
(משנה טו) רבי ינאי אומר: אין בדינו לא משלוח הרשעים ולא [נ.א. "ואף לא] מיסוריהן של צדיקים.		ר' ינאי אומ'. לשלוח הרשעים לא נכנסנו. ביסוריהם של צדיקים לא נגענו. אין בידנו לא משלוח רשעים ולא מיסורי הצדיקים.

יד מתיה בן חרש אומר: הוי מקדים לשלום כל האדם, והוי זנב לאריות, ולא ראש לשועלים.	פרק כט/? הוא היה אומר. הוי זהיר בשאילת שלום בין אדם לחבירו. ואל תבוא לבין המחלוקת. ואל תשתדל לראותו. (בין): [שב במקום] חבירים. והוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים.	פרק לד/4 ר' מתיה בן חרש אומ'. ³⁴⁵ הוי מקדים <דף לח, עמ' א> לשאול בשלום כל הבריות. והוי זנב לאריות ולא ראש לשועלים.
---	--	--

הוי | כך גם פר' קמ'. סופר: "היי".
ששגיגת | כך גם פר' קמ'. סופר בטעות: "ששגיגת".
וכתר | הסופר כפל בטעות מילה זו.
גביהן | כך גם פר' קמ'. ייתכן שהסופר כתב בטעות: "גבוהה".
יד | בכתב היד בטעות פעם שנייה: "יג". עניין אחר: בפר' מובאית כאן ההלכה הבאה: "ר' אומר עשה רצונו כרצונך, כדי שיעשה רצונך כרצונו; בטל רצונך מפני רצון אחרים, כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. אמנם בקאופמן ובקמ' הלכה זו לא מובאת כאן, אלא הובאה לעיל פרק ב (הלכה: ד).
היא | קמ' כק'. פר': "שהיא".
שחביריך | כך גם פר' קמ'. סופר: "שחבירך".
יקיימיה | כך גם קמ'. סופר: "יתקיימיה". פר': "יקיימוך".
לא | כך פר' קמ'. סופר: "אפ לו/אפילו".
של צדיקים | פר' קמ': "מיסורי הצדיקים".
מתיה | פר' קמ' נוסף: "דבי".
מתיה | כך גם פר' קמ'. סופר: "מתתיה".
כל | כך גם פר' קמ'. סופר: לכל.
³⁴⁵ ד:טו/2.

משנה טז רבי עקיבה [ג.א. יעקב] אומר: העולם הזה דומה לפרוודוד לפני העולם הבא, התקן עצמך לפרוודוד, כדי שתכנס ליטריקלין.		פרק לג/5 ר' יעקב אומ'. העולם הזה דומה לפרוסדור לפני העולם הבא. התקן עצמך מן הפרסדור כדי שתכנס לטרקלין.
(משנה יז) הוא היה אומר: יפה שעה אחת בתשובה ובמעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי [סופר: כחיי] העולם הבא. יפה שעה אחת שלקורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה.		הוא היה אומ'. יפה שעה אחת בתשובה ומעשה הטוב מכל חיי העולם הבא. יפה שעה אחת של קורת רוח לעולם הבא מכל חיי העולם הזה.
משנה יח רבי שמעון אומר: אל תרצה את חברך בשעת כעסו, ואל תנחמנו בשעה שמתו מוטל לפניו, ואל תשאל לו בשעת נדרו, ואל תשתדל [סופר: תשתדל] לראותו בשעת קלקלתו.	פרק כט/1 {ר' שמעון בן אלעזר אומר. אל תרצה חברך וגו'}. <דף מד, עמ' א> ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר. אל תרצה את חברך בשעת כעסו ואל תבוא לביתו ביום אידו ואל תשתדל לראותו וכו'. יש אומרי'. יש לך חברים מקצתן מוכיחין אותך ומקצתן משבחין אותך. אהוב את המוכיחך ושנא את המושבחך. מפני שמוכיחך מביאך לחיי העולם הבא [והמושבחך מוציאך מן העולם (ה)].	ר' שמע' בן אלע' אומ'. אל תרצה את חברך בשעת כעסו. ואל תשב לנחמו בשעה שמתו מוטל לפניו. ואל תשאל לו בשעת נדרו. ואל תשתדל לראותו בשעת קלקלתו.

משנה יט
שמואל הקטן אומר: (משלי כד, יז)
"בנפל אויבך אל תשמה, ובקשלו אל יגל לבך."

משנה כ

פרק כג/5 הוא היה אומר. הלומד תורה בילדותו למה הוא דומה. לעגלה שכיבשה כשהיא קטנה. שנ' "אפרים עגלה מלומד" (ה) אוהבתי לדוש". והלומד תורה בזקנותו דומה לפרה שלא כבשה אלא בזקנותה. שנ' "כפרה סוררה סרר ישראל". הוא היה אומר. הלומד תורה בילדותו דומה לאשה שהיא לשה בחמין. הלמד תורה בזקנותו למה הוא דומה. לאשה שהיא לשה בצונן. ר' אליעזר בן יעקב אומר. הלמד תורה בילדותו דומה לכתב שנכתב על נייר חדש. הלמד תורה בזקנותו דומה לכתב שנכתב על נייר ישן. פרק כג רבן שמעון בן גמליאל מוסיף על דבריו. הלומד תורה בילדותו דומה לבחור שנשא בתולה שהיא הוגנת לו והוא הגון לה. היא מתנפלת עליו והוא מתנפל עליה. הלמד תורה בזקנותו למה הוא דומה. לזקן שנשא בתולה. היא הוגנת לו והוא אינו הגון לה. היא מתנפלת עליו והוא מתרחק ממנה. שנ' "כחצים ביד גבור בן בני הנעורים". #כות' בתרי"א "אשרי הגבר אשר מילא אשפתו מהם".	
---	--

יפה | כך גם פר' קמ'.
שמעון | פר' קמ' נוסף: "בן אלעזר".
תשתדל | כך גם קמ'.
תשתדל | כך כתוב ומנוקד גם בפר'.
לראותו | כך גם פר' קמ'. סופר: "לראות".
ובקשלו | כך בפר', וכן במסורה. סופר (ונקדן)+קמ': "ובהכשלו".

יעקב | כך פר' קמ'.
לפרוודוד | כך גם פר' קמ'.
לפני | כך גם פר' קמ'.
לפרוודוד | כך גם פר' קמ'.
ליטריקלין | פר': "לטריקלין". קמ': "לטרכלין".
חיי | כך גם קמ'.
כחיי | כך גם פר'.

	שונה ומשכח דומה לאשה שיוולדת בנים וקוברת. שנ' "כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם". אל תקרי "ושכלתים" אלא "ושכחתים". ר' שמעון בן אלעזר אומר. הלמד תורה בילדותו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו איזמל לחתוך וסי?מ?ני רפואות לרפאות. הלמד תורה בזקנתו דומה לרופא שהביאו לפניו מכה ויש לו איזמל לחתוך ואין לו סמנין לרפאות. אף כך דברי <דף לט, עמ' א> תורה יהיו מצויינין לך זה (מצ..). מזה ויהיו מצויינין לך זה בצד זה. שנ' "קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך". פרק כד אלישע בן אבויה אומר. אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה [הרבה] למה הוא דומה. לאדם שבונה אבנים מלמטה ואחר כך לבנים. אפי' באים מים הרבה ועומדין בצידן אין מחין אותן ממקומן. ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה למה הוא דומה. לאדם שבונה לבנים תחילה ואחר כך אבנים. אפי' באים מים קימעא מיד הופכין אותו. הוא היה אומר. אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה למה הוא דומה. לסי(י)?[ד?] שטוח על גבי לבינים. אפי' יורדין עליו גשמים אין מזיזין אותו ממקומו. אדם שאין בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסי?ד? שניטח על גבי לבנים. אפי' יורדין עליו מיעוט גשמים מיד נ?מ?וק ונופל. הוא היה אומר. אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לכוס שיש לו פיספס. שכיון שמניח אותו מידו (מיד): [אע"פ ש]נהפך על צידו [אין] (ו)נשפך כל מה שיש בו. (הוא ?ה?) ואדם שאין בו מעשים טובים ולמד+ תורה הרבה דומה לכוס שאין לו פיספס. שכיון שמניח אותו מידו מיד נהפך על צידו ונשפך כל מה שיש בו. הוא היה אומר. אדם שיש בו מעשים טובים ולמד תורה הרבה דומה לסוס שיש לו כלים נאים. ואדם שאין בו מעשים טובים ול(ו)מד תורה הרבה דומה לסוס שאין לו רסן לבלום. כיון שאדם רוצה לרוכבו וורקו בבת אחת.	
פרק לה/1 אלישע בן אבויה אומ'.³⁶² הלמד תורה בנערותו למה הוא דומה. לסיד שהוא טח על גבי אבנים. ואפי' כל הגשמים יורדים אין מזיקים אותו. והלמד תורה בזקנתו למה הוא דומה. לסיד שהוא טח על גבי לבנים. כיון שטיפה של מים יורד עליו הוא נשר והולך לו. משל למה הדבר דומה. למלך שאמ' לעבדו. שמור את הצפור הזה לבני. אמ' המלך לעבדו. אם משמר אתה את הצפור נפשך אתה משמר. ואם מאבד אתה את הצפור נפשך אתה מאבד. שמר העבד את הצפור. על מה ששימר הוא אומ'. נפשו הוא משמר. ועל מה שיאבד הוא אומ'. נפשו הוא מאבד. כך הקב"ה אומ' לישראל. בני. אם אתם משמרים את התורה נפשכם אתם משמרים. ואם מאבדים אתם את התורה נפשכם אתם מאבדים. כך כל המשמר דבר אחד מן התורה נפשו הוא משמר. וכל המאבד דבר	הוא היה אומר. הלומד תורה בילדותו דברי תורה נבלעין בדמיו ויוצאין מפיו מפורשין. ו?הלמד תורה בזקנתו אין דברי תורה נבלעין בדמיו ואינן יוצאין מפיו מפורשין. <דף לט, עמ' ב> וכן מתלא אומר. אם בנערותיך לא קפצת?ה? איך תשיגם בזקנותיך. הוא היה אומר. קשין דברי תורה לקנות ככלי זהבים ונוחין לאבדם ככלי זכוכית. שנ' "לא יערכנה זהב וזכוכית". מקיש זהב לזכוכית. [מה]. כלי זהב לאחר שנשבר יש לו תקנה וכלי זכוכית אין להן תקנה כשנשברו אלא אם כן חוזרין לברייטן. ומה אני מקיים "ותמורתה כלי פז". לומר לך. כל העמל בהן ומקיימן פניו מצהיבות כפז. וכל העמל בהם ואינ?ו? מקיימן פניו משחירו' כזכוכית. הוא היה אומר. יכול אדם ללמוד תורה בעשרים שנה ולשכח בשתי שנים. [כיצד]. ישב ששה חדשים ואין חוזר לאחרי. נמצא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא. שנים-עשר חדשי' ולא חוזר לאחרי. נמצא משכח	יח אלישע בן אבייה אומר: הלמד ילד, למה הוא דומה? לדיו כתובה על גר חדש. הלמד זקן, למה הוא דומה? לדיו כתובה על גר מחוק.

תנוכה | כך גם פר' קמ'. "לדיו כתובה" חסרות בנוסח הסופר.
³⁶² ד:כ.

אבייה | פר' קמ' "אבייה".
לדיו | כך גם פר' קמ'. סופר בטעות: "לידי".

אחד מן התורה נפשו הוא מאבד. שנ' "רק השמר לך ושמר נפשך". <דף לט, עמ' ב> ר' ראובן בן ארבילוס אומ'. אין אדם נחשד בדבר אלא אם כן עשאו או שעשה כיוצא בו או חישב לעשותו או ששמע חברו שנעשה והטה און לשמע. הוא היה אומ'. שלשה נאמנים הם. עני שהוא נאמן על הפקדון אין נאמן גדול מזה. בעל הבית שהוא נאמן על מעשרותיו אין נאמן גדול מזה. ריוק שגדל במדינה ולא נחשד על הערה אין נאמן גדול מזה. <דף מ, עמ' א> הוא היה אומ'. כבד את אביך וא' אמו'. וזכור שאילולי הם אינך. ודע מה אתה עושה להם שהן גומלן לך. פרק לה/14 <דף מד, עמ' ב> ר' יהוד' אומ'. הלמד תורה בנערותו למה הוא דומה. (ל?דוה): [ריוק] שנשא (ר?דוה): [ריוק]. והלומד תורה בזקנותו למה הוא דומה. לזקן שנשא (ר?דוה): [ריוק]. ר' יוסי אומ'.³⁶³ הלמד תורה בנערותו למה הוא דומה. לדיו כתובה על <דף מה, עמ' א> נייר חדש. והלמד תורה בזקנותו למה הוא דומה. לזקן כתובה על נייר מחוק. ר' יהוד' אומ'. הלמד תורה בזקנותו למה הוא דומה. לזקן קנקן ליטול בו יין והוא אינו זפות. כל זמן ששהה בו הוא מבאיש. <דף מה, עמ' ב> והלמד תורה בנערותו למה הוא דומה. לזקן קנקן ליתן בו יין והוא זפות. כל זמן ששהה בו הוא משביח.	ראשי מסכתותיו. עשרים וארבע חדשים ואין חוזר לאחריה. ונמצא משכח ראשי פרקים. ומתוך שאמר על טמא טהור ועל טהור טמא ומחליף חכם בחכם ומשכח ראשי מסכתותיו וראשי פרקיו סוף שיושב ודומ(ם). ועליו אמר שלמה "על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כולו קמשונים כסו פניו חרולים וגדר אבניו נהרסה". כשנפל כותלו של כרם מיד חרב כל הכרם כולו. הוא היה אומר. כל העושה מצוה בחבירו מעלה עליו הכתוב כאילו לא עשאה אלא בגופו. משל למה הדבר דומה. למלך בשר ודם שצד ציפור ונתנו לאחד מעבדיו ואומר לו. הוי זהיר בצפור זה. שאם אתה נוהר בו טוב. ואם לאו אני נוטל נשמתך תחתיו. כך אמר הקב"ה לישראל. דברי תורה שנתתי לכם אם אתם משמרים אותן טוב. ואם לאו אני נוטל נפשכם תחתיה? שנ' "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך". "כי לא דבר רק הוא מכם כי היא חייכם".	יח רבי יוסה בן יהודה איש כפר הבבלי אומר: הלמד מן הקטנים, למה הוא דומה? לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו. והלמד מן הזקנים, למה הוא דומה? לאוכל ענבים בשלות ושותה יין ישן. יט רבי מאיר אומר: אל תסתכל בקינקן, אלא במה שיש בו. יש קינקן חדש מלא יין ישן, וישן שאפלו חדש אין בו.
פרק לד/6 דוסא הבבלי אומ'.³⁷² המלמד מן התנוקות כענבים הקהות וכיין מגתו. והלמד מן הזקן כענבים בשולות וכיין ישן.		
ר' אומ'. אל תסתכל בקינקן אלא במה שיש בו. יש קינקן חדש מלא ישן. וישן אפי' טיפה		

בשולות | קמ': "בשולות". פר': "מבשולות".

ושותה | כך גם פר' קמ'. סופר: "ולשותה".³⁷² ד: כ/2.

מאיר | פר' קמ': מילה זו חסרה. וגרסו "רבי אומר".

בקינקן | כך גם פר'. קמ': "בקנקן".

בו | כך גם פר' קמ'.

קינקן | כך גם פר'. קמ': "קנקן".

יין | פר' קמ': מילה זו חסרה.

³⁶³ השוו ד: כ ולעיל.

יח | הסופר כתב בטעות פעם שנייה "יח" ולכן מכאן והלאה יש טעות במספרי ההלכה עד סוף הפרק.

רבי | כך גם פר' קמ'. כנראה שהסופר כתב "אמר יוסה" והנקדן מחק את "אמר" וכתב במקומה "ר". ויש לעיין שוב.

הלמד | קמ' כק'. פר' נוסף: "תורה".

ושותה | כך גם פר' קמ'. סופר: "ולשותה".

והלמד | קמ' כק'. פר' נוסף: "תורה".

לאוכל | כך גם פר' קמ'. סופר: "לאכול".

76

אין בו. אינו מלא אלא מימי רגלים.	
----------------------------------	--

(משנה כא) רבי אלעזר [סופר: אליעזר] הכפר אומר: הקנאה, והתאונה, והכבוד מוציאים את האדם מן העולם.		פרק לד/10 הוא היה אומ'.³⁸² הקנאה והתאונה והכבוד טורפים את האדם מחיי העולם [הזה] ומחיי העולם הבא.
משנה כב הוא היה אומר: הילודים למות, והמתים לחיות, והחיים לידון, לידע, ולהודיע ולהודע, שהוא היוצר, והוא הבורא, הוא המבין, והוא הדין, הוא עד, הוא בעל דין, והוא עתיד לדון. שאין לפניו לא עולה, ולא שכיחה, ולא משוא פנים, ולא מקח שחד, שהכל שלו. ידע, שהכל [בא] בחשבון. ואל יבטיחך יצרך שהשואל בית מנוס, שעל כרחק אתה נוצר, ועל כרחק אתה נולד, ועל כרחק אתה חי, ועל כרחק אתה מת, ועל כרחק אתה עתיד לתן דין וחשבון. לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא.		הוא היה אומ'. היצורים למות והמתים לחיות והחיים לדון. לידע ולהודיע שהוא עד והיודע ועתיד לדון. שאין לפניו לא עולה ולא שכיחה ולא משוא פנים ולא מקח שחד. ואל יבטיחך יצרך שיש בשואל בית מנוס. <דף לט, עמ' א> שעל כרחק אתה נוצר ועל כרחק אתה נולד ועל כרחק אתה חי ועל כרחק אתה מת ועל כרחק אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

מסכת אבות פרק חמישי

משנה א בעשרה מאמרות נברא העולם. ומה תלמוד? והלא במאמר אחד היה יכול להברות? אלא להפרע מן הרשעים, שהם מאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות.	פרק לא בעשרה מאמרות נברא העולם. וכי מה צריך לבאי עולם בכך. אלא ללמד שכל העושה מצוה אחת וכל המשמר שבת אחת וכל המקיים נפש אחת <דף מו, עמ' א> מעלין עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא שנברא בעשרה מאמרות. וכל העובר עבירה אחת וכל המחלל שבת אחת וכל המאבד נפש אחת מעלין עליו	פרק לו בעשרה מאמרות נברא העולם. מה תל. והלא במאמר אחד יכול להבראות. אלא להפ' מן הרשעים שמאבדים את העולם. בעש' מאמרות נברא העו' ואלו הן. "ויאמר אלהים יהי אור". "ויאמר אלהים יהי רקיע". "ויאמר אלהים יקוו המים". "ויאמר אלהים תדש' הארץ". "ויאמר
--	---	--

בא | כך בפר', וייתכן שלכך כיוון הנקדן שסימן לתוספת אך לא הוסיף. קמ': "שהכל לפי חשבון". אך נראה לי שנוסח הסופר הוא נוסח מעולה, ואין בו חסרון.
ואל | פר' קמ' מתחילה כאן הלכה חדשה ולפיך גורסים: "אל".
שהשואל | קמ' "ששואל". פר': "שיש בשואל".
מנוס | כך גם פר' קמ'.
כרחק | קמ' כק'. סופר+פר' בכתב מלא: "כורחך" וכן בכולם.
אתה | כך גם פר' קמ'. סופר: "את".
אתה | כך גם פר' קמ'. סופר: "את".
תלמוד | פר' כק'. קמ' נוסף: "לומר".
במאמר | כך גם פר' קמ'. סופר: "מאמר".
היה | קמ' כק'. פר': מילה זו חסרה.
מאבדין | פר' קמ': "שמאבדים".

רבי | כך גם פר' קמ'. מילה זו חסרה בנוסח הסופר.
אליעזר | פר' כק'.
אליעזר | כך גם קמ'. הערה (שהובאה בדף השיחה למסכת אבות): בשנים האחרונות נמצא משקוף בית מדרשו (בכפר דבורה-דבורייה) וכתוב בו "זה בית מדרשו שהלרבי אליעזר הקפר".
הכפר | פר' קמ' בכתב אחר: "הקפר" בקו"ף. וכן כתוב בכתובת שהוזכרה לעיל.
³⁸² ד: כא.
כ | הסופר כתב בטעות "יכ".
היוצר | קמ' כק'. בפר' תוספת: "שהוא אל, הוא היוצר".
עד | קמ' כק'. בפר' "והוא עד" מובא לפני "והוא הדיין".
לדון | קמ': "לדין". פר' חסר: "והוא עתיד לדון".
שאין | קמ' כק'. פר' נוסף: "ברוך".

אלהים יהי מאורות". "ויאמ' אלהים ישרצו המ". "ויאמ' אלהים תוצא הארץ". "ויאמ' אלהים הנה נתתי". "ויא' אלהים נעש' אדם". "ויא' אלהים לא טוב הי'". ר' ירמיה היה מקיים "ויברא אלהים את ה?תנינים". וגורע "לא טוב היות". וכי מה צורך לכל באי עולם שיבאו לכאן. ללמדך שכל המאבד נפש אחד מעלה עליו כאילו אבד עולם מלא. וכל המקיים נפש אחת כאילו קיים עולם מלא.	כאילו אבד עולם מלא שנברא בעשרה מאמרות. שכן מצינו בקין שהרג את הבל אחיו. שנ' "קול דמי אחיך". דם אחד שפך. דמי? (ם)? רבים נאמר. אלא מלמד שדם בניו ובניו וכל תולדותיו עד סוף כל הדורות שעתידין לצאת ממנו (כא?יל?ו): [כולם] (היו)? עומדין וצועקין לפני הקב"ה. הא למדת שאדם אחד שקול כנגד מעשה בראשית כולו. ר' נחמיה אומר. (הרי הוא אומר). מגיין שאדם אחד שקול כנגד כל מעשה בראשית. שנ' "זה ספר תולדות אדם". ולהלן הוא אומר "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם". מה להלן ברייה ועשייה אף כאן בריאה ועשייה. מלמד שהראהו הקב"ה כל הדורות שעתידין לצאת ממנו כאילו הם עומדים ומשחקין לפניו. ויש אומרים. לא הראהו אלא צדיקים [בלבד]. שנ' "כל הכתו' לחיים בירושלים". ר' יהושע בן קרחה אומר. הרי הוא אומר "גולמי ראו עיניך". מלמד שהראהו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור ומנהיגיו דור דור ונביאיו דור דור וגיבוריו דור דור ופושעיו דור דור וחסידיהו. בדור פלוני מלך פלוני עתיד להיות. חכם פלוני ב?דור פלו' עתיד להיות. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר. תשע מאות ושבעי' וארבעה דורות קודם שנברא העולם היית' תורה כתובה ומונחת בחיקו של הקב"ה ואומרת שירה עם מלאכי השרת. שנ' "ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועי' יום יום" "משחקת בתבל ארצו". משלו משל. למה הדבר דומה. לאחד שנטל את העץ ומבקש לצור צורות הרבה ואין לו מקום לצור ויש לו צער. אבל מצייר בארץ והולך ומבדיל הרבה הרבה. אף כך הקב"ה יהא שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים בחכמתו ובתבונתו ברא את כל העולם כולו וברא את השמים ואת הארץ עליונים ותחתונים. ויצר [[את האדם. וכל מה שברא הב' בעולם ברא באדם]] בו באדם כל מה שברא בעולמו. [ברא] (חורשים): [(בעולם) + חורשים {באד.}] באדם. זה שערן של אדם. ברא חיה רעה בעולם וברא חיה רעה באדם. זה בני מייעו של אדם. ברא קורצין בעולם וברא קורצין <דף מו, עמ' ב> באדם. זה אזניו של אדם. ברא ריח בעולם ברא ריח באדם. זה חוטמו של אדם. חמה בעולם חמה באדם. זה אורו של אדם. מים סרוחים בעולם מים	ולתן שכר טוב לצדיקים, שהן מקימים את העולם שנברא בעשרה מאמרות.
---	--	--

	סרוחים באדם. זהו מימי חוטמ? של אדם. מים מלוחים בעולם מים מלוחים באדם. זה דמעות של עינים. נחלים [2] באדם. נחלים [1] בעולם אילו דמעות. חומות בעולם חומות באדם. אילו שפתותיו של אדם. דלתות בעולם דלתות באדם. זה שיניו של אדם. רקיטים בעולם רקיטים באדם. זה לשונו של אדם. מים מתוקים בעולם ומים מתוקים באדם. זה רוקו של אדם. לסתות בעולם לסתות באדם. זה לחייו של אדם. מגדלים בעולם מגדלים באדם. זה צווארו של אדם. סתידראות בעולם סתידראות באדם. זה זרועותיו של אדם. יתידות בעולם יתידות באדם. זה אצבעותיו של אדם. ריחים בעולם ריחים {בעולם} [באדם]. זה קור[ק]בנו של אדם. נמסים בעולם נמסים באדם. זה טחולו של אדם. אשפתות בעולם אשפתות באדם. זה כריסו של אדם. בורות בעולם בורות באדם. זה טיבורו של אדם. מים חיים בעולם מים חיים באדם. זה מי רגליו של אדם. חיים בעולם חיים באדם. זה דמו של אדם. עצים בעולם עצים באדם. זה עצמותיו של אדם. גבעות בעולם גבעות באדם. זה עגבותיו של אדם. עלי ומכתשת בעולם עלי ומכתשת באדם. זה ארכובתיו של אדם. סוסים בעולם סוסים באדם. זה שוקיו של אדם. מלאך המות בעולם מלאך המות באדם. זה עקיביו של אדם. הרים ובקעות בעולם הרים ובקעות באדם. עומד דומה להר. נופל דומה לבקעה. הא למדת שכל מה שברא הקב"ה בעולם ברא באדם.	
דף מו, עמ' ב < עשרה דורות מאדם ועד נח. להודיע כמה ארך אפים לפניו. שכל הדורות סורחים את מעשיהם עד שהביא המקום עליהם את מי המבול.	פרק לב ו עשרה דורות מאדם ועד נח. וכי מה הוצרך לבאי עולם לכן. אלא ללמדך שכל הדורות היו מכעיסין ובאין ולא הביא הקב"ה עליהם את מי המבול בשביל צדיקים וחסידים שהיו בהם. ויש אומרי'. כל זמן שהיה מתושלח חי לא ירד מבול לעולם. וכשמת מתושלח עוד נתלה להם שבעת ימים לאחר מיתתו. שנ' "ויהי לשבעת הימים". מה טיבן של שבעת ימים הללו. אילו ימי אבלו של צדיק שערכב את הפורענות. לפיכך נאמר "ויהי לשבעת הימים". [ד'א. "ויהי לשבעת הימים"]. מלמד שקבע הקב"ה להם זמן לאחר מאה ועשרים שנה שמא יעשו תשובה. ולא עשו. דף מז, עמ' א < ולכך נאמר "ויהי לשבעת הימים". [ד'א. מלמד ששינה עליהם הקב"ה סידורו של עולם והיתה חמה יוצאת ממערב ושוקעת במזרח שמא	משנה ב עשרה דורות מאדם ועד נח, להודיע כמה ארך אפים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסים לפניו, עד שהביא עליהם את המבול.

	יבינו ויתיראו ויעשו תשובה. ולא עשו. לכך נאמר "ויהי לשבעת הימים". [ד'א]. מלמד שהעריך להם הקב"ה את שולחנו והראה [להם] בשבת [מעין] העולם הבא כדי שיצדקו הן בעצמן ויאמרו. אוי לנו. טובה זו שאבדנו וששיחתנו זרעינו מן הארץ. שנ' "וירא אלהים את הארץ והנה נשחת" [וכו?']. ר' אלעזר בן פרטא אומר. הרי הוא אומר "לא ידון רוחי באדם לעולם". אמר הקב"ה. איני דן [או?ת?ם] עד שנכפול להם שכרן. שנ' "יכ?לו ימיהם בטוב ושנ[ות]יהם בנעימים". "וברגע שאול יחתו". ר' יוסי הגלילי אמר. הרי הוא אומר "לא ידון". אמר הקב"ה. איני משווה יצר הרע על יצר הטוב. אימתו. עד שלא נחתם גזר דינם. [אבל נתחתם גזר דינם] שניהם שווין בעבירה. הוא היה אומר. צדיקים נוטל מהם יצר הרע ונתן להם יצר טוב. שנ' "לבי חלל בקרבי". רשעים נוטל מהם יצר טוב ו?נו?תן להם יצר הרע. שנ' "נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו". בינוניים נותן להם זה [ו]זה. את שבא ליצר הרע יצר הרע שופטו. את שבא ליצר טוב יצר טוב שופטו. שנ' "כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו". ר' שמעון בן אלעזר אומר. הרי הוא אומר "לא ידון". אמר הקב"ה. הם לא דנו עצמן שהן בשר ודם אלא הגיסו את רוחן כלפי מעלה. "ויאמרו לאל סור ממנו". ר' מאיר אומר. הרי הוא אומר "לא ידון". אמר הקב"ה. [אמרו הדור ההוא. לא ידון ה']. אין דיין בעולם. נטש המקום את העולם. ר' אומר. הרי הוא אומר "לא ידון". אמר הקב"ה. הם לא הושיבו סנהדרין בארץ. אני מושיב להם סנהדרין [בעולם] במרום.	
<דף מז, עמ' א> עשרה דורות מנח ועד אברהם. ומה ת'ל. אלא עשרים דור היו סורחים את מעשיהם עד שעמד אברהם אבינו והלך בדרכיו. וכיון שעמד אברהם אבינו והלך בדרכיו קבל שכר כולם.	פרק לג א עשרה דורות מנח ועד אברהם. וכי מה צורך לבאי עולם בכך. אלא ללמד שכל אותן הדורות היו מכעיסין לפניו ולא היה אחד מהם שיהלך בדרכי הקב"ה. עד שבא <דף מז, עמ' ב> אברהם אבינו והלך בדרכי הקב"ה. שנ' "עקב אשר שמע [את] אברהם בקולי" [וגו?']. וכי תורה אחת שמר. והלא תורות הרבה שמר. מלמד (שקיימן): [שזימן הב'ה] לאברהם אבינו שתי כליותיו (הקב"ה) כשני חכמי' והיו מבינות אותו ומלמדות אותו חכמה כל הלילה. שנ' "אברך את יי אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי".	עשרה דורות מנח ועד אברהם אבינו, להודיע כמה ארך אפיים לפניו, שכל הדורות היו מכעיסים לפניו, עד שבא אברהם אבינו וקבל שכר כלם.

	ולא עוד אלא שהיה אברהם אבינו עושה צדק? ק?ה תחילה ואחר כך משפט. שנ' "כי ידעתיו למען אשר יצוה" [וכו']. בזמן ששני בעלי דינין באין לפני אברהם אבינו לדין ואמר אחד [על] (ל)חבירו. זה חייב לי מנה. (ו)היה א?בר?הם אבינו מוציא [מנה] משלו ונותן (לאחד מהם): [לו] ואמר להם. סדרו דיניכם לפני. וסידרו דינן. כיון שאחד מתחייב לחבירו אמר לזה שבידו המנה. תן המנה לחבירך. ואם לאו אמר להם. חילקו מה שעליכם והפטרו לשלום. [אבל דוד המלך לא עשה כן אלא עושה משפט תח<09> ואח'כ עושה צדקה. שנ' "ויהי(ה) דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו". בזמן שבעלי דינין באין לדין לפני דוד המלך. אמ' האחד. זה נתחייב ל<09> מנה. אמר להם. סדרונו? דיניכם. וסדרו דינם. כיון שנתחייב אחד מהם<09> לחבירו מנה היה מוצי'א? מנה משלו ונותן לו. ואם לאו אמר להם. חלקו מה שעליכם ותפטרו בשלום].	
(משנה ג) עֲשֶׂה נְסִינּוֹת נְתַנָּסָה אֲבִירָהּ אֲבִינוּ, וְעִמָּד בְּכֶלֶם, לְהוֹדִיעַ כְּמָה הִיא חֶכְתּוֹ שֶׁלְּאַבְרָהָם אֲבִינוּ.	עשר נסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקב"ה ובכולן נמצא שלם. אילו הן. שנים בלך-לך. ב בשתי בניו. <דף מח, עמ' א> ב בשתי נשיו. אחד עם המלכים. ואחד בין הבתרים. אחד באור-כשדים. ואחד בברית! בין הבתרים! כשבא אברהם אבינו ליטול שכרו היו המלכים אומרי'. יותר מכולנו יותר מכל שווה אברהם אבינו ליטול שכרו. שנ' "לך אכול בשמחה לחמך ושתה בטוב יינך". כנגד עשר נסיונות (שנס) שנתנסה אברהם אבינו ובכולן נמצא שלם וכנגדן עשה הקב"ה [עשרה] נסים לבניו במצרים. כנגדן הביא עשר מכות. כנגדן נעשו לישר' נסים על הים. כנגדן הביא עשר מכות על המצריים בים. ...	
משנה ד עֲשֶׂה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבּוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, וְעֲשֶׂה עַל הָיָם. עֶשֶׂר מְכוֹת הֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרִיִּים בְּמִצְרַיִם, וְעֶשֶׂר עַל הָיָם.	פרק לה/1 עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. לא הפילה אשה מריח בשר הקודש מעולם. ולא נפגע אדם בירושלים. ולא נכשל אדם בירושלים מעולם. ולא נפלה דליקה בירושלים מעולם. לא הייתה מפולת בירושלים מעולם לא אמר אדם לחבירו. לא מצאתי תנור לצלות פסחי בירושלים. מעולם לא אמר [אדם] לחבירו. [לא מצאתי מ?טה? שאישן עליה ב?ירושל?]. מעולם לא אמר ... לחבירו]. צר לי המקום שאלין בירושלים.	
עשרה נסים נעשו לאבותי' במצרים ועשרה על הים. להודיע חיבתן של ישראל. עשרה מכות הביא המקום על המצרים במצ' ועש' על הים. להודיע כחו של מקום. אלו שלקו במצרים. דצ'ך עד'ש באח'ב. דצ'ך. דם צפרדע כנים. עד'ש. ערוב דבר שחין. באח'ב. ברד ארבה חשך ובכורות. ואלו שלקו על הים. רי'ם שב'ט תתצ'ו. רי'ם. "רמה" "ירה" "מרכבות". שב'ט. "שלישיו" "בים" "טבעו". תתצ'ו. "תהרוס קמ'" "תשלח חרונך" "צללו כעופ" "וברוח אפך".		

פרק לח/1 עשרה נסיונות נסו אבות' את המקום במדבר. שנ' "וינסו אותי זה עשר פעמים". מה תל' "זה". אלא זה האחרון היה קשה מכולן. ר' יהודה אומ'. אחת-עשרה הוא זה. ר' אלעז' בן יהודה אומ'. אמ' הקב'ה. אלו עשו ישראל תשובה לפני הייתי מוחל להם על עשרה נסיונות. ואלו הן. הראשון במצרים. "ומאז באתי אל פרעה". ואחד על הים. "וימרו על ים בים-סוף". ואחד ברפידים. שנ' "מה תריבון עמדי מה תנסון". ואחד במרה. שנ' "שם שם לו חק ומשפט". ואחד בשליו. שנ' "מי יתן מותנו ביד יי". ואחד במן. שנ' "ונפשנו קצה בלחם הקלקל". ואחד בתבערה. ואחד במסה. ואחד <דף נ, עמ' א> בקברות-התאווה. שנ' "ובתבערה ובמסה ובקברות-התאווה". ואחד במדבר פארן. "כמרגלים את הארץ".	פרק לד/1 עשר[ה] נסיונות ניסה הקב'ה את אבותינו ובכולן לא נמצאו שלימים. ואילו הן. "במדבר בערבה [מול סוף]". "במדבר". שעשו את העגל. שנ' "עשו להם עגל מסכה". "בערבה". על המים. שנ' "(וימ) ויצמא שם העם למים". "מול סוף". על שהמרו על ים-סוף. ויש אומרי'. זה פסלו של מיכה. ר' יהודה אומר. הימרו על הים המרו בתוך הים. שנא' "וימרו על ים >דף נ, עמ' א< בים-סוף". "בין פארן". במרגלים. "ובין תופל". אילו דברי תיפלות שנתפלו על המן. "ולכן". זה מחל!קו!תו של קרח. "וחצירות". על ער[ו]ות+ (על ה?ש?ליו). הרי שבעה. ובמקום אחר הוא אומר "ובתבערה ובמסה". "ודי-זהב". אמר להם אהרן. דייכם חטא זהב ש!ח!באת' לעגל. ור' אליעזר בן יעקב אומר. (ד') הוא עון זה שלקו ישר' בו מכאן עד שיחיו מתים.	עֲשָׂרָה נְסִיּוֹנוֹת נִסּוּ אֲבוֹתֵינוּ אֶת הַמָּקוֹם בְּמִדְבָּר, שְׁנָאֵמַר: (במדבר יד, כב) "וַיִּנְסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי".
--	---	--

משנה ה

פרק לט/1 עשרה נסים היו נעשים בבית המקדש. לא אמ' אדם לחברו. אין לי פסח. אין לי תנור. וכל התנורים שהיו שם <דף נב, עמ' ב> כיון שהיו צולים את פסחיהם היה הארץ בולעתן. עשרה נסים היו נעשים וגו'. ולא לן אדם חוץ מפתחה של ירושלים. ולא אמ' אדם לחברו. אין לי סוכה. אין לי לולב. אם היה היוקר שם כיון שהיו נכנסים היה זול. לא נפגע אדם <דף נג, עמ' א> בירושלם מעולם. וכל מי שנפגע כיון שהיה מסתכל בחומ(???)ת ירושלים היה מתרפא. ולא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם.	פרק לה/3 עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. מעולם לא נראה זבוב בבית המטבחים. ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים. חוץ מישמעאל בן קמחית שיצא להסיח עם ההגמון ונתזה צינורת מפיו ונפל על בגדיו. ונכנס אחיו ושמש	ד עֲשָׂרָה נְסִים נֶעְשׂוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: לֹא הִפִּילָה אִשָּׁה מְרִיחַ בֶּשֶׂר קֹדֶשׁ מְעוֹלָם. וְלֹא הִסְרִיחַ בֶּשֶׂר קֹדֶשׁ מְעוֹלָם; וְלֹא אָרַע קְרִי לִכְהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים.
--	---	--

וְלֹא | פ'ר' קמ' בכולם "ולא". סופר בכולם "לא" נקדן הגיה "ולא" ברוב הפעמים, ועל פי שיטת הנקדן אני השלמתי "ולא" גם במקומות שהנקדן לא הגיה.
הִסְרִיחַ | כך גם פ'ר' קמ'. סופר: "הפריע?".
קֹדֶשׁ | קמ' כק'. פ'ר': "הקודש".
לִכְהֵן | קמ' כק'. פ'ר': "בכוהן".
הַכְּפוּרִים | קמ' כק'. פ'ר': קודם "זבוב" ואח"כ "קרי".

עֲשָׂרָה | קמ' כק'. פ'ר': "עשר".
אֲבוֹתֵינוּ | כך גם פ'ר' קמ'. סופר: "אבות".
בְּבֵית | קמ' כק'. פ'ר': "לבית".
קֹדֶשׁ | פ'ר' קמ': "הקודש".
מְעוֹלָם | פ'ר' קמ': מילה זו חסרה.

העוף על גביו. ולא נצחה הרוח על ענן הקטרת. ופתחו של אולם גבהו ארבעים אמה ורחבו עשרים אמה וארבעים אלף היו יוצאים בו. הנס העשירי היה קשה מכלן. כשהיו עומדים ומתפללים היו צפופים וכשהיו משתחוים היה ניתן ארבע אמות ריוח בין כל אחד ואחד.	בכהונה גדולה תחתיו. וראתה אותן אימן בו ביום שני כהנים גדולים. ראוה חכמים (א) ואמרו. מה זכות היה בידך. ואמרה. מעולם לא ראו קורות ביתי שער ראשי. מעולם לא נפגע אדם בירושלים. ולא ניזק אדם במקדש מעולם. לא הפילה אשה מריח בשר הקודש מעולם. ולא כילו הכהנים בקדשים מעולם. וכשהיו מרבים לאכול מבשר הקדשים היו שותין את מי השילוח ומתעכל במיעיהן כדרך שהמזון מתעכל. מעולם לא נמצא פסול <דף נג, עמ' ב> בעומר ובשתי הלחם ולחם הפנים. כלי חרס שנשבר. במקומו נבלעין שבריו. לא נצחה הרוח בעמוד עשן הקטורת. בזמן שיוצא מן המזבח מתמר ועולה כמקל עד שמגיע לרקיע. עומדין צפופי ומשתחוין רווחים. בזמן שישר' עולין להשתחוות לאביהן שבשמים. כשהן יושבין דחוקין אין כל בריא יכולה להושיט אצבעו ביניהם. נס גדול (מ?זה?לם): [מכולם]. אפי' מאה בני אדם נכפפים בבת אחת חזן הכנסת מכריז ואומר. פנו מקום לאחיכם. והם מתרווחים. נס נעשה בעזרה. כל ישר' נכנסין בעזרה עזרה מחזקתן. נס גדול מכולן. כשישר' עומדים בתפילה דחוקים ואין כל בריא יכולה להושיט אצבעו ביניהם. וכשהן משתחוין נעשה ריוח ביניהם כמלא קומת אדם.	ולא נראה זבוב בבית המטבחים. ולא נמצא פסול בעמר ובשתי הלחם ובלחם הפנים. ולא כבו גשמים את המערכה. ולא נצחה הרוח את עמוד עשן. עומדים צפופין ומשתחוים רווחים. ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים. ולא אמר אדם לחברו: צר לי המקום שאלין בירושלים.
צירו של היכל אחד משמונה לת!ה!ום והוא היה מכבה את כל <דף נג, עמ' ב> הקולות. מיריחו היו שומעים קול הציר. מיריחו היו שומעים קול השופר. מיריחו היו שומעים קול השפופרת. מיריחו היו שומעים קול החצוצרות. מיריחו היו שומעים קול כהן גדול אומ' ביום הכפורים. אנא השם. מיריחו היו מריחים ריח פיטום הקטורת. ויש אומ'. אף במכוור. אמ' ר' אלע' בן דלג. עזים היו לאבא בהרי מכוור והיו מעטשות מריח פיטום הקטרת. הנס של מגרפה היה קשה מכולם. כשהיו מטילים אותה בין האולם ולמזבח אין אדם שומע קול חברו בירושלם מקול המגרפה. ושלשה דברים היתה משמשת. כהן שהוא שומע את קולה יודע שאחיו הכהנים עומדים להשתחוות והוא רץ ובא. לוי שהוא שמע את קולה יודע שאחיו הלויים עומדים על הדוכן והוא רץ ובא. וראש		

את | קמ' כק'. פר' נוסף: "עצי".
נצחה | כך גם פר'. סופר+קמ': "ניצחה".
עשן | פר' קמ': "העשן", וכן הגיה מגיה מאוחר בכתב היד.
רווחים | כך גם פר' קמ'. סופר: "רבחים?".
בירושלים | קמ' כק'. פר' נוסף: "מעולם".

המטבחים | כך גם פר' קמ'. הסופר השמיט מילה זו, ורק מגיה מאוחר השלימה, אך הנקדן רמז בניקוד המילה "בבית" שיש להוסיף מילה זו.
הפנים | קמ' כק'. פר': "פסול בעומר" נמצא לאחר "עמוד עשן".

המעמד היה מולך טמאים לשער המזרחי.	
-----------------------------------	--

משנה ו

ה עשרה דברים נבראו בין השמשות: פי הארץ, ופי הבאר, ופי האתון, והקשת, והמן, והמטה, והשמיר, והכתב, והמכתב, והלוחות. ויש אומרים: אף המזיקין, וקבורתו של משה, ואילו של אברהם אבינו. ויש אומרים: אף צבת בצבת [העשויה]		פרק לז/ו עשרה דברים נבראו בין השמשות. הקשת. והזיקים. והעננים. הבאר. המן. והמטה. ופי הארץ. ופי האתון. ומקלו של אהרן. והמזבח. ויש אומ'. אף מריעים קבורה. ואילו של אבינו אבר'. ר' נתן אומ'. אף כתב. והמכתב. והלוחות. ר' יהוש' אומ'. אף הער והשמיר. ר' נחמיה אומ'. אף הצבת. ר' יהוד' אומ'. אף האור והפרדה.
---	--	---

משנה ז שבעה דברים בגלם ושבעה בחכם. החכם אינו מדבר לפני מי שהוא גדול ממנו, ואינו נכנס לתוך דברי חברו, ואינו נבהל להשיב. שואל כהלכה ומשיב כענין, ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ועל מה שלא שמע, אומר "לא שמעתי", ומודה על האמת. וחלופיהן בגלם.	פרק לז/ו שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם וגו'. על מה שלא שמע אמר. לא שמעתי. ואינו מתבייש ומודה על האמת. וכנגדו נאמרו בגולם בחילופין. <דף נו, עמ' א> חכם אינו מדבר לפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמניין. זה משה. שנ' "וידבר אהרן (אל משה הן היום): [את הדברים אשר דבר ה' אל משה ויעש האותות לעיני העם]". וכי מי ראוי לדבר. משה או אהרן. הוי אומר [משה. ש]משה שמע מפי הגבורה ואהרן שמע מפי משה. אלא כך אמר משה. (אי) אפשר [שאדבר] (?) [במקום שאחי גדול ממני עומד (אפשר לי לדבר): (שם)]. לפיכך אמר לו לאהרן. דבר. שנ' "וידבר אהרן את כל הדברי אשר דבר יי אל משה". ואינו נכנס (זה אהרן. ויש אומרי אהרן?) [לתוך דבר חברו. זה אהרן {ששתק} ששתק עד שסיים משה את דברו ולא אמר לו. קצר דבריו. ואח' אמ' אל משה "הן היום? הקריבו" ו?או?>ננים09< אנחנו. {ויש} ויש אומרים. משכו אהרן מתוך הצבור לחוץ ואמר לו. משה אחי. מעשר הקל אסור לאונן לאכול ממנו. חטאת חמור לא כל שכן שתהא אסורה לאונן. מיד הודה לו. שנ' "וישמע משה ויטב בעיניו" ובעיני הגבורה. {[כיצא בו? ויקצוף משה] וכי?} למטה\$}. כיצא בו "ויקצוף משה	פרק מ <דף נה, עמ' ב> עשרה דברים בגולם ועש' בחכם. גולם כשומעו הוא. החכם אינו מדבר לפני גדולים ממנו. ואינו נכנס לתוך דברי חברו. ואינו נבהל להשיב. ושואל כהלכה. ומשיב כענין. ואומ' על ראשון שהוא ראשון ועל אחרון שהוא אחרון. על שהוא יודע יודע. ועל שאינו יודע אינו יודע. ומודה על האמת. ואינו בוש {ואינו בוש} לומר. לא שמעתי. גולם כשומעו כן <דף נו, עמ' א> הוא. בהיל לדבר. ונכנס לתוך דברי חברו. ומדבר לפני גדולים ממנו. ונבהל להשיב. ושואל שלא כראוי. ומשיב שלא כענין. ואומ' על דבר ראשון אחרון ועל אחרון ראשון. על שהוא יודע אינו יודע. וכל שאינו יודע יודע. ואינו מודה על האמת. ובוש ללמד. ובוש לומר. לא שמעתי. #הדה היא קמייתה. והדה תנייתא#. ועשרה בחכם. אינו מדבר וגו'. החכם אינו בהיל מדבר. זה אליהו. שנ' "כתר לי ועיר ואחור". ואינו נכנס לתוך דברי חברו. זה אהרן. בשעה שאמ' לו משה. "מדוע לא אכלתם את החט' במק' הקדש". לא רצה לומר לו. משה אחי. אוננים אנו ואין אפשר לאונן ליאכל מקדשי קדשים. והרי דברים קל וחומר. מה אם קדשים קלים אסורין לאונן. חטאת שהיא חמורה על
--	---	--

אבינו | כך גם פר' קמ'. מילה זו אינה בנוסח הסופר.
עשויה | פר' כנאן "העשויה". סופר+קמ': "עשויה".
לפני | כך גם קמ'. פר': "בפני".
ממנו | פר' קמ' נוסף: "בכמה".
כענין | כך גם קמ'. פר': "שואל כענין ומשיב כהלכה".

דברים | כך גם פר' קמ'. מילה זו חסרה בנוסח הסופר.
והלוחות | כך גם פר' קמ'. הסופר טעה מעט בכתיבת המילה אך זו כוונתו הסופית.
המזיקין | כך גם פר' קמ'. סופר: "מזיקין".
ואילו | כך גם פר' קמ'. סופר: "ואיל".

אחת כמה וכמה. כל כך דן אהרן קל וחומר {משה}. גדול מכולם זה הקב"ה. שלא רצה לכנס לדבריו של אבינו אברהם בשעה שהיה עומד ומבקש על הסדומיים. וכי אין אנו יודעים שאילו היה מבקש אחד מן הסדומיים ואינו מוצא. אלא המתין לו עד שסיים. ואחרונה חזר והשיבו. שנ' "וילך יי כאשר כל' לד' אל אברהם". והרי דברים קל וחזר. מה אם הקב"ה שלו עולם ומלואו לא רצה לכנס לדבריו של אברהם אבי. אדם עפר רימה ותולעה דין הוא שלא יכנס לדבריו של חברו. ואינו מדבר לפני גדולים. זה משה. בשעה שאמ' לו הקב"ה. "ועתה לכה ואשלחך אל פרעה". אמ' לפניו. רבון העולם. אהרן אחי גדול ממני ואין איפשר לי לדבר לפניו. מה עשה. הלך וסדר את הדברים לפניו. שנ' "וידבר אהרן את כל הדברים". וכן הוא אומ' "בי יי שלח נא ביד תשלח". נתנו עיניהם במיכאל שהוא גדול מכולם. <דף נו, עמ' ב> ושואל שלא כראוי ומשיב שלא כענין. זה ראובן. שנ' "ויאמר ראובן אל אביו לאמ' את שני בני תמ'". וכי אבינו יעקב הורג נפשות היה. והלא אין משיבים אותו על דברי הבטלה. ר' נחמיה ור' מרינס בשם ר' נהור. בשעה שהיה אומ' דבר תקין לפני ר' טרפון היה אומ'. כפתור ופרח. ובשעה שהיה אומ' דבר של הבטלה היה אומ' לא ירד בני עמכם. ושואל כהלכה ומשיב כענין. זה יהודה. שנ' "ויאמ' יהודה אל ישראל אב' שלח' הנער". "אנכי אערבנו מידי תבקשנו". ואומ' על דבר שהוא ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. [זו] רבקה. שנ' "ויאמר בת מי את". "ותאמר אליו בת בתואל אנכי". "ותאמ' אליו גם תבן גם מספוא". ועל שהוא יודע יודע. ועל שאינו יודע אינו יודע. אלו אנשי חרן. בשעה שאמ' להן יעקב. "אחי מאין אתם. ויאמרו מח' אנח". ויאמר להם הידע' את לבן". "ויאמר להם השלום לו. ויאמ' שלום". ואם לשיחה אתה מבקש. "והנה רחל בתו באה עם הצאן". ומודה על האמת. זה משה. שנ' "וייטב בעיניו הדבר". הקב"ה הודה על האמת. שנ' "כן בנות צלופחד דוב". "כן מטה בני יוסף דוב".	על אלעזר ועל איתמר בני אהרן. מכאן אמרו. כשאדם עושה משהתה לתלמידיו אינו נותן פניו אלא בגדול. וכשהוא קוצף אינו קוצף אלא על הקטן. שנ' "ויקצוף על אלעזר ועל איתמר". מלמד (0) [שאף אהרן היה בקצ'פ?ון]. [אהרן היה] גדול ממש (אהרן): [וגדול מאהרן הקב"ה. ולמה לא דבר עם אהרן]. על שלא היו [לן] בנים עומדים בפר'ץ??. שאילו היו בנים עומדים בפר'ץ אלעזר ואיתמר לא גרם חטא לנדב ואביהוא. (וכן עשה): [כיוצא בו ב] אברהם אבינו. כשהיה מתפלל על אנשי סדום אמר לו הקב"ה. אם אמצא בסדום כך וכך צדיקים "ונשאתי לכל המקום בעבורם". גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאילו [היו] מצויין בסדום [ה' או] ג' צדיקים לא גרם בה עון. אלא המתין הקב"ה את אברהם עד שסיים דבריו ואח'כ השיבו. שנ' "וילך ה' כאשר כילה לדבר אל אברהם". אמר לו. הרי אני נפטר. שנ' "ואברהם שב למקומו". ואינו נבהל להשיב. זה אליהוא בן ברכאל הבוזי שאמר "אמרתי ימים ידברו". מלמד שהיו יושבין ושותקין לפני <דף נו, עמ' ב> איוב. עמד היו עומדין. ישב היו יושבין. אכל היו אוכלין. שתה היה שותין. עד שנטל מהם רשות. שנ' "ואחריכן פתח א'??וב את פיהו ויקלל את יומו". ואמר "יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר". יאבד יום שבא [אבי] אצל אמי ואמרה לו. אני הרה. ומניין שלא ענו בערבובייה. שנ' "ויען איוב ויאמר". "ויען אליפו התמיני ויאמר". "ויען בלדד השוחי ויאמר". "ויען צופר הנעמתי ויאמר". "ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי ויאמר". ולא סדרן הכתוב אחד אחד. להודיע לכל באי עולם שאין חכם מדבר לפני מי שגדול הימנו בחכמה ואינו נכנס לתוך דברי חבירו ואינו נבהל להשיב. שואל כעניין. זה יהודה שאמר "אנכי אערבנו". שואל שלא כעניין. זה ראובן. שנ' "ויאמר ראובן אל אביו את שני בני? תמית". ואמר על ראשון ראשון. זה יעקב. ויש אומרי'. זה שרה. ו(א) [ע]ל אחרון אחרון. אילו אנשי חרן. ומודה על האמת. זה משה. שנ' "ויאמר יי אלי הטיבו {את} אשר דברו". וכן הקב"ה הודה על האמת. שנ' "כן בנות צלפחד דוברות".	
--	---	--

"ויאמר יי סלחתי כדברך". מיכאן אמרו חכמ'. אשרי מי שהמקום מודה על דבריו. ואינו בוש ללמד. זה משה. שנ' "ויקרב משה את משפטן לפני יי". ואינו בוש לומר. לא שמעתי. זה משה. שנ' "ויאמ' אלהם משה עמדו ואשמעה מ' י' יי ל'".		
פרק מא <דף נז, עמ' א> שבעה מיני פורעניות באים לעולם על שבעה גופי עבירות. מקצתם מעשרין. רעב של (מהומ'): [בצורת] באה. מקצתן תורמין ומקצתן אינן (מעשרין): [תורמין]. רעב של מהומה באה. (מקצתן תורמין ומקצתן אינן תורמין. רעב של בצורת באה). מקצתן מפרישין חלה ומקצתן אינן מפרישין חלה. רעב של כלייה באה. גמרו שלא לעשר. עצרו (הגשמי): [השמים] להוריד טל ומטר ובני אדם יגיעים ואינן מסתפקין. בעון חלה. משום ר' יאשיה אמר. אין הברכה נכנסת בפירות ובני אדם יגיעי' ואינן מסתפקין. בעון תרומות ומעשרות נעצרו (גשמי) השמי' מלהוריד טל ומטר והעם נמסרו למלכות. דבר בא לעולם בעון לקט שכחה ופיאה ומעשר עני. מעשה באשה אחת שהיית' יושבת בב?משכנה של בעל [השד?ה] ו?יצאו שני ב?ניה ללקט ולא הניחן בעל השדה. אימנן היית' אומרת. מתי יבואו בני מן השדה שמא אמצא בידם כלום. והם היו אומרי'. מתי נלך אל אמינו שמא נמצא <דף נז, עמ' ב> בידה כלום. [היא לא מצאה בידם כלום והם לא מצאו בידה כלום]. הניחו ראשיהן בין ברכי אימן ומתו שלשתם ביום אחד. אמר להן הקב'ה. אין אתם גובין מ?ה?ן (אילו): [אלא] נפשות. חייכם. אף אני אגבה מכם נפשותיכם. שנ' "אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי י' יריב ריבם (ואל תדכא עני בשער) {כי י' יריב+ ריבם} וקובע [את] קובעיהם נפש".	פרק לח <דף נז, עמ' א> שבעה מיני פורעניות. מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין. רעב של (מהומ'): [בצורת] באה. מקצתן תורמין ומקצתן אינן (מעשרין): [תורמין]. רעב של מהומה באה. (מקצתן תורמין ומקצתן אינן תורמין. רעב של בצורת באה). מקצתן מפרישין חלה ומקצתן אינן מפרישין חלה. רעב של כלייה באה. גמרו שלא לעשר. עצרו (הגשמי): [השמים] להוריד טל ומטר ובני אדם יגיעים ואינן מסתפקין. בעון חלה. משום ר' יאשיה אמר. אין הברכה נכנסת בפירות ובני אדם יגיעי' ואינן מסתפקין. בעון תרומות ומעשרות נעצרו (גשמי) השמי' מלהוריד טל ומטר והעם נמסרו למלכות. דבר בא לעולם בעון לקט שכחה ופיאה ומעשר עני. מעשה באשה אחת שהיית' יושבת בב?משכנה של בעל [השד?ה] ו?יצאו שני ב?ניה ללקט ולא הניחן בעל השדה. אימנן היית' אומרת. מתי יבואו בני מן השדה שמא אמצא בידם כלום. והם היו אומרי'. מתי נלך אל אמינו שמא נמצא <דף נז, עמ' ב> בידה כלום. [היא לא מצאה בידם כלום והם לא מצאו בידה כלום]. הניחו ראשיהן בין ברכי אימן ומתו שלשתם ביום אחד. אמר להן הקב'ה. אין אתם גובין מ?ה?ן (אילו): [אלא] נפשות. חייכם. אף אני אגבה מכם נפשותיכם. שנ' "אל תגזול דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי י' יריב ריבם (ואל תדכא עני בשער) {כי י' יריב+ ריבם} וקובע [את] קובעיהם נפש".	משנה ח שבעה מיני פורעניות באים על שבעה גופי עבירות: מקצתן מעשרין ומקצתן אינן [סופר: שאינן] מעשרין. רעב של בצורת בא, מקצתן רעבים ומקצתן שבעים. גמרו שלא לעשר, רעב של מהומה ושל בצורת [סופר: ושל בצורה] [פרמה: ושל מצור] בא. ושל לא לטול חלה, רעב של כלייה בא.
שילוח חיה רעה בא לעולם על שבועת שוא ועל עדות שקר ועל חילול השם.	(דבר): [חרב] בא לעולם (מפני עיוות) [על עינוי] הדין ומפני המורין בתורה שלא (שמעו): [כהלכה].	ח דבר בא לעולם על המיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין.

בצורה | כך גם קמ'.
חלה | כך גם קמ'. פר': "את החלה".

עבירות | כך גם קמ'. פר': "עבירה".
אינן | כך גם פר'.
שאינן | כך גם קמ'.

<דף נז, עמ' ב> חרב בא לעולם על עיוולת הדין ועל עינוי הדין. מעשה ברבן שמ' בן גמ' ור' ישמעאל שהיו יוצאים ליהרג. והיה רשב'ג בוכה. אמ' ר' ישמעאל. שמעון (בי רבי). למה אתה בוכה. והלא בשתי פסיעות ואתה נ(ו)[י]תן בצד אבותיך. אמ' לו. וכי עלתה על דעתך שאני בוכה. שלא הייתי עוד קטמון שנים. אמ' לו. והרי הוא אומ' "מתוקה שנת העובד" "אם מעט ואם הרבה יחיה" אין כתי' כאן אלא "אם מעט אם הרבה יאכל". אמ' לו. לא אבכה שאני יוצא ליהרג כעובדי ע'ז וכמגלי עריות וכשופכי דמים וכמחללי שבתות. אמ' לו. על חנם. מימך לא באת אשה לשאל לך על נדתה והאיש על נדרו. והיתה ישן או סועד או שמא לא היתה שעה פנויה או שמא לא הניחו השמש ליכנס. אמ' לו. בין ישן בין סועד מפקד היה השמש אדם בל ימנע מלכנס. אמ' לו. ולא על חנם. פעם אחת הייתי יושב ובני אדם עומדין עלי כגון גס לבי עלי. אמ' לו. כדאי אנו שאנו יוצאין <דף נח, עמ' א> ליהרג. בא ספקלטור להתזו ראשו של רשב'ג. אמ' לו ר' ישמעאל. לא כן. אני גדול ממנו. בא והתזו [ראשי] תחלה. אמ' לו. במה את גדול ממנו. אמ' לו. שאני כהן גדול ובן כהן גדול. בא ספקלטור להתזו ראשו של ר' ישמע'ל. אמ' לו רשב'ג. לא כן. אני גדול ממנו. בא והתזו ראשי בתחלה. אמ' לו. במה את גדול ממנו. אמ' לו. שאני נשיא ובן נשיא. בא ספקלטור והתזו ראשו של רשב'ג. והיה ר' ישמע'ל מגפפו ומנשקו ובוכה ואומ'. הפה שהיה עסוק בתורה הרי הוא מלא חצץ. לקיים עליו מה שנ' "ויגרס בחצץ שני הכפיש' באפר". בא ספקלטור והתזו ראשו של ר' ישמעאל. לקיים עליו מה שנ' "חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי נאם יי אלהים". גלות בא לעול' על ע'ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ועל השמיטים ועל היובלות. {של: <על1> ע'ז מנין. "ואמרו כל הגוים על מה עשה יי ככה לארץ הזאת". "ואמרו על אשר	וכשתפשו את רבן שמעון בן גמלי? אל ואת ר' ישמעאל ליהרג ה? זה ר' שב'ג יושב ותוהא בדעתו ואמר לנו. אוי לנו שאנו נהרגין כמחללי שבתות? וכעובדי? (וכ?מח?ללי שב): [ע'ז] וכמגלי עריות וכשופכי דמים תהא מיתנינו. אמר לו ר' ישמעאל בן אלישע. רצונך שאומר לפניך דבר אחד. אמר לו. אמור. אמר לו. ר'. כשהיית' מסיב בסעודה באו עניים ו(ע)מדו על פתחך ולא הנחתם שיכנסו ויאכלו. אמר לו. השמים. אם עשיתי כן. אלא שומרים היו לי יושבין על הפתח. כשהיו עניים באים היו מכניסין אותן אצלי ואוכלין ושותין ומברכין לשם שמים. אמר לו. שמא כשהיית' יושב ודורש בהר-הבית והיו כל אוכלוסי ישראל יושבין לפניך ז(ה)[ח]א דעתך עליך. אמר לו. ישמעאל אחי. מוכן אדם שיקבל פגעו. והיו מתחננין לאספלקטור. זה אמר. אני כהן בן כהן גדול. הרגיני תחילה ואל אראה במיתת חברי. אמר להם. הפילו גורלות. והפילו ונפל הפור על רבן שמעון בן גמליאל. מ?י?ד נטל החרב וחתך את ראשו. נטלו ר' ישמעאל בן אלישע (בן אלישע) והניחו בחיקו והיה בוכה וצועק. פה קדוש פה נאמן פה קדוש פה נאמן פה שמוציא סנד(ר)[ל]כין טובות ואבנ' טובות ומרגליות. מי יטמנך בעפר ומי ימלא לשונך עפר ואפר. ועליך הכתוב אומר "חרב עורי על רועי ועל גבר עמיתי". לא הספיק לגמור הדבר עד שנטלו החרב וחתכו את ראשו. ועליהם אמר הכתוב "וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב". איני יודע שהנשים נעשו אלמנות ובנים יתומי'. אלא אלמנות ושאינן אלמנות. <דף נח, עמ' א> כגון בית-תור שלא נמלט ממנה נש?מ?ה להשיא! את! איש. (ממ)שמע [שנ'] "והיו נשיכם אלמנות" איני יודע שהבנים יתומי'. אלא יתומין ושאינן יתומי'. שהיו נכסיהם בחזקת אבותם ולא היו מניחין אותו לירש ולישא וליתן בהן. גלות בא לעולם על עבודה-זרה ועל גלוי עריות [ועל שפיכות דמי' ועל שמיטת הארץ]. על עבודה-זרה. שנ' "והשדתי את במותיכם". אמר לו הקב"ה. הואיל ואתם רוצים בע'ז אף	ועל פרות שביעית. חרב באה [סופר: בא] לעולם על ענוי הדין, ועל עוות הדין, ועל המורים בתורה שלא כהלכה. (משנה ט) חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא, ועל חלול השם. גלות באה [סופר: בא] לעולם על עבודה זרה, ועל גלוי עריות, ועל שפיכות דמים, ועל השמט הארץ.
---	--	--

על | כך גם קמ'. פר' נוסף: "עובדי".

השמט | כך גם קמ'. פר': "השמטת".

בא | כך גם פר' קמ'.

באה | כך גם פר' קמ'. סופר: "בא".

בא | כך גם פר' קמ'.

עזבו". "וילכו ויעבדו אלהים אחרים". לפיכך "ויתשם יי". על גלוי עריות מנין. "ותטמא הארץ ואפקוד עונה". על שפיכות דמים מנין. "ותחנף הארץ בדמים". על השמיטים מנין. "והארץ תעזב מהם". על היובלות מנין. "כל ימי השמה תשבות".	אני מגלה אתכם במקום שיש שם עבודה-זרה "ואשמיד! את במותיכם". על שמיטות הארץ מניין. שנ' "אז תרצה הארץ את שבתותיה". אמר להן. הואיל ואין אתם משמיטין אותה כמו שנ' "וצויתי את ברכתי לכם" [היא תשמט אתכם. ומספר <יר>ח?ים] שאין אתם משמיטין אותה תשמט מאיליה. לכך נאמר "אז תרצה הארץ". על גילוי עריות כיצד. א'ר ישמעאל בר יוסי. כל זמן שישר' פרוצים בעריות שכינה מסתלקת מביניהם. שנ' "ולא יראה בך ערות דבר" (ערות דיבור) "ושב מאחריך".	
בארבעה פרקים הדבר מרובה. רביעית. בשביעית. במוצאי שביע'. במוצאי החג שבכל שנה ושנה. בעון הלקט והשכחה והפאה. ובעון גול מתנות עניים. בעון תרומה והמעשרות השמים נעצרים מלהוריד טל ומטר. והארץ מלגדל פרות. והם רצים ואינן מספיקים. <דף נח, עמ' ב> בעון חלה אין ברכה במיכנס. ומאירה נשלחת בפירות. ואחרים אוכלים את עמלם. בעון שבועת שוא ועדות שקר וחילול השם שילוח חיה רעה באה לעולם. והבהמה כלה. ובני אדם מתמעטים. והדרכים נשמות. בעון ביטול תורה ועיוות הדין חרב בא לעול'. והביזה רבה. והם נמסרים למלכות. בעון גזל החגב עולה. והיוקר הווה. והם אוכלים בשר בנים ובנו'. בעון השמיטות +<יושבי01> הארץ הן גולים ממקומן. ואחרים באים ויושבים תחתיהן במקומן. בעון לשון הרע הצרעת נשלחת בבני אדם. שנ' "זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים". והרי דברים קל וחומר. ומה אם מרים הנביאה שלא היתה כוונתה אלא לשבחיו של הקב"ה ולכבוד של משה נענשה עונש גדול אבל לא מועט. המדבר בגנאי של חברו והמבקש רעתו על אחת כמה וכמה שיתבע הדבר מידו.		ט בארבעה פרקים הדבר מרובה: רביעית ושבועית, ומוצאי שביעית, ומוצאי החג שבכל שנה. רביעית, מפני מעשר עני שבשלישית; בשביעית, מפני מעשר עני שבששית; במוצאי שביעית, מפני פרות שביעית; <ו> במוצאי החג שבכל שנה, מפני גזל מתנות עניים.

משנה י אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם: הָאוֹמֵר "שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שִׁלְךָ", [זו] מִדָּה בִּינוּנִית. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: [זו] מִדַּת סְדוּם. "שְׁלִי שִׁלְךָ וְשִׁלְךָ שְׁלִי", עִם הָאֶרֶץ; "שְׁלִי וְשִׁלְךָ שִׁלְךָ", חֲסִיד, "שִׁלְךָ וְשְׁלִי שְׁלִי", רֹשֶׁע.		פרק מה/9 אַרְבַּע מִדּוֹת בְּאָדָם. שְׁלִי שְׁלִי וְשִׁלְךָ שִׁלְךָ מִדָּה בִּינוּנִית. וְיֵשׁ אוֹמֵר. זֶה מִדַּת סְדוּמִיִּים. שְׁלִי שִׁלְךָ וְשִׁלְךָ שְׁלִי עִם הָאֶרֶץ. שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי רֹשֶׁע. שִׁלְךָ וְשְׁלִי שִׁלְךָ חֲסִיד.
משנה יא אַרְבַּע <מִדּוֹת> בְּדַעוֹת: נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, יֵצֵא שֹׁכְרוֹ בְּהִפְסָדוֹ; קָשָׁה לִכְעֹס וְקָשָׁה לִרְצוֹת, יֵצֵא הַפֶּסֶדוֹ בְּשֹׁכְרוֹ; קָשָׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת, חֲסִיד; נוֹחַ לִכְעֹס וְקָשָׁה לִרְצוֹת, רֹשֶׁע.		פרק מה/8 אַרְבַּע מִדּוֹת בְּדַעוֹת. קָשָׁה לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת זָכָה. נוֹחַ לִכְעֹס וְקָשָׁה לִרְצוֹת לֹא זָכָה. נוֹחַ לִכְעֹס וְנוֹחַ לִרְצוֹת יֵצֵא הַפֶּסֶדוֹ בְּשֹׁכְרוֹ. קָשָׁה לִכְעֹס וְקָשָׁה [לִרְצוֹת יֵצֵא] שֹׁכְרוֹ בְּהִפְסָדוֹ.
משנה יב אַרְבַּע מִדּוֹת בְּלִמֻּדִים: מְמַהֵר לְשִׁמּוּעַ וּמְמַהֵר לְאָבֵד, יֵצֵא שֹׁכְרוֹ בְּהִפְסָדוֹ; קָשָׁה לְשִׁמּוּעַ וְקָשָׁה לְאָבֵד, יֵצֵא הַפֶּסֶדוֹ בְּשֹׁכְרוֹ; מְמַהֵר לְשִׁמּוּעַ וְקָשָׁה לְאָבֵד, חֲכָם; קָשָׁה לְשִׁמּוּעַ וּמְמַהֵר לְאָבֵד, זֶה חֵלֶק רָע.		פרק מה/7 אַרְבַּע מִדּוֹת בְּתַלְמִידִים. נוֹחַ לְשִׁמּוּעַ וְקָשָׁה לְאָבֵד זָכָה. קָשָׁה לְשִׁמּוּעַ וְנוֹחַ לְאָבֵד לֹא זָכָה. נוֹחַ לְשִׁמּוּעַ וְנוֹחַ לְאָבֵד יֵצֵא שֹׁכְרוֹ בְּהִפְסָדוֹ. קָשָׁה לְשִׁמּוּעַ וְקָשָׁה לְאָבֵד יֵצֵא הַפֶּסֶדוֹ בְּשֹׁכְרוֹ.
משנה יג אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתָנִי צְדָקָה: רוֹצֵה שְׂתֵּן וְאֵל יִתְּנוּ אֲחֵרִים, עֵינָיו רָעָה בְּשִׁלְאֲחֵרִים; [שְׂ]יִתְּנוּ אֲחֵרִים וְהוּא לֹא יִתֵּן, עֵינָיו רָעָה בְּשִׁלּוֹ; [שְׂ]יִתֵּן וְיִתְּנוּ אֲחֵרִים, חֲסִיד; אֵל יִתֵּן וְאֵל יִתְּנוּ אֲחֵרִים, רֹשֶׁע.		פרק מה/6 אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנוֹתָנִי צְדָקָה. נוֹתֵן וְרוֹצֵה שִׂיתְנוּ אֲחֵרִים חֲסִיד. לֹא נוֹתֵן וְלֹא רוֹצֵה שִׂיתְנוּ אֲחֵרִים רֹשֶׁע. נוֹתֵן וְאֵינוּ רוֹצֵה שִׂיתְנוּ אֲחֵרִים עֵינָיו רָעָה בְּשִׁלְאֲחֵרִים. לֹא נוֹתֵן וְרוֹצֵה שִׂיתְנוּ אֲחֵרִים עֵינָיו רָעָה בְּשִׁלּוֹ.
		פרק מה/5 אַרְבַּע מִדּוֹת בְּנָשִׁים אֲבָל לֹא בְּאֲנָשִׁים. הַנָּשִׁים גִּרְגָּנִיּוֹת. קוֹנְתָנִיּוֹת. וְעֲצָלִיּוֹת. צַתוֹתָנִיּוֹת. גִּרְגָּנִיּוֹת מְנִין. שֵׁן "וְתֵרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל". קְנוֹנָא! נִיּוֹת מְנִין. שֵׁן "וְתֵקְנָא רַחֵל

מִדּוֹת | כַּךְ פֶּר' קמ', וְכֵן הוֹסִיף מְגִיחַ מֵאוּחֵר.
בְּדַעוֹת | כַּךְ גַּם פֶּר' קמ'. הַסּוֹפֵר הוֹסִיף שׁוֹב בְּטַעוֹת: "בְּדִיעַת".
בְּהִפְסָדוֹ | קמ' כק'. פֶּר': "יֵצֵא הַפֶּסֶדִּי בְּשֹׁכְרוֹ".
בְּשֹׁכְרוֹ | קמ' כק'. פֶּר': "יֵצֵא שֹׁכְרוֹ בְּהִפְסָדוֹ".
בְּלִמֻּדִים | פֶּר' כק'. קמ': "בְּתַלְמִידִים".
יִתְּנוּ | קמ': "שִׂיתְנוּ" סוֹפֵר+פֶּר': "יִתְּנוּ".
יִתֵּן | סוֹפֵר וְכֵן פֶּר' קמ' "יִתֵּן".
אֵל | קמ' כק'. פֶּר': "לֹא". וְכֵן בְּסִמּוּךְ.

זו | כַּךְ גַּם פֶּר'. סוֹפֵר+קמ': מִלֵּה זֶה חֲסִידָה.
 זו | כַּךְ גַּם פֶּר'. סוֹפֵר+קמ': מִלֵּה זֶה חֲסִידָה.
שִׁלְךָ | כְּנִרְאָה לִכְךָ כִּיּוֹן הַנִּקְדָּן. בְּמִשְׁפָּטִים אֵלּוּ יֵשׁ טַעוּיּוֹת
 מִחֲמַת הַדּוּמּוֹת בְּמִלִּים "שִׁלְךָ-וְשִׁלְךָ". הַסּוֹפֵר הַשְׁמִיט בְּטַעוֹת
 אֶת הַמִּלָּה "וְשִׁלְךָ". הַנִּקְדָּן נִסָּה לְהַשְׁלִים אֶךְ שֶׁגָּה גַּם הוּא.
 כַּעֲיֵן זֶה קמ', אֶךְ נִשְׁמַטָּה שֵׁם הַמִּלָּה "שִׁלְךָ". פֶּר'+מְגִיחַ
 מֵאוּחֵר: "שְׁלִי שִׁלְךָ, וְשִׁלְךָ שִׁלְךָ"
שְׁלִי | כַּךְ גַּם קמ'. סוֹפֵר: "וְשִׁלְךָ שְׁלִי". פֶּר'+מְגִיחַ מֵאוּחֵר:
 "שִׁלְךָ שְׁלִי וְשִׁלְךָ שְׁלִי".

באחותה". צתותניות מנין. שנ' "ושרה שומעת פתח האהל". עצליות מנין. שנ' "מהרי שלש סאים קמח". ר' יוסי אומ'. כשם שנתנו ארבע מדות בנשים כך נתנו באנשים. האנשים גרגרניים. קנתאניים. צתותניים. ועצלים. גרגרניים מנין. "וישבו לאכל לחם". קנתאניים. שנ' "ויקנאו בו אחיו". צתותניים. שנ' "והם לא ידעו כי שומע יוסף". עצלים מנין. שנ' "מהרו ועלו אל אבי".		
ארבע מדות בהולכי לבית המדרש. הולך ועושה חסיד. לא הולך ולא עושה רשע. הולך ואינו עושה יש לו שכר הליכה. עושה ואינו הולך יש לו שכר עשיה.		משנה יד אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ: הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה, שֹׁכֵר הֶלִיכָה בִּידּוֹ; עוֹשֶׂה וְאֵינוֹ הוֹלֵךְ, שֹׁכֵר מַעֲשֶׂה בִּידּוֹ; הוֹלֵךְ וְעוֹשֶׂה, חֲסִיד; לֹא הוֹלֵךְ וְלֹא עוֹשֶׂה, רָשָׁע.
פרק מה/10 <דף סד, עמ' א> ארבע מדות ביושבי לפני חכמ'. משפך ספוג נפה משמרת. משפך. שהוא מכניס בזו ומוציא בזו. זה תלמיד חכם שנכנס לבית המדרש שמע מדרש הלכות ואגדות וכשהוא יוצא אין בידו כלום. ספוג. שהוא סופג את הכל. זה תלמיד חכם שהוא נכנס לבית המדרש שמע מדרש הלכות ואגדות. כשהוא יוצא ויש בו כלום כשהוא מוציאן מוציאן מעורבבין. נפה. שהיא מוציאה את הקמח בפני עצמו ואת הסלת בפני עצמו ואת הסובין בפני עצמן. זה תלמיד חכם שהוא נכנס לבית המדרש שמע מדרש הלכות ואגדות. כשהוא יוצא ויש בידו כלום מוציאן כל אחד ואחד בפני עצמו. משמרת. שאינה מוציאה אלא שמרים. זה תלמיד חכמ' כשהוא נכנס לבית המדרש שמע מדרש הלכות ואגדות. כשהוא יוצא אין בידו כלום. כשהוא שומע דבר שלא-בטלה הרי הוא בידו.	פרק מ/4 <דף סד, עמ' א> ארבע מידו' ביושבי?<[?]> לפני חכמים. יש דומה לספוג. יש דומה לנפה. יש דומה למשפך. יש דומה למשמרת. דומה לספוג כיצד. זה תלמיד חכם שיושב לפני חכם ולמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות. כשם ?ש?ספוג סופג את הכל כך הוא ס?ופג את הכל. לנפה כיצד. ת'ח פיקח שיושב לפני תלמידי חכמים ושמע מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות. כשם שנפה מוציאה את הקמח וקולטת את הסולת כך הוא מוצא את הרע וקולט את היפה. למשפך כיצד. זה תלמיד טיפש שיושב לפני ת'ח. שמע מקרא ומשנה הלכות ואגדות. כשם שמשפך שמטיל מכאן ויוצא מכאן כך כל דבר ודבר שמטילין באזניו נכנסין מכאן ויוצאין מכאן. ראשון ראשון נשמט והולך. למשמרת כיצד. זה תלמיד רשע שיושב לפני חכם ושמע מקרא משנה מדרש הלכות ואגדות. כשם (הש) שהמשמרת מוציאה הי?ין? וקולטת השמרים כך הוא מוציא את היפה וקולט את הרע. ר' אליעזר בן יעקב קורא אותו קרן נקוב קיטועה. קיטועה כיצד. זה תינוק שנותנין לו מרגלית וחוזרין ונותנין לו פת. זורק את המרגלית ונוטל את הפת. חוזרין ונותנין לו כלי חרש. זורק את הפת ונוטל את החרס. לא נמצא בידו כי אם כלי חרס בלבד. פרק מא/4 ספוג וקנקנת ?ז?פות?ה? אילו תלמידי חכמים. משפך שפופרת אילו רשעים שהם רעים במעשיהם.	משנה טו אַרְבַּע מִדּוֹת בְּיוֹשְׁבֵי לְפָנֵי חֲכָמִים: סָפּוֹג, מִשְׁפָּךְ, וּמִשְׁמֶרֶת, וְנִפְהָ. סָפּוֹג, שֶׁהוּא סוֹפֵג אֶת הַכֹּל; מִשְׁפָּךְ, שֶׁהוּא מְכַנֵּס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ; מִשְׁמֶרֶת, שֶׁהִיא מוֹצִיָּאָה אֶת הַיֵּין וְקוֹלֶטֶת אֶת הַשְּׁמֵרִים; נִפְהָ, שֶׁהִיא מוֹצִיָּאָה אֶת הַקָּמַח וְקוֹלֶטֶת אֶת הַסֶּלֶת.

משנה טז

בְּיוֹשְׁבֵי | כך גם פר' קמ'. סופר: "ביושבים". מוֹצִיָּאָה | קמ' כק'. פר': "שמוציאה".

פרק 2/מח כל אהבה שהיא תלויה בדבר בטל דבר ובטל אהבה. ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם.	פרק 5/מ <דף סה, עמ' א> כל אהבה שהיא תלויה בדבר. ?א?יזו היא אהבה שהיא תלויה בדבר [ו?כו].	יו כל אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר, ובטלה אהבה; ושאינה תלויה בדבר, אינה בטלה לעולם.
אי-זו היא אהבה שהיא תלויה בדבר. זו אהבת אמנון ותמר. ושאינה תלויה בדבר. זו אהבת דוד ויהונתן. אין לך אהבה קשה בעולם חוץ מאהבת נשים.		יו אי זו היא אהבה שהיא תלויה בדבר? זו אהבת אמנון ותמר. ושאינה תלויה בדבר? זו אהבת דוד ויהונתן.
ר' שמעון אומ'. כל המשיא את בתו קטנה הרי זה ממעט פריה ורביה. ומאבד את ממנו. ובא לידי שפיכות דמים.		

משנה יז

פרק 2/מח כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים. ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים.	פרק 6/מ כל מחלוקת שהיא לשם שמים. איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים כו'.	יח כל מחלוקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים; ושאינה לשם שמים, אין סופה להתקיים.
אי-זו היא מחלוקת שהיא לשם שמים. זו מחלוקת שמאי והלל. ושאינה לשם שמים. זו מחלוקת קרח וכל עדתו.		יט איזו היא מחלוקת שהיא <לשם> שמים? מחלוקת שמאי והלל; ושאינה לשם שמים? זו מחלוקתו של קרח.

משנה יח

פרק 2/מח כל ⁴⁷⁷ המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. וכל המחטיא את הרבים אין זכות בא על ידו.	פרק 2/מ כל המזכה את הרבים אין מגלגלין עבירה על ידו. שלא יהיו תלמידיו נוחלין העולם הבא והוא יורד לשאול. שנ' "כי לא תעזוב נפשי לשאול". וכל המחטיא את הרבי' אין מספיקין בידו לעשות תשובה כדי שלא יהיו תלמידיו יורדין לשאול והוא נוחל העולם הבא. שנ' "אדם עשוק בדם נפש עד בור+ ינוס". האומר. אחטא ואשוב. [אין מספיקין בידו לעשות תשובה. אח?ט?א?09< ויום הכפורי' מכפ?ר?]. [אין] אין יום הכפורים מכפר. אחטא ויום המיתה ממרק. [אין יום המית' ממרק]. ר' אליעזר בר' יוסי אומר. החוטא [ושב] והולך לתומו אינו זז ממקומו	כ כל המזכה את הרבים, אין חט בָּאָה [נ.א. בָּא] על ידו; וְכָל המחטיא אֶת הרבים, אין מספיקין בידו לעשות תשובה.
---	--	--

יח | בכתב היד בטעות "יה".
מחלוקת | כך גם פר' קמ'. סופר: "המחלוקת".
לשם | כך גם קמ'. פר': "לשום". הסופר השמיט בטעות.
מחלוקת | כך גם קמ'. פר' נוסף: "זו".
וקלל | קמ' כק'. פר': "הלל ושמי".
מחלוקתו | כך גם פר' קמ'. סופר: "מחלוקת".
שלקרח | קמ' כק'. פר' נוסף: "ועדתו".
חט | כך גם פר'. קמ': "חטא".
בא | כך פר' קמ'.
המחטיא | כך גם פר' קמ'. סופר: "המחטא".
477 היח.

יו | קמ' כלפנינו: "אהבה" ולאחריה "מחלוקת". פר':
"מחלוקת" ולאחריה "אהבה".
ובטלה | כך גם פר' קמ'.
אהבה | כך גם פר' קמ'. הסופר טעה בשומר שורה וכתב
"א'ב'ד" אך ככל הנראה סימן למחיקה. בכל מקרה מיד
בתחילת השורה הבאה כתב במפורש "אהבה".
זו | כך גם פר' קמ'. סופר: "זה".
זו | כך גם פר' קמ'. מילה זו אינה בנוסח הסופר.
ותמר | קמ' כק'. פר': "בתמר".
זו | כך גם פר' קמ'. מילה זו אינה בנוסח הסופר.
ויהונתן | קמ' כק'. פר': "יהונתן בדוד".

	עד שמוחלין לו. [והאומר. אחט' ואשוב. מוחלין לו עד ג'פ ולא יותר]. <דף סג, עמ' ב> ארב' מידות באדם. האומר. שלי שלך ושלך שלי [וכו'].	
		כא משה זכה וזכה את הרבים, וזכות הרבים תלויה בו, שְׁנֵאמַר: (דברים לג, כא) "צדקת יי עשה, ומשפטיו עם ישראֵל". יִרְבְּעַם חֲטָא וְהִחְטִיא אֶת הָרַבִּים, וְחֲטָא הָרַבִּים תְּלוּיָהּ [פרמיה: תלוּי] בו, שְׁנֵאמַר: (מל"א טו, ל) "עַל חַטָּאוֹת יִרְבְּעַם אֲשֶׁר חֲטָא וְאֲשֶׁר הִחְטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל".

משנה יט

פרק מה א שבעה פרושים הם. פרוש שכמי. פרוש קזאי. פרוש מנוני. פרוש נקפי. פרוש ידי חובתו ואעשנה. פרוש יראה כאיוב. פרש אהבה כאברהם.		
כל⁴⁹⁴ שיש בו שלשה דברים תלמידו של אברהם. ושלשה דברים תלמידו של בלעם. של אברהם. עין טובה. ורוח נמוכה. ונפש שפלה. עין טובה מנין. "ואל הבקר רץ אברהם ויקח בן בקר רך וטוב". "בן בקר". בן שלש. "רך". בן שתיים. "וטוב". בן שנתו. ורוח נמוכה מנין. "גר ותושב אנכי עמכם". נפש שפלה מנין. "ואנכי עפר ואפר". וחילופיהן תלמידו של בלעם. עין רעה. ורוח גבוהה. ונפש רחבה. עין רעה מנין. עד שלא יצאו ישראל ממצרים היו כל אומות העולם באים ונמלכים בו. כיון <דף סג, עמ' א> שיצאו ישראל ממצרים היתה שפחה שבִּישְׂרָאֵל חכמה יתיר ממנו. התחיל מייצר עין רעה בישראל. שנ' "הנה העם היוֹ ממצרים". וכן הוא אומ' "והוא יושב ממולי". רוח גבוהה מנין. "כי מאן ייי לתתי להלוך עמכם". וכי עמכם אני הולך. והלא עם גדולים מכם אני הולך. ובסוף הענין מהו אומ'. "ויוסף עוד בל' שלח שר' רבים ונכבד' מאלה". נפש רחבה מנין. "אם יתן לי בל' מלא ביתו כס' וזהב".		כב כָּל שֵׁשׁ בּו שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, תְּלִמִּידוֹ שְׁלֹאבְרָהֻם אָבִינוּ, וְשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, תְּלִמִּידוֹ שְׁלֹבְלָעַם. עֵין טוֹבָה, וְנֶפֶשׁ שְׁפִלָּה, וְרוּחַ נְמוּכָה, תְּלִמִּידוֹ שְׁלֹאבְרָהֻם; עֵין רָעָה, וְנֶפֶשׁ רַחְבָּה, וְרוּחַ גְּבוּהָה, תְּלִמִּידוֹ שְׁלֹבְלָעַם. מֵה בֵּין תְּלִמִּידוֹ [סופר: תְּלִמִּידוֹ] שְׁלֹאבְרָהֻם אָבִינוּ לְתִלְמִידוֹ שְׁלֹבְלָעַם? תְּלִמִּידוֹ שְׁלֹבְלָעַם יוֹרְדִים לְגִיהֶנָּם, שְׁנֵאמַר: (תהלים נח, כד) "וְאַתָּה אֱלֹהִים תּוֹרֵדֵם לְבָאֵר שַׁחַת, אֲנָשֵׁי דָמִים וּמְרֻמָּה לֹא יִחַצּוּ יְמֵיהֶם, וְאֲנִי אֶבְטַח בְּךָ". אָבֵל תְּלִמִּידוֹ שְׁלֹאבְרָהֻם אָבִינוּ יוֹרְשִׁים לְגַן עֵדֶן, שְׁנֵאמַר: (משלי ח, כא) "לִהְנַחִיל אֶהְיֶי יֵשׁ, וְאַצְרִיתִיהֶם אֲמַלֵּא".

מה א פר' קמ': "ומה".
תלמידיו א כך גם פר' קמ'.
אבינו א פר' קמ': מילה זו חסרה.
לגיהנם א קמ' כק'. פר': "יורשין גהינם ויורדין לבאר שחת".
שחת א עד כאן הציטוט פר' קמ' (פ: וגו').
עין א קמ' כק'. פר': "יורשין העולם הזה, ונוחלין העולם הבא".
אֶהְיֶי א כך במסורה, וכן פר' קמ'. הסופר השמיט מילה זו.
⁴⁹⁴היט.

ישראל א מכאן והלאה חסר בקמ' עניין "ירבעם".
יִרְבְּעַם א כך גם במסורה. פר' נוסף: "בן נבט".
כָּל א קמ' כק'. פר' נוסף: "מי".
דְּבָרִים א קמ' כק'. פר' נוסף: "טובים הללו".
אבינו א פר' קמ': מילה זו חסרה.
דְּבָרִים א קמ' כק'. פר': "וכל מי שיש בו שלושה דברים רעים הללו".
נְמוּכָה א קמ' כק'. פר': "רוח נמוכה" לפני "נפש שפלה".
רַחְבָּה א קמ' כק'. פר': "קצרה".
גְּבוּהָה א קמ' כק'. פר': "רוח" לפני "נפש".

משנה כ <כג?> יהודה בן תימא אומר: הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים.	פרק מא/3 בן תימא אומר. הוי עז כנמר. הוא היה אומר. אהוב את השמים ושא מן השמים חרד מן המצות ושש על המצות. אם עשית רע לחבירך קימעה יהי בעיניך הרבה. אם עשית טובה הרבה יהיה בעיניך קימעה. + ואם עשה לך חבירך רע יהי בעיניך קימעה.	פרק מח/4 <דף סז, עמ' א> יהודה בן תימא אומר. הוי עז כנמר ורץ כצבי וקל כנשר וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים. וכן הוא אומר "רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם".
	פרק מא/6 [א'ר אלעזר א'ר חנינא. תלמידי חכמ' מרב'י שלו' בעולם. שנ' "וכל בניך לימודי ה' ורב שלו' בניך". "יהי שלו' בחילך שלוה בארמנותיך" וכו'].	<דף סז, עמ' ב> אמ' ר' אלע' אמ' ר' חנינא וכו'.⁴⁹⁷

כד הוא היה אומר:
עז פנים לגיהנם,
ובוש פנים לגן עדן.
יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו,
שתכנה עירך בימינו,
ותתן חלקנו בתורתך.

(משנה כא)

משנה כב

כה הפך בה והפך בה, דכלה כך וכך בה; ומנה לא תזוע, שאין לך מדה טובה ממנה.	פרק כז/2 <דף כח, עמ' א> הוא היה אומר. #אם# (אנחנו): #אנא# כאן כולה כאן. אם לית אנא כאן מאן כאן. הפוך בה והפך בה דכולה בה. ובה תיהוי ומינה לא תזוע. שאין לך מדה טובה הימנה.	פרק כז/2 #דאנן בה מן בה ואין לית אנן בה מן בה. #ומה הוא הפוך בה והפך בה #דכולא בה ומנה לא תזור. שאין לה מדה טובה ממנה. בן ההא אומר. #לפום צערא אגרא.# #דאנן! כה מן ב?ה?#. מעשה בהלל הזקן שהיה עומד על בית השאובה ובני אדם עומדים ומתפללים. ראה אתם שגבה לבם. אמ' להם. יודעים אתם שאנו או שבחינו כלום. והלא יש לפניו אלף אלפים וריבי רבואות של מלאכי שרת שיעבדו אתו. שנ' "היש מספר לגדודיו". #ואין לית אנן! כה מן! כה!#. כיון שראה אתם שנשבר לבם אמ' להם. והלא יש לפניו אלף אלפים וריבי רבבות של מלאכי שרת ואינו רוצה בשבחן של כולם אלא בשבחן של ישראל. שנ' "משיח אלהי יעקב ונעים
--	---	---

בה | קמ' כק'. פר': "הפך בה והפוך בה". סופר: "הפך בה
והפך בה".
בה | פר' קמ': דכולא/דכולה בה, וכולך בה. סופר:
דכולך/דכוליך בה, וכולה בך?
וכלך בה; | כך גם פר' קמ'. מגיה מאוחר הוסיף: "ובה
תהוי". (בדפוסים תוספות נוספות).
ומנה | כך גם פר' קמ'. ייתכן שמגיה מאוחר ניסה להגיה:
"וממנה".
לך | קמ' כק'. פר' בטעות?: "לה".
מנה | כך גם פר' קמ'.

כג | פר' קמ' יש כאן הלכה חדשה. מפני שההלכה הבאה
מסומנת "כד" יש להניח שכאן צריכה להיות הלכה "כג".
תימא | קמ': "תימא", פר': "תומא", סופר: "תומה".
⁴⁹⁷ כתב יד וטיקון: תלימידי חכמים מרבים שלום בעולם
שר וכל בניך למודי יוי' ורב שלום בניך וכו'. כל המאמר
סר בכת' Glass 8.
ובוש | כך גם פר' קמ'. סופר: "ובושת".
ותמן | כך גם פר'. קמ': "ותן".
כא | כל המשנה "הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא" לא
קיימת בשלושת כתבי היד: קאופמן פרמה וקיימברידג'.
גגג | פר' כלפנינו במילה אחת. קמ' בנפרד: "בג בג".

זמירות ישראל". ואומ' "ואתה קדוש יוש' תהלות ישראל". ומה הוא הפוך בה והפיך בה #דכולה בה ובה תהוי ומנה לא תזור#. שאין לך מדה טוב' ממנה.		
בן הא-הא אומר. #לפום צערא אגרא#. מעשה בהילל הזקן שהיה מהלך בדרך. פגע בשני (אדם) בני אדם שמביאין חיטין. אמר להם. סאה בכמה. אמרו לו. בב' דינרי'. שוב פגע בבני אדם אחרים [ו]? אמר להם. סאה בכמה. אמרו לו. בג' דינרי'. [אמ' להם. והלא הראשונים אמר? >ו< לי. בב' דינרים]. אמרו לו. כהילל שוטה. אי אתה יודע #שלפום צערא אגרא#. אמר להם. ריקים. על דבר שאני שואל לכם אתם מחזירין אותי. כך וכך עשה להם הילל הזקן והחזירם למוטב.	בן ההא אומ'. #לפום צערא אגרא#. מעשה בחמר אחד שבא אצל הלל הזקן. אמ' לו. רבי. ראו מה אנו יתירים מכם. שא?ת?ם מצטערים בכל הדרך הזו ועולים מבבל לירושלם. ואני יוצא מתוך ביתי ולן בפתחה של ירושלם. המתין לו זמן. אמ' לו. בכמה את משכיר לי חמורך מיכאן ועד אמא?ו?ס? אמ' לו. בדינר. עד לוד בכמה. אמ' לו. <דף כח, עמ' ב> בשנים. עד קיסרין בכמה. אמ' לו. בשלשה. אמ' לו. רואה אני לפי שאני מרבה הדרך את מרבה את השכר. אמ' לו. הין. לפי הדרך הוא השכר. אמ' לו. לא יהיו שכר רגלי כשכר רגלי חמורך. הא שהיה הלל מקים #לפום צערא אגרא#.	(משנה כג) בן ההא אומר: לפום צערה אגרה.

חסלת אבות.

(ברייטא "קניין תורה" הנודע כפרק הששי למסכת אבות אינה חלק מהמשנה, וכמובן שאינה נמצאת בשלושת כתבי היד: קאופמן, פרמה, קיימברידג').

אגרה | קמ' כק'. פר' בסימנת אל"ף: "צערא אגרא".

ההא | פר' קמ': הא הא.
לפום | כך גם פר' קמ'. ייתכן שהסופר כתב בטעות "ס"
במקום "ם".